FRANCONIS BURGERSDICI

INSITUTIONUM METAPHYSICARUM

LIB. II.

Opus Posthumum.

Editio tertia, priori correctior.

LONDINI,
Typis *R. N.* prostant apud *J. Crook*, & *J. Baker*, sub Insigne Navis in Cæmiterio D. *Pauli*, 1653.

Lectori Benevolo.

NOn eſt animus, *Benevolo Lector*, encomium dicere aut elogium ſuſpendere huic *Authori*, aut in laudes ire ipſius *Metaphyſicæ*, aut rationem reddere nominis ac præfari, cur hæc nobiliſſima Philoſophiæ partium *Metaphyſica* dicatur. *Author* ſatis notus eſt, & ſe celebrem reddidit, dum docuit ac diſputavit quamdiu vixit, vivitq; etiamnũ poſt fata in ſcriptis, quæ multorũ quotidie manibus non ſine maximo fructu teruntur. Laudes *Metaphyſicæ* & nominis ratio, apud Metaphyſicos, in ſuis προλεγομένοις reperiri poſſunt. Hoc potius referam, quâ occaſione ſint natæ *Inſtitutiones hæ Metaph.* quod ſcire tua intereſt, *Lector*, ne ſeverus magis cenſor, quàm benignus exiſtas judex. Res ita ſe habet: Cùm præſtantes aliquot

Philoſophiæ Studioſi, quorum ego pars parva, *quin* & minima fui, *Collegium Phyſicum*, publicis diſputationibus, ſub auſpiciis & ductu Cl. *Burgerſdicii*, ad finem, *anno* 1632. perduxiſſent, factum fuit, ut ab eorum nonnullis, me, aliiſque ſeſe adjungētibus, petita fuerit privata præceptoris noſtri opera in *Metaphyſicæ* ſtudio excolendo, præſertim, quod ea Philoſophiæ pars publicè tū non doceretur, nec ab aliquot jam annis prælecta eſſet: ille, quamvis multis occupationibus diſtrictiſſimus & ſepiuſcule diſtractus, operam tamen poſtulatam non negare, ſed dubium ſeſe profiteri, quem potiſſimum hic Authorem in manus ſumeret, vix ullum ſibi placere, ſinuoſa eſſe & prolixiſſima Metaphyſicorum, atque inordinata fere volumina, & ſi quæ ſint breviora atq; ordinatiora non nihil, ea tamen compendia tantum eſſe *Suareſianorum* conceptuum. Nos, ut contractum aliquod & ordinatum

rerum Metaphysicarum Systema conciperet ac communicaret, propriisq; nixum principiis, humaniter rogavimus. Ille, hoc negotium prolixioris otii, quam sibi suppetat, esse respondit: attamen se nostræ petitioni non defuturum, sed quantum per temporis intervalla licebit, sedulò id præstiturum. Adornavit ergo hasce, quas vides, *Institutiones Metaphysicas*, quas per folia singula tum temporis descripsimus ac disputavimus. Primæ fuerunt hæ Authoris cogitationes, quæ uti mentem subirent, ita eas in chartam pro temporis angustia conjecit. Has resumere & ampliores reddere, ut cogitationes secundæ semper sunt meliores primis, in animum induxit suum, ac plenum aliquod dare & ordinatissimum *Metaphysicæ* opus. Sed manum vix admovere operi coepit, cum diuturnus ac difficillimus & pertinacissimus ipsum invasit Morbus, qui ultra semestre, *Virum maximum*, lecto affixum, detinet, tandemque

que eum, media ac florentiſſima ætate, huic *Academiæ* & ſeculo exenit, & nobis *Metaphyſicæ* majoris ſpem omnem præcidit atque abſtulit. Sexennium fuit à morte ejus viri integrũ, cũ hæ *Inſtitutiones Metaphyſicæ* (majoris operis ſceleton & ichnographia) multifariam à variis deſcriptæ, in lucem primum prodiêre, quæ, ut lucem adſpexerunt, ita omnium gaudio exceptæ ſunt, ut non multo poſt iterare editionem coactus fuerit Typographus: ſed & hujus exemplaria diſtracta jam diu fuere. Quare tertiam nunc adornavit editionem, ſed cæteris duabus diſtinctiorem, emendatiorem: cui cum præfatiunculam aliquam à me præmitti, non ſemel petiiſſet, morem lubens geſſi, quod hoc officium piis etiam mei *Præceptoris* manibus perſolvi, exiſtimatẽ. Occaſionem natæ hujus Metaphyſicæ expoſui præfãdo, benevole lector, ne virgulam cenſoriã tam facile exerceres, ſi quædam reperieris non ſa-

tis.

tis limata aut accurate. Facilius est carpere quàm corrigere. Fateor & ego, multa esse quæ limam accuratiorem desiderent, quam adhibuisset *Author*, & jam in eo erit, si diuturniorẽ vitæ usuram ei indulsisset Deus. Rudi tantum penicillo, atq; ex tempore, in mediis occupationibus, quod ego optimè novi, hanc Institutionum Metaphysicarum Ideam delineavit, quemadmodum pictores atro carbone aut cretâ primùm, faciem hominis pingendi adumbrãt. Non destitisset, impolitum hunc foetum lambere (ut ursæ solent) atque expolire, si superstes mansisset. Non fuissent tam conspecta erronea hîc Philosophemata *l. 2. c. 9. th. 8. & seq. de affectu naturali, inefficaci voluntate, ac velleitate quadam Dei*; nec illa *c. 11. ib. th. 7. & seq. de universali & indifferenti concursu Dei, qui determinetur ac specificetur ab actione creaturarum*. Sapiunt ea errores, sed cum per temporis angustiam res illas arduas perspi-

caci suo judicio subjicere & frequenti meditatione subigere non posset, ex *Suaresio*, ut omnes moderni Metaphysici solent, chartis tantum, imprudenter tamen, illevit. Quid? quod *l.* 2. 2. 4. *th.* 1. & *seq.* *omnem notitiam naturalem Dei insitam ac subjectivam tollere videatur.* Quæ, *de toto & parte, causa & causato, subjecto & adjuncto*, aliisq; affectionibus habentur *l.* 1. magnam partem ex *logicis* sunt transcripta. Sed nolo ipse censorem agere, qui sciam, quanta festinatione hæc ab ipso sint concepta, digesta, dictata, & quod in secundis cogitationibus majori ἀκριβείᾳ omnia fuissent tractata. Quin in ipsis hisce primis cogitationibus agnosco potius, liberiores ac generosiores rerum quarundam conceptus, & fundamenta solidiora, *Media illa inter ens reale & nihil interjecta*, si non invenit primus, ita tamen exposuit *primus aliquot l.* 1. *capitibus*, ut magnam ea expositio lucem foeneretur

toti Metaphysicæ,& principiis & affectionibus entis explicandis. *De formis materialibus*, quas *l.2.c.25.th.7. modos substantiales* facit *non substantias*, imò *th.9. accidentia atq; accidentales materiæ, soli composito substantiales*, quæ docet, ea solidiorem redolent Philosophiam, quam quæ hactenus obtinet. Quæ *c.ult.l.2.* disserit *th.3.& seq.de Accidentibus, cum ea nulla à substantiis distincta agnoscit præter qualitates; imò ne qualitates quidē ōnes pro talibus* habet, veriora sũt, quàm quæ hodie ex prædicamentis magna farragine distinctionum disserit vulgus Philosophorum. Et profecto, ausim hoc dicere de *Authore* nostro, illum jam verioris ac solidioris Philosophiæ, quàm quæ hactenus ex *Aristotelis* principiis hauritur scintillas & igniculos, sed per nebulam vidisse, quam ubi plenior lux ab oculis ejus, si supervixisset, seculi delapsu amovisset, deditâ operâ (ut multi solent servilis ingenii homines)

nes) cæcutire non voluisset, sed vero lucem omni nebulæ ac caligini prætulisset. Didicerat jam vir maxmus renunciare præconceptis opinionibus, quæ una est ad veritatem perveniendi via ac liberrimè de receptis Philosophorum sententiis, sed cum judicio, judicabat. Verùm ad *Metaphysicam* ejus redeamus: eam *ego* privatis prælectionibus aliquoties exposui: deprehendi quædam esse optima, quædam mediocria, quædam mala, quibus facilè ignosco, quod occupationes noverim, quibus fuit obrutus cum illam scriberet: interim pro idoneâ & optima in res Metaphysicas introductione eam censeo, si ista judicii libertate legatur, quâ ipse *Author* aliorum *Philosophorum* scripta legere solitus fuit. *Aliam* quidem *ego desiderem Metaphysicam*, quàm aut hæc est, aut omnes quæ extant, aliæ, ad Disputandum tantùm institutæ, & tot spinis distinctionum refertæ & farraginem

quan-

quandam rerum Logicarum, Theologicarum, Physicarum, multis verborum ambagibus comprehendentes: talem velim, quæ sit ordinatissima compages universalissimorum Terminorum & Principiorum per se notorum, atq; hæc tam clarè proposita, ut nulla sit opus disputatione, & inde sine negotio omnium inferiorum disciplinarum principia peti valeant. Sed res hæc voti potius est, & in desideratis *Verulamianis* (de quibus is aureo ejus *de scientiarum augmentis* opere) reponenda. Nunc, *Lector benevole*, vale & Typograpi zelum in promovendis suo prælo studiis Philosophicis ama, ut & me, qui ex ejus petitione præfatiunculam hanc addidi. Scripsi. *Lugd. Bat.* 12. *Kal. Junias, Anni Gregoriani* 1647.

ELO-

ELOGIUM BURGERSDICII

Ex oratione funebri C. C. *Viri*,

D. PETRI CUNÆI.

IN *professionis suo munere ita se in omnem partem circumegit* Burgersdicius *noster, ut, quoniam Philosophiam* Aristotelicam *omnibus in Academiis receptam sequebatur, cuncta ejus adyta & penetralia reseraret, nihilque omitteret, quod ad summam ejus perspicuitatem faceret. Qua quidem re publica mortalium commoda adeo promovit ut seculo huic præstare aliquid utilius meliusve nemo quiquam potuerit. Cum enim id, quod* Aristoteles *quadam adactus necessitate fecit, ne discipulum suum* Alexandrum *offenderet, causam nunc in hac seculi nostri libertate, nullam amplius haberet, planissimis verbis omnia* Philosophiæ *arcana esse edisserenda censuit, ut patenti via ad rerum latentem veritatem iretur, atque ut deinceps ex tenebris clara lux enitesceret. Quare intra breve tempus plurimos patriæ suæ dedit sui similes, hoc est. solidissimos doctissimosque* Philosophos *reginamque scientiarum omnium, & vitæ nostræ dominam solio suo suisq; sedibus reddidit. Vetus sententia est, ubi Imperator est, ibi Romã esse. Non injustè ego quoq; dixero*, Ubi Burgersdicius noster vixit, eodem in loco simul & Philosophia versata est.

INST·

Institutionum Metaphysicarum

LIBRI I. CAP. I.

DE
Natura Metaphysicæ.

Thesis I.

THeoreticæ *Philosophiæ* mensura est *Objectum* θεωρητὸν quo nomine intelligi debet id omne quod propter se cognoscitur, & non propter ποίησιν aliquã aut πρᾶξιν ex eo secuturam, aut saltem non propter eam solam. Itaq; cum non omnes etiam res, quarũ notitia etiam citra πρᾶξιν aut ποίησιν, atque omninò extra usum vitæ expetitur, ad *Physicam* aut *Mathematicam* revocari queant, sequitur, aliam scientiam esse concedendam, quæ inter *partes Theoreticæ Philosophiæ* suo quoque jure numeretur, quam *Metaphysicam* vocamus.

II. In hoc genere; *Primo* ponendæ sunt immateriales & incorporeæ substantiæ, ut sunt Deus, intelligentiæ finitæ, sive Angeli ac Dæmones, item animæ humanæ, qua-

tenus absque corpore seorsim existunt. *Secundò* huc pertinet natura accidentis in genere, ejusque species, quæ nequeunt ad prædictas scientias revocari. *Tertiò* denique huc referenda sunt omnia attributa, 1. quæ corporeis & incorporeis substantiis, 2. quæ Deo & substantiis finitis, 3. quæ substantiis & accidentibus. 4. quæ omnibus omnino rebus communia sunt. Hæc enim cognosci queunt naturæ lumine absque divina revelatione, ac proinde hactenus ad Philosophiam pertinent: nec possunt ablegari ad Physicam, quæ corporum est solummodo, nec ad Mathematicam, quæ quantitatem non excedit. Restat ergo, ut peculiaris sit scientia, quæ eorum notitiam profiteatur.

III. Qui substantiarum incorporearum contemplationem *Theologiæ* in totum tribuunt, imperitè admodum de intellectus nostri habitibus atque natura judicare videntur. Nam habitus isti non tam objectis distinguuntur, quàm causâ sive ratione, quâ objectum cognoscunt, & conclusionibus de objecto formatis assentiuntur. Aliud enim est πίστις seu fides, aliud sensus, aliud scientia, etiamsi versentur circa idem objectum. Fides authoritate testimonii est subnixa; scientia (ut de sensu nihil dicam) demonstratione gignitur. Itaque cum *Theologia* de Deo cæterisque substan-

stantiis incorporeis differat ex verbo Dei, *Philosophia* ex naturali lumine; sequitur diversas eas esse disciplinas, nec multo minus discriminis inter eas intercederet quam inter fidem & sensum, aut inter scientiam & sensum.

IV. Crassius mihi errare videntur, qui illa, quæ thesi 2. dixi ad Physicam aut Mathematicam referri non posse, ad *Logicam* referunt. Ubi in Logica Entis natura in genere, ejusque communissima attributa traduntur? Ubi agitur de iis, quæ omnibus substantiis sunt communia? Ubi accidentis natura & species ex professo & pro dignitate explicantur? nam in prædicamentis rerum ordines & classes recensentur potius quam tractantur: atque in iis non tam spectatur modus τοῦ εἶναι, ut fit in *Metaphysica*: sed modus tantum τοῦ κατηγορεῖσθαι; ideoque fit, ut, quæ reipsa diversa non sunt, sed tantum τῷ σχήματι τῆς κατηγορίας, ibi ut diversa genera proponantur.

V. Fateor quidem multa in Logicis tradi, quæ a Metaphysica sunt deprompta; ut causam, effectum, subjectum, adjunctum, & similes affectiones, quæ rerum diversarum σχέσεις explicant: sed nego Metaphysicam ideo esse rejiciendam. Quid? an Physica minus est scientia, quia magnam ejus partem Medicina sibi vendicavit; atqui eodem

modo Logica se habet ad Metaphysicam, aut se Medicina ad Physicam. Ut ergo Physica probat, quæ Medicina sine probatione sumit & præsupponit, utque utitur ad regulas & leges medendi constituendas & probandas: ita quoque Logica, quæ mentis quasi nostræ Medicina est, multa sumit ex Metaphysica, & sine probatione præsupponit, quæ necessaria sunt ad regulas legesque Logicas constituendas, quibus artis illius usus & πρᾶξις continetur.

VI. Cum ergò constet, *esse Metaphysicam*, ejus porro naturam investigemus, exorsi ab *Objecto*, quo constituto genuinum ejus *Genus* qæremus, ex quibus definitio constituitur. In *Objecto* sive *Subjecto* spectandum est ejus *Materiale* & *Formale*, sive id quod consideratur, & modus considerandi. Materiale est *Ens reale*; Entia enim rationis, privationes, & si quæ sint alia, (quæ, quamvis Entis realis ambitu non contineantur, non sunt tamen omnino nihil) aut ad Metaphysicam non pertinent, aut saltem non ut objectum. Sed hac de re cap. 2. in quo Entis realis ambitum circumscribemus.

VII. Versatur verò Metaphysica circa Ens tale, vel *quà Ens*, vel *quà Immateriale*. Qui priorem sententiam amplectuntur, haud dubiè *Aristotelem* habent authorem; sed rationi hic plus concedendum Videtur,

ut & in tota Philoſophia. *Ratio* pro ſecunda ſententia militat haud dubiè : modus enim conſiderandi ſubjecti in omni ſcientia tam latè patere debet, ut omnes ſubjecti partes directè poſſint ad eum revocari. Atqui multa ſunt, quæ eorum omnium confeſſione (qui quidem Metaphyſicam penitus non rejiciunt) ad eam revocanda ſunt; quæ tamen ab iis præteriri debent, qui nihil aliud hic conſiderandum eſſe volunt, quam Ens, quà Ens. Nam ad Metaphyſicam revocari debet, quicquid contemplationi objicitur, & neque ad Phyſicam neque ad Mathematicam pertinet : Atqui neutra de Deo diſſerit, ut de ſubjecto ſuo, neutra de Angelis, neutra de ſubſtantiis aut accidente in genere : Hæc ergo Metaphyſica expendere debet, ac proinde non modo verſatur circa Ens ut Ens eſt : qui enim Deum conſiderat, qui Angelos, qui ſubſtantiam & accidens, non jam conſiderat Ens quà Ens, ſed quà Ens eſt tale.

VIII. Verſatur ergo Metaphyſica circa *Ens reale, quatenus immateriale eſt*, id eſt, quatenus vel quouſque ſine materiâ conſiſtit aut ſaltem conſiſtere poteſt. *Duobus* enim *modis* dicitur Ens *immateriale*. 1. quod reverà ſine materia exiſtit, ut Deus & Angeli. 2. quod, quamvis non exiſtat extra materiam, tale tamen eſt, ut eſſe immateriale non repugnet ejus eſſentiæ; ut Ens, ſubſtantia,

stantia, accidens in genere : etiamsi enim nulla corpora essent in rerum natura, non minus tamen vere de Ente, substantia & accidente in genere, dici possent, quæ nunc iis à Metaphysica tribuuntur.

IX. Ex quo apparet, quibus limitibus hæc disciplina à Physica & Mathematica distinguatur: *Physica* enim considerat ea, quæ cum materia complicata, eique involuta sunt: *Mathematica* versatur circa quantitatem, quæ & ipsa in materia est, extraque eam nec subsistit nec subsistere potest, licet eam in abstracto consideret, hoc est, ita ut materiam non spectet. At *Metaphysica* contemplatur ea, quæ extra materiam sunt, aut saltem absque illa consistere possunt; vel, ut significantiùs dicam, quæ materiam excludunt, aut saltem non includunt.

X. Hinc sequitur, Metaphysicam non modo partem esse Theoreticæ Philosophiæ, à cæteris diversam, sed etiam disciplinam à reliquis specie distinctam: & omnino hallucinatur *Antonius Mirandulanus*, cum docet, Unam tantummodo esse disciplinam, quæ disserat de Ente, de speciebus Entis, & specierum speciebus. Fateor equidem, non modo Metaphysicam Ens in genere contemplari, sed ad species Entis progredi, & ad species etiam specierum, sed non ulterius, nec ad alias species, quam quæ immateriales sunt.

XI. An

XI. *An Metaphysica sit una disciplina,* cujus prima pars disserat de Ente in genere, altera de Deo, tertia de Angelis, non secus ac Physica, quæ, quamvis una sit scientia, agit tamen de corpore naturali in genere, de elementis, de rebus mistis, &c. *An potius distinctæ sint disciplinæ, vocandæ,* ut Arithmetica, Geometria, aliæque Mathematicæ disciplinæ distinguuntur? in dubio positum est: & licet pro utraque parte rationes sint non contemnendæ, nos tamen eam partem sequimur, quæ partes quidem in Metaphysica admittit ut in Physica; scientiarum multitudinem non item. Scientiæ enim non sunt multiplicandæ secundum genera & species (aliâs namque Physica constaret tot scientiis quot partibus, alia esset scientia quæ de Corpore loqueretur, alia quæ de Cœlo, alia quæ de Elementis) sed secundum modum considerandi: atqui modus considerandi in Metaphysica unus & idem est: quicquid enim illa considerat, debet à materia sejunctum esse.

XII. Hactenus de *Objecto.* Genus Metaphysicæ est *Scientia,* idque stricta ratione, qua scientia ab arte & prudentiâ distinguitur. Ars enim non est, quia non est posita in ποιήσει, nec versatur περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων, καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι. Non

etiam Prudentia, quia non deliberat περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ, nec docet quid eligendum vel fugiendum sit. Adhæc, Metaphysica habet ea omnia, quæ scientia strictè dicta requirit: habet enim subjectum θεωρητὸν, habet affectiones proprias, habet principia tum complexa, tum imcomplexa, quibus affectiones istæ probantur subjecto inesse: ergo est scientia strictè dicta.

XIII. Ex iis quæ disputata sunt, talis potest formari Metaphysicæ definitio. Metaphysica est *scientia Entis realis, quatenus immateriale est*, seu, quæ contemplatur Ens reale, quatenus & quousque absque materia consistere potest.

XIV. Metaphysica est scientia *accuratissima* & *præstantissima*. *Præstantissima* dicitur, tùm ratione objecti, tùm ratione principiorum. Ratione Objecti, ex una parte versatur circa communissimum, ex altera circa præstantissimum. Ratione principiorum; quia principia non accipit ab ulla alia scientia; versatur enim circa principia incomplexa, prorsus independentia, & complexa omnino ἀναπόδεικτα. *Accuratissima* dicitur scientia; quia est certissima in se, & summâ necessitate suffulta; est enim rerum Metaphysicarum multo major necessitas quàm Physicarum: & licet in rebus Mathematicis absoluta necessitas sit, cedit tamen Metaphysicæ necessitati in eo, quod materiam

riam aliquam illæ præsupponant; res Metaphysicæ nullam.

XV. Hinc sequitur, *Metaphysicam veram esse sapientiam*: Sapientia enim est rerum præstantissimarum notitia, conjuncta cum intelligentia: intelligentia est notitia principiorum. Ergo cum Metaphysica versetur circa Objectum communissimum simul & præstantissimum, habeatq; Principia quæ ex aliis non dependent, titulus *Sapientiæ* merito Metaphysicæ tribuendus est.

XVI. Sequitur etiam, *Metaphysicam omnibus scientiis præesse ac dominari*, easque dirigere in contemplationem veritatis. Nam & Objectum omnibus & principia tribuit: ubi enim Metaphysica definit, aliæ scientiæ incipiunt. Itaque, quæ à Metaphysica ultimo sunt demonstrata, ea cæteris scientiis principia sunt, & ab iis sine demonstratione præsupponuntur. Itaque, licet unaquæque scientia perfecta sit in suo genere absque ope Metaphysicæ, multum tamen perfectionis accedit iis, cum Metaphysica cum iis sociatur.

XVII. Hinc porro sequitur, *Metaphysicam ordine naturæ priorem esse cæteris disciplinis*; cumque Metaphysica in Scholis postremo loco traditur; servari non ordinem naturæ, sed cognitionis nostræ.

XVIII. Ob hasce Metaphysicæ prærogativas, non debet existimari, omnes

alias scientias ei *subalternari*. Nam in scientiis subalternatis subjecta non sunt specie diversa: sed quod scientia superior considerat absolutè, id subalternata considerat vestitum accidente sensibili: deinde subalternata scientia utitur principiis quibus & superior utitur: at subjecta scientiarum aliarum diversa sunt à subjecto Metaphysicæ, & non utuntur iis principiis quibus utitur Metaphysica, sed quæ sunt à Metaphysica demonstrata, ea sine demonstratione præsupponunt, & pro principiis habent, ut ante dictum est.

CAP. II.

De communi Entis natione.

Thesis I.

Cum Entis immaterialis appellatione, quod Metaphysicæ Objectum esse diximus, non illæ modo Entis species intelligantur, quæ à materiæ contagione immunes sunt, sed & Ens in genere consideratum, & ab omnibus speciebus suis præcisum, non male *dividi potest Metaphysica in partem Communem & Propriam*, ita ut *Communis* pars differat de Ente in genere; *Propria* descendat ad eas species, quæ prorsus sunt immateriales.

II. Cete-

II. Cæterum cum omnis scientia Apodictica, præter *Subjectum* proprias *Affectiones* habere debeat, & *Causas* seu *Principia*, quibus Affectiones Subjecto convenire demonstrantur, de singulis aliquid in hac communi parte est dicendum, & quidem prius de *Subjecto*. Superiore namque disputatione nihil aliud est ostensum, quam Ens reale hujus disciplinæ esse Objectum. Nunc porro videndum est, quid eâ voce intelligatur, (nam definitionem frustra quis expectet) quam late pateat, quæ sit eorum omnium inter se convenientia, quænam realis Entis ambitu claudantur, & id genus alia.

III. *Ens*, ut à voce exordiar, primitus usurpatum est, invitâ latinitate, tanquam *Participium* ab esse deductum, ut ὂν ab εἶναι, nihilque aliud significat, quam id quod existit: at postea, omissâ significatione Participii, usurpari cœpit pro *Nomine*, ad imitationem Græcorum, quibus τὸ ὂν absolutè positum, nomen substantivum est. Hæ duæ Entis significationes multum differunt: cum enim sumuntur significatione Participii, ea tantum Entia dici queunt, quæ ipso actu sunt & revera existunt, sive in se, sive in alio. At cum usurpantur ut Nomina, latius patent, atque iis etiam tribuuntur, quæ non actu aut in se, sed potestate aut in causis suis existunt, quæque ita

se habent, ut rosa tempore hyberno, imò etiam ut mundus nondum creatus: si enim ista non sint Entia, intelligi non possunt, ne quidem à Deo; ac proinde mundus â Deo cognitus non fuit, antequam effectus fuit: quod enim Ens non est, id non-Ens est; at non Entia intelligi nequeunt.

IV. Deinde, cum *Ens* sumitur ut *Participium*, pertinet ad quæstionem τȣ̃ εἰ ἐςι: at cum sumitur ut *Nomen*, referendum ad quæstionem τȣ̃ τί ἐςι. Cum enim quippiam Ens esse dicitur, si Ens vim habeat participii, nihil aliud dicitur, quam illud existere; quo solvitur quæstio *an sit*. Si verò vim habeat Nominis, id, quod quæritur, dicitur non esse nihil, aut non esse non-Ens, quod ad quæstionem *quod sit* referendum est. Quare, cum definitio tribui etiam possit iis, quæ non sunt, id est, quæ non existunt, sequitur τὸ ὂν & Ens, positum pro Nomine, latius patere, quam cum sumitur pro participio, quod significat id solum quod actu existit.

V. Praterea, cum τὸ ὂν & Ens nomen sunt, interdum ita *latè* sumuntur, ut omnia, quæ non sunt omnino nihil, dicantur Entia, etiam privationes, denominationes, & id genus alia, de quibus cap. sequenti: Atque hoc sensu Ens & Aliquid, synonyma sunt, & Ens & Nihil immediatè, & secundum contradictionem opponuntur, non secus

ac Ens & non-Ens. Interdum hæ voces usurpantur *strictius*, pro eo, quod non privatio, & nuda denominatio est, sed vera res, & vulgò dicitur *Ens reale*, quasi dicas tale Ens, quod non in mentis fictione situm est, sed in veritate rei consistit. Atque hoc significatu, Ens non tam latè patet quam Aliquid, & τῷ Nihil non opponitur immediatè (multa enim esse postea probabimus, quæ non sunt omnino Nihil, neque tamen sunt Entia realia) nec Ens & Nihil sibi directè contradicunt, sed alterum alterius contradictionem involvit obliquè: idque eo ferè modo quo opponuntur substantia aut quidvis aliud & nihil: Nihil enim & Aliquid immediatè opponuntur. Hinc fit, ut & Ens, quod Aliquid est, opponatur τῷ Nihil, sed non immediatè: ut enim Substantia non est Nihil, & tamen multa sunt, quæ neque Nihil sunt, neque Substantia; ita quoque licet Ens non sit Nihil, quædam tamen dicuntur, quæ nec Ens sunt, nec omnino Nihil, sed Aliquid inter Ens & Nihil interjectum, ut accidentia inter substantiam & nihil sunt interjecta.

VI. His præmissis, observandum est cum τὸ ὂν & *Ens*, *Metaphysicæ subjectum* esse dicitur, voces eas non participii, sed *Nominis significatione* accipiendas esse: Magna enim pars attributorum, sive affectionum, quas Metaphysicus Enti convenire docet,

etiam

etiam iis competunt, quæ aut actu ipso non existunt, aut ab actuali existentia abstrahuntur, ut Unum, Verum, Bonum, *&c.* Nam hæ propositiones, Rosa est Ens, est unum quid, verum, bonum, *&c.* non minus veræ sunt, cum nulla rosa in rerum naturâ est, quam tunc, cum magna adest rosarũ copia.

VII. *Nec tamen ita latè* significatio τῶ ὄντος & Entis extendenda est, cum Metaphysica Entis ratione circumscribitur, ut id omne Ens dicatur, quod est Aliquid & non omnino Nihil. Hac enim sententiâ admissa, nihil relictum est omnino, quod affectionum vicem gerat in hac scientia: nam quamvis non sit necesse Affectiones re ipsa distingui à suo subjecto: aliquid tamen debet vocabulis Affectionum significari, quod Subjecti nomine non significatur. Aliàs enim cum Affectio de Subjecto dicitur, erit prædicatio identica; tantundem enim erit, sive dicas, Ens est Ens, sive Ens est Unum, si Unum non significet aliquid quod Ens non significat. Atqui si omne id Ens est, quod non est Nihil, quicquid Unum significat præter Ens, id erit Nihil: atque ita Ens & Nihil erunt voces ejusdem prorsus significationis. Ens ergo, *cum Metaphysica subjicitur, strictius* sumi debet pro eo, quod, non in mentis fictione, sed in veritate, aliquo saltem modo consistat, quod ante diximus *Ens reale* dici.

VIII. *Ens*, eo quo dictum est modo, *non* est *unum* quid, *sed multa* suo ambitu *comprehendit*, eaque diversissima: nec enim quicquam absurdius dici potest, quam omnia, quæ sunt, non nisi unum quiddam esse, quod *Parmenidi & Melisso philosophus* affingit: nam primo apparet, quædam esse Entia finita, & ab aliis facta, & ea rursus ab aliis, eaque progressio nos ducit ad Ens infinitum, & à nullo factum. Præterea deprehendimus, Entia quædam per se subsistere, alia non per se, sed in iis existere, quæ per se subsistunt; quorum illas οὐσίας sive substantias vocamus, cætera συμβεβηκότα, id est, accidentia substantiarum: atque hæc quidem jam præsupponimus, quæ suo loco demonstrabuntur.

IX. Omnia hæc, quantumcunque inter se diversa sunt, uno aliquo conceptu & notione comprehendi possunt, quæ non repræsentet substantiam neque accidens, nec Deum aut Creaturam in specie, sed aliquid in quo hæc omnia coincidunt. Atque hoc ipsi in nobis experimur: quandoquidem audita voce τοῦ ὄντος seu Entis, deprehendimus, mentem nostram à multitudine retrahi ad unitatem, formarique conceptum aliquem communem omnibus rebus, quo repræsentatur Ens, non ut tale aut tale in specie, sed prout Ens est simpliciter. Hoc est, quod vulgo dicitur,

citur, *dari unum conceptum formalem Entis ut Ens est.*

X. Ex hac positione sequitur, *omnia Entia inter se aliquo modo convenire*; uni enim conceptui unum objectum respondere debet: ergo, si detur unus omnium Entium conceptus, utique omnia Entia inter se convenire, & in aliqua communi ratione uniri, debent. Aut enim communis illius omnium Entium conceptûs objectum erit communio quædam omnium Entium, aut aliquid ex propriis & particularibus Entium rationibus collectum & aggregatum. Hoc posterius manifeste falsum est: nam cum objectum ex multis particularibus objectis aggregatum est, conceptus quoque mentis aggregatus esse debet ex multis conceptibus, quorum singuli singulis objectis respondeant. Ergo concedenda est quædam omnium Entium communio & convenientia, secundum quam uno aliquo conceptu promiscuè possint ab intellectu apprehendi: hæc convenientia vulgo vocatur, *Conceptus objectivus.*

XI. Porro, hæc *communio* aut convenientia non *est sita* in sola communione nominis τοῦ ὄντος seu Entis, nec in quoquam alio, quod extra rationem Entis est, sed *in proprio Entis actu* per quem reverâ est Ens, & distinguitur non solum ab eo quod est Nihil, sed etiam ab omni eo, quod est non-Ens. *Proprius*

Entis

Entis actus est *esse*: nam omne Ens *est*, & quicquid Est, *Ens* est; sicuti & quicquid non est, non Est Ens. Intelligitur autem *esse* secundo adjectum, quod est *esse* simpliciter, non *esse* tertio adjectum, quod est esse κατά τι: competit enim id, & non Enti, & τῷ Nihil; veluti cum dicitur, Nihil est non-Ens, cæcitas est privatio. Communio igitur Entium, quæ Objectum est communis illius conceptus, est causa unitatis in illo conceptu, & sita est in communi ratione τοῦ εἶναι: Non enim fingi possunt duo Entia adeo diversa, inter quæ non sit major convenientia, quam inter Ens & Nihil, sive inter Ens & non-Ens: nimirum, quia omnibus Entibus convenit τὸ esse simpliciter, quod τῷ Nihil & non-Enti non convenit.

XII. Hinc sequitur, *nomen Entis* prout explicatum est, si ad Substantiam, aut Accidens, aut Deum & Creaturas, referatur, *non* esse prorsus *æquivocum*: Nam Æquivoca dicuntur, quibus solum nomen commune est, & ὁ λόγος τῆς οὐσίας, hoc est, *ratio* τοῦ εἶναι, quæ quidem communi illi nomini respondet, omnino diversa. Si enim sit aliqua convenientia plurium ἐν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, licet illa plura non sint penitus Vnivoca, non erunt tamen penitus Æquivoca: imò tantò longius absunt à perfecta Æquivocatione, quanto major est communio & convenientia τοῦ εἶναι. Itaque cum aliqua sit

Sub-

Substantiæ & Accidentis, Dei & Creaturæ, convenientia in ratione τοῦ εἶναι, non est Entis vox iis accensenda, quæ omnino sunt æquivoca.

XIII. Sed neque referenda est *Entis vox* ad ea, quæ *in solidum* sunt *Univoca*: perfectè enim Univoca dicuntur, quibus λόγος τῆς ὀυσίας cum communi nomine respondet ita, ut utrumque ex æquo commune sit. Atqui λόγος τοῦ εἶναι, qui respondet communi nomini Entis, non convenit ex æquo Substantiæ & Accidenti, Deo & Creaturis, sed Substantiis & Deo primario & potiori jure, quam Accidentibus & Creaturis: Causa hujus inæqualitatis est, quod Accidentia à Substantiis & Creaturæ à Deo dependeant, idque non solum in quantum sunt Accidentia & Creaturæ, sed etiam in quantum sunt Entia. Quod enim Accidentia & Creaturæ sunt, hoc debent, illa Substantiæ hæc Deo acceptum; & *Deo* quidem, non solum ob id, quod semel sint ab illo effectæ, sed multò maximè, quod etiamnum à Deo conserventur & sustententur, quod nunc præsupponimus.

XIV. *Communis* illa natura & *ratio Entis*, in qua omnia Entia convenire diximus, non determinatur aut *contrahitur ad inferiora per differentias*, quæ & ipsa vera sint Entia, *sed per modos τοῦ εἶναι* aut aliquid ejusmodi, quod quamvis Nihil non sit, Ens tamen

reale

reale dici non potest. Genus enim non affirmatur de suis differentiis. Ergo differentiæ, quibus Ens contrahitur, non possunt esse Entia, ac proinde non possunt esse omnino Nihil; quare debent esse modi Entium, aut aliquid tale.

XV. Hinc sequitur, *communem Entis conceptum, à conceptu Substantiæ & Accidentis multum discrepare*; discrimenque illud non in eo esse positum, quod conceptus Substantiæ & Accidentis expressius repræsentet naturam Entis (ut *Suarez* existimat) quam conceptus ille communis: si enim conceptus Substantiæ nihil apprehendat aut repræsentet, præter id, quod conceptus Entis repræsentat, conceptus Substantiæ idem erit conceptui Entis, ac proinde & conceptus Accidentis; ex quo sequitur, conceptum Substantiæ eundem esse conceptui Accidentis; quæ enim eidem tertio eadem sunt, inter se quoq; eadē sunt. Quid? quod Substantiæ conceptus expressius repræsentare non potest rationem Entis, quam ipse conceptus Entis, si in illo nihil omnino sit, quod etiam in hoc non sit. Ut ergo Substantia includit communem rationem Entis, & proprium modum τῦ εἶναι, quem vocamus, *per se subsistere*, & Accidens ad communem rationem Entis adjicit modum τῦ εἶναι, quem vocamus, *esse in subjecto*: ita quoque conceptus Substantiæ & Accidentis

repræ-

repræsentant communem rationem Entis, quæ & communi Entis conceptu repræsentatur, atq; insuper includunt modum aliquem, quo communis ratio Entis determinatur & contrahitur, ut diximus.

CAP. III.

De eo, quod est medium inter Ens & Nihil, in genere.

Thesis I.

E*Xplicato ambitu* & ratione *Entis in genere*, cujus contemplationem ad communem partem Metaphysicæ pertinere diximus; superest, ut quædam etiam dicamus *de affectionibus*, quæ Enti per se & generatim insunt, & cum illo reciprocantur, *deque principiis*, quibus Metaphysicus affectiones illas Enti convenire demonstrat, quo planior nobis via sit ad singularum affectionum Theoriam, in qua Metaphysica scientia tota propemodum consistit.

II. Ante omnia autem statuendum est, in omni scientia, *Subjectum*, *Principia*, & *Affectiones, aliquo modo debere inter se discrepare*: ita ut, cum vel affectiones, vel principia, de subjecto, vel affectiones de principiis prædicantur, ea prædicatio non sit prorsus identica & nugatoria. Argumentatio enim ejusmodi, in quâ aliqua expropositio-

positionibus identica est, tantum abest, ut demonstratio sit, & scientiam gignere queat, ut sophisma sit περὶ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν, seu petitio ejus quod in principio positum fuit.

III. Ut ergo Metaphysicæ probationes vim habeant efficiendi scientiam, illa tria, quæ dixi, Subjectum scilicet, Principia & Affectiones, *vel reipsa* differre debent, *vel modo, vel ratione* (ut loquuntur) ratiocinata: hæc enim distinctio cum inter subjectum & prædicatum intercedit, sufficit ad id, ut enunciatio non sit identica; at distinctio rationis ratiocinantis identitatem enunciationis non tollit, quia nullum in re objecta discrimen præsupponit, quod distinctionis fundamentum, aut saltem occasio esse possit, sed tota dependet ab intellectu. In hoc genere sunt polyonyma, ut ensis & gladius, quorum alterum cùm de altero affirmatur, enunciatio est identica: hæc ergo distinctio cum sola inter tres syllogismi terminos intercedit, non sufficit ad scientiæ generationem.

IV. Itaque, cum Subjectum Metaphysicæ communis sit Ens in genere, Affectiones & Principia, juxta notionem illam, qua Affectiones & Principia sunt, non possunt esse Entia: si enim Entia sint, & nihil aliud quam Entia, cum de Ente prædicantur, verum etiam cum Affectiones de Principiis prædicantur

dicantur

dicantur, prædicatio erit omnino identica: Ens enim ab Ente non poteſt ullo modo eſſe diverſum, eo ipſo quod Ens eſt.

V. Non negaverim, Ens ſuarum Affectionum notionibus includi (qui enim dicit, Unum, Bonum, &c. etiam Ens dicit haud dubie; alioquin enim nec Unum Ens, nec Ens Unum dici poſſet) Sed hoc addo, *aliquid inſuper in Affectionibus & Principiis includi, quod Ens non eſt*, quo ab Ente & inter ſe tantillo diſcrimine diſtinguantur, quantum ſatis eſt, ut, cum alterutrum de Ente, vel alterum de altero prædicatur, ea prædicatio non ſit identica.

VI. Porro, illud, quo Affectiones & Principia vel ab Ente vel à ſe invicem diſtinguuntur, non poteſt eſſe purum putum Nihil, Ens enim ab Ente non poteſt diſtingui per illud, quod omnino nihil eſt: quare cum Affectiones & Principia ſint Entia, & ab Ente aliquo modo diſtincta, non tamen per id quod Entia ſint, ſequitur *Medium* aliquod eſſe concedendum, *inter Ens & purum putum Nihil*, quod communi Entis rationi additum, communes Entis Affectiones & Principia conſtituat. Quod etiam ſic concludi poteſt: Nihil non differt à Nihilo, at Affectio Entis differt ab Affectione: nam licet Unum etiam Verum & Bonum ſit: Unitas tamen Veritas non eſt aut Bonitas: Ergo, cum hoc diſcrimen non ſit ab

Enti-

Entitate, quæ in omnibus affectionibus eodem modo continetur, aliquid concedendum est, quod sub Ente non contineatur, quatenus Ens Metaphysicæ est Subjectum, & tamen non sit Nihil.

VII. *Medium illud*, quod inter Ens & Nihil interjectum esse dicimus, *non est medium per participationem extremorum*, quomodo tepor medium est inter calorem & frigus; *sed medium per negationem utriusque extremi*, quomodo lapis medium est inter illud quod videt, & quod cæcum, est; estque non unius generis, sed multiplici varietate diversum, adeo ut multo difficilius sit, hanc non-Entium diversitatem, quam vera Entia ad certas classes & genera Vocare: & quamvis hic non audeam spondere aliquam ἀκρίβειαν, audebo glaciem tamen frangere, ea spe, ut alii hæc accuratius postea tradant.

VIII. *Non Ens* ergo illud, quod non est Nihil, vel Privatio videtur esse, vel *Denominatio externa*, vel *ens rationis*, vel *Relatio*, vel *Modus* Entis: atque hæc inter se ita diversa sunt, ut nihil fingi possit, quo inter se conveniant, & ab Ente discrepent; ideoque, si commune nomen datum esset iis omnibus, illud esset prorsus æquivocum; quæ causa est, ut nihil de iis in genere dicamus, præter hoc solum, quod sint quædam inter Ens & Nihil interjecta, sed statim

tim ordiamur ab enumeratione, in qua eum servabimus ordinem, ut, quo unumquodque Enti dissimilius est, eò priori loco proponatur.

IX. Ante omnia tenendum est, nullum eorum, quæ commemoravi, omnino nihil esse: quod autem non sint res aliqua, aut Ens reale, ex singulorum explicatione patebit. Nihil enim, ut ante diximus, à nihilo non differt; at ista, quæ recensui, multifariam differunt: tum alia ab aliis; ut Relatio à Privatione, Modus Entis ab Ente rationis, &, ut verbo dicam, quidlibet à quolibet: tùm ipsa inter se; ut paternitas à dominio, cæcitas à surditate, & sic de cæteris omnibus, quæ spectant ad eandem classem.

X. Objiciat aliquis, discrimen hoc ab Ente aliquo proficisci, quod Privatio, Relatio, Denominatio externa, cæteraque illa connotant; ac proinde, ex eo non posse concludi, non esse nihil: quod enim cæcitas & surditas inter se distinguantur, id totum habitibus oppositis videtur imputandum, aut subjectis. Si enim spectentur Privationes prout sunt Privationes, atque extra Entis ambitum constitutæ, nihil videntur discriminis habere; sic neque Relationes videntur inter se differre per hoc, quod sint non Entia, sed per aliquod Ens, puta per fundamentum, aut terminum, quæ Relationis vox includit, vel connotat. Idem

de

de cæteris non Entibus dici posse videtur.

XI. Molestum hoc esse argumentum fateor, sed non desperatum; potest enim concedi, diversitatem inter Privationes proficisci à subjectis & oppositis habitibus, & discrimen Relationum à fundamentis & terminis. Hinc enim concludo, ob diversitatem subjectorum & habituum, ipsas quoque Privationes, & ob discrimen fundamentorum ac terminorum, ipsas etiam Relationes diversas esse. Si enim Privationum diversitas fit ab oppositis habitibus aut à subjectis; & distinctio Relationum à fundamento & termino, negari non potest inter ipsas Privationes, aut inter Relationes esse diversitatem; atque in eo quoque differunt à nihilo; siquidem Nihil à nihilo non differt, neque per se, neque per aliud: imò ubi Nihil à nihilo differre incipit per connotationem Entis, tunc Nihil, desinit esse Nihil, & fit Aliquid, Atque *hæc quidem de eo, quod medium est inter ens & nihil in genere.*

CAP. IV.

De Privatione, & Denominatione externa,

Thesis I.

Videamus singula, atque ut servemus eum ordinem, quem Thesi VIII. præced.

præced. cap. proposuimus, à Privatione ordiemur. *Privatio, est absentia habitus, in ejusmodi subjecto, in quo & quando inesse potest.* In eoque differt à pura simplicique negatione, quæ neque subjectum definitum postulat, neque aptitudinem in illo subjecto, ad rem negatam recipiendam; quorum utrumque Privatio connotat. Est quidem omnis privatio, negatio quædam oppositi habitus, quod *absentiæ* voce designamimus; at non omnis negatio, privatio est, sed illa solum; quà removetur quippiam ab idoneo subjecto. *Idoneum subjectum* dicitur, quod aut natura, aut arte, aut consilio, aut alio modo aptatum est, ad recipiendum habitum, idque eo solum tempore, quo habitum recipere potest; ex. gr. absentia visus non est privatio in planta, nec planta cæca dici potest, quia videndi potestas plantis inesse non debet, nec potest: At in homine aliisq; perfectis animiantibus privatio est, quibus Natura indulsit videndi potestatem: similiter, edentulum esse, non est privatio in infante, sed negatio mera; at in vetula (quam Martial. notat l. 1. epigr. 20. est privatio.

II. Per *habitum*, laxo admodum significatu, intelligimus hoc loco omne attributum affirmatum sive positivum, subjectum quoquo modo perficiens, quod abesse potest à subjecto citra ipsius corruptionem:

 Dixi

Dixi *attributum positivum*: quia privatio privationis non datur: in quo tamen voces spectandæ non sunt, sed res ipsæ; nam sæpe voces privativæ significant positivum quippiam, sæpe contra: ex. gr. ἀσχολία privatio videri posset vocabuli formationem spectantibus, sed habitus potius est, cujus privatio est σχολή, id est, otium: atque ita de cæteris.

III. Omnis habitus, perfectio quædam est; at privatio, quædam imperfectio: ideo res melius se habent cum isto habitu præditæ, quam cum illo sunt privatæ. Hinc sequitur, Deo nullas privationes convenire: nulla enim ei perfectio deest, & nulla imperfectio adest. Ideóque privativæ voces, ut infinitudo, immensitas, &c. non significant in Deo privationem, sed aut puras negationes, aut proprietatem aliquam attributumve positivum, quod nos, quia negativè concipimus, privativis vocibus efferimus.

IV. Habitus & Privatio per omnes vagantur categorias, excepta quantitate, & situ: est enim privatio quædam τῆς οὐσίας sive Substantiæ, quæ inter principia generationis ab Aristotele recensetur, Lib. I. Phys. Sic mors sive mortuum esse, est vitæ quædam privatio. Qualitas secundum omnes suas species privationes admittit; sic in potentia naturali impotentia & cæcitas; in habitu,

scientia & ignorantia; in patibili qualitate, lux & tenebræ; in quarta specie, formatum & informe esse: sic in Relatione, habere parentes & orbum esse: in Actione, operari & cessare; in Passione, moveri & quiescere: in Ubi, in patria versari & exulare: in Quando, tempestivum & intempestivum: in Habitu, vestitum & nudum esse, &c.

V. In hæc habituum multiplici varietate observandum est; quosdam ad subjecti substantiam pertinere, ut formæ sunt, vel inde immediate emanare, ut sunt potentiæ naturales, alios in subjecto suboriri; ab ejusmodi causa, quæ à natura subjecti diversa est; & prioribus adjungi. Inter hos hoc discrimen observandum est, ut alia omiseram, quod illi, cum sunt amissi, recuperari nequeant naturæ viribus, sed tantummodo miraculosè; hi recuperari queant. Itaque quod Aristoteles dicit, ἀπὸ τ̃ στερήσεως ἐπὶ τὴν ἕξιν μὴ γίνεσθαι μεταβολήν, cap. 10. de categor. de priori genere habituum & privationum accipiendum est.

VI. Ex dictis apparet, *privationem non esse Ens*; absentia enim rei non est ipsa res; & quamvis privatio connotet aptitudinem in subjecto, quo nomine *non est pura negatio aut merum nihil*, ea tamen aptitudo non privatio nec pars est privationis. connotatio autem ista, Ens aut res dici non potest eo sensu, quo nunc de Ente loquimur.

VII. *Denominatio externa, est attributum, denotans id quod in subjecto non est, ad illud ordinatum esse.* Eaque petitur, vel ab Objecto; veluti cum Politia dicitur civilis vel ecclesiastica; vel à Subjecto, veluti cum bonum dicitur appetibile, color visibilis; vel ab Actione, veluti cum ignis, dicitur urere; vel à Relationis termino, veluti cum quis dicitur uxoratus; vel à loco sive Ubi, veluti cum animalia dicuntur terrestria vel aquatilia; aut homines Europæi vel Afri, &c. vel à tempore sive Quando, veluti cum flores dicuntur verni vel æstivi; vel ab Habitu, veluti cum miles dicitur armatus, &c. Denominatio externa non est nuda vox, sed aliquid quod per vocem significatur. Quod verò per vocem illam significatur, non est rès ipsa, quæ ad subjectum refertur, sed ordo potius, aut quicquid illud sit, quod inter rem illam & subjectum intercedit. Sic dicit Arist. τὸ ἔχειν, quod ad decimam Categ. pertinet (quod haud dubiè denominatio externa est) non esse, eum qui vestem habet, nec vestem ipsam, sed τὸ μεταξὺ ἐσθῆτος, καὶ τοῦ ἔχοντος τὴν ἐσθῆτα. *Illud verò quemadmodum non est omnino nihil, ita quoq; non est vera rès aut Ens reale*, sed mediū quippiam inter Ens & nihil. Si enim externa denominatio rem aliquam per se denotaret, sequeretur mutari rem omnem & componi, cum ei externa denominatio de

novo tribueretur; quod falsum est haud dubiè: nam cum Deus, Creator, Conservator, & id genus aliud, dicitur, denominatio externa est, nec tamen in Deo compositio ex diversis rebus, aut mutatio concedenda est.

VIII. Ex prædictis porro videre est, quomodo externæ denominationes distinguantur à privationibus. Privationes enim cum remotione habitus connotant aptitudinem in subjecto: at denominationes externæ connotant ordinem, quo res externa, unde denominatio sumpta est, ad subjectum ordinata est.

CAP. V.

De Ente Rationis.

Thesis I.

Entia Rationis dicuntur generatim, *quæcunque ad mentem sive rationem aliquo modo spectant, ab eaque dependent.* Eaque in tres classes vulgo dispescuntur, pro triplici modo dependentiæ. Quædam enim dicuntur à mente dependere *effective*; ut, quæcunque ab arte aliisque mentis habitibus aut actionibus proficiscuntur: alia *subjective*; ut disciplinæ, aliique similes habitus, aut qualitates, quæ menti ut proprio subjecto inhærent: aliæ *objective*, ut quæ rebus conveniunt, prout menti objiciuntur.

II. En-

II. Entia rationis primo & secundo modo dicta, veram habent essentiam, & capacia sunt veræ realisque existentiæ; ac proinde vera sunt & realia Entia: at quæ tertio modo Entia rationis sunt, veram essentiam non habent, nedum ut realis existentiæ capacia sint; eorum enim esse, nihil aliud est, quam intellectui objici.

III. Quod autem ejusmodi quædam Entia rationis dentur, non est demonstratu difficile; quæ enim rebus tribuuntur, duorum sunt generum: Quædam iis tribuuntur, prout ipsa sunt in se, veluti cum dicimus, hominem esse animal, risibilem, bipedem, philosophum, &c. atque hæc omnia realia sunt, aut saltem non sunt Entia rationis: Alia quædam rebus conveniunt prout à nobis apprehenduntur, atque inter se ab intellectu comparantur, velut cum dicimus, hominem esse speciem, subjectum, &c. hæc sunt Entia rationis; non enim homini conveniunt ob id, quod homo est, sed ob id quod tali modo concipitur.

IV. *Causa efficiens Entium rationis est intellectus.* Efficit autem intellectus Entia rationis intelligendo, hoc est, formando conceptus sive notiones de rebus objectis. *Notiones* aliæ sunt *primæ*, aliæ *secundæ*: efficit autem intellectus Entia rationis primis notionibus; eaque rursus secundis notionibus intelligit. *Entia* ergo *rationis effectus in-*

tellectus sunt, quoad notiones primas; & *objecta* quoad secundas.

V. Intellectus format Entia rationis, cum res objectas ita intuetur, ut eas inter se comparet: hujus tamen comparatæ intellectionis terminus internus non est Ens rationis (hoc enim si ita esset, Entia rationis essent entia realia) sed conceptus alicujus sive notio prima Entis realis, quod objicitur, ex qua Ens rationis in objecto resultat. ex. gr. cum intellectus deprehendens Petrum vel Paulum convenire in humanâ natura, humanam naturam intelligit, abstractam à differentiis individualibus, dicitur formare illud Ens rationis, quod speciem vocamus: species enim per se non est in natura humana, sed eam sequitur, cum mens eam à Petro & Paulo aliisque individuis abstrahit, atque ita abstractam in communi concipit.

VI. Cum jam mens in seipsam reflexa intelligit se intelligere humanitatem, & modum quoque comprehendit, quo humanitatem intellexit, dicitur formare notionem secundam: quâ jam non humanitatem intelligit, sed modum, quo humanitas promiscue se habet ad Petrum & Paulum, & quælibet natura communis ad subjecta sibi individua.

VII. Uni rei multa tribuuntur Entia rationis, quia scilicet una eademque res

pluribus modis, intelligi, & cum aliis rebus comparari potest. Quemadmodum vicissim unum Ens rationis diversissimis rebus ac penè omnibus affingi potest: quia nimirum uno eodemque modo pleræque res cum aliis comparari possunt.

VIII. Intellectus format ac fingit Entia rationis, non pro arbitrio suo temere, sed certo modo & lege; sequitur enim in ipsa fictione σχέσιν, quam habent res objectæ cum aliis. Cum ergò intellectus res objectas apprehendit, quæ σχέσιν illam habent, format Entia rationis secundum modum illius σχέσεως. Ens ergo rationis non est intellectio aut conceptus mentis, non res concepta, non σχέσις illius rei cum aliis; sed aliquid aliud, quod resultat ex intellectus actione rem objectam cum alia re comparantis, & secundum certam σχέσιν & comparationem intelligentis: eoque fit, ut cessante intellectu Entia quoque rationis intercidant, adeo ut non sint, nisi cum res intelliguntur, quibus dicuntur convenire.

IX. Fundamentum ergo Entium rationis est σχέσις sive relatio quædam rerum inter se: nam quod quidam, negationes, privationes, & Entia ficta, qualia sunt Chimæra & id genus alia, numerent inter Entia rationis; non est rationi satis consentaneum. Nam negationes omnino nihil sunt, & privationes, etsi non sint nihil,

sunt tamen omnino non-Entia: At Entia rationis, quamvis non sunt Entia realia, sunt tamen suo modo Entia: de rebus enim affirmative dicuntur; & in quantum suo quodam modo sunt, in tantum quoddam quasi esse positivum habent. Entia ficta, si considerentur ex hypothesi esse hoc quod finguntur esse, vera ac realia Entia sunt; ac extra hypothesin illam sunt omnino nihil, nam id quod per fictionem repræsentatur, omnino nihil est: imo vero si non sit nihil, fictio non erit fictio.

X. Ex dictis apparet, Entia rationis, nec esse nihil omnino, nec Entia realia. Non nihil, quia inter se discrepant (aliud enim est genus, aliud species, &c.) atque insuper a nobis intelliguntur; at nihil a nihilo non differt, neque intelligi potest. Non sunt etiam Entia vera ac realia, quia non sunt nisi mentis beneficio, resultantque ex mentis intellectione: adeo ut esse eorum nihil aliud sit, quam menti objici.

CAP. VI.

De relatione.

Thesis I.

R*Elatio est σχέσις sive habitudo unius ad aliud.* In omni ergo relatione duo requiruntur: quorum alterum, quod refertur

fertur ad aliud, *subjectum relationis* vel *Relatum* dicitur; alterum, ad quod subjectum refertur, *terminus*, sive *Correlatum* dicitur. Præter ista duo in quibusdam etiam *fundamentum* requiritur, sed non in omnibus, ut postea patebit.

II. Etsi autem subjectum & relatum, quemadmodum etiam terminus & correlatum, reipsa idem sunt, distinguuntur tamen ratione; Subjectum enim appellatur, quod ad aliud refertur, quando illud absolutè, in se, & sine relatione spectatur: Relatum verò dicitur, quando ad aliud, & quatenus ad aliud refertur, & spectatur, ut imbutum atque affectum relatione. Itaque, *Relata* rectè *definiuntur* ab Aristotele, *quæ hoc quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel alio aliquo modo ad aliud referuntur*: de qua definitione vide Logicos. Simili modo Terminus vocatur id, ad quod subjectum sive Relatum refertur, quando illud absolutè & in se consideratur: Correlatum, cum consideratur affectum altera relatione, quâ vicissim refertur ad relatum. ex. gr. Paternitatis subjectum est homo quispiam, puta Philippus; relatum *Pater*, hoc est, homo quispiam affectus paternitate: Terminus paternitatis, est alius homo, puta Alexander: Correlatum Filius, hoc est, homo quispiam affectus filiatione, & cum filiatione spectatus.

III. Ut autem in omni Relatione duo necessario requiruntur; ita quoque omnis Relatio gemina est: ex. gr. inter patrem & filium intercedunt relationes duæ, paternitas & filiatio; inter dominum & servum, dominium & servitus. Sæpe tamen ob vocabulorum penuriam hæc geminatio non apparet, neque in relatis, neque in relationibus: Interdum enim relationes sunt uninomines inter relata nominibus distincta: veluti cum relationes inter maritum & uxorem, conjugium & matrimonium, dicuntur: Interdum Relata æquè ac relationes uninomina sunt, ut in amicitiâ; utrumque enim relatum amicus dicitur, & utraque relatio amicitiæ vocatur; licet enim una sit amicitia, relationes haud dubiè geminæ sunt. Interdum relationibus nullum nomen est positum; nullum enim nomen habent relationes illæ, quæ intercedunt inter Magistratum & subditos, aut inter rivales, aut inter subjectum & adjunctum, aut inter causam & causatum (nam causalitas fundamentum est istius relationis) aut inter emptorem & venditorem, & infinita alia. Sæpe etiam fit, ut alterum Relatorum non habeat conveniens nomen: sic caput, ala, clavus, sunt voces relativæ, quibus tamen idoneæ voces non respondent in correlatis; & tunc, inquit Aristoteles, oportet ὀνοματοποιεῖν, & dicere, caput est non animalis,

malis, sed capitati caput, &c. Ex dictis sequitur, *omnia relata esse mutua*, nec dari relata non mutua, nisi ob defectum vocabulorum.

IV. Porro, quod est in una relatione subjectum, id in altera terminus est; & quod est in una relatum, in altera est correlatum, & vicissim. ex. gr. Paternitatis subjectum est homo aliquis, puta Philippus; idem est filiationis terminus; & in paternitate Pater relatum est, in filiatione correlatum: Contrà, filiationis subjectum est aliquis item homo, puta Alexander; idem est terminus paternitatis; & in filiatione relatum est Filius, in paternitate correlatum.

V. Distinguunt vulgò *subjectum relationum* in subjectum *inhæsionis*, *&* subjectum *denominationis*; ajuntque, interdum ea quidem esse eadem, sed sæpius diversa: & cum diversa sunt, dicunt subjectum inhæsionis semper esse substantiam; subjectum denominationis, accidens aliquod, quod ad aliud refertur. ex. gr. cum homo quispiam Pater dicitur aut Dominus, idem homo subjectum est, in quo illa relatio inest, & de quo dicitur; at cum jugerum dicitur æquale jugero, aut albor similis albori, subjectum de quo dicitur relatio æqualitatis, est quantitas, & de quo dicitur similitudo, est qualitas; at subjectum inhæsionis utriusque relationis est substantia,

in

in qua, vel quantitas illa, vel hæc qualitas inhæreret.

VI. Hæc non tam verè quàm speciosè dicuntur; *Relationes* enim *non sunt veræ res, seu accidentia realia*, atque ob eam causam per se, & ex propriæ naturæ conditione non indigent substantiâ, tanquam subjecto; nam vel in accidentibus, vel in modis entium, aut in Entibus rationis, subsistere possunt. Interim substantia necessaria est ad illarum subsistentiam, quia quicquid relationem admittit, vel substantia est, vel in substantia est ut in subjecto, aut alio aliquo modo in ea subsistit. Non est igitur de ratione relationis, vel substantiæ vel accidenti inhærere, sed alicui solummodò adhærere, quicquid tandem illud sit. Ac proinde, subjectum relationum non est subjectum inhæsionis, nisi impropriè loqui velis, sed denominationis solummodò.

VII. Hæc hallucinatio ex alio errore profecta videtur. Putant enim illi, contra quos jam disputamus, omnes relationes habere *fundamentum* aliquod *quo interveniente in subjecto sunt*. Hoc fundamentum ajunt esse accidens aliquod, idque volunt in propria ac formali ratione relationis includi, relationesque illius interventu esse vera accidentia, & more accidentium, substantiæ suscipienti, ut subjecto inhærere: seorsim autem ab illo fundamento consideratas, nihil esse

esse aliud, quam externas denominationes, denotantes termini & subjecti co-existentiam: ex. gr. Relatio paternitatis, inquiunt, includit potentiam generandi in patre, aut ipsam actionem generandi, & denominationem insuper externam denotantem existentiam, aut co-existentiam filii. Sed hæc falsa sunt, ut ex sequentibus apparebit.

VIII. Nam primò, facile ostendi potest, in omni relatione præter subjectum & terminum, sive relatum & correlatum, non requiri fundamentum à subjecto diversum. Nam quodnam est illius relationis fundamentum, qua duæ horæ, aut duæ lineæ dicuntur æquales, aut duo colores, aut figuræ, similes? dicent fortasse, quantitatem esse æqualitatis, & qualitatem esse similitudinis, fundamentum. At, inquam ego, quantitas est subjectum æqualitatis, & qualitas subjectum similitudinis, non fundamentum; nam fundamentum diversum esse debet ab eo in quo est relatio, hoc est, à subjecto; at æqualitas est in quantitate, & similitudo in qualitate: horæ enim & lineæ sunt quantitates; color & figura, qualitates; ac proinde non sunt fundamentum. Sed, ut omnis dubitatio tollatur, quodnam est fundamentum earum relationum, quæ Deo tribuuntur, aut etiam earum, quæ immediatè tribuuntur substantiis? nam cum duæ substantiæ dicuntur

ejus-

ejusdem esse speciei, illa identitas haud dubiè relatio est, & tamen non habet fundamentum à subjecto & termino, hoc est, à substantiis, diversum.

IX. Sunt quidem multæ Relationes, fateor, quæ fundamentum habent à subjecto diversum; sed illæ tamen ipsæ relationes fundamentum non videntur includere, in quantum relationes sunt, sed in quantum sunt relationes tales aut tales, puta, paternitas, filiatio, dominium, servitus, aut conjugium. Fundamentum enim ita se habet ad illas relationes, ut rationale se habet ad animal: ut enim homo per τὸ rationale non est animal (animal enim rationalitate prius est) sed tale animal, puta homo: ita paternitas per fundamentum suum non est relatio, sed talis solummodò relatio. Una enim est conditio relationis in omnibus relationibus, sive fundamentum habeant, sive non; sicut una est natura & conditio animalitatis in omnibus speciebus, licet communis illa natura, & conditio relationis & animalitatis per differentias adjectas & communi naturâ posteriores, in speciebus determinetur.

X. Præterea falsum est, quicquid præter fundamentum in relationibus includitur, id esse denominationem externam. Fateor equidem, denominationes externas ex relationibus formari posse, si voces suppetant

petant (veluti cum dicitur aliquem esse uxoratum) sed multum tamen à relationibus differunt: nam denominationes externæ in vocabulis consistunt, relationes positæ sunt in rebus, & priores sunt vocabulis: deinde denominationes externæ denotant, quomodo id, quod extra subjectum est, se habeat ad subjectum: voces relativæ ostendunt, quo modo subjectum se habeat ad illud, quod extra subjectum est, nempe ad terminum.

XI. Ex dictis sequitur, *Relationes non esse omnino nihil*, ne quidem si considerentur, ut sunt à subjecto & fundamento distinctæ: Si enim nihil sint, non poterit quispiam aliter se habere ad filium atque ad servum, siquidem in nihilo nullum discrimen est: at qui pater est & dominus, per relationem paternitatis aliter se habet ad filium, quam ad servum; & per relationem dominii, aliter ad servum quam ad filium. Ergo paternitas & filiatio extra notionem fundamenti, non sunt nihil. Nec est, quod diversitatem illam fundamento imputes: nam præterquam, quod antea ostendi, non omnes relationes fundamentum habere, dici potest insuper, licet relationes à fundamento quasi proveniant, non tamen relatum hoc aut illo modo se habere ad correlatum per fundamentum, sed per relationem ipsam: ac proinde non potest esse nihil.

XII. *Non*

XII. *Non sunt etiam relationes, in proprio suo conceptu, quatenus à fundamento & subjecto distinguuntur, vera res, aut Entia realia.* Atque hoc inde patet, quod additæ subjecto non faciant compositionem, nec ortu suo, aut ablatione, efficiunt in subjecto mutationem. Quæ enim est compositio in horâ aut in lineâ, cum alteri horæ aut lineæ dicitur æqualis? quæ mutatio in ovo, cum alteri ovo apud Antipodas genito incipit esse simile? Fateor equidem, plerasque relationes aliqua mutatione suboriri; sed ea mutatio; vel est in termino, ut cum similitudo oritur in una re, cum ei altera assimilatur, aut cum Deus cœpit Creator esse per creationem, quæ non in Deo, sed in creaturâ est; vel si ea mutatio fit in subjecto, veluti cum quis pater fit per generationem, dominus per emptionem, &c. relatio ista mutatione posterior est. Hinc concludimus, *omnibus omnino rebus, etiam Deo, relationes tutò tribui posse.* Nec propterea dicendum est, relationes Dei prorsus diversas esse à nostris relationibus, etsi ex alio fundamento oriantur.

XIII. Relationes vulgò dividuntur trifariam; ac primò in relationes reales & rationis. *Relationes reales* dicuntur, non quæ res sunt aut entia realia (nullæ enim relationes veræ sunt res,) sed quæ rebus conveniunt absque mentis ope. Quæ verò re-

bus

bus competunt per mentis operationem; *relationes rationis vocantur:* atque istæ videntur rursus esse triplices. Primò enim dicuntur relationes rationis, quæ sunt in Ente rationis, qualis est relatio inter genus & speciem. Secundò, quæ sunt inter duo, quæ sola ratione distinguuntur; veluti cum quippiam dicitur esse idem ipsum sibi ipsi. Tertiò, quæ ab intellectu ipsæ finguuntur; veluti cum in cœlo aut in aliis rebus dextrum & sinistrum absq; ulla causa fingitur.

XIV. Dividuntur etiam Relationes vel potius relata, in *relata secundum dici & relata secundum esse:* Nam discrimen hoc non est situm in relationibus, sed in vocabulis, quibus relata nuncupantur. Quod ut intelligatur, repetendum est quod supra dixi, relatum omne conflatum esse ex subjecto, quod est res absoluta, & relatione; sic patrem dicimus hominem quempiam cum paternitate. Illæ igitur voces, quæ ex prima sua institutione significant relationem; ac rem absolutam, quæ subjectum est, per consequentiam; dicuntur relata secundum esse, quasi dicas, quæ reverâ relata sunt, sive οἷς τὸ εἶναι ταὐτόν ἐστι τῷ πρός τι πως ἔχειν. At quæ primò significant rem absolutam, & relationem per consequentiam, vocantur relata secundum dici, id est, quæ prout ista voce nominantur, non sunt relata, sed dicuntur tantùm; ut scientia & scibile, caput

put & capitatum &c. Nam scientia vox qualitatis est ejusmodi, quæ relationem connotat.

XV. Tandem dividuntur relationes & *relata*, in prædicamentalia & transcendentalia: *Prædicamentalia* dicuntur, quæ ad illud referuntur quod habet rationem termini solummodò: *Transcendentalia* ; quæ referuntur ad illud, quod non solum habet rationem termini, sed & causæ aut effecti. Prioris exempla sunt, pater & filius, dominus & servus; exempla posterioris, causa & causatum, habitus & objectum, &c.

CAP. VII.

De modis Entium.

Thesis I.

Superest ut agamus de modis Entium: qui quamvis aliquanto propius accedant ad Entium naturam, quam ea, de quibus ante dictum est, per se tamen ac seorsim à rebus modificatis, vera Entia non sunt. Horum natura ita abstrusa est, ut difficile sit, eam justa convenientive definitione explicare, faciliusque sit, docere quid modus non sit, quam quid sit. Ne tamen nihil dicamus, videtur *Modus* esse *positiva quædam, interna, & absoluta appendicula, qua res modificata, vel quoad esse, vel quoad fieri, ut ita dicam, limitatur.*

II. Ut

II. Ut hanc descriptionem intelligas, nota primùm, cum modum dicimus Entis *appendiculam*, eum ab Entis ambitu secludimus: nam cum modus debeat à modificato discrepare (impossibile enim est, inquit Aristoteles, scientiam simul & modum scientiæ quærere) cum Ens sit, quod modificetur, modus Ens esse non potest. Nec sufficit, si respondeas, modum esse Ens, & tamen discrepare ab eo Ente, quod modificatur: quia dantur modi quidam, qui aut omni Enti conveniunt, aut maximæ saltem parti: quos frustra tentes ad ullum genus Entium revocare. ex. gr. quia *per se subsistere* est modus constituens substantiam, eamque distinguens ab accidentibus, non potest esse substantia, si modus debeat distingui à re modificata: nec potest esse accidens, quia accidens non potest substantiam distinguere ab accidente. Cum ergo non detur verum Ens, quod inter substantiam & accidens medium sit, sequitur τὸ *per se subsistere* non esse verum Ens. Simili modo judicari potest de inhærentiâ accidentis in substantia, de duratione, de necessitate & contingentia, & similibus differentiis, quæ Entis ambitum immediatè dividunt. Non negaverim quædam esse vera Entia, quæ aliorum Entium modi dicuntur aliquando (omnia enim accidentia quodammodo sunt modi substantiarum) sed

nos

nos tam latè *Modi* significationem non sumimus.

III. Additur in definitione, modum esse appendiculam *positivam*, ut à privatione distingueretur; & *internam*, ut separaretur à denominatione externa; quæ, quamvis modum sæpè connotet, Modus tamen ipse non est: relatio, licet modus quidam esse videatur, quo res ad aliam refertur, non est tamen modus τοῦ *εἶναι*; ideoque additur, modum esse appendiculam *absolutam* & rei modificatæ *absolutè* convenientem.

IV. Effectum modorum est, res modificatas limitare, seu determinare, ac circumscribere: in quo fungitur quodammodo munere formæ sive differentiæ: res enim modificanda est, instar materiæ sive generis; & res modificata, instar speciei ex materia & forma, sive genere & differentia, compositæ. ex. gr. Substantia, quasi species quædam, componitur ex Ente, quod est loco generis, & modo τοῦ *εἶναι*, quo dicitur *per se subsistere*, qui est instar differentiæ, substantiam constituentis, & ab accidente distinguentis. Hinc apparet, Entia rationis non posse modos Entium appellari: siquidem illa non habent vim Entia limitandi & distinguendi.

V. Cæterum modi non tantum distinguuntur à re (ab alia quapiam re), sed etiam à seipsa; sic sedens differt à seipso stante; cum

tamen

tamen, ſedere, ſtare, atque adeo omnis ſitus, modus tantum eſſe videatur.

VI. Porro, *modus* omnis *rem modificat*; idque vel *immediate*, veluti cum *per ſe ſubſiſtere*, dicitur modus ſubſtantiæ, aut cum *actio* vel *motus* dicitur modus, quo res fit: vel *mediante altero* quopiam modo priori, velut cum actionibus tribuuntur alii modi; puta celeritas aut tarditas; aut nimium, parum, & mediocritas; ut in Ethicis. Interdum etiam multi modi ſubordinantur, ut poſtea patebit.

VII. *Modi*, vel *πρὸς τὸ εἶναι referuntur*, ſive *ad eſſentiam aut exiſtentiam*, vel *πρὸς τὸ γίγνεσθαι*, id eſt, *ad fieri* vel ortum rerum. Modi prioris generis admodum latè patent, ita ut etiam in Deo reperiantur; ſiquidem in unica Dei eſſentia tres ſunt diverſi *τρόποι ὑπάρξεως*, ſive modi ſubſiſtendi. Ad alterum genus modorum refertur actio, paſſio, motus (hæc enim reipſa non differunt) quatenus ſpectant ad id, quod fit. Nam ſi actio aut motus referatur ad agens, denominatio externa eſt: ſi paſſio aut motus referatur ad ſubjectum ſive patiens, ſæpe verum Ens eſt, non quidem vi ſuâ, ſed vi ejus quod oritur: ex. gr. Calefactio eſt modus caloris qui oritur, quo diſtinguitur à calore jam genito; eſt externa denominatio calefacientis; & verum accidens, nempe qualitas ejuſmodi calefacti. Si terminus actionis

non sit substantia aut accidens reale, actio non quà actio, sed quà passio est, dicetur quoque modus, & non accidens reale respectu patientis. ex. gr. quia Ubi sive potius præsentia localis, modus est locatæ rei, motus localis, quo Ubi mutatur, & nova præsentia acquiritur, non erit accidens rei locatæ, sed tantùm modus: Nam quod rei cuipiam tribuitur mediante modo, non potest vera esse res, sed necessario debet esse modus, aut etiam aliquid minus.

VIII. Mutatio rerum secundum modos, sive ea sit ortus novi alicujus modi, sive abolitio, sive permutatio ac transitus ab uno in alium, vera est ac realis mutatio, ideoque aliquam imperfectionem, aut includit, aut præsupponit. In eoque modus differt à denominatione externa, & à relatione, quæ accessu suo aut abscessu veram ac realem mutationem non inferunt, neque imperfectionem includunt aut præsupponunt. Ideoque novi modi Deo tribui non debent: ut novæ relationes, aut denominationes ei tribuantur, nihil omnino vetat.

IX. Modi additi rebus modificatis efficiunt aliqualem haud dubiè compositionem; nam ubi aliqua distinctio intercedit, ibi quædam debet esse compositio, cum ex iis, quæ distincta sunt, unum fit. Atqui ex re modificatâ, & modo fit unum; ergo modus efficit aliquam compositionem, cum

rei

rei modificatæ adjungitur. Hæc tamen compositio non arguit imperfectionem ex seipsa, sed ex accidenti tantummodò, quando scilicet contingit, aut modum additum esse mutabilem, vel quando oritur ex modificatæ rei finitudine: quæ duo, mutabilitas scilicet & finitudo, aliquam absque dubio includunt imperfectionem. Non pugnat ergo cum summa Dei perfectione, in divinis personis admittatur aliqua compositio ex essentia divina, quæ tribus personis communis est, & ex incommunicabili hypostasi, sive personalitate, quæ unicuique personæ propria est: hæc enim hypostasis sive personalitas modus quidem subsistendi est, verùm immutabilis, atque infinitus, & infinitæ Dei essentiæ competens.

CAP. VIII.

De Principiis incomplexis, sive de Essentia & Existentia.

Thesis I.

His sic explicatis, via strata est ad *Principia* & Affectiones Metaphysicas. *Principia*, ut inde ordiar, quibus utitur Metaphysica, vel *incomplexa* sunt, vel *complexa*. *Principia incomplexa* sunt *Essentia & Existentia*: atque hæc quidem duo duplici nomine principia sunt, subjecti videlicet, sive Entis,

& affectionum. Entis principia sunt, quia per essentiam Ens est id quod est, & per existentiam actu est, quicquid actu atque extra suas causas est. Sunt etiam hæc duo principia affectionum, quia omnis affectio ab illis fluit, vel proximè, vel remotè, ut postea apparebit. Cum autem mens nostra Essentiam Existentiamve, vel cum Ente copulat, vel cum aliqua affectione, quæ ab iis immediatè fluit, ex illa copulatione oriuntur principia complexa, de quibus cap. sequente agemus. Cum enim dicimus; Ens habet essentiam, est definitio quædam Entis: cum dicimus, Ens habet existētiam, est hypothesis, qua statuitur esse Ens. Cum verò dicimus, quod essentiam habet, est unum, verum, bonum, &c. sunt axiomata, quæ aliquam etiam declarationem continent Unitatis, Bonitatis, & Veritatis, *&c.*

II. Ut Essentiæ Existentiæque vim intelligamus, observandum est, quod antè dixi, Ens, vel ut nomen sumi, vel ut participium. Ens acceptum significatione nominis, solâ Essentiâ constituitur: ac significatione participij Existentiam simul & Essentiam requirit. Ex quo sequitur, Essentiam pertinere ad quæstionem, quid sit; quemadmodum & Ens, cum pro nomine sumitur; Existentiam, ad quæstionem, an sit, sicuti Ens notione participij sumptum.

III. *Essentia* ergo nihil aliud est, quam

id quod definitione exprimitur, vel quo res, & est, & est id quod est. In quo differt à Forma, quæ quidem dicitur res esse id quod est, sed non dicitur esse Ens, aut esse simpliciter. Forma enim sola non dat esse simpliciter, sed tale esse, sive esse certæ speciei: esse vero simpliciter dat sociata materiæ, & una cum materia. At Essentia dat unicuique rei, ut sit Ens simpliciter, & ut sit tale Ens in specie. Itaque, Essentia non ita se habet ad Ens, ut Forma ad materiam, sed ut natura abstracta ad concretam, puta, humanitas ad hominem, aut vita ad vivens.

IV. Ex quo intelligitur, cum Essentia dicitur principium Entis, vim principii non convenire Essentiæ per se, sed tantum per operationes nostræ mentis, Ens per modum subjecti, & Essentiam per modum actus sive Formæ, qua Ens constituitur, apprehendentis: neque enim reale discrimen intercedit inter Ens & Essentiam, sed discrimen rationis solummodo, cum aliquo rationis fundamento. Si enim reale discrimen intercederet, Essentia foret Ens ab Ente diversum, rursumque suam haberet Essentiam; atque ita in infinitum.

V. Fundamentum, quo distinctio rationis subnixa est, quam diximus inter Ens & Essentiam intercedere, situm est in eo quod Essentia Entis rationem denotare videtur, ab inferioribus abstractam: at Ens

denotat Essentiam cum respectu ad inferiora, sed indefinitè tamen. Ex quo fit, ut non ineptè dicatur, Ens habere Essentiam: si enim nulla distinctio intercederet inter Ens & Essentiam, ea locutio inepta foret; nihil enim seipsum habere dicitur.

VI. Cum Essentia sit ratio Entis, atque adeo ipsum Ens in abstracto, sequitur Essentiam & Ens inter se reciprocari, sicut vita & vivens: ita quidem, ut omne Ens habeat Essentiam, &, quicquid Essentiam habet, Ens sit; & vice versa, quod non habet Essentiam, non sit Ens, &, quod non est Ens, non habeat Essentiam; Ac proinde neque privationibus, neque denominationibus externis, neque entibus rationis, neque relationibus, neque modus etiam Entium, per se Essentiam convenire: hæc enim omnia ex Entium censu antea ejecimus.

VII. *Existentia, est id quo res actu atque extra suas causas est*; quæcunque enim existere possunt, hoc est, quæcunque non involvunt contradictionem, antequam existunt, dicuntur in causis suis esse. Ubi autem existere incipiunt, è causis suis quasi emergunt: hæc tamen emersio non tollit rei existentis conservationem: siquidem non aliæ causæ intelliguntur, cum res existens extra suas causas esse dicitur, quàm quæ concurrunt ad procreationem, & quatenus ad eam concurrunt, non quatenus

con-

concurrunt ad conservationem. Ex quo intelligitur res successivas, & quæcunque perpetuò fiunt, impropriè admodum atque imperfecto modo existere; non enim extra suas causas sunt.

VIII. Vulgò distinguitur Essentia in Actualem & Potentialem. Sed non est abutendum ista distinctione: Essentia enim potentialis non est Essentia diversa ab essentia actuali, quod quidam perperam existimant: sed una eademque essentia actualis & potentialis dicitur: imo omnis essentia revera actualis est; quæ tamen tunc potentialis dicitur, quando tribuitur iis, quæ non actu, sed potentia sunt: veluti cum rosis tribuitur Essentia, cum nullæ rosæ sunt; aut mundo, cum nondum conditus est; neq; enim alia essentia est, quæ rosis tribuitur cum non existunt, aut mundo nondum condito; ab ea, quæ tribuitur iis, cum jam ad Existentiam provecta sunt.

IX. Nec verum est, quod docent quidam, Essentiam actualem & potentialem opponi ut Ens & non Ens: licet enim opponantur esse actu & esse potentiâ; attamen inter essentiam, quæ actu est, & inter eam quæ tantùm est potentia, quatenus sunt Essentiæ, nulla versatur ejusmodi oppositio. Si dicas, Ens actu & Ens potentiâ sic opponi, ergo & Essentiam actualem & potentialem opponi ut Ens & non-Ens; nec

consequentia concedenda videtur, nec antecedens. Non Consequentia; quia eadem Essentia, quæ iis absolute tribuitur, quæ actu sunt, tribuitur etiam iis, quæ potentia sunt; sed sub hac conditione, si sint & quando erunt, quod semper subintelligitur. Dicitur ergo Essentia potentialis, ut ante dixi, non quia ipsa potentia est, sed quia iis ex hypothesi tribuitur, quæ potentia dicuntur esse. Antecedens etiam negari potest: nam mundus ante creationem, & quicquid potentia esse dicitur, non alio sensu aut significatione dicitur Ens, quam mundus conditus, & quicquid jam actu existit; nam quod de Essentia diximus, idem debet intelligi de Ente nominis significatione accepto: Ergo, ut Essentia, ita quoque Ens, quatenus cum Essentia recurrit, de eo, quod actu est, absolute dicitur; de eo quod est potentia, ex hypothesi solùm: de utroque tamen eadem significatione: quod fieri non posset, si Ens potentiale Enti actuali opponeretur, ut non Ens opponitur Enti: non potest enim non Ens dici de eo, de quo dicitur Ens.

X. Existentia non est res, aut modus, ab Essentia distinctus, eique adjectus, sed ipsa Essentia extra causas suas cōstituta: Si enim res esset, haberet Essentiam & Existentiam, ac illa rursus suam, atque ita in infinitum: Si modus esset Essentiæ adjectus, posset

Essentia

Essentia concipi sine Existentia: atqui hoc fieri non potest: nam si intelligas Essentiam actualem, sive eam quam tribuimus istis rebus, quæ actu sunt, ea intelligi non poterit non intellecta existentia, nedum ut intelligi queat ea neglecta; & quia Essentia potentialis non est alia ab actuali, sequitur non alio discrimini ab ea distinguendam esse Existentiam, quàm quo distinguitur ab actuali: Nam quamvis Essentia potentialis rebus tribuitur, quæ non existunt, non tamen iis tribuitur sine respectu ad Existentiam. Ut enim quæstio quid sit, præsupponit quæstionem an sit, ita omnis Essentia, quæ spectat ad quæstionem, quid sit, præsupponit Existentiam, ita ut nihil omnino dici queat vel Ens esse, vel essentiam habere, nisi quatenus Existentiam habet, vel habere præsupponitur.

XI. Distinctio inter Essentiam & Existentiam est distinctio rationis ratiocinatæ: cujus fundamentum & occasio est, quod Essentia pertineat ad quæstionem, quid sit; Existentia, ad quæstionem, an sit, ut ante diximus: quodque Essentia conveniat pariter iis quæ actu & quæ potentia sunt; Existentia, tantum iis quæ actu sunt, & non etiam quæ potentia. Hæc tamen causa distinctionis, non habet locum in Deo, sed tantum in creaturis; nam creaturæ ita actu sunt, ut aliquando non fuerint, atque

etiamnum possint non esse: at Deus nunquam non fuit, neque potest non esse; imo quod potest non esse, non potest esse Deus. Hinc sequitur, ut, cum mens Essentiam concipit & Existentiam in Creaturis, admodum dissimiles formet conceptus: Nam Essentiæ conceptus talis est, ut iis etiam tribui possit, quæ non sunt, saltem ex hypothesi. At cum in Deo Essentiam & Existentiam mens concipit distinctis conceptibus, conceptus illi non ob aliam causam dissimiles sunt, quàm quod aliter respondeant quæstioni, an sit; aliter, quæstioni, quid sit: Nam conceptus Essentiæ divinæ formatur ita, ut τὸ esse actu includat, nec tribui possit iis, quæ possunt non esse, multò minus iis, quæ non sunt actu, sed tantum potentia: Nam sicuti Deus esse nequit quod potest non esse; ita Deum non concipit aut Dei essentiam, qui tale quippiam concipit quod potest non esse. Sunt tamen etiam in Deo dissimiles essentiæ & existentiæ conceptus, sed ob id solum quod essentia pertineat ad quæstionem, quid sit, existentia ad quæstionem, an sit; quæ ratio, ut est generalis, ita sufficit ad distinctionem rationis ratiocinatæ.

CAP.

CAP. IX.

De Principiis Metaphysicæ complexis.

Thesis I.

PRincipia Complexa, vel sunt *Hypotheses*, vel *Definitiones*, vel *Axiomata*. *Hypothesis* Metaphysica est, quæ præsupponit dari Ens quodpiam. Ut cæteræ scientiæ, ita quoque Metaphysica præsupponit suum subjectum esse; atque ita quidem, ut id nulli scientiæ debeat acceptum; nam præterquam, quod ipsa sit prima omnium scientiarum, ita notum est, dari Entia, ut id probari, neque debent, neque possit.

II. Secundo loco sumit Metaphysica *nominalem definitionem* Entis, atque omnium adeo terminorum, quibus utitur: Atque hoc etiam commune est Metaphysicæ cum omnibus aliis scientiis: Nominales enim definitiones peti debent ex Grammatica; quæ prima est omnium disciplinarum.

III. Tertio loco sunt Axiomata, hoc est, propositiones ἀναπόδεικται, atque indubitatæ veritatis: eæque ita generales, ut omnibus Entibus accommodari queant. Harum omnium fons est hoc axioma. *Idem non potest esse & non esse*; sive, quod eodem redit, *De qualbeet re altera contradictionis pars vera est, altera falsa*: ita ut, si affirmatio vera sit, negationem necesse sit esse falsam: aut

negationem veram, si affirmatio sit falsa, & sic viceversa.

IV. Ex hoc fonte alia multa Axiomata scaturiunt; ut, *Nihil potest à seipso fieri: Non datur progressus in infinitum: Causæ efficientes non admittunt circulare à se invicem dependentiam: & id genus alia.* Quæ tamen vim probandi habent ab illo primo axiomate. ex. gr. Si quis quærat, cur nihil possit à seipso fieri (etsi nemo, nisi pertinax, hoc & similia quæsiturus sit) responderi tamen poterit, quia sequeretur idem simul esse & non esse: Nam quod facit quippiam, jam actu est; quod fit, non est actu: Ergo, si quid fieret à seipso; idemque semetipsum faceret; quatenus fieret à seipso, non esset actu, idemque esset actu quatenus faceret seipsum. Idem esto judicium de cæteris axiomatibus. At si quis quærat, cur idem nequeat esse simul & non esse, non pertinaciæ erit indicium ista quæstio, sed insaniæ, cui non melius, quàm tacendo, respondeas.

V. Ex hisce principiis ratiocinatur Metaphysicus non ostensive, sed deductione ad impossibile, ostendens, aut nullum fore Ens, quod est contra hypothesin, aut non fore quippiam id, quod per definitionem aut essentialem aut nominalem esse dicitur, aut idem esse simul & non esse, quod est contra primum veritatis κειτήειον; si non sua sententia, sed id quod suæ sententiæ contradicit, statuatur esse verum.

CHAP. X.

De Entis Affectionibus in genere.

Thesis I.

HÆc de Principiis: sequuntur nunc *Affectiones*, quæ præcipuè in hac & in aliis omnibus scientiis consideranda sunt: neque verò jam dubitandum est, an dentur Affectiones; quandoquidem ostensum est, multa reperiri in Ente, quæ Entia non sunt, nec tamen Nihil omnino. Sunt ergo Affectiones in eorum numero, quas mediæ conditionis esse diximus inter Ens & Nihil. *Affectiones* Entis in genere *sunt duûm generum*: Quædam *singulæ* cum Ente reciprocantur; veluti cum dicimus, omne Ens esse unum, verum, &c. Aliæ non nisi *combinatæ*; ut, omne Ens est necessarium aut contingens, actu vel potestate, &c. Quarum illas *Simplices* docendi causa nuncupabimus; has *Conjunctas* aut Combinatas.

II. Affectiones simplices, vel essentiam sequuntur, vel existentiam. Essentiam sequuntur, unitas, veritas, bonitas, harumque species, & quæ iis accidunt: Existentiam comitantur, duratio, locus, tempus, aut esse in loco, & in tempore. Nam licet essentia & existentia sola ratione differant, non tamen eo minus esse possunt principia distinctarum affectionum: præsertim, cum

affectiones ipsæ inter se, non reipsa, sed sola ratione discrepent.

III. Cæterum Unitas, Veritas, Bonitas, dicuntur Essentiam comitari, quia tribuuntur iis etiam, quæ actu non sunt, sicuti Essentia. Nam mundus condendus unus erat mundus, & verus, & bonus, æque ac mundus conditus: imo, mundus condendus idem erat mundus, qui nunc est conditus, eademque illius essentia. Cætera dicuntur Existentiam sequi, utpote quæ aut tempus & locum, aut saltem ubi & quando, inferunt; &, si tempus, etiam durationem: Essentia nihil horum, quà essentia.

IV. Ens cum hisce suis Affectionibus, vulgo vocantur Transcendentalia: quia scilicet omnes Categoriarum gradus transcendunt, non Universalitate (nihil enim est universalius summis generibus) sed communitate significandi. Hinc fit, ut cum substantia, accidens, aut quantitas, Ens, Unum, Verum, aut Bonum esse dicitur, enunciationes istæ non magis immediatæ, sint, quam, cum Aristoteles, vel aliud individuum, Ens esse dicitur, aut Unum, aut aliquid tale.

V. Hisce quatuor transcendentibus sunt qui *Rem* etiam & *Aliquid* annumerent, sed perperam. Nam *Res* est idem prorsus quod Ens in hac disciplina. Ideoque cum Ens Res esse dicitur, aut contra, prædicatio est prorsus identica. *Alquid* dicitur secundum quosdam,

quosdam, quasi aliquam quidditatem habens, ac sic Enti quoque æquipollet: nisi malimus, *Aliquid* aliquanto communius esse, quàm Ens, ita ut etiam affectiones Entis comprehendat; nam prout sunt ab Ente distinctæ, sunt sanè aliquid, non tamen Entia, ut ante dictum est. Alii volunt, Aliquid dici, quasi aliud quid: & sic unitatem sequitur, ut statim dicemus.

VI. Ex tribus illis affectionibus, Unitas primum locum obtinet, Veritas secundum, Bonitas tertium; non quod Veritas per Unitatem, & Bonitas per Veritatem, de Ente demonstretur, sicut Unitas demonstratur per Essentiam (nam omnes hæ affectiones immediatè sequuntur Essentiam) sed quod Unitas simplicior sit, minusque tribuat Enti, quàm duæ reliquæ, & Veritas minus, quàm Bonitas, ut ex singularum explicatione patebit.

CAP. XI.
De unitate & Multitudine, in genere.

Thesis I.

V*Num est, quod est indivisum in se*: addunt quidam, *& divisum à quolibet alio*; sed malè: nam necesse est omne Ens actu Unum esse; at necesse non est, omne Ens actu divisum esse ab alio: nam ante mun-

mundum conditum Deus erat Unus, nec à quopiam erat actu divisus, quia nihil erat præter Deum. Igitur divisum esse non pertinet ad Unitatis definitionem, sed est proprietas, quæ posita rerum multitudine, Unitatem sequitur.

II. *Unitati* opponitur *Multitudo*, quatenus Multitudo est, non quatenus rationem unius induit aliquo modo. Quod ut intelligas, notandum est; Multa bifariam cum Uno comparari posse; nempe, vel quatenus multa sunt, hoc est, quatenus à se invicem divisa ac distincta sunt, quæ multitudinem constituunt; vel quatenus certum constituunt numerum, qui unitatis rationem eatenus induit, quatenus in plures ejusmodi numeros dividi non potest: sic numerus denarius, quamvis multitudo quædam sit, si singulas unitates spectes, tamen, si consideres rationem decadis, unus numerus dici potest: Ita enim in se indivisus est, ut dividi nequeat in alias decades. Atque hoc sanè sensu multitudo non opponitur unitati, sed modus quidam unitatis est, licet imperfectus, ut postea patebit: multitudo igitur unitati opponitur, quatenus constat divisione quadam Entium, ac distinctione eorum à se invicem; oppositioque est in indivisione, quæ est ratio unitatis, & divisione sive distinctione, quæ est ratio multitudinis.

III. *Quid*

III. *Quid indivisio adjiciat Enti*, quod Unum dicitur, & quid distinctio tribuat iis Entibus, quæ dicuntur multa, non satis patet. Hoc constat; *Unitatem*, quatenus Enti additur, *non esse Ens*: si enim Unum qua Unum, sive Unitas ipsa prout est ab Entitate distincta, esset Ens, Unum esset, & sic porro in infinitum. *Non est etiam Denominatio externa*; quia, quicquid Unum dicitur, in se Unum est, sine ulla externæ rei connotatione: *Non Ens rationis*; quia Ens Unum dicitur, Unitate transcendentali, absque ulla operatione intellectus: *Non est etiam Relatio*; quia Relatum correlati sui relatum est; at Unum non refertur ad correlatum, quà Unū est: *Non videtur etiam esse Privatio*; quia privatio habitûs oppositi privatio est: Unitati autem opponitur multitudo, quæ, ut diximus, consistit in divisione, sicut Unitas in indivisione. Quare, si unitas & indivisio privatio foret, divisionis esset privatio; at divisio ipsa privatio quædam aut certè negatio quædam est: ergo Unitas non est privatio; quia privatio non est privationis aut negationis privatio, sed habitus, id est, attributi positivi. Præterea, privatio connotat aptitudinem in subjecto ad habitum oppositum recipiendum: at non omne Ens aptitudinem habet, aut potentiam ad divisionem sive multitudinem; Deus enim (neque necesse est plura commemorare) ita

ita Unus est, ut repugnet ejus natuæ plures esse Deos.

IV. *Qui Unitatem dicunt esse positam in nuda negatione*, proprius ad veritatem accedere videntur, sed non tamen accedunt; nam pura negatio non potest esse vera Entis affectio, cum nihil omnino sit: deinde, licet vox ipsa indivisionis negativa sit (significat enim negationem divisionis) quod tamen per ipsam vocem significatur, positivum quiddam esse debet: nam divisio distinctioque negatio quædam est: ergo, indivisio est affirmatum ac positivum quippiam; negatio enim negationis, est affirmatio.

V. Superest ergo, ut dicamus *per indivisionem designari modum positivum*, quo Ens dicitur indivisum; sed quem per negationem explicamus; quâ, quod Unum est, negamus esse divisum in seipso. In quo Unum distinguitur ab Unico, quod etiam negationem denotat, sed non negationem divisionis in seipso, sed negationem ejusmodi Entitatis, quâ ipsum est id quod est. Itaque cum dicimus, Deum esse Unum, dicimus in Deo non esse divisionem aut distinctionem plurium Entium inter se; at cum Unicum dicimus, significamus non esse plures Deos: hæc duo adeò diversa sunt, ut multa reperiantur, quæ Una sunt, sed non Unica, & multa Unica, quæ non sunt Vna. ex. gr. homo quilibet Unus est, sed non

non est Vnicus: contra, numerus aliquis, puta Decas, Tesseras, potest esse Vnicus, sed non est Vnus, nisi admodum impropriè. Quamvis autem unum sæpius sumatur pro unico, hoc tamen loco, ubi de Entis affectionibus sermo est, ab unico distingui debet.

VI. Ex dictis apparet, *Vnicum* non esse affectionem Entis: siquidem non omni Enti competit, atque insuper, in sola negatione consistit, quam diximus non sufficere ad Entis affectionem constituendam. At Vnitas omni Enti competit, & insuper non nudam negationem Enti adjicit, sed modum, qui per negationem explicatur: Est autem unitas ex illo modorum numero, qui sunt instar proprietatum, non instar differentiarum; ideoque ens non determinat ac restringit ad speciem, aut quasi speciem, sed cum illo reciprocatur: interim ens sic afficit ac modificat, ut illius beneficio differat ab iis, quæ in se divisa sunt, & aliqua multitudine constant.

VII. Vnitas opponitur multitudini, ut habitus privationi: nam ut Vnitas est modus Entis, ita multitudo est quædam quasi privatio illius modi: Discrepat tamen ob transcendentalem naturam ab oppositione privativâ, quod nec ab omni Ente Vnitas separari possit, nec omnis multitudo includat potentiam ad unitatem. At omnis habitus

bitus

bitus per privationem tolli potest, & omnis privatio connotat habitudinem in subjecto ad habitum oppositum.

CAP. XII.

De *Unitate Numerica & Formali*, *deque principio individuationis.*

Thesis. I.

VNitas, alia *singularis* est, alia *universalis*. *Unitas singularis* dicitur, quæ singularibus atque individuis convenit: *Universalis*, quæ convenit rebus universalibus. Præsupponimus enim nunc divisionem Entis in universale & singulare: quæ tamen, quomodo intelligi debeat, postea dicetur.

II. *Unitas singularis, vel est materialis sive numerica, vel formalis.* Quæ divisio ut intelligatur, observandum est, individuum omne constare ex natura quadam, in qua omnia individua ejusdem speciei conveniunt, & ex propria quadam differentia, qua unumquodque individuum ab aliis individuis suæ speciei distinguitur; quæque ob eam causam *differentia individualis* seu *individuans* vocatur: Cum enim mens, duo individua, ejusdem speciei, puta Petrum & Paulum, inter se comparat, deprehendit in illa comparatione, aliquid esse in Petro, quod etiam est in Paulo, videlicet humanitatem; & aliud, quod in Paulo non est,

est, nec in quopiam alio homine, quod docendi causa Petreitatem appellabimus.

III. His præmissis dico, *Vnitatem numericam sive materialem esse eam, quæ convenit singularibus, prout considerantur una cum differentiis individuantibus: Formalem, quæ rebus item singularibus convenit, sed quatenus abstracta sunt à differentiis individuantibus:* Cum enim humanitatem Petri, abstractam tamen & præcisam à Petreitate, unam esse humanitatem dicimus, ea Unitas formalis est: at cum Petrum ipsum, hoc est humanitatem Petri una cum Petreitate consideratam, unam vocamus, illa est Unitas numerica.

IV. Ex his, utcunque manifestum est, quid inter Unitatem formalem, & materialem sive numericam, intersit. Ut autem porro cognoscamus, quomodo hæc ad illam sese habeat, aliquanto accuratius agendum est de differentia individuante, quæ addita Unitati formali, sive naturæ, quæ formaliter est Una, conficit unitatem numericam. Explicandum autem est primo, *quid sit ista differentia, quam efficiat compositionem, quæque sint illius effecta: deinde unde ista differentia sumatur.*

V. Ac primo statuendum est contra Nominales: Differentiam individuantem aliquo saltem modo distingui à natura individuanda, nec esse unamquamque rem

per

per se primò atque immediatè individuam. Natura enim individuanda ex se indifferens est ad omnia individua ejusdem speciei; at natura individuata non est amplius indifferens. Ergo differentia individuans aliquo saltem modo differt à natura individuanda, efficitque aliquam compositionem, cum illi additur: atque hoc verùm est in Creaturis solummodò: Deus autem, ejusque Essentia ipsa per se primò atque immediatè individua est, absque ulla compositione, ex natura individuanda & differentia individuante: quia Singularitas est de illius Essentia.

VI. *Differentia individuans non est accidens quodpiam, aut proprietas, essentiæ Entis individuandi superaddita,* nec ἄθροισμα ἰδιοτήτων ὃ οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τινός ποτε τὸ αὐτὸ γένοιτο, id est, collectio proprietatum, quæ nunquam in alio eadem esse possit. Nam accidens aut collectio accidentium non efficit, ut individuum ab individuo diversum sit, sed hanc diversitatem indicat ac demonstrat; accidentia enim individua, individuum subjectum inveniunt atque præsupponunt.

VII. *Non est etiam differentia individualis, modus aut positivum quidpiam, quod suâ naturâ, sive ex naturâ rei ac citra mentis operationem, differt à natura individuanda:* nihil enim est positivi in humanitate Petri, quod

quod non est in humanitate considerata præcisè, atque abstracta à Petro & quolibet alio individuo homine: quicquid enim existit ex seipso, singulare est atque individuum. Atqui natura individuanda, concepta sine omni alia re aut modo positivo, existit: Ergo absque omni alia re & modo positivo est singularis. Ac proinde differentia, quæ naturam illam singularem efficit, non est res aut modus positivus ab illa distinctus.

VIII. Restat ergò *ut differentia individuans sit quædam res positiva, sed quæ sola ratione discrepet à naturâ individuanda, quæque per negationem concipitur atque explicatur*. Illa enim ipsa natura, quæ, quatenus consideratur, ut communis multis individuis, dicitur individuanda; absque ulla Entitatis aut modi positivi accessione, dicitur individuata, quatenus in hoc vel illo individuo existit, & non in alio; humanitas enim non aliter individuatur aut contrahitur, quàm quia & quatenus in Petro aut in Paulo sic existit, ut non existat in alio.

IX. Ex quo sequitur, *compositionem ex natura individuanda & differentia individuante, esse compositionem rationis*. In quo quidem convenit cum compositione naturæ specialis ex genere & differentia specifica, quæ & ipsa rationis & non realis compositio est: attamen ab ea in aliis

mul-

multis discrepat. Nam differentia specifica ponit aliquid in una specie, cujus contrarium est in altera: sic hominis differentia est τὸ λογικὸν, bestiæ differentia τὸ ἄλογον, quæ duo sane contraria sunt: at differentia individuans nil ponit in uno individuo, quod quidem ad Essentiam spectat, quod non item ponat in alio, præter hoc solum, quod essentia aut natura hujus, non sit Essentia aut natura alterius: nihil enim aliud includitur in conceptu essentiali Petri, quam humanitas, quæ non sit alterius humanitas, quam Petri: ita ut dici possit, inter duas species ejusdem generis intercedere discrimen essentiale: inter duo vero individua ejusdem speciei, discrimen essentiarum, non essentiale. Hinc fit, ut speciei Essentia resolvi possit in dissimiles conceptus: individui essentia non item. Atque hæc est causa, quod individua species non sunt, ut voluit Ramus; quodque species possit conservari in uno individuo, cum genus non possit conservari in una specie.

X. *Effectum differentiæ individuantis est incommunicabilitas*: rem enim singularem reddit incommunicabilem pluribus inferioribus. Si enim res spectetur in Unitate formali, hoc est, præcisa à differentia individuante, non est quidem necesse ut actu sit communis pluribus inferioribus; nil tamen impedit, quominus pluribus communicari

nicari possit, vel etiam actu communicetur. ex. gr. cum Deus Adamum condiderat, humana natura præcisa ab Adameitate & considerata in Unitate formali, in illo solo consistebat, sed ita ut cum pluribus communicari potuerit, & revera fuerit communicata: at considerata cum Adameitate, qua Adamus unus erat Unitate numerica, non magis communicari potuit pluribus, quam ut consideretur alter Adamus & idem. Dixi disertè, naturam individuantem non posse communicari pluribus inferioribus: nam ut pluribus suppositis communicetur, non est impossibile. Divina enim essentia, etsi per se primò sit singularis, communis tamen est tribus suppositis sive personis, ut ex Theologia planum est.

X I. *Id unde individualis differentia sumitur*, quod explicandũ superest, *vocatur Principium individuationis*, de quo multa admodum intricatè disputata sunt à Philosophis. Scotus principium individuationis dixit esse *hæcceitatem* vel *ecceitatem*, id est, id quo unumquodque dicitur hoc aut hæc res; vel quo fit, ut dici queat, ecce ista res. Sed meâ opinione fallitur: nam hæcceitas ista vel est ipsa individui singularitas, vel differentia individualis, cujus hic fundamentum quæritur & principium inventum.

X I I. Thomas statuit principium individuationis *esse materiam signatam*; sed nihilominus

melius: Materia enim signata principium individuationis non est, neque quà materia est, neque quà signata est. Non quà materia est; quia una eademque materia potest esse duorum individuorum: non etiam quatenus est signata; nam materia signata dicitur, vel quæ quantitate, vel quæ aliis accidentibus est affecta. Materia quanta non est principium individuationis: quia si statuis, quantitatem non differre reipsa à substantia materiæ, aut eam esse materiæ coævam, quantitas nihilo plus adferre poterit ad individuationem, quam ipsa materia; ut enim eadem materia, ita quoque eadem quantitas esse poterit in diversis individuis. Nec est, quod dicas, Quantitatem interminatam eandem esse posse in diversis individuis, terminatam non item; nam homo & cadaver hominis sunt diversa individua, & tamen habent eandem quantitatem, & eodem modo terminatam: Si contendas, quantitatem non esse materiæ coævam, sequetur inde, eam posteriorem esse individui generatione, & ex formæ cum materia conjunctione resultare, ac proinde non poterit esse principium individuationis. Materia affecta aliis accidentibus, etiam non est principium individuationis: quia accidentia, vel antecedunt individui generationem vel sequuntur: quorum illa, quia communia sunt pluribus individi-

divi-

dividuis, individua non queunt à se invicem discriminare; hæc non possunt esse principia individuationis, quia posteriora sunt individuo. Præterea, materea signata tantum in substantiis corporeis locum habet, non in omnibus rebus. Quæ tamen ipsæ tantùm abest ut per accidentia sint individuæ, ut accidentia potius individua sint, quia sunt in individua substantia.

XIII. Nos verò, ut alios errores non refellamus, arbitramur, non esse laborandum de principio ac fundamento individuationis, sed potius de principio universalitatis. Omnis enim res quatenus est, eatenus singularis est, ac proinde *principium individuationis nihil est aliud, quam cujusque rei singularis essentia, sive ea sit simplex, sive composita.* Ac *Deus* quidem individuum est per simplicem substantiam, quemadmodum & intelligentiæ. Intercedit tamen discrimen, quia esse singulare est de essentia Dei; at hoc non est de essentiâ intelligentiarum, aut ullius creaturæ.

XIV. *Substantiæ compositæ*, ut *corpora*, individuantur per materiam & formam; ideóque corpora tamdiu sunt eadem individua, quamdiu eandem habent materiam & formam: at alterâ duarum mutatâ, continuo sunt aliud individuum. *Materia* per seipsam individua est: *Forma materialis* per seipsam etiam individuatur, sed

dependenter à materia. Hinc fit, ut una materia possit diversas formas recipere successivè; & formæ materiales diversis materiis inesse nequeant, neque simul neque successivè: imò plures formæ ejusdem ordinis simul esse non possint in eadem materia. *Anima rationalis*, quæ hominis forma est, cum immaterialis forma sit, per seipsam sola est individua absque ulla dependentia à materia, in eoque sequitur conditionem intelligentiarum. *Accidentia* per subjectum individuantur, ut formæ materiales: & ob eam causam idem numero accidens non potest migrare de subjecto in subjectum; nec duo accidentia ejusdem speciei numero possunt differre in eodem subjecto.

XV. Quod annihilatur, non potest idem numero produci de novo; ideoque si intelligentia, aut materia, aut anima rationalis interiret, non possent eædem numero resuscitari: quoniam non aliter interire possent, quam per annihilationem. Et licet formæ immateriales & accidentia, propriè non annihilentur, sed relabantur in potestatem materiæ, ex qua erant eductæ, quod est annihilationi proximum; non possunt tamen eadem numero reproduci cum semel abolentur. Sed nec corporeæ substantiæ reproduci possunt, quæ constant materia & materiali forma: at homo qui constat ex corpore tanquam ex materia,

ria, & ex anima immateriali tanquam ex forma, idem numero qui interit, in vitam resuscitari potest. Quia enim neque materia in nihil abit, neque forma relabitur in potestatem materiæ, nihil causæ est, cur non possit idem numero reparari. Nec obstat, quod anima vegetativa & sensitiva, & forma corporeitatis aboleantur: hæc enim, cum sint dispositiones materiæ solummodò, non faciunt ad unitatem numericam.

CAP. XIII.

De *Unitate Universali.*

Thesis I.

V*Nitas Universalis est, quæ convenit rebus, quatenus indivisæ sunt in plures res ejusdem nominis & essentiæ, & apta ut in eas dividantur.* *Universalitas* enim hæc duo postulat, *Unitatem* sive indivisionem, & *Communitatem* sive aptitudinem ad divisionem & multitudinem. Sic animal, ut est Universale, in se unum est (unâ enim definitione potest explicari) & aptum est dividi in hominem & bestiam.

II. *Unitas* illa atque indivisio debet esse posita *in actu* ipso; *Communicabilitas* etsi sæpè sit in actu sita, satis tamen est si sit *in potentia.* Sic Sol universale quoddam est, & tamen ejus natura non communicatur actu pluribus, sed aptitudinem solum habet aut

non repugnantiam, ut pluribus actu communicetur. Illa non repugnantia sita est in eo, quia non implicat contradictionem, plures dari Soles: dicitur igitur Solis natura universalis, quia & huic vero Soli, & aliis, quos fieri non repugnat, communis est.

III. Hinc apparet, *quomodo Unitas haec differat ab Unitate numerica & formali: Unitas* enim *numerica*, includit, repugnantiam ad multiplicationem sui & divisionem in plura ejusdem nominis & rationis: *Unitas formalis*, neq; repugnantiam includit neque non-repugnantiam: sed indifferenti modo se habet ad utramque, neutram includit, & neutram excludit: At *Unitas universalis*, includit, non-repugnantiam ad multitudinem, in eaque consistit. Hoc discrimen profecto est subtile, ideoque in eo explicando cautè loquendum est. Ex. gr. rectè dicitur, Unitas formalis non habet repugnantiam ad multitudinem & divisionem in plura ejusdem naturæ: at non rectè dicitur aut vere, Unitas formalis habet non-repugnantiam: hoc enim unitatis universalis est.

IV. *Unitas universalis non est in ideis*, sive in rebus separatis ac sejunctis à singularibus, ut Platonem docuisse passim testatur Aristoteles: nam si darentur ejusmodi ideæ, quæ per se ac seorsim à singularibus existerent, essent sanè singulares; quicquid enim per se existit, singulare est: atqui Unitas universalis

versalis non potest esse in rebus singularibus, ut singulares sunt: hactenus enim Unæ sunt unitate numerica, quæ ab unitate universali differt, ut ex præcedentibus liquet.

V. *Unitas universalis non est in rebus ante mentis operationem, sed per mentis operationem fit, rebusq; tribuitur per denominationem externam, quæ sumpta est ab unitate conceptûs, plura individua ejusdem speciei in unitate formali,* id est, *abstracta à differentia individuali, repræsentantis.*

VI. Quod ut intelligatur, observandum est individua ejusdem speciei sibi admodum esse similia quo ad naturam, si illa consideretur abstracta à differentiis individuantibus. Sic duo homines, puta Petrus & Paulus, sibi invicem ad amussim similes sunt, quoad humanitatem: Si autem sint dissimiles, illa duorum hominum humanitas non est una, sed gemina humanitas; Unitas enim formalis à numerica sola ratione distinguitur; ac proinde multiplicatur secundum numerum individuorum æquè ac Unitas numerica. Cum ergò humanitas quæ est in Petro absque intuitu Petreitatis sit una humanitas formaliter, & humanitas Pauli item sit una, sequitur duas esse humanitates reipsa, & non unam. Quia tamen humanitas Petri & humanitas Pauli absque intuitu differentiarum individuantium, inter se ita similes sunt, ut nihil una

includat, quod non includat altera; mens apprehendit utramque, imò omnium hominum humanitates, unico conceptu: ut enim pictura ovi unius repræsentat simul omnia ova ejusdem speciei propter exactam eorum similitudinem: ita quoque fit, ut conceptus, qui est pictura rei in mente, repræsentans naturam unius individui absque differentiis individuantibus, simul repræsentet naturas omnium individuorum ejusdem speciei ob convenientiam, & similitudinem earum in unitate formali. Illæ ergo multæ individuorum naturæ dicuntur una natura, non quia per se fiunt unum quid, sed quia sunt objectum unius conceptus.

VII. Hæc sententia sic probari potest: Si quæ res per se & absque operatione intellectus essent universales & unæ, vel essent æternæ, vel factæ: Æternas illas affirmare, nimis est absurdum, cum id soli Deo competat. Si factæ sunt, singulares sunt: quia quicquid per actionem esse incipit, singulare est, cum omnis actio sit singularium. Si dicas, universalia non fieri per se, sed in & per singularia, ut accidentia fieri dicuntur, cum subjectum fit; non tollis difficultatem: nam quicquid fit in & per singularia, id ipsum debet esse singulare.

VIII. Interim non assentimur Nominalibus, qui putant universalia esse pura, puta nomi-

nomina; nam non ſolum fatemur, res eſſe ante mentis operationem quæ dicuntur Univerſales, quod illi quoque fatentur.

Sed etiam *fatemur, eſſe in rebus citrà mentis operationem Vniverſalitatis fundamentum*, nempe exactam ſimilitudinem illam plurium individuorum ejuſdem ſpeciei in unitate formali, quod illi non concedunt. In quo & diſſidemus à Scoto, qui ſimilitudinem illam plurium individuorum in Unitate formali vult eſſe veram Vnitatem, atque ipſam adeò Vniverſalitatem. Nos verò ut ſingula individua per ſe una eſſe profitemur, idque non ſolum Vnitate numerica, ſed & formali: ita *plures individuorum naturas, unam eſſe naturam abſque mentis operatione*, ſanè *negamus. Similitudinem* aliquam & convenientiam *agnoſcimus; Vnitatem non item*.

IX. *Objicere* quis poſſet: definitiones demonſtrationes & ſcientias eſſe Vniverſalium; eaſdemque eſſe de rebus, & non de mentis noſtræ conceptibus: ac proinde Vniverſalia eſſe Veras res, & non fieri per operationem intellectus, *Sed* non eſt difficile hoc argumentum *ſolvere*. Definitiones enim, demonſtrationes & ſcientiæ, verſantur ſanè circa res, & circa Vniverſalia, ſed non quatenus actu ſunt Vniverſalia, ſed quatenus ſimilitudinem habent inter ſe in Vnitate formali, quam diximus eſſe Vnitatis fundamentum. Neque verò

necesse est ad unitatem Conceptûs (quod tamen, qui secus sentiunt, vehementer urgent) ut objectam habeat veram ac propriè dictam Unitatem, sed sufficit, ut plura inter se similitudine quâdam conveniant: ita ut Conceptus unum ex multis apprehendens, cætera omnia simul repræsentet.

X. Porrò ex Monlorio sic *disputat* Keckermannus: Ad Universalitatem duo tantùm necessaria sunt, Unitas & Communitas: at utraque reperitur in rebus ante & citrà mentis operationem; nam Universales unæ sunt, quia unâ definitione explicantur: Communes, quia multiplicantur in individuis. *Respondeo primò*, non esse Unitatem aliquam in rebus, puta in humanâ naturâ, præter Unitatem formalem, quam diximus cum individuis multiplicari. Nec ea necessaria est ad Unitatem definitionum; sufficit enim illa sæpè repetita individuorum convenientia in Unitate formali. *Secundò nego*, res, quæ Universales dicuntur, propriè communicari, sed tantum multiplicari. Communicari enim dicitur res, quæ absque divisione sui, aut multitudine pluribus communis fit: sic communicatur Essentia Divina tribus personis.

X I. *Objici* etiam solet, Naturas rerum per differentiam individuantem contrahi ac reddi singulares: ac proinde per se communicabiles esse atque Universales citra men-

mentis operationem. Non enim satis intelligi aut explicari potest, quomodo humana natura dicatur contrahi ac terminari ad Petrum per Petreitatem, si non sit omnibus hominibus communis. *Respondeo*, per differentiam individuantem non contrahi naturam aliquam, quæ revera multis erat communis; sed hoc tantum effici, ut naturæ, cui per se non repugnabat esse in pluribus per multiplicationem individuorum, jam repugnet ista multiplicatio.

XII. *Vnitas universalis fit per actionem intellectus absolutam* quæ naturas rerum abstrahit à differentiis individuantibus: *sed non absque prævia comparatione*: non potest enim fieri, ut mens nostra concipiat id, in quo individua conveniunt, relictis propriis eorũ differentiis, nisi prius ea inter sese comparet; nam absque comparatione non apparet, in quo conveniant; & in quo differant.

XIII. Ad unitatem universalem revocari potest unitas eorum, quæ dicuntur τὰ ἀφ' ἑνὸς, vulgo, sed perperam, *Analoga attributionis*; nec tamen omnia, sed ea solùm, *quæ* pluribus *attribuuntur denominatione interna*, veluti cum Ens dicitur de substantia & accidente: *Analoga proportionis*, veluti cum radix in plantis, & id, quo animalia cibum admittunt, communi vocabulo os dicitur: aut *Analogia attributionis externæ*, veluti cum animal dicitur sanum denomina-

tione internâ; urina, cibus, exercitium, &c. denominatione externâ, potius homonyma vocabula sunt, quam Universalia, ideoque Unitatem universalem non habent.

CAP. XIV.

De speciebus & gradibus Unitatis.

Thesis I.

DIvidi etiam potest *Vnitas* in Unitatem *simplicitatis*, & *compositionis*: quarum illa rebus simplicibus; hæc compositis competit.

II. *Simplicitas est unitas carens omni multitudine: Compositio est unio plurium inter se.* Quemadmodum autem omnem Unitatem modum Entis esse diximus; ita impræsentiarum statuendum est, simplicitatem & compositionem esse differentias & modos Unitatis, sed modos inseparabiles: Et licet simplicitatem concipiamus & explicemus per negationem compositionis, utraque tamen revera est positivum quiddam, quo res & Una est & tali modo Una.

III. *Simplicitas unius modi est: at Compositio* varie variatur; *dividi* enim *potest in realem, Rationalem, & Modalem. Compositio realis est, cum Entia distincta reipsa uniuntur.* Hæc iterum duplex est: vel enim fit ex iis quæ actu sunt, vel ex potestate & actu, quarum illam

illam actualem, hanc *potentialem*, nuncupabimus. *Compositio actualis*, vel fit per continuationem vel per aggregationem. *Per continuationem*, cum plura confusis extremitatibus sic coalescunt, ut ex iis fiat unum continuum: veluti cum aqua aquæ, aut aër aëri adjungitur, habetq; locum tam in heterogeneis, quam in homogeneis. Compositio *per aggregationem* fit, cum plura servatis suis superficiebus contigua sunt, ut fit in acervo lapidum, aut cum plura ordinem habent aliquem inter se; idque vel à natura, ut in mundo; vel ab institutione, ut in exercitu, Ecclesia, Republica, &c.

IV. *Compositio potentialis* dicitur, cum duo ita uniuntur, ut alterum fit in potentia ad alterum, alterumque fit actus & forma alterius. Quod in potentia est aliud, semper est substantia quædam; eaque actuatur vel per informationem, vel per inhærentiam. *Per informationem*, cum potentia in suo genere imperfecta, actum sui generis, id est, actum substantialem adsciscit, & cum eo constituit corpus, seu corpoream substantiam, ita ut potentia materiæ, actus formæ vicem gerat. *Per inhærentiam*, cum potentia in suo genere perfecta adipiscit actum alterius generis sive accidentalem, & cum eo constituit Ens concretum: ut album, nigrum, &c. huc refer res arte factas, meteora, & id genus alia.

V. Cum autem in omni compositione sit Unio quædam plurium, sequitur *compositionem duobus modis dici rationalem; Primò*, cum multitudo; *Secundo*, cum unio pendet à ratione. *Compositio rationalis primi generis*, est eorum, quæ sola ratione differunt; veluti cum unam eandemque rem dissimilibus conceptibus apprehendimus. Talis compositio est, ex genere & differentia, ex essentia & existentia, ex Ente & relatione, privatione aut denominatione externa, & si quæ sint aliæ. Hæc compositio non pugnat cum simplicitate: nihil enim ita simplex est, quod mens non queat apprehendere dissimilibus conceptibus; ideoque non est vera compositio.

VI. *Compositio rationalis secundi generis* est, cum quæ multa sint, intelligi possunt uno eodemque conceptu. Huc pertinent: Primò, omne Universale, sive genus sit sive species, quatenus ex inferioribus coalescit. Secundò, æqualitas, & similitudo, tùm simplex, tùm analogica: Tertio, convenientia rerum in causis externis, in effectis, subjectis, & adjunctis externis.

VII. *Compositio modalis est, cum quid componitur Ex Ente & ex modo, qui natura sua ab Ente distinguitur.* Quod ut intelligatur, observandum est *modos quosdam distingui sola ratione à re modificata*; veluti cum *per se subsistere & esse in subjecto* dicuntur modi, qui

Enti

Enti addita substantiam & accidens constituunt; aut cum unitas dicitur modus quo Ens indivisum est: *alios non sola ratione, sed sua natura distingui à re modificata: & hos rursus vel separabiles* esse à modificata, *vel inseparabiles*: Ex. gr. *contractio* est modus manûs; & *figura* est modus ceræ aut æris, sed uterq; separabilis; at *hypostasis* sive subsistentia est modus divinæ essentiæ constituens Personam, ab eaq; prorsus inseparabilis est. Quod ad modos primi generis attinet, non efficiunt illi veram compositionem: sed tantum compositionem rationis: at modi secũdi generis sive separabiles sint, sive inseparabiles, compositionem efficiunt diversam à compositione rationis.

VIII. Cæterum, *in hisce modis Unitatis reperitur magis & minus*: ut non tam species sint, quam gradus: nam sicuti habitus plerique, ac proinde privationes, intenduntur & remittuntur; ita quoque unitas & multitudo, quas diximus ita ferè opponi, ut habitum & privationem, suis gradibus variantur, saltem in diversis subjectis. Ac primum quidem locum occupat simplicitas; nihil enim magis est Unum, quam quod simplex est: simplicitatem enim non minuit ea compositio, quæ fit ex iis quæ sola ratione distinguuntur. In compositis præcipuum locum tenent; quæ constant modo & re modificata: secundum, quæ conflata sunt

ex

ex materia & forma, ut corpora: tertium locum tenent, quæ componuntur ex partibus continuis: ita tamen, ut homogenea sint magis una quàm heterogenea: quartò loco sunt concreta ex subjecto & accidente: quinto aggregata, in quibus etiam aliqualis differentia est: magis enim sunt Una quæ ordinem habent, quam quæ sine ordine compinguntur: his sexto loco succedunt, quæ ratio componit; hæc enim reverà nullam habent unitatem.

IX. Ex iis, quæ reapse Una sunt & non per operationem intellectus, quædam dicuntur Una per se, quædam per accidens. *Una per se* dicuntur: primo, quæ simplicia sunt, ut Deus, angeli: deinde, quæ ex diversis rebus composita, vel per informationem uniuntur, ut substantiæ corporeæ, vel per continuationem. *Unum per accidens* dicitur, cum ei quod per se Unum atque in suo genere perfectum est, aliud quid adjungitur. Quod fit duobus modis: *primo* cum accidens adjungitur substantiæ, ut fit in iis, quæ dicuntur concreta; licet enim accidens substantiæ uniatur, ideò tamen non efficit Unum per se, sed per accidens, quia unitur per inhærentiam, quæ est informatione posterior: *secundo*, cum adjunguntur plura ejusdem generis, puta vel substantiæ cum substantiis, vel accidentia cum accidentibus, quæ tamen discreta manent, ac divisa à se.

à se invicem, ut in aggregatis; nec refert, an ordine fiant, ut in exercitu, an sine ordine colligantur, ut in acervo.

X. Discrimen inter Unum per se & Unum per accidens optimè explicatur hoc axiomate: *Ens additum ei, quod omnem perfectionem suo generi debitam actu obtinet, efficit Unum per accidens.* Itaque accidens additum substantiæ, efficit Unum per accidens, quia non est perfectio debita substantiæ, ut est substantia: at Forma addita materiæ efficit Unum per se, quia Forma materiæ debetur ad constituendam substantiam. Similiter acervus lapidum, est Unum per aggregationem, sive per accidens, quia lapis unus non pertinet ad perfectionem alterius; At homo licet ex diversis partibus constet, per se tamen Unum est, quia pars unaquæque in suo genere destinata est ad perfectionem majorem, sive ad constitutionem Totius, atque insuper cæteris partibus sic adjungitur, ut ex omnibus constituatur continuum quidpiam.

CAP. XV.

De Diversitate sive Distinctione & convenientia.

Thesis I.

AD Unitatem pertinet *Convenientia*; ad multitudinem *Diversitas & Distinctio*: nam in omni Convenientia quædam est

Unitas

Unitas, & in omni distinctione quædam multitudo: hæc tamen non convertuntur simili modo; nam in omni quidem multitudine reperitur aliqua distinctio; at Convenientia non reperitur in omni Unitate, sed in ea solum quæ compositione constat, & in hac ipse Unitate, non quà Unitas, sed quà ex multis constat, convenientia reperitur: siquidem, quicquid convenit, alicui convenire necesse est, ut aliqua multitudo distinctioque intervenire debeat, inter illud quod convenire dicitur, & aliud cui dicitur convenire.

II. Cum autem omnis convenientia distinctionem aliquam videatur præsupponere, prius de Distinctione agemus, deinde de Convenientia. *Distinctio* sive *Diversitas* dividitur primo, in distinctionem *rationis*, & in eam, quam vulgo vocant, distinctionem *ex natura rei*. *Distinctio rationis est, quæ ab intellectu proficiscitur, unam eandemque rem pluribus conceptibus apprehendente.*

III. *Distinctio rationis* vel est distinctio *rationis ratiocinantis*, vel *rationis ratiocinatæ*. *Ratio* enim & λόγος vel *mentem* significat vel *quidditatem*, quæ est λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι. *Mens* dicitur *ratio ratiocinans*, *quidditas ratio ratiocinata*. Ergo *distinctio rationis ratiocinantis dicitur, quæ fit a mente sola*, hoc est, *à pluribus conceptibus, quorum singuli uni eidemq; rei adæquantur, ideoque omnes inter se similes sunt*. Tali

modo

modo distinguuntur Polyonyma vulgò Synonyma: ut ensis & gladius, mulier & fœmina. Hæc distinctio tam exilis est, ut non impediat quominus propositio sit identica, quæ constat subjecto & prædicato ejusmodi quæ non aliter quam hac distinctione differunt: quippe tota pendet ab operatione mentis, absq; ulla diversitate aut causa diversitatis in rebus.

IV. *Distinctio rationis ratiocinatæ est, quæ quidem proficiscitur à mente,* hoc est, *à pluribus conceptibus, sed quorum singuli uni alicui eidẽque rei inæquales ideoq; inter se dissimiles sunt.* Causa hujus inæqualitatis & dissimilitudinis in pluribus conceptibus de eodem Ente formalis, est in ipso Ente: nempe, diversitas in quidditate, sive in ratione τοῦ τί ἦν εἶναι; hinc enim fit, ut una res inæqualibus & dissimilibus conceptibus apprehendatur. Neque vero mirum videre debet, uni Enti diversas quidditates & definitiones attribui posse; Quidditas enim & definitio non semper rebus attribuuntur secundum nudam Entitatem, sed sæpissimè secundum diversos Entitatis suæ respectus, aut aliquid eorum, quæ supra diximus esse media inter Ens & Nihil: excipio solummodo modos quosdam, qui distinctionem faciunt ex natura rei, ut postea patebit. Sic acclive & declive quidditate differunt, cum tamen unum intervallum sit, quod pro diver-

diverso respectu dicitur acclive & declive. Scotus, considerans quidditatem in rebus esse absque mentis operatione, negavit hanc distinctionem esse distinctionem rationis, eamque vocavit distinctionem ex naturâ rei: sed non videtur satis intellexisse vim horum vocabulorum. Concedimus sanè Scoto, causam primam & fundamentum hujus distinctionis à rebus esse: sed negamus tamen ob id esse distinctionem ex natura rei, quia nullam multitudinem rerum à se invicem distinctarum præsupponit (competit enim Deo quoque in quo summa est simplicitas) quod tamen in distinctione ex natura rei videtur necessarium. Ex quibus omnibus apparet quam perperam judicent, qui omnem distinctionem realem esse volunt, quæ illis rebus tribuitur, quæ definitione differunt.

V. Distinctio hæc vel inter subordinata reperitur, puta inter genus & speciem, aut differentiam specificam, vel inter coordinata, aut saltem inter ea, quæ ut coordinata concipiuntur: ut inter definitionem & definitum, inter speciem & differentiam specificam, inter rem & essentiam rei, ut inter carnem & essentiam carnis, quam vocat *Aristoteles*, τὸ εἶναι σαρκί, & id genus alia infinita; in quibus omnibus hoc spectatur, ut eadem Entitas dissimili modo concipiatur.

VI. *Distinctio ex natura rei rebus per se competit*

petit absque ope & respectu ad intellectum. Hæc distinctio ex separatione cognoscitur; nam *quæcunque separari possunt, distinguuntur ex natura rei. Separari dicuntur, quæ diversis locis aut temporibus existunt; ut quæ sunt in subjectis reipsa diversis: non etiam ea, quorum unum existit sine altero*; hoc enim in iis etiam reperitur, quæ ratione differunt. Alexander enim & Philippi filius, verbi gr. non differunt ex natura rei: attamen Alexander desiit esse Philippi filius, ut tamen non desineret esse Alexander. Non putem autem, notam hanc distinctionibus ex natura rei cum eâ converti posse, etsi illud à multis temere sit assertum; non enim ea omnia, quæ distinguuntur ex natura rei, separari possunt; &, quæ separari nequeunt, ea omnia non distinguuntur semper ex natura rei.

VII. *Distinctio ex natura rei*, vel *realis* est, vel *modalis. Distinctio realis* est, vel *positiva* vel *negativa. Positiva* dicitur, quâ distinguitur unum Ens ab alio Ente, ut Petrus à Paulo; *Negativa*, qua distinguitur Ens à sui privatione, ut visus à cæcitate; vel à sui negatione, ut Ens à non Ente; vel etiam privationes habituum realiter à se invicem distinctorum; ut cæcitas à surditate. Quanquam hæc distinctio impropriè satis realis dicatur. *Distinctio positiva* vel est *mutua*, vel *non mutua*: *mutuam* voco, cum utrumque ab altero distinguitur realiter & positivè: veluti,

loti, cum distinguitur totum à toto, aut pars à parte; totum autem integrale intelligo & illius partes. Distinctio *non mutua* vocatur, qua duorum alterum ab altero distinguitur realiter & positivè, sed non vicissim; sic totum distinguitur reipsa & positivè à qualibet sui parte, sed pars non videtur realiter distingui ab eo toto, cui inest, aut saltem non distingui positivè.

VIII. *Diversitas & distinctio realis positiva vel essentialis est, vel accidentalis*: quarum *illa ab Essentia* petitur, *hæc ab accidentibus, vel ab eo, quod extra essentiam est*. Diversitas *essentialis* vel est *generica*, vel *specifica*, vel *numerica*. Diversitas *generica* est, qua summa genera τῶν ὄντων, & quæ sub iis continentur, differunt à se invicem: ut substantia & qualitas. Dixi *summa* genera: quia species & genera subalterna differunt specificè solummodo: dixi genera τῶν ὄντων, ne quis huc referat decē summa genera τῶν κατηγορημάτων, quæ omnia profectò non differunt realiter, Diversitas *specifica* est, qua inter se differunt species ejusdem generis, & quæ sub iis continētur. *Numerica*, qua differunt ejusdem speciei individua à se invicem.

IX. Porro summa genera ita differunt, ut nihil habeant, in quo conveniant, ideoque dicuntur *primo diversa*, & *tota essentia differre*. Individua ejusdem speciei dicuntur tota essentia convenire; nihil enim habent diver-

sitatis

sitatis, si secundum essentiam spectentur, præterquam quod unum non sit alterum. At species, parte aliqua essentiæ conveniunt, nempe, communi genere; & parte altera sunt diversæ, nempe, quoad differentias contrarias. Itaque, diversitas generica est maxima, numerica minima, specifica media: in primâ enim nulla est convenientia aut unio, in secunda & tertia est aliqua convenientia, & unio quædam, sed quæ à ratione est.

X. *Diversitas accidentalis* longè lateque patet: huc pertinet Imparitas & Dissimilitudo: item diversitas in causis, effectis, subjectis, adjunctis, & si quid præterea nominari potest, quod non pertinet ad verum essentiam. Ubi tamen nota, in omni distinctione ac diversitate accidentali, si realis sit, aliquam essentialem distinctionem includi, sive genericam, sive specificam, sive numericam.

XI. *Distinctio modalis est, qua res una eademque distinguitur à seipsa per diversos modos.* Nec refert sive diversi illi modi involvant repugnantiam, ita ut simul eidem rei inesse nequeant; veluti cum sedens dicitur differre à seipso stante: sive sine repugnantia in eadem re simul inveniantur; veluti, si quis in cera mollitiem distinguat à figura, aut ceram, quæ mollis est, à seipsa figurata. Huc pertinet distinctio personarum in

una

una simplicique essentia. Cum res diversæ modis distinguuntur, ut Socrates stans à Platone sedente, ea realis est distinctio.

XII. *Convenientia*, ut de ea etiam pauca dicam, *est plurium aut quasi plurium Unio.* Estque vel *realis* vel *rationis.* In convenientia rationis uniuntur plura; in reali, quasi plura: nam quæ multa non sunt, iis mens utitur tanquam multis, interposita scilicet distinctione rationis. Quod ut intelligatur, observandum est, *Convenientiam & Distinctionem contrario se habere modo quoad hæc duo*; nam quæ reipsa distinguuntur, ita conveniunt, ut non re, sed ratione fiant Unum; & quæ distinguuntur ratione, reipsa unum sunt; atque ita vice versa.

XIII. Præter hasce species *non datur Convenientia modalis*; diversæ enim res eundem numero modum habere nequeunt; & si quæ modos habeant ejusdem speciei, sed numero diversos, Rationis illa convenientia est: veluti cum ovum ovo convenit ob figuram: sola enim ratione duo ova uniuntur, cum sint reipsa diversa.

XIV. *Convenientia*, etiam ut Distinctio, *dividitur in essentialem & accidentalem. Essentialis* est vel subordinatorum, vel coordinatorum: & hæc rursus vel generica, vel specifica, vel numerica. Quarum convenientia subordinata & numerica, realis convenientia est; generica & specifica, rationis.

Quæ

Quæ genere conveniunt, parte ſolum eſſentiæ convenire concipiuntur: quæ ſpecie, tota eſſentia. Convenientia *accidentalis* vel eſt paritas, vel æqualitas, vel ſimilitudo, vel convenientia in cauſis, effectis, ſubjectis, adjunctis, & id genus aliis, quæ extra rei eſſentiam ſunt. Totum genus convenientiæ accidentalis, ad convenientiam Rationis pertinet: nam ut ſpecies diverſæ unius generis, aut individua ejuſdem ſpeciei; ita quoque, quæ eandem habent quantitatem, aut qualitatem, aut quæ habent eaſdem cauſas, effecta, ſubjecta, aut adjuncta, non revera, ſed ratione tantùm unum ſunt.

CAP. XVI.

De *Oppoſitione*.

Theſis I.

REalis diverſitas *Oppoſitionem* includit, *& Ordinem*, de quibus agendum eſt obiter. *Oppoſita dicuntur, quæ neque de ſe invicem, neque de eodem tertio, ſecundum idem, ad idem, eodem modo atque tempore verè affirmari poſſunt.*

II. *Oppoſitorum* quinque ſunt *ſpecies: contradicentia, privativè oppoſita, contraria, relativè oppoſita, & diſparata.*

III. *Contradicentia ſunt Ens & illius negatio:* idque vult in terminis tranſcendentibus, ut

ut Ens & non-Ens; vel in certo rerum genere; ut substantia & non substantia, homo & non homo, *&c.* Contradicentia immediatè dividunt totam Entis latitudinem, ideoque nullum habent medium, de quo ambo simul negari possint, nihil enim nominari aut cogitari potest, quod non sit Ens aut non Ens, aut homo aut non homo, *&c.*

IV. *Contradictio* ergo est *Oppositionum maxima*; idque non ob maximam extremorum dissimilitudinem & discrepantiam, sed ob irreconciliabilem pugnam, si enim extremorum discrepantia spectetur, ea major est in Contrariis & in cæteris oppositionum generibus: nam album & nigrum sunt contraria; album & non album contradicentia: sed album nigro dissimilius est, quam non albo: siquidem flavum, *&c.* non album est. At si spectetur pugna, ea major est inter album & non album, quia nihil inter ea medium est.

V. Hinc sequitur, *Contradictionem esse mensuram omnium oppositionum*; ac proinde cætera, quæ commemoravimus, ideo sunt opposita, quia contradictionem includunt: album enim & nigrum idcirco sunt opposita, quia album est non nigrum, & sic de cæteris.

VI. Neque vero solum in oppositionum generibus contradictio involvitur, sed & in aliis terminis, qui nullam aliam oppo-

oppositionem per se induunt, quam contradictionem; veluti cum genus aut differentia, aut definitio, aut etiam proprietas, aut aliud quippiam negatur de re, ex quo sequitur etiam negatio ipsius rei: ut, si quis diceret, homo non rationalis, ignis non calidus, sacrificium incruentum, aut aliquid tale; hæc enim omnia idem sunt, ac homo non homo, ignis non ignis, sacrificium non sacrificium.

VII. Contradictionem proxime sequitur *oppositio privativa*, quæ est *inter privationem & habitum*, ideoque requirit idem subjectum: non quod subjectum esse possit simul habitu præditum, & eodem privatum, sed quia non in alio subjecto unquam reperiatur privatio, quam in quo reperitur habitus, nec habitus nisi in quo reperiri solet privatio: in eoque distinguitur à contradictione, cujus extrema non habent idem commune subjectum. Ob eam causam privatio & habitus habent medium, de quo simul negari possunt, quod in contradictione non contingit: multa enim sunt quæ neque vident, neque tamen cæca sunt; at nihil est neque cogitari potest, quod neque videt, neque non videt.

VIII. *Contraria sunt duo absoluta quæ sub eodem genere plurimum distant.* Cum contraria dicuntur esse *duo* distinguuntur à disparatis: cum dicuntur, *absoluta* distinguuntur

ab iis, quæ relativè opponuntur. Nec obstat, quod vitium & virtuti contrarium sit & vitio; non enim est unica illa, sed duplex contrarietas: nam alia est contrarietas, qua avaritia liberalitati, alia est, qua prodigalitati opponitur. Dicuntur contraria *plurimum distare*, vel κατ' εἶδος, vel κατὰ τόπον, id est, vel ratione formæ, ac naturæ, vel ratione loci seu intervalli: unde duplex etiam contrarietas oritur; altera quoad formam; ut inter calidum & frigidum, par & impar, rationale & irrationale: altera quoad intervallum; ut superum & inferum; ante & post, &c. Contrarietas κατ' εἶδος non solum in qualitate est, ut Aristoteles sancire videtur in libro de Categor, sed etiam in substantiis, aut saltem in differentiis substantiarum, atque adeò in omnibus categoriis, præterquam in quantitate, etsi omni contrarietati non sint posita convenientia vocabula.

IX. Contrariorum distantia non est maxima simpliciter, sed sub eodem genere, vel proximo, vel remoto. Si contraria non habeant idem genus proximum, sed diversa, ipsa quoque genera debent inter se esse contraria. Quod adeò verum est, ut etiam bonum & malum sub eodem genere sint, quatenus contraria sunt: quatenus autē transcendentia sunt, non contraria sunt, sed privativè opponuntur. Hac parte distin-

stinguuntur contraria à privantibus & contradicentibus. Hæc enim sub eodem genere non continentur, quia alterum est alterius negatio.

X. *Contraria* dividuntur in *mediata & immediata*. *Mediata* dicuntur, quæ medium habent, quod ex utrimque extremi commistione, aut confusione, componitur: vulgo dicitur medium Participationis; nam medium Negationis est in omnibus contrariis, imò in omni oppositione, præterquam in contradictione. Contraria mediata sunt, calor & frigus, albor & nigror, &c. *Immediata* dicuntur, quæ ejusmodi medium non habent; ut par & impar, liber & servus, rationale & irrationale, &c.

XI. Contraria se mutuo destruunt: idque ἀθρόως; hoc est, simul & semel, ut immediata; vel sensim & per partes, ut mediata. Horum alterum alterius contagione remittitur, atque iterum intenditur cum à suo contrario liberatur. Ideoque contraria non possunt esse in eodem subjecto, quod in immediatis caret dubio: nec aliter de mediatis sentiendum est; nam cum extrema commiscentur, desinunt esse contraria, & fiunt unum quippiam: Sic tepor non est calor & frigus, sed una qualitas ex calore & frigore genita.

XII. *Relativè opposita sunt, quæ id ipsum quod sunt, oppositorum esse dicuntur*, vel alio ali-

quo modo ad illa referuntur. Nihil autem sunt aliud, quàm relatum & correlatum, quæ manifestam habent oppositionem, si eidem tribuantur eodem respectu. Videntur autem excipi relata synonyma, ut simile, & simile, sed in illis haud minor est oppositio, quàm in cæteris.

XIII. *Disparata sunt, quorum unum pluribus opponitur eodem oppositionis genere*. Sic opponuntur diversa genera, & quæcunque sub diversis generibus continentur; ut substantia & qualitas, sonus & caro: item multæ species ejusdem generis; ut equus, asinus, bos &c. Sic etiam extrema opponuntur mediis, & media sibi invicem; ut album, flavum, rubrum, & cæteri colores.

CAP. XVII.

De Ordine.

Thesis. I.

IN *Ordine* spectatur *prius* & *posterius*, sicuti & *simul*. Hæc dicuntur quinque modis, *tempore, naturâ, dispositione, dignitate*, & *cognitione*. Quid sit *prius* & *posterius*, & *simul tempore*, per se satis notum est; tantùm nota, simul tempore dici quæ simul incipiunt & simul desinunt, & quorum alterum incipit, antequam alterum desit.

II. *Prius naturâ* dicitur duobus modis, existendi consecutione, & causalitate, *Prius*

Prius quoad existendi consecutionem dicitur, à quo non reciprocatur existendi consecutio: sic animal prius est homine, quia si sit homo, sequitur esse animal: at si sit animal, non sequitur esse hominem, itaque existendi consecutio non reciprocatur in animali, sed in illo deficit.

III. *Prius causalitate* dicitur, quod reciprocatur quidem secundum existendi consecutionem, sed ita ut alterum quomodocunque causa sit, cur alterum existat. Sic Sol est prior sua luce; & Essentia subjecti prior proprietate, si proprietas sit res à subjecto distincta: Causalitas hic latè usurpatur, ita ut comprehendat quamlibet dependentiam. Huc ergo pertinet proprietas, quâ in divina Essentia Pater dicitur prior Filio, & uterque Spiritu Sancto; non quidem quoad Essentiam communem, sed quoad modum subsistendi. Ex quatuor causis, Materia, Forma, & Efficiens, dicuntur priores quoad ordinem naturæ generantis; Finis quoad ordinem naturæ intendentis: Finis enim causa non est nisi in intentione, in executione, est effectum.

IV. *Simul naturâ* dicuntur, quæ reciprocantur secundum existendi consecutionem, & neutrum est causa, cur alterum existat. Huc pertinent primo relata, quà relata sunt, & duo effecta ab eadem causa immediate promanantia; ut pater & filius, τὸ γε-

λογιστικὸν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, in homine: atque hæc dicuntur absolutè & simpliciter simul. Huc secundo loco referuntur, quæcunque in ejusdem generis divisione sibi opponuntur; ut homo & bestia. Hæc non sunt absolutè simul, sed tantum respectu communis generis, quod genus debet esse synonymum: species enim generis homonymi non possunt dici simul, ne quidem quoad communionem generis.

V. *Prius, posterius, & simul, dispositione,* non indiget longa explicatione: hoc tantùm nota, quæ priora, posteriora, aut simul, dispositione dicuntur, ea sic dici in ordine ad aliquod tertium: quod veluti mensura est & index illius prioritatis, quæ in dispositione est. Est enim in omni dispositione primum quippiam, cujus respectu cætera dicuntur priora, posteriora, aut simul, prout ab illo propius aut longius absunt. Ipsum verò primum dicitur prius cæteris, non quia minus abest ab initio, sed quia ab illo non abest, sed ipsum est initium.

VI. Non est etiam ignotum, quid sit *prius, posterius, & simul, dignitate*: tantum observari velim, appellationem dignitatis non solum ad gloriam & honorem pertinere, sed ad quamcunque perfectionem aut aptitudinem ad finem.

VII. *Prius cognitione* autem dicitur,

quod faciliùs cognoſcitur, Græcis γνωριμώτερον, id eſt, quod notius aut potiùs noſcibilius eſt. Duobus autem modis aliquid altero notius eſſe dicitur, nempe vel κατὰ φύσιν, vel καθ' ἡμᾶς. κατὰ φύσιν notius eſſe dicitur quod notius eſt iis, qui relicto ſenſuum indicio & judicio, res omnes, earumque feriem & nexum ita intuentur, uti ſunt in ſe, quod Ariſtoteles dicit, τοῖς διακειμένοις τὴν διάνοιαν, id eſt, mentem bene diſpoſitam habentibus competere. Nobis notius eſſe dicitur, quod prius faciliuſque cognoſcitur ab iis, qui ſequuntur indicium & judicium ſenſuum.

VIII. Itaque naturâ notiora ſunt, quæ à ſenſibus ſunt remotiora: contrà, notiora nobis, quæ ſenſibus noſtris viciniora ſunt, & omnium notiſſima, quæ in ſenſus noſtros incurrunt. Sunt ergo ſingularia nobis notiora univerſalibus, & ſpecies generibus, effecta cauſis, compoſita ſimplicibus, totum partibus, materialia immaterialibus: quoad naturam, contra.

IX. Cæterum *nobis* ea notiora dicuntur, quæ ſenſibus propiora ſunt, quia omnem cognitionem noſtram trahentes à ſenſibus, neceſſe eſt in acquirenda rerum cognitione ſequi eum ordinem, quo res ſenſibus propiores ſunt, vel ab iis remotiores: Reliqua dicuntur notiora quoad *naturam*, quia naturâ ſuâ talia ſunt, ut, ſi per mentis no-

stræ imbecillitatem atque imperfectionem non staret, prius etiam intelligerentur: & revera etiam prius intelliguntur ab iis, qui ab hac imperfectione liberati, per usum contemplationum, sensuum adminiculo relicto, res intelligunt eo ordine, quo inter se connexæ sunt.

CAP. XVIII.

De Veritate & Falsitate.

Thesis I.

V*Eritas* alia *simplex* est, alia *composita*: quarum *illa Entis affectio est*, ideoque *Transcendentalis* dicitur; hæc vero est affectio propositionis vel in mente, vel in verbis. Licet autem sola veritas simplex hujus loci esse videatur, tamen quia vocabulum hoc primo tributum est veritati complexæ, indeque tractum ad significandum veritatem simplicem, non abs re fuerit, quædam præmittere de complexa veritate, ut tantò facilius assequamur, quæ de simplici veritate dicemus.

II. *Veritas complexa vel est in intellectu, vel in verbis sive enunciatione. Veritas in mente*, est convenientia mentis cum rebus. Dicitur autem mens cum rebus convenire, quando judicat conjuncta esse, quæ revera sunt conjuncta; vel divisa, quæ reverà divisa sunt. *Veritas in verbis* duplex *est*, *Ethica & Logica*. *Veritas Ethica* est convenientia

enunciationis cum intellectus judicio: convenit autem enunciatio cum mentis judicio, cum ea pronunciat esse conjuncta aut divisa, quæ intellectus judicat esse conjuncta aut divisa. *Veritas Logica* est convenientia enunciationis cum rebus: convenit autem enunciatio cum rebus, quando pronunciat conjuncta vel divisa, non quæ mens conjuncta vel divisa judicat, sed quæ revera conjuncta aut divisa sunt.

III. Complexæ veritati opponitur *complexa falsitas*, eaque oppositio contraria est. Contrariatur autem complexa falsitas veritati secundum omnes species sive modos. Vero mentis judicio opponitur *error*, *seu ignorantia* κατ' διάθεσιν, *aut pravæ dispositionis*: Enunciationi Ethicè veræ opponitur *mendacium*: quæ enunciationi Logicè veræ opponitur, proprium nomen non habet, sed generali nomine enunciatio *falsa* dicitur.

IV. Quemadmodum veritas & falsitas contraria sunt, ita quoque oriuntur ex contrariis causis. Veritas judicii oritur vel ex recta apprehensione terminorum, vel ex recta sensatione, vel ex ratione benè concludente, vel ex enunciatione Logicè verâ, ab altero prolata. Ex iis causis contrario modo se habentibus oritur falsitas judicij, puta, ex mala terminorum apprehensione, ex hallucinatione sensus, ex ratione malè

concludente, aut ex falsa enunciatione. Veritas Ethica, & illi contraria falsitas, oritur ex sola voluntate proferentis enunciationem: Veritas & falsitas Logica oritur, vel ex scientia & ignorantiâ dicentis, vel ex ejus voluntate.

V. *Veritas simplex*, ut ad illam jam accedam, duobus modis considerari potest, nempe, vel materialiter, vel formaliter. *Materialiter* considerari dicitur, cum res ipsa consideratur ac cognoscitur, quæ vera denominatur. Hoc sensu dicitur tota Philosophia occupata in Veritatis investigatione. *Formaliter* considerari dicitur, cum considceratur illa ipsa ratio, in qua veritas cujusque rei consistit: atque hoc modo spectat veritas ad Metaphysicam, estque *Transcendentalis affectio Entis* æque ac Unitas. De hac veritate dixit Arist. Ἕκαστον ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας, id est, ut unumquodque se habet ad esse, ita se habet quoad veritatem, lib. 2. Metaph. c. 1.

VI. *Veritas simplex* vulgò putatur esse *convenientia Entis cum intellectu*. Si opponas illi sententiæ, Ens verum dici absque ullo respectu ad intellectum; Respondent, non posse quippiam ita concipi, ut non habeat respectum ad intellectum, vel humanum, vel divinum. Si urgeas; id omne quod absolutum est considerari posse absque respectu ad aliud, ac proinde Ens conside-

rari

rari posse absque Veritate, si Veritas ponatur esse posita in conformitate cum intellectu, idque haud dubie absurdum esse; Respondent porrò, Veritatem non esse sitam in eo, ut ens actu sit intellectui conforme, sed in eo ut intellectui possit conformari. Si quæras porrò, quid hæc conformitas adjiciat ad rationem eam, per quam Ens est Ens; respondent, denominationem externam, petitam à conceptu mentis vel humanæ vel divinæ, cui Ens conformetur, vel verè conformari possit.

VII. Hæc speciosa sunt, &, si vera non sunt, vero proxima. Ne tamen iis assentiar qui sic philosophantur, hæc ratio facit: quod, quando rem aliquam veram denominamus, non respiciamus ullo modo intellectum, aut conceptum intellectus. Cum enim verum aurum dicimus, quis putet aurum intelligi prout est intellectui conforme, aut conformabile? hic non ad vulgus solum, sed & ad sapientes provoco, qui omnes verum aurum vocant, quod ab eo distinguitur, quod aurum non est, sed tamen esse videtur: Atqui verum aurum non distinguitur ab eo, quod non est aurum, sed tantum videtur esse, quia intellectui conforme est aut conformabile; sed contrà, quia reverà aurum est, ideo est intellectui conformabile. Quemadmodum enim τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος (verba sunt Aristot.

cap. 12. de categ.) οὐδαμῶς αἴτιός ἐστι τοῦ εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸ μέντοι πρᾶγμα φαίνεταί πως αἴτιον τοῦ ἀληθῆ τὸν λόγον εἶναι : Ita etiam Veritas in rebus, sive vera rerum essentia, potius est causa conceptuum, aut vero quod res concipi possit, quam contra: par enim utrobique est ratio. Nam ut res est objectum τοῦ λόγου, sive rationis, ideoque & causa Veritatis quæ est in ratione: Ita quoque res simplices sunt objecta simplicium conceptuum, & per consequens, causæ veritatis, quæ est in simplicibus conceptibus. Non igitur conceptus causa est aut mensura veritatis, quæ rebus competit.

VIII. Alii *Veritatem* volunt *esse conformitatem cum idea sua.* Sed quid intelligunt per ideas? an separatas à rebus singularibus ὑπάρξεις ac naturas? ac nihil absurdius est quam tales naturas sive ideas imaginari. Demus tamen ipsas esse: cum ipsi idearum authores fateantur ipsas ideas maximè veras esse, ὄντως ὄντα, cum reliqua vix velint fateri esse vera Entia, sequitur non omnem Veritatem conformitatem esse cum ideis. Vt nihil dicam, ideas illis rebus non fuisse attributas, in quibus prius esset aut posterius. An ideas dicent esse simulachra & conceptus quarumcunque rerum in suis causis? Artificialium in artifice, & cæterarum in causa prima nempe Deo? & res esse veras quia hisce simulachris sunt

conformes? Sed nec hoc rationi consentaneum est: nam licet ideæ causæ sunt accidentium ac circumstantiarum, quæ sunt in rebus, non sunt tamen causæ essentiæ aut veritatis, quæ est in essentia rerum. Nam cum Architectus ideam animo format futuri ædificii, ædificium est objectum & mensura illius ideæ, ac proinde non habet veritatem ab illa idea, sed idea habet veritatem ab ædificio; sed causa est ædificii, nisi quoad certum structuræ modum, quem Architectus animo proposuit. Si ergo quæram, cur ædificium sit verum ædificium? an respondebis, quia est conforme ideæ architecti? Quid si architectus instruendi modo ab idea sua aberrasset, an eo minus fuisset verum ædificium? nullo modo. Jam si unaquæque res ita se habeat in Veritate, ut se habet *ἐν τῷ εἶναι*, ut 2. Metaph. cap. 1. certè Deus erit maximè verus: At cui ideæ ille conformis est, qui nullam habet sui causam?

IX. Etsi autem facilius sit aliorum sententias convellere, quam eam ponere quæ convelli nequeat, conabor tamen, aliorum opinionibus rejectis, meam stabilire. Mea ergo est opinio, *Veritatem nihil esse aliud quã convenientiam rerum cum sua definitione, suo principiis essentialibus*: Nam cum verum hominem dicimus, quid aliud dicimus, quam hominẽ revera habere Essentiam humanam

aut

aut constare ex principiis humanitatis? Hæc convenientia nihil addit Enti, quam modum positivum sola ratione ab Ente distinctum; quem tamen explicamus per negationem Esse ficti aut apparentis. Nam cum verum aurum dicimus, nihil aliud dicimus, quam id, quod aurum vocamus, tali modo se habere, ut congruat cum verâ definitione auri; quod nihil aliud est, quam non esse tale quippiam, quod videtur aurum esse tantùm, sed revera non est.

X. *Veritas simplex non solum reperitur in rebus, sed etiam in conceptibus & vocibus.* Conceptus & voces duplici modo dicuntur vera, res tantum uno. Nam conceptus, vel ut qualitates mentis considerari possunt, vel ut ὁμοιώματα sive simulachra rerum: Priori modo dicuntur conceptus veri, quia illis revera competit definitio qualitatis: Secundo modo dicuntur veri, quia revera repræsentant id cujus conceptus dicuntur esse. Simili modo voces sive vocabula vera sunt, & quatenus sunt res, & quatenus referuntur ad ea, ad quæ significanda sunt instituta. Hic duplex Veritatis modus reperitur in omni signo: In omni enim signo, atque imagine, est quasi duplex esse, esse reale, & intentionale, quod vocant, sive esse repræsentativum, aut significativum.

XI. Veritas, quæ conceptibus, vocibus,

atque

atque adeò omnibus signis, competit secundum esse reale, est Veritas transcendentalis, ideoque eodem modo est explicanda atque à nobis est explicata Thesi 9. At quæ iis competit secundum esse intentionale, alio se habet modo haud dubiè: hæc enim non est convenientia cum definitione sua, aut principiis essentialibus, sed cum objectis aut rebus significatis. Hinc fit, ut veritas hæc aboleri possit, salvo tamen conceptu, voce, aut signo, aut quicquid sit, quod ab ea verum denominatur: In eoque convenit cum veritate complexa, quæ & ipsa aboleri potest salva propositione (sive ea in mente sit sive in verbis) quæ ab illa vera denominatur. At Veritas transcendens non potest aboleri absq; mutatione illius quod verum dicitur. An ergo nullum discrimen est inter veritatem conceptuum simplicium & vocum, & inter veritatem complexam? imo sanè: Veritas enim complexa absque ulla mutatione subjecti sui non solum aboletur, sed etiam in falsitatem transit: ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ δόξα, inquit Aristot. ca. 3. categ. αὐτὰ μὲν ἀκίνητα πάντῃ διαμένει, τοῦ δὲ πράγματος κινουμένου τὸ ἐναντίον περὶ αὐτὰ γίνεται, id est, Oratio & opinio (quæ scil. subjectum sunt veritatis complexæ) omnino immota permanent, sed re mota contrariũ in illis fit, id est, ex vera fit falsa, & contra. At conceptus, voces, & id genus alia, etsi absq;

muta-

mutatione sui queant amittere veritatem, attamen ut falsa fiant, nullo modo fieri potest, cujus causa jam dicetur.

XII. *Veritati transcendentali nulla Falsitas opponitur*; omnis enim res vera est, & eatenus vera, quatenus est hoc quod per definitionem explicatur. Nulla ergo res falsa est, quicquid enim est, suæ definitioni congruit. Sed licet res vera sit, dicat aliquis, quatenus suæ definitioni convenit, poterit dici falsa, quatenus cum alterius definitione videtur congruere, sed reverâ tamen non congruit: sic aurichalcum videri possit falsum aurum, quia videtur congruere definitioni auri, sed revera non congruit. Resp. aurichalcum non esse falsum aurum, sed verum aurichalcum; convenit enim cùm aurichalci definitione. Non potest autem dici falsum aurum, nec quia cum auri definitione non congruit (si enim ideò falsum aurum esset, omnia falsum aurum dici possent, etiam lignum, aqua &c.) nec etiam, quia nobis falsò congruere videtur, quia aurifabro non videtur congruere: ac proinde illi non erit falsum aurum. Nec potest fieri, ut idem uni falsum sit, & alteri non sit falsum. Cur ergo falsum aurum dicitur? quia mentis nostræ judicium falsum est, statuentis aurichalcum esse aurum. Hæc adeò vera sunt, ut ne quidem res artificiosæ possent dici falsæ, licet ab idea artificis defle-

deflectunt. Nam præterquam quod veritas non sit sita in convenientia cum idea sua, potest etiam dici, res artificiosas non esse ab arte, quatenus ab idea artificis deflectunt, sed à casu. Eo fit, ut, sicuti idea non est falsa, etsi cum isto opere non convenit (non enim illud habebat pro objecto & fine) ita ipsum opus non potest falsum denominari, quatenus ab idea recedit: hactenus enim neque illius ideæ objectum est, neque effectum.

XIII. Hinc porro concludi potest, *nullam Falsitatem opponi Veritati, quæ conceptibus simplicibus, vocibus, aliisque signis aut imaginibus competit*. Nam si considerentur secundum esse Reale, eodem modo se habent quoad Veritatem & Falsitatem atque alia Entia, & quanquam veritas, quæ iis competit secundum esse intentionale, discrepet aliquantulum à veritate Transcendentali, non tamen habet sibi oppositam Falsitatem. Etenim simplex conceptus ab objecto discrepare nequit. Conceptus enim simplex, aut repræsentat illud ipsum cujus conceptus esse dicitur, vel aliud quippiam. Si repræsentet illud ipsum, verus est illius rei conceptus; si aliud, jam hujus quoque rei verus erit conceptus: illius vero conceptus non est ullo modo neque verus neque falsus, sed conceptus illius dicitur falso. Ex gr. si conceptum formes, qui homi-

hominem repræsentet, verus est hominis conceptus: si repræsentet canem, non est jam falsus conceptus hominis, imo nullo modo conceptus hominis est, sed verus conceptus canis: si quis tamen hunc conceptum putet aut dicat esse conceptum hominis, falsitas erit in opinione aut oratione dicentis, non in conceptu. Eodem modo judicandum est de vocibus, atque aliis cujuscunq; generis signis, atq; imaginibus.

CAP. XIX.

De Adjunctis Veritatis.

Thesis I.

VEritati accidit primo *Evidentia, vel obscuritas*; deinde *certitudo vel incertitudo*: atque *hæc vel rebus, vel intellectui, vel vocibus attribuuntur. Perspicuitas in rebus* esse dicitur, cum res facilè cognoscuntur, idque vel sensu, vel mente. Quod fit, cum res vel menti, vel sensui, certa proportione respondent. Quomodo se res habere debeant ad sensus, ut sensibus, sint perspicuæ, in Physicis explicari solet. Ut menti sint perspicuæ, debent mentis captum, neque nimia excellentia, neque nimia exilitate Entitatis excedere, atque insuper sensibiles habere notas, à quibus mens cognitionis originem habeat. Ex. gr. res divinæ

nobis obscuræ sunt ob infinitam excellentiam, materia prima ob nimiam exilitatem; numerus stellarum etiam obscurus est nobis, quia nullæ sensibiles notæ sunt, è quibus rei istius cognitio deduci queat.

II. *Conceptus* dicuntur *perspicui*, quando res objectas clare, distinctè, ac plene repræsentant. Perspicuitas primo inest conceptibus simplicibus, & eorum interventu, complexis. Obscuri ergo conceptus erunt, qui res objectas confuse & imperfecte repræsentant. Causa perspicuitatis in conceptibus, vel est à sensibus, & inprimis à phantasia, vel à consuetudine: qui enim imaginandi virtute pollent, & qui contemplationibus assueverunt, evidentius res concipiunt quam alii.

III. *Singulæ voces sunt perspicuæ*, quæ rem intellectui objiciunt sine mora. Ad quam rem requiritur ut distinctæ sint & usitatæ: ambiguæ enim & insolentes habent obscuritatem. *Enunciatio perspicua* est, quæ constat vocibus perspicuis, & structuram habet aptam, apertam & usitatam, nulloque modo perplexam & ambiguam. Sed hac de re plura Rhetores.

IV. *Certitudo*, quæ rebus attribuitur, est quædam Veritatis aut existendi necessitas; Incertitudo, est veritatis aut existendi contingentia.

V. Res vel præteritæ sunt, vel præsentes,

tes, vel futuræ. Res omnes præteritæ & præsentes certæ sunt, quia sicuti τὸ μὲν εἶναι τὸ ὂν, ὅταν ᾖ, καὶ τὸ μὴ ὂν, μὴ εἶναι, ὅταν μὴ ᾖ, ἀνάγκη, ut dicit Aristot. c. 9. de interp. ita quoque necesse est fuisse quicquid fuit. At res futuræ partim certæ sunt, partim incertæ. Certæ quæ necessario futuræ; incertæ quæ ita sunt futuræ, ut impediri possint.

V I. *Certitudo & incertitudo intellectus & orationis* non est in simplicibus conceptibus aut vocibus singulis: sed tantum in judicio sive assensione, & enunciatione. Intellectus certus dicitur, cum aliquid judicat esse, aut non esse, absque ullo periculo aut suspicione erroris; incertus contra, cum periculum est aut metus ne erret. Causa hujus incertitudinis vel in rebus est, vel in nobis: atque in præteritis & præsentibus in nobis est solummodò; in futuris, partim in rebus, partim in nobis.

V I I. Certitudo in Enunciatione est immutabilitas veritatis: incertitudo est veritatis inconstantia. Utraq; oritur à certitudine & incertitudine, quæ est in rebus: non verò ab illa, quæ est in intellectu. Ideoque non dividitur certitudo & incertitudo Enunciationis in Logicam & Ethicam, quomodo veritatem antea dividi diximus.

C A P.

CAP. XX.

De Bono & Malo.

Thesis. I.

B*Onum nihil est aliud quã Ens, prout habet convenientiam cum alio.* Ergo *Bonitas* in abstracto est *Convenientia Entis cum alio*: nihil enim per se ipsum & in seipso bonũ est. Ideóque veteres dixêre bonum quasi duonum, ad eam formam, quâ bellum dicitur quasi duellum. Cum Ens absolutè & in se consideratum Bonum dicitur, ea bonitas nihil aliud est, quam interna entis perfectio qua ens est; atque hoc bonum non est Entis affectio, sed vox synonyma, quemadmodum & res.

II. Bonitas ergo sive bonum includit Ens, atque insuper addit Enti non aliquam absolutam atque internam proprietatem, ex naturâ suâ distinctam ab Entitate quæ bona dicitur (nam proprietas illa quoque suam bonitatem haberet, & illa rursus suam, & sic in infinitum) non denominationem externam oriundam ex connotatione naturæ, capacitatem naturalem aut inclinationem habentis; cum eo quod bonum dicitur (quia bonitas dicit quomodo bonum se habet ad aliud, non quomodo illud aliud se habeat ad bonum) non est etiam Bonitas ipsa cujusque rei interna perfe-

perfectio; quia una eademque res sua interna perfectione bona dicitur uni, & alteri mala: At res una eademque sua bonitate uni bona & alteri mala dici nequit: ut taceam, quod ante dixi, perfectionem illam non esse entis passionem, sed vocabulum Synonymum. Superest ergo, ut dicamus, *bonitatem addere Enti relationem*, non rationis (nam absque mentis operatione bonum est, quicquid bonum dicitur) sed *realem*: Convenientia enim unius cum alio relatio realis est haud dubie, hoc est talis, quæ non pendet à mente.

III. Multi hanc convenientiam referunt ad voluntatem sive appetitum, voluntque *bonitatem Entis consistere in eo, ut appetibile sit*. Sed illi non videntur satis recte philosophari: nam esse appetibile posterius est bonitate: dicitur enim Ens alicui appetibile, quia bonum illi, id est, conveniens est. Ideoque cum Aristoteles Ethic cap. 1. bonum esse dicit, quod omnes appetunt, descriptio illa boni à posteriori est petita: veluti si quis hominem definiret animal *γελαστικὸν* aut *δακρυστικόν*. Cum autem bonum dicitur esse appetibile: vel bonum animalis solummodo intelligitur; vel appetitus vox ita late patet, ut etiam propensionibus naturalibus conveniat, quas appetitus innatos appellare solent.

IV. Cum ergo Ens Bonum dicatur,

quia

quia se quatenus habet convenientiam cum alio quopiam, videndum porrò in quo illa convenientia sita sit. Ego verò existimo, bonum omne, vel finis rationem habere, vel medii: ac proinde, quicquid bonum dicitur, convenientiam habere talem cum eo, cui bonum dicitur, qualem habet finis aut medium ad finem cum eo, qui finem intendit; nam licet cæteræ quoque causæ, suâ propria causalitate alicui videantur esse bonæ ac convenientes, facilè tamen omnis causa videtur ad finem vel media revocari posse, siquidem omnes aliæ causæ ad finis constitutionem conspirant.

V. *Bonum* multis modis dividitur: ac primo, in *verum & apparens*: hæc divisio non est sumpta ex natura boni, sed ex effectis; est enim effectum boni, movere appetitum desiderio sui. Ad eam rem necessarium est, ut bonum applicetur & uniatur appetenti; quia omne movens dicitur esse conjunctum mobili. Non potest autem bonum aliter conjungi appetenti, quam per actionem sensus interni, aut intellectus, judicantis non objectum esse bonum. Non ergo movetur appetitus ab objecto ad illius amorem, quam quatenus & quousque judicatur esse bonum: nec refert, sitne revera bonum nec ne. Ex quo apparet, verum bonum solummodo bonum esse: bonum apparens non esse bonum,

sed

sed ita tamen dici, quia videtur tale appetenti, ideoque eo modo movet appetitum, atque id, quod revera bonum est. Ex quo apparet distinctionem hanc habere locum in animalibus solummodo, quatenus moventur appetitu elicito: In ordine ad appetitum innatum, bonum apparens non habet vim movendi, ideoque bonum non dicitur: nam quia appetitus hic non pendet à praevia notitia aut judicio, sed ab ipsa naturâ nunquam fallitur.

VI. Secundò dividitur *Bonum* in bonum *per se*, & bonum *per accidens*. Bonum *per se* dicitur, quod suâ naturâ bonum est: Bonum *per accidens*, quod non suâ naturâ, sed eventu quodam fortuito bonum est. Multa enim per se ac suâ naturâ bona, fiunt mala per accidens: sicuti & contra multa fiunt bona per accidens, quae suâ naturâ & per se mala sunt.

VII. Tertio dividitur Bonum in *naturale* & *morale*. Bonum *naturale* dicitur, quod convenit rebus secundum naturam rationis expertem. *Morale*, quod convenit naturis rationalibus, quatenus secundum rationem operantur. Bonum morale, vel est virtus, vel operatio secundum virtutem, vel voluptas aut dolor ex ejusmodi operatione proveniens. Objecta virtutum inter bona moralia referri nequeunt: nec dicuntur illa bona morali bonitate, nisi denominatione externa.

VIII. Quar-

VIII. Quarto dividitur *bonum* in *honestum, jucundum, & utile*. Quæ divisio hâc ratione nititur: Ens duobus modis alteri convenire dicitur, nempe vel per se, vel per aliud: Per se, cum ex seipso alteri consentaneum est; idque vel absque ratione delectationis, quæ rem consentaneam ejusve possessionem aut usum consequitur; vel in ordine ad delectationem, quæ per se in illo Ente consideratur. Prius illud vocatur bonum honestum, quod licet admodũ affine sit bono morali, ab eo tamen aliquo modo differt: morale enim bonum aliquam includit delectationem; honestum, quà jucundo opponitur, non item. Posterius vocatur bonũ Jucundum. Bonum Utile dicitur, quod non suâ, sed alterius, nempe finis alicujus bonitate bonum dicitur. Bonum honestum pertinet solummodò ad naturas rationales: bonum Jucundum ad omnia animalia, tam rationis expertia, quàm ratione prædita: Bonum Utile extenditur ad omnes res. Qui bonum honestum brutis quoque animalibus convenire volunt, vim inferunt veritati.

IX. Postremò etiam dividuntur *bona*, in bona interna *animi & corporis*, & in externa, quæ & *fortunæ* bona dicuntur. Bona animi dicuntur, quæ animæ per se conveniunt absque dependentiâ à corpore; ut virtutes intellectuales & morales, harumque ope-

rationes, quatenus à causis externis impediri nequeunt. Bona corporis dicuntur, quæ corpori conveniunt, aut animo propter corpus, ut valetudo bona, robur, integritas sensuum, &c. Bona externa dicuntur, quæ neque animo, neque corpori, sed extra nos sita sunt; quæ ideo bona fortunæ dicuntur, quia proveniunt à causis externis, in quibus fortuna maximè dominatur, ut sunt divitiæ, gloria, amicitiæ, &c. Hæc divisio non est accuratissima; quippe non satis apparet, quomodo bona corporis distinguantur à bonis fortunæ; nam in illis etiam fortuna regnat, cum à causis externis pendeant. Rectius dividuntur *bona* in *nostra & aliena*. Nostra sunt, quæ ita sunt in nostra potestate, ut nobis invitis eripi nequeant ab ulla causa finita: Aliena, quæ pendent ab ejusmodi causis, quæ non sunt in nostra potestate. Errant autem Stoici, qui priora illa solummodò bona esse dicunt: hæc verò bona esse negant.

IX. Bono *malum* opponitur. *Malum* dicitur quod *alicui inconveniens & adversum est*. Itaque malitia in abstracto, est illa adversitas, qua Ens alicui est inconveniens & adversum. Malum ergo omne, simili modo quo bonum, includit Ens & Enti addit relationem realem, quâ, quod malum dicitur, ita se habet ad aliud, ut illi inconveniens atque adversum sit. Hæc affectio satis

tis intelligitur ex iis, quæ Thesi secunda de bono dicta sunt.

XXI. Relationes istæ, quæ Enti additæ, bonum & malum constituunt, inter se contrariæ sunt; ideoque contrarias habent affectiones: nam sicuti bonum appetibile est ob id, quia alicui conveniens est: ita quoque malum est adversabile ob id, quia inconveniens & adversum est. Hinc sequitur, malum bono potius esse contrarium, saltem quoad proprias formas, quam privativè opponi. Si enim convenientia & inconvenientia sive adversitas sit contraria, etiam bonum & malum debent esse contrarii, quæ inconvenientia & adversitate constituuntur; atqui convenientia & inconvenientia haud minus sunt contraria, quam æqualitas & inæqualitas: Ens enim non dicitur malum alicui, quia non est conveniens, sed quia & quatenus est inconveniens affirmatè sive adversum. Si objicias, Quicquid non est conveniens, est etiam inconveniens sive adversum; ac proinde malum in sola negatione aut privatione convenientiæ constituendum videri. Si hoc, inquam, objicias, responderi poterit, hanc naturam esse contrarietatis immediatæ, ut ex unius contrarii negatione inferatur alterum; sic dicimus: Qui liber non est, servus est: Simili modo, licet inconveniens & adversum sit positivè quic-

quid non est conveniens, aliud tamen est nuda convenientiæ negatio, aliud affirmata & positiva inconvenientiæ assertio; ac proinde, licet malum esset quicquid esset inconveniens, malitia tamen non esset nuda convenientiæ negatio. His addo secundò, non confestim esse positivè inconveniens, & malum quicquid non est conveniens, sive bonum. Quod patet ex rebus adiaphoris, quæ tales sunt; hæ enim, neque bonæ sunt sive convenientes, neque tamen malæ, sivæ inconvenientes positivè: non ergo inconveniens est positivè, quicquid non est conveniens.

XII. Bonum igitur & malum consistunt in contrariis relationibus convenientiæ & inconvenientiæ. Sed quia tamen relationes hæ ex ejusmodi fundamentis oriuntur, quorum alterum se habet ad alterum, ut privatio ad habitum; hinc factum arbitror, ut plerique omnes Metaphysici simul ac Theologi, præteritis propriis boni & mali formis, quas audivimus esse contrarias, malum dixerint bono opponi privativè; considteratis scil. utaiusque fundamentis. Fundamentum enim illius relationis, quæ convenientia dicitur, in qua formam boni sitam esse diximus; est quædam συμμετρία ejus, quod bonum dicitur, cum fine illius, cui bonum esse dicitur: at fundamentum inconvenientiæ, quæ est mali forma,

forma, aut quasi forma, est ἀσυμμετρία sive recessus ab illa ἀσυμμετρία, ac illius quædã privatio. Hæc ἀσυμμετρία, vel in excessu, est vel in defectu, vel in circumstantiis, vel in quocunque alio modo, quo quod malum esse dicitur, fini illius obstat, cui dicitur esse malum.

XIII. Ex dictis porrò consequitur, nihil obstare, quominus quod bonum est, malum quoque sit; & quod malum est, quoque bonum sit: tantum fieri non potest, ut bonũ quà bonum, sit malum; aut malum quà malum, sit bonum: Omne enim Ens aliquo saltem modo bonum est: Ergo cum malum nunquam detur sine Ente, non datur summum malum, hoc est, tale malum, in quo nihil sit boni: alia est ratio boni: Bonum enim potest esse sine malo; itaque nihil vetat summum bonum dari, summum, inquam, absolutè. Summum bonum debet esse infinitum: Si enim finitum sit, aliquid boni in illo non erit, & sic non erit summum. Cum autem bonum omne movere queat appetitum nullum bonum appetitum explere potest, præterquam absolutè bonum atque infinitum; quia appetitûs natura infinita est: hine rectè conclusit Plato, non alibi summum hominis bonum, in quo possit animus conquiescere, quam in solo deo, quærendum esse.

XIV. Malum eodem modo dividi potest atque bonum; nec necesse est divisiones illas hic iterare: tantum notemus, præter divisiones illas, *malum* etiam dividi in malum *culpæ*, & malum *pœnæ*. Malum culpæ est *ἀνομία*, id est, discrepantia actionis aut habitus à lege: per legem intelligimus, tum naturalem, tum positivam, eamq; rursus, vel divinam, vel humanam. Cæterum actiones sunt malæ per se; habitus quatenus ex ejusmodi actionibus orti sunt, quæ rationem culpæ habent. Malum pœnæ est, quod ob præcedentis culpæ meritum delinquenti à judice infligitur. Malum pœnæ respectu infligentis, bonum est respectu patientis, malum. Itaque, malum culpæ sive peccatum, quà tale est, non potest esse pœna; Sed id potest esse pœna, ex quo peccatum rursus proficiscitur, vel ipsa pœna potest ex peccato oriri. Itaque, cum Deus dicitur peccata peccatis punire, non est hoc ita accipiendum, quasi Deus ob præcedentia peccata, autor esset peccatorum sequentium in hominibus: Sed quod homines improbi ob pœnam à Deo inflictam suo vitio peccent, vel quod Deus homines improbos puniri permittat peccatis aliorum hominum; sic peccatum Absolomi erat sanè pœna Davidis.

XV. Hæc de *Malo*: prius quam finiamus, addamus aliquid *de mali caussis*. Quod

ad

ad formam attinet, de ea satis dictum est: *Forma* enim mali, aut quasi formam potius, est inconvenientia Entis cum alio: *Materia* sive subjectum (nam aliam materiam non habet) est omne Ens finitum. In Ente infinito sive Deo, nihil omnino mali est. Malum etiam quà malum non habet finem; imò ideò malum dicitur, quia fini obstat: multò minus ipsum malum finis esse potest, quà malum est. Quod ad caussam *Efficientem* attinet; observandum est, malum posse dici quinque potissimum modis effici: Primò modo, cùm causa efficiens in subjectum introducit formam aliquam subjecto inconvenientem & adversam; veluti, cum ignis aquam calefacit: hoc modo dixeris, malum quidem per se effici; malitiam tamen non nisi per accidens: accidit enim calorem igni bonum esse; aquæ malum: hoc sensu dici potest Deus causa mali, non culpæ, sed pœnæ. Secundò modo dicitur malum effici, cum efficiens laborat aliquâ imperfectione, sive quando non habet sufficientem virtutem ad producendum effectum; veluti, cum equus claudicat, aut imperitus artifex in opere suo peccat. Tertiò, cum causa efficiens aliunde impeditur; veluti cum generantur monstra. Quartò cum causa superior causæ inferiori virtutem suam aut subtrahit, aut non confert: sic sol est causa

 tene-

tenebrarum; qui columnas subducit, causa ruentis ædificii; qui cibum non præbet, causa mortis His tribus modis à primo proximis, causa mali non tam dici potest efficiens, quam deficiens. Quintus modus est, cum causa libera non agit, quod, quantū & quando poterat, aut debebat; atque hoc solo modo videntur effici peccata: nam quod etiam peccata cōmitti videātur, seū causa efficiēs laborat imperfectione, aut aliunde impeditur, aut cum ei aliquid à superiori, causa subtrahitur, aut non confertur; hoc ideò fit, quia aut imperfectio illa, aut impedimentum, aut substractio virtutis à causa superiori, illi ipsi causæ imputanda sit, quæ peccare dicitur. Sic peccata omnia ex peccato originali prodeunt, nec tamen eo minus peccata sunt, quia peccatum originis nobis meritò imputatur; sic cum improbi à Deo deseruntur, peccant sanè, quia suis peccatis deseri meruerunt.

CAP. XXI.

De *Localitate, Temporalitate & Duratione.*

Thesis I.

ATque Hæc sufficiant de *affectionibus Entis quæ ab essentia fluunt*: sequitur *locus, tempus*; *sive esse in loco, tempore, & duratio,*

ratio, quæ Enti conveniunt, ut ante dixi, *propter existentiam*: quicquid enim existit, eo ipso quod existat, in loco existit; nam quod non existit in loco, nusquam existit; at quod nusquam existit, ne existit quidem, quia τὸ nusquam existentiæ repugnat. Inde factum est, ut veteres, quod adeo absurdum est ut existere non possit, ἄτοπον dixerint, id est, quod locum non habet, sive quod nusquam est. Simili modo, quicquid dicitur existere, id dicitur existere in aliquo tempore: nam quod non existit in aliquo tempore, id nunquam existit; at quod nunquam existit, omnino non existit. Duratio non sequitur existentiam quocunque modo consideratam, sed existentiam solummodò inchoatam idque in ordine ad Tempus: ideoque de ea postremo loco dicemus.

II. Ut intelligatur, quid sit *esse in loco*, statuendum est *infinitum quoddam spatium*, in cujus aliqua finita parte mundus est, & quicquid in mundo vel extra mundum est. Dari spatium istiusmodi in mundo, satis manifestum est per se: quicquid enim quantum est, locum implet; locus autem iste, vel spatium est, ut Platoni visum est; vel si Aristotelem sequi malis, est superficies corporis continentis locatum, & cum eo spatium æquale locato. Imaginare vas aquæ plenum sensim evacuari absque aëris

successione in locum effluentis aquæ: hoc si fieri statuas (neque enim implicat contradictionem) erit vacuum spacium intra vasis latera: hoc spacium non fit aquæ recessu, sed fit vacuum solummodò: & si rursus aquam in vas illud fundas, non aboletur spacium, sed completur. Ut intelligas etiam extrà mundum spacium esse ejusmodi, quæro an non fieri possit ut alius à Deo mũdus creetur? si concedas, quæro, ubi erit alter iste mundus? an non in aliquo spacio? hoc spacium fietne à Deo novum unà cum mundo, nec ne? ut spacium istiusmodi dicatur à Deo fieri, non est rationi consentaneum: Ergo datur spacium aliquod, in quo alter mundus fieri possit; & tertius, & quartus; ac proinde infinitum est. Si hæc ratiocinatio non placet, finge corpus aliquod à Deo collocari & conservari extra mundi terminos; illud corpus haud dubie spacium occupabit, ergo extra mundum spacium est, & quidem infinitum.

III. Hoc *spacium non est substantia aliqua, aut accidens, aut ullũ aliud Ens reale, nec quicquam etiam ex illo genere, quod mediũ esse dicimus inter Ens & nihil, sed merum nihil.* Quod tamen, quia corpora in se continet, vel potest corpus continere, à nobis concipitur, ac si esset aliquid trinâ dimensione præditum, aut vero quædam trina dimensio, corporum dimensionem penetrans, vel permeans,

permeans, neque vero mens in eo fallitur; si quidem non concipit affirmatè spatium esse aliquid, sed concipit infinitum nihil, seu vacuitatem quandam, cui tribuit adjuncta ac si non esset nihil, sed ens; quæ tamen omnia negativè sunt explicanda; ex. gr. cum spatium illud dicitur continuum ac divisibile, nihil aliud innuitur, quàm non esse indivisibile, ut punctum: cum dicitur unicuique corpori æquale, innuitur non esse majus aut minus: Simili locutione dicimus tenebras corpori esse æquales, aut inæquales, quamvis mera sint privatio.

IV. Hoc spatium est locus & receptaculum rerum omnium, nec quicquam concipi potest extra illius infinitum ambitum: Ex quo sequitur, *in loco esse*, seu non esse nusquam (hæc enim in hac disputatione æquipollent) nihil esse aliud, quam esse in illo spatio ex quo resultat communis quædam Entis affectio, de qua agendum est hoc loco: Locus enim ipsa non est affectio Entis, sed id quod omni Enti competit ob id, quod in loco sit, quod localitatem docendi causâ appellamus. Hæc affectio primò competit substantiis; accidentibus secundariò, quatenus scil. à substantiis dependent, & in iis existunt.

V. *Localitas* hæc in communi sua notione accepta, nihil aliud *Enti superaddit*, quàm

quàm *respectum ad locum*, sive spatium locale, in quo existit. Respectus hic non multum differt à respectu illo, quo contentum refertur ad illud quod continet: Spatium enim rem locatam continet: non quidem positivè, atque ita ut vas continet aquam, aut vinum; sed negative, quomodo totum dicitur continere suas partes. Ut enim totum partes continere dicitur, quia nulla pars extra totum est; ita etiam spatium dicitur continere illud locatum, quia nec totum nec ulla illius pars extra spatium locale est. Quid autem localitas in specie Enti addat, ex sequentibus divisionibus patebit.

VI. *Localitas* non est unius modi; variat enim eo modo, quo existentia, quam sequitur: Itaque *dividi potest* primo in *Ubiquitatem* & *Ubietatem*. *Ubiquitas* est localitas infinita, itaque competit soli Deo, quia nihil infinitum est præter Deum, nec magis potest communicari creaturæ, quam ipsa infinitudo. *Ubietas* est localitas finita: Hæc competit rebus finitis; hæ enim alicubi esse dicũtur, non ubiq; imo ne quidem in duobus locis simul esse queũt, si non sint etiam in locis intermediis: At quod infinitum est, ubiq; dicitur esse, id est in omni loco, non alicubi, sive in aliquo loco; nam quod in aliquo loco est, id etiam in aliquo loco non est, ideoq; ubiq; non est.

VII. *Po-*

VII. *Potest etiam localitas dividi in absolutam & relatam* localitatem. *Absolutam* tantisper voco, dum aptior vox occurrit, qua res alicubi existit sola, id est, absque respectu ad aliam rem; qualis erat localitas Dei ante mundum conditum, atque etiamnum est extra mundi ambitum, ubi nihil rerum est. Hæc localitas nihil addit Enti, quàm quod localitas in genere addit; nempe respectum ad spatium. Localitatem *relatam* appello, qua res ibi esse dicitur, ubi aliæ sunt. Hæc respectiva Localitas uno verbo dici potest *Præsentia*. Eaque rursus subdividitur in corporalem & incorpoream, idque sive res locatas videas, sive respicias eas res, quibus res locatæ dicuntur præsentes. Hinc oriuntur quatuor quasi species localitatis relatæ sive præsentiæ: vel enim spiritus spiritui præsens est, vel corpus corpori; vel spiritus corpori; vel corpus spiritui. Hæ species localitatis respectivæ, præter respectum ad spatium addunt etiam Enti respectum ad eas res, quibus dicuntur præsentes esse, & modum illis co-existendi; Hic modus non est idem in omnibus rebus; nam spiritus spiritibus & corporibus, & corpora spiritibus præsentia sunt penetrativè; corpora corporibus circumscriptivè tantum: nam spiritus corpus & spiritum penetrare potest, quemadmodum & corpus spiritum;

ritum; at corpora se invicem penetrare nequeunt.

VIII. Porrò sola *Ubiquitas est absoluta localitas; Ubietas omnis relata est.* Quicquid enim alicubi est, alicui præsens est, si non alii alicui rei, saltem Deo. Ideoque Ubietatem semper explicamus in ordine ad aliud, & imprimis in ordine ad corpus; hic enim Ubietatis modus nobis est notissimus, & ferè solus in usu: quia cæteri modi non habent vim declarandi nobis ignotam rei Ubietatem, quæ per vocem interrogativam *Ubi* quæritur. Hæc enim quæstio non satis apposita solvitur, nisi Ubietas illius rei, per quam quæstio solvitur, notior sit nobis quàm Ubietas ejus rei, quæ quæritur per vocem *Ubi*; Atqui corporum Ubietas nobis notior est, quàm spirituum. Ergo rerum omnium Ubietatem explicamus per respectum ad corpora. Ex. gr. cum quærimus, *Ubi est Christus*? rectè respondeas, *in cœlo*: At non tam appositè respondeas, *sedet ad dextram Dei*: hæc enim responsio nobis majestatem potius *Christi* declarat, quàm Ubietatem.

IX. Hisce ita explicatis, explicatu non erit difficile, quid sit *esse in tempore*: ad quam rem intelligendam, simili modo concipiendum est *infinitum quoddam spatium temporale*; quod nec principium habet, nec finem habebit: *quod* item *nec substantia est, nec accidens*,

dens, nec quicquam aliud, sed merum nihil, quod tamen concipimus, ac si esset temporalis quædam quantitas, in qua, & cum quâ omnia existunt, quæcunque existunt. Differt tamen spatium temporale à spatio locali, quod temporale spatium concipiamus tanquam quid successivum, cujus partes aliæ alias sequuntur: at spacium locale concipimus tanquam quid permanens, cujus partes omnes simul sunt. Itaque cum res finitæ mutant locum, moveri debent, idque non solum quia mutant modum præsentiæ, sed etiam quia ad alias & alias partes spatii localis progrediuntur: At cum res tempus mutant, id est, in aliis atque aliis partibus spatii temporalis existunt, neutiquam moventur, aut saltem non est necesse eas moveri.

X. Ex dictis facilè colligitur *τὸ esse in tempore nihil aliud esse in communi sua notione, quam esse in illo spatio temporali.* Hinc oritur affectio Entis, quam docendi causa, vocabimus *Temporalitatem*; eaque nihilo plus addit Enti quam localitas sive τὸ esse in loco, nempe respectum ad illud spatium temporale.

XI. *Dividi potest temporalitas in momentaneam & non-momentaneam*: Quarum illa competit rebus momentaneis, quæ ita sunt in tempore, ut non commensurentur tempori, quæque ita se habent ad tempus, ut punctum

punctum se habet ad lineam. Temporalitas non momentanea, competit iis rebus quæ non solum punctum aliquod temporis indivisibile, sed & partem sibi vendicant. Temporalitas momentanea pertinet tantum ad quæstionem, qua quæritur quando res existit; altera illa & ad quæstionem hanc, & ad eam, quâ quæritur quamdiu res existat.

XII. *Temporalitas non momentanea, vel est æternitas*, hoc est, temporalitas infinita *vel temporalitas finita*. Æternitas vel utrinque infinita est, id est, principio & fine carens; vel tantum fine carens; non etiam principio: nam æternitas tertii generis quæ principio caret & finem habet, nulla datur. Æternitas utrinque infinita, soli Deo competit, eaque definitur à Boëthio De cons. Philos. *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio*. In qua definitione, nescio cur potius dixerit *vitæ*, quam *existentiæ*: deinde cur addat *tota simul & perfecta* possessio; hæc enim omnia non pertinent ad notionem æternitatis, sed ad notionem rei æternæ sive Dei. Fateor equidem, quicquid æternum est vivere, & vitam non per partes, sed totam simul ac perfectè possidere: sed non arbitror ideo ea omnia æternitatis notione comprehendi, satis erat dixisse, æternitas est interminabilis sive infinita existentiæ possessio, sive infinita existentiæ permansio.

Tem-

Temporalitas finita, vel ævum est (hoc verbum placuit Scholasticis) *vel Tempus* strictè dictū. Ævum est temporalitas rerum permanentium; Tempus, rerum successivarum. Hæc temporalitas motu Cœli mensuratur: hinc definit Aristoteles Tempus numerum motus, sive mensuram numero distinctam, secundum prius & posterius; sed malè: mensura enim temporis non est ipsum tempus.

XIII. Temporalitatem non momentaneam *duratio* sequitur. *Duratio est continuitas existentiæ*: ita enim se habet ad existentiam, ut continuitas se habet ad lineam. Itaque, sicuti continuitas non convenit lineæ secundum singula puncta, sive in medio sive extremitate sita sint, sed secundum suas partes, aut secundum se totam: ita etiam duratio non convenit existentiæ secundum momenta seorsim accepta, sed secundum se totam, aut secundum suas partes. Itaque non dicitur res durare eo momento quo incipit aut quo desinit, imò in nullo momento dicitur durare, nec tamen ob id duratio distinguitur à re durante ex natura rei, sed tantùm ratione ratiocinatâ. Fundamentum hujusce distinctionis est, quod *conceptus Durationis addat Enti respectum ad esse præcedens sive inchoatum*, atque insuper connexionem partium existentiæ in ordine ad tempus. Nam ut existentia in se partes habeat non esse necesse.

XIV. *Dura-*

XIV. *Duratio* eodem modo dividitur atque temporalitas. *Alia* enim *æterna* atque infinita est, *alia finita*: atque *hæc* iterum *vel æviterna* sive permanens, vel *temporalis* strictè dicta sive fluens aut successiva. Duratio omnis divisibilis est in partes, quia continua: sed duratio permanens (quod etiam de æternitate intelligendum est) uno modo tantùm est divisibilis, nempe in ordine ad tempus, non in se: at duratio successiva & in se divisibilis est, & in ordine ad tempus: itaque alia pars existentiæ, alii parti temporis respondet: at in duratione permanente idem respondet omnibus temporis partibus.

XV. Existentia momentanea simul incipit, est, & desinit: at duratio sive Existentia non momentanea, non est, cum incipit, neq; cum desinit, nedum ut incipiat, cum desinit, aut desinat, cum incipit. Igitur duratio, atque omne adeo continuum, qua continuum: incipit in ultimo momento sui non esse, & desinit in primo sui non esse: nam continuum non habet primum & ultimum sui esse. Si existentia tamen spectetur, non ut continua, sed ut existentia, incipit in primo & desinit in ultimo sui esse si sit permanens: At si sit successiva; incipit in ultimo sui non esse, & desinit in primo sui non esse, sive consideretur ut existentia, sive ut continua.

CAP.

CAP. XXII.

De Toto & Parte.

Thesis I.

D*Ictum est de affectionibus Simplicibus; sequuntur Conjunctæ*, quæ non singulæ seorsim, sed ambæ simul acceptæ, de Ente prædicantur disjunctivè. Huc pertinent primo, *totum & pars, causa & causatum, subjectum & adjunctum*, quæ Logica à Metaphysica mutuatur, deinde *necessitas & contingentia, potentia & actus, perfectum & imperfectum*: Non enim omne Ens totum quiddam est, nec etiam omne Ens pars est: sed Ens in totum & partem dividitur, ita ut quodlibet Ens dici possit aut totum aut pars, & sic de cæteris. Hæc distinctio in eo consistit, ut de omni Ente alterum membrum istarum affectionum possit affirmari, vel etiam utrumque simul, & non possit utrumque de quopiam negari. Ex. gr. quodlibet Ens, aut pars est, aut totum, aut utrumque simul: nullum autem reperitur, quod neque pars sit, neque totum, & sic de cæteris.

II. *Totum*, ut inde ordiamur usurpatur *vel positivè*, pro eo quod habet partes; veluti cum dicitur, totus homo, totus dies, &c. *vel negativè* pro eo quod indivisibile est; veluti cum dicimus, Deus totus est ubi-

ubique, anima est tota in toto corpore, id est, non per partes. Observandum hic duobus modis dici quippiam indivisibile; nempe vel ut punctum, vel ut substantia incorporea; quorum hoc solummodo totum dici potest, illud minime. Sed puncta, dicat aliquis, & quæ sunt punctorum instar non possunt dici partes: quare, si non possint dici tota, totum & pars non reciprocabuntur cum ente. Hoc argumentum duobus modis solvi potest; primò enim dici potest, puncta non esse Entia, sed terminos solummodo, hoc est, modos quantitatis sive lineæ, sicuti τὰ νῦν termini sunt temporis, & momenta motûs: Deinde, licet puncta non sint partes quantitatis, possunt tamen partes esse numeri alicujus, veluti si decem aut centum puncta dicantur.

III. Cum totum negativè sumitur, nihil addit Enti præter rationem simplicitatis, sive carentiam diversitatis in partibus. At totum positivè sumptum, addit Enti multitudinem & diversitatem partium, simul & relationem ad illas partes; totum enim istud suis partibus totum dicitur. Pars autem addit Enti negationem cæterarum partium, quæ præter ipsam in toto continentur, & respectum insuper ad totum; pars enim omnis totius sui pars est.

IV. *Totum oritur ex compositione atque unione*

unione plurium, nihilq; aliud est, quam res ejusmodi, quæ constat plurium unione. Hæc unio interdum major est, interdum minor, ut diximus cap. 14. *Illa plura*, quæ unita constituunt totum, appellantur *partes*. Itaque partes priores sunt ordine naturæ suo toto; idque vel secundum existendi consecutionem, vel secundum causalitatem.

V. *Totum* dividitur in totum *per se* & *per accidens*. *Totum per se* dicitur, vel quod ipsum essentiale est suis partibus, vel ad cujus integritatem vel essentiam partes pertinent. *Totum* ergo *per accidens* erit, quod nec ipsum est essentiale partibus, neque partes pertinent ad essentiam aut integritatem ipsius. Ex. gr. animal collatum homini & bestiæ, est totum per se, quia utrique est essentiale; est etiam totum per se collatum corpori ac animæ, quia utrumque pertinet ad ejus essentiam: At si animal conferatur maribus & fœminis, dicendum erit totum per accidens: quia hæc accidentia animalis sunt.

VI. *Totum per se vel est constituens, vel constitutum. constituens* dicitur, quod partibus suis essentiale est, nihilque est aliud quam *Universale* respectu inferiorum; vocatur hoc *Totum potentiale*, quia genus species subjectas, & species sua individua, non actu, sed potestate continent: posito enim genere, non est necesse poni speciem, & posita specie,

cie, non est necesse poni individuum: At *totum constitutum* est *totum actuale*, quia partes suas actu continet. Hoc totum *Universale* dicitur etiam totum *Logicum*, quia Logica consuevit de genere & specie disputare. Quod si objicias, totum omne suis partibus constitui, ut thesi 4. dictum est, ac proinde non dari totum constituens; Resp. Totum eatenus à partibus constitui qua totum est; & certè totum universale constituitur à partibus subjectis, qua totum est: est autem totum, quatenus subjectas partes potentia continet, at quatenus subjectas partes constituit iisque essentiale est, eatenus non totius, sed partis rationem habet.

VII. *Totum constitutum* dicitur, quod actu à suis partibus constituitur: estque vel *definitum*, vel *compositum*, vel *integratum*. Totum *definitum* dicitur, quod constituitur genere & differentia: quia autem genus & differentia non reipsa, sed sola ratione differunt, compositio ex genere & differentia non vera sed rationis compositio est, ut dictum est Thesi 5. cap. 14. Totum hoc vocari solet *totum Metaphysicum*, quia Metaphysica versatur circa ea, quæ non tam reipsa, quam ratione sunt diversa. Ejus partes etiam dicuntur partes formales, quia non re, sed formali ratione diversæ sunt.

VIII. *Totum compositum* voco impræ-

sentiarum

sentiarum, quod ex duabus partibus constat, quarum una est in potentia ad alteram, & altera vice versa actus est alterius. Componitur hoc totum vel *per informationem, vel per inhærentiam*: Per *informationem*, cum actus & potentia sunt in eodem genere: veluti cum homo componitur ex animo & corpore; & omnis substantia corporea ex materia & forma. *Per inhærentiam*, componitur, cum potentia est substantia, & actus accidens aut saltem accidentalis. Huc pertinent omnia accidentia in concreto: in quibus subjectum est materiæ loco, & accidens pro forma. Vid. Th. 4. c. 14. Totum hoc vocatur *totum Physicum*, quia Physicus agit de compositione ex materia & forma.

IX. *Totum integratum* est, quod habet partem extra partem: in quo distinguitur à duabus totius præcedentibus speciebus. Nam partes totius definiti, distinguuntur sola ratione. Partes totius compositi distinguuntur quidem ex natura rei (realiter an modaliter non definio) sed se invicem penetrant: at partes integrantes sua singulæ quantitate præditæ sunt. Indeque fit, ut quælibet ab alia non reipsa solùm, sed & situ aut saltem ordine diversæ sint, ut nulla in alia contineri possit: hoc *totum* dicitur *Mathematicum*, quia quantitas Mathematicæ considerationis est.

X To-

X. *Totum integratum*, vel est *continuum*; ut magnitudo, tempus, modus, substantia corporea: vel *discretum*, ut numerus, exercitus, acervus, &c. Dividitur etiam hoc totum in *homogeneum sive similare*, & *heterogeneum sive dissimilare*. Totum *homogeneum* est, quod habet partes ejusdem nominis ac naturæ; ut magnitudo, tempus, motus: item lac, vinum, & similes species substantiæ corporeæ: quibus & numerus addi potest. Totum *heterogeneum est*, quod habet partes diversi nominis ac naturæ; ut substantiæ viventes, item exercitus, ecclesia, mundus & similia.

XI. *Totum per accidens* dicitur aut causa plurium effectorum, aut effectum plurium causarum, vel ejusdem, vel diversi generis, aut subjectum diversorum adjunctorum, aut adjunctum diversorum subjectorum: quibus quinta species non est addenda, nempe adjuncta plurium adjunctorum: adjunctum enim, cui adjuncta tribuuntur, non adjunctum amplius, sed subjectum eatenus est. Atque ista quidem omnia sunt tota per accidens, cum causæ, effecta, subjecta & adjuncta, non sunt essentiales differentiæ; at si essentiales differentiæ sint, totum universale constituitur: nam cum effectum formis dividitur, semper est totum per se; sæpe etiam, cum dividitur causâ efficienti, aut finali. Simili

modo

modo, cum accidens subjectis dividitur, aut objectis, totum per se est.

XII. *Totum reipsâ differt à singulis partibus,* etiam universale: Nam licet animal idem sit reipsâ homini, sit etiam idem reipsa bestiæ quatenus habet rationem partis definientis: attamen, quatenus habet rationem totius universalis, ab utroque reipsu diversum est. *Reipsâ etiam differt totum ab omnibus partibus simul sumptis, sed absque unione;* aliud enim est be & ta, aliud beta: aliud anima & corpus, aliud homo. Ab hac regula *excipe totum universale,* quod, quia non est reipsa, sed sola ratione compositum & unitum, ut dictum Thesi 7. cap. 14. sola ratione distinguitur ab omnibus partibus simul sumptis absque unione: *Si totum conferas cum omnibus partibus simul sumptis atque unitis, certum est, nullam aliam distinctionem inter totum & partes intercedere, quam rationis ratiocinatæ.*

CAP. XXIII.

De Causa & Causato in genere.

Thesis I.

Causa est principium, cujus vi atq; efficaciâ res est. In qua definitione generis loco ponitur *Principium*: Omnis enim causa principium est sui causati, sed non

omne principium est causa? *Principium* generali notione definitur, *Primum unde aliquid est, fit, aut cognoscitur*, lib. 4. Metaph. cap. 1. Quâ definitione tria genera principiorum indicantur, nempe *principia rerum, quatenus sunt, quatenus fiunt, & quatenus cognoscuntur*. Sed eâ distinctione omissa, statuemus *principia* esse, alia *cognitionis*, alia *ordinis*, alia *dependentia*. *Principium cognitionis, est propositio immediata, atque indemonstrabilis*. De ejusmodi principiis agit abunde Aristoteles lib. 1. prior. Analyt. *Principium ordinis* dicitur, *quod primum est in unoquoque ordine*. Sic aurora est principium diei; punctum lineæ; exordium orationis: hoc sensu privatio principium dicitur rerum naturalium lib. 1. Phys. *Principium dependentiæ, vel est causa sine qua non, vel est causa propriè dicta. Causa sine qua non dicitur, quæ tollit impedimenta, quibus sublatis, ab aliis causis producitur causatum.* Sic qui manu lapidem tenet, subducta manu, est causa lapidis cadentis sine qua non; sed non est causa proprie dicta. Ab omnibus illis principiorum speciebus distinguitur *causa propriè dicta*, cum dicitur, *cujus vi atq; efficacia res est*.

II. *Causæ* respondet *Causatum*. *Causatum* dicitur significantius, quam latinius, *quod à suis causis constituitur*.

III. Causa causato prior est ordine naturæ (causatum enim ab illa pendet & notior,

tior, nempe simpliciter, & quoad cognitionem distinctam: alam quoad cognitionem confusam, quæ à sensibus venit causatum notius est, quia sensibus vicinius est.

IV. *Causa* sunt *quatuor*, *Materia*, *Forma*, *Efficiens*, & *Finis*. Quicquid enim fit, ab alio fit: datur ergò causa *efficiens*: porrò nulla res finita potest aliquid ex nihilo producere: quare, cum constet aliquid produci à finitis causis, concedenda est *materia* ex qua producitur quicquid producitur: & cum materia non producatur, aliud quid in rebus concedendum est, ad quod ortus rerum revocari queunt. Hoc *forma* est haud dubiè. Tandem, cum constet nihil agere temerè, *finis* quoque concedendus est, cujus gratia causa efficiens operetur. Exemplar non est quintum genus causæ, ut Platoni visum est, sed ad causam instrumentalem refertur aut ad causam proëgumenam. Objectum pertinet ad causam procatarcticam.

V. Quatuor illæ causæ concurrunt ad idem numero causatum, quod tamen pro vario respectu ad illas causas distinguitur in compositum, effectum, & medium sive destinatum. *Compositum* est causatum in quantum ex materia & formâ constituitur: *Effectum*, prout pendet ab efficiente: *Destinatum*, quatenus pendet à fine.

VI. Posita causa in actu implicat con-

tradictionem non poni causatum. Causa enim in actu dicitur, quæ actu causat; atqui non potest fieri, ut causa actu causet, si non sit causatum quod causetur.

VII. Causa in actu constituitur per causalitatem. *Causalitas* interdum coincidit cum ipsa existentia causæ, ut in causa emanativa: interdum est modus causati, quo à causa sua dependet. Cum causalitas non differt ab existentia causæ, positâ causâ, fieri nequit, ut effectum non sequatur: si causalitas ab existentia causæ sit diversa, non est absolutè necessarium, ut, positâ causâ, effectum consequatur.

VIII. Causæ formaliter consideratæ, ita sunt diversæ, ut una per suam causalitatem non possit exercere causalitatem alterius; neque enim efficiens sua efficientia potest exercere causalitatem materiæ, nec forma informando efficientis causalitatem, atque ita de cæteris. Causalitates enim omniũ causarum inter se sunt oppositæ, quælibetque alterius negationem includit. Itaq; nugantur Pontificii, cum dicunt, accidentia panis in Eucharistia consistere sine subjecto, Deo causalitatem subjecti concursu suo supplente: si enim velint, Deum concurrere per modum subjecti sive materiæ ad accidentium conservationem, manifestè sunt impij: si per modum causæ efficientis, causalitates diversas confundunt.

IX, Hæc

IX. Hæc causalitatum diversitas & repugnantia non impedit, quominus una eademque res, si cum diversis effectis consideretur, possit exercere causalitates omnes; sic anima humana est forma hominis, finis generationis, efficiens & materia sive subjectum suarum proprietatum: At si una res referatur ad eundem effectum, fieri potest, ut plures quidem, sed non omnes causalitates exerceat; idem enim potest esse causa efficiens & finis *cui* ejusdem rei, veluti cum medicus sibi ipsi medicinam facit; idem etiam potest esse causa materialis sive subjectum, & efficiens per emanationem; veluti, cum Sol dicitur & efficiens & subjectum illius lucis quam habet in seipso. Cæteræ causalitates in eadem re, respectu ejusdem effecti, non possunt combinari.

X. In unoquoque genere est quædam causarum *subordinatio*; in eaque subordinatione non datur progressus in infinitum: neque cum causæ per se, neque cum causæ per accidens, subordinatæ sunt. Subordinatio enim ordinem habet: ordo habet primum, medium, & ultimum: at in infinito, neque primum est, neque ultimum; vel si primum sit, non erit ultimum; aut si ultimum sit, non erit primum: deinde, infinita transiri nequeunt: quare tolleretur causarum officium, tolleretur, scien-

tia, quæ ex causis est, si causarum subordinatio esset infinita.

XI. In subordinatione datur una causa proxima; cæteræ remotæ sunt. Causa *proxima* dicitur, quæ immediatè causatum constituit: *Remota*, quæ concurrit ad causatum constituendum media causa propinquiore. Causa *proxima* duobus modis dicitur, nempe vel *absolutè*, vel *in suo genere*. Causa absolutè proxima dicitur, quæ non solum immediatè, sed & existentia sua, causatum constituit, atque adeò qua posita, necesse est causatum poni. Causa in suo genere proxima dicitur, quæ concurrit ad causatum constituendum, non interveniente alia causa sui ordinis, licet interveniat alia diversi ordinis; sic pater est proxima causa filii in suo genere, licet filium generet mediante semine: at avus est causa remota: Cæterum una res potest habere plures causas in suo genere proximas; sed unam tantùm, quæ sit absolutè proxima; quæ in substantiis est forma: sic, cum homini proxima materia, sit corpus humanum; efficiens proximi, pater, finis; benè esse; forma proxima, anima rationalis: sola tamen causa absolutè proxima est anima. In accidentibus causa absolutè proxima est causa efficiens; sic Eclipseos causa absolutè proxima est interpositio terræ: vel finalis, sic sublati vultus in homine

mine proximus finis est contemplari cœlestia.

XII. In unoquoque genere sunt etiam quædam causæ totales, quædam partiales. Causa totalis dicitur, quæ sola in sua specie totum causatum causat: Partialis, quæ aliis causis suæ speciei juncta, causatum ex parte tantùm causat. Quod ut intelligatur observandum est, in unoquoque genere plures esse causarum species, puta principalem & instrumentales, primam & secundas, proximam & remotas. Quæ, cum ad eundem effectum concurrunt, non sunt eo minus causæ totales, quia unaquæque in sua specie est sola: sic scriptio licet sit à manu & calamo, utraque tamen causa totalis est, manus causa principalis, calamus causa instrumentalis. At cum causæ sunt ejusdem speciei atque ordinis, veluti cum duo boves plaustrum trahunt, dicuntur causæ partiales; Unius enim rei non possunt esse duæ causæ totales ejusdem speciei: causa namque totalis causat totam rem: quare si essent plures causæ ejusdem speciei, vel cæteræ omnino nihil causarent, & sic non essent causæ vel causarent quod jam causatum est, quod omnino fieri non potest.

CAP. XXIV.

De Causa Materiali.

Thesis I.

EX quatuor causis duæ sunt *internæ*, *materia* scil. & *forma*; totidemq; *externæ*, nempe, *efficiens* & *finis*. Causæ *internæ* dicuntur, *quæ causatum intrinsecus componunt, eique suam essentiam largiuntur*. Itaque non solùm causæ sunt, sed & partes; imò ideò causæ sunt, quia partes. Causæ *externæ* dicuntur, *quæ sunt extra causati essentiam*.

II. Causæ internæ involvunt aliquam imperfectionem in modo causandi: Causant enim componendo, hoc est, seipsas conferendo effectui; igitur necesse est, utriusque Entitatem incompletam esse, atque imperfectam: Quæ cum ita sint, non potest Deus (à quo abest omnis imperfectio) exercere causalitatem materiæ aut formæ: Causæ externæ nullam sua causalitate imperfectionem involvunt: ideoque causalitates istæ Deo rectè tribuuntur; nam si quæ imperfectio reperiatur in quibusdam causis efficientibus aut finalibus, ea non convenit iis, qua sunt causæ efficientes aut finales, sed quatenus causæ sunt finitæ. Causa quidem efficiens finita, multiplici imperfectione laborat: Primò enim imperfecta est, quia operatur propter aliquam

quam sui perfectionem. Secundò, quia indiget materiâ. Tertio, quia indiget concursu superioris causæ. Similiter & causa finalis, si finita sit, imperfecta est, quia indiget concursu distincti ac limitati subjecti ac proinde limitatam habet causalitatem; quod est imperfectionis; at causalitates hæ, dum Deo tribuuntur, ab omnibus his imperfectionis modis sunt immunes.

III. Causæ internæ necessario nexu inter se & cum aliis causis cohærent: ita ut quicquid materiam habet, id formam, efficientem & finem, habere debeat: simili modo, quicquid formam habet, id cæteras omnes debeat habere causas; materia enim causat, subjecta formæ, & forma, materiam informando: atqui formæ non possunt indi materiæ absque efficiente; & efficiens non potest operari absque fine. At causæ externæ inter se quidem necessariò sunt connexæ (efficiens enim semper propter finem operatur) ac causis internis non junguntur necessario.

IV. *Materia est causa interna, ex qua res est.* Quam definitionem ut intelligas, notandum est duo esse munera materiæ, non re, sed ratione distincta, nempe cum forma causatum componere, & inter componendum formæ tanquam subjectum substerni. Prius illud munus designamus, cum materiam dicimus esse causam *internam*; posteriùs

rius, cum addimus, *ex qua res est*. Ex hâc definitione potest explicari vulgaris illa *materiæ distinctio* potius quam divisio, in materiam *in qua, ex qua, circa quam*: Una enim eademque materia dicitur materia in qua, quatenus formam sustinet; ex qua, quatenus ex illa forma suscitatur, & cum forma causatum componit; circa quam, quatenus circa illam informandam efficiens occupatur. Vocatur autem *objectum* omne, *materia circa quam*, sed admodum impropriè.

V. Ex superiore definitione patet, *materiam ex se & ratione suæ essentiæ in potentia esse ad formam*, hoc est, *expertem simul & capacem esse formæ* illius, cujus respectu materia dicitur. Et quanto magis formis destituta est, tantò magis in potentia est ad plures formas, & propterea si omnibus omnino destituta esset formis, pura foret potentia. Sed nunquam reperitur materia omnibus formis nudata: Itaque cum materiam primam puram dicimus esse potentiam, mens materiam absque formis concipit, quali modo nunquam existit, aut potest existere. Fundamentum hujus Theorematis est, quod quamvis materia non possit simul omnibus formis destitui; possit tamen omnibus destitui successivè: nulla enim forma est, absque qua materia aliquando non existit, aut verè existere

potest

potest. Concipit ergo mens materiam nullis conceptis in ea formis, quia nullæ sunt quibus non possit carere; atque hæc est illa tam decantata *materia prima*.

VI. Hæc imperfectio materiæ, quâ in proprio suo conceptu utque absque formis considerata, dicitur pura puta potentia, non efficit, ut ex se, ac quatenus à forma distinguitur, non habeat existentiam actualem, sive actum (ut cum Scoto loquar) Entitativum, distinctum ab actuali Entitate formæ: nam ex quo forma educitur, quod formam sustinet, & quod cum forma compositum constituit, id haud dubiè actu est in rerum natura, ac proinde si sit Ens, actu erit Ens, imo actu erit substantia, habebitque actualem existentiam. Quid si materia magis ens sit quam forma? quid si forma non sit substantia, sed modus substantialis tantum, qui additus materiæ certam Entis compositi speciem constituat? Sed hæc postea.

VII. *Causatum materiæ proximum* est forma; sed *adæquatum*, est compositum. *Materia formam causare dicitur*, & cum fit, & cum facta est. *Cum fit*, quia ex illius potentia educitur, quod quid sit postea dicemus; *Cum facta est*, quia eam sustentat ne aboleatur; Forma enim ipsa per se subsistere non potest. A qua lege excipe animam intelligentem, si modo illa vera sit hominis for-

non informans. *Compositum materia causat*, quia unita formæ ex se productæ, compositum unà cum eâ constituit.

VIII. *Causalitas materiæ, respectu formæ & compositi orientis, seu considerati in fieri*, est ipsa formæ eductio ex potentia materiæ, passivè considerata; nam si consideretur activè, causalitas est agentis. Quod plerique omnes ex Suarezio dicunt causalitatem materiæ respectu compositi in fieri esse unitionem sui cum forma, aut, quod eodem redit, formæ secum, falsum est; Forma enim informans non est à materia separata, imò ne separabilis quidem (nisi fortè anima intellectiva, forma hominis informans sit) ac proinde non potest materiæ uniri.

IX. *Causalitas materiæ respectu formæ & compositi facti*, non differt ab illius existentia. Dicitur enim causare formam & compositum factum, quia utrumque suâ Entitate sustentat, ne aboleatur. Quæ causalitas conservationi respondet & materialis conservatio dici potest. Itaque, quod res materiata, cum semel facta est, non semper permaneat, non materia in causa est, sed efficiens agens in materiam, eamque refingens, atque aliam formam ex materia educens, quæ cum priori existere non potest. Si objicias, quod Thesi 7. cap. 22. dicitur, posita causa, quæ sua existentia causat, neces-

necessario poni causatum; ac proinde, si materia causet formam & compositum ejusmodi causalitate factum, quæ non differt ab existentia materiæ, formam & compositum, nunquam interiturum, quia materia ipsa permanet. Respondetur materiam sua indifferentia respicere formas omnes, ac proinde posita materiâ, non est necesse hanc vel illam formam poni, aut hoc vel illud compositum; sed aliquam saltem formam, aut aliquod compositum.

X. *Materia, vel substantiarum est, vel accidentium.* Materia substantiarum est incompleta substantia, & nullius certæ speciei, quæ addita forma, completur, & in certa specie constituitur. Materia accidentium est substantia composita, eaque vel simplex est vel composita, vel accidentibus tamen insuper informatur; nam ut substantialis forma se habet ad materiam, quæ est incompleta substantia: ita se habent accidentia ad subjectum suum, quod est substantia completa. Cum autem accidentia dicuntur inesse compositæ substantiæ, cave putes, ea materiæ & formæ tanquam duobus subjectis partialibus inhærere, sed statuæ soli inhærere materiæ mediante forma. Sed hac de re plura cap. seq. de formis.

XI. Porrò materia substantiarum vel remota est, vel proxima. Materia remota, est materia imparata, ideoque indifferens

ad

ad plura causata. Materia proxima, est materia parata, ideoque disposita ac limitata ad certam aliquam causati speciem. Paratur autem materia ad certam aliquam formam, vel per accidentia solummodo, ut in Elementis; vel per formas substantiales, ut in corporibus mixtis & inprimis in viventibus. Itaque materia remota & proxima non differunt in substantia materiæ, sed in ratione formarum, quibus materia disponitur ad formam ulteriorem.

CAP. XXV.

De Causa formali.

Thesis I.

F*Orma definitur*, τὸ τί ἦν εἶναι, id est, *illud esse quo explicatur, quid sit res*: vel λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι, id est, *ratio illius quâ explicatur, quod res sit*: vel denique λόγος τῆς οὐσίας, id est, *ratio essentiæ*. Plenius sic: *Forma est causa interna, per quam res est id, quod est*. Quam definitionem ut intelligas, observandum est, ut materiæ ita & formæ duo esse munera, non re, sed ratione distincta, nempe, causatum, id est, compositum cum materia constituere (quo nomine dicitur causa *Interna*) & simul materiam penetrando, indifferentem illius atque communem naturam determinare, restringere, atque in certa certarum specie constituere; atque hoc nomine

mine dicitur causa *per quam res est id quod est*, quod enim res formata sit, quod substantia sit, aut corpus, aut ens alio modo compositum, non minus, si non magis, à materiâ est quam à forma: at quod res formata sit hoc quod est, puta cœlum, ignis, lapis, canis, aut homo, soli formæ imputandum est.

II. Ex hac definitione apparet. *Formas malè dividi in informantes & assistentes.* Formæ enim assistentes dicuntur, quæ rebus extrinsecus adjunctæ, motum illis solummodo impertiunt: ad informantes formæ materiæ non junguntur extrinsecus, sed in eâ sunt, eamque per omnia penetrant, ideóque non motum solum, sed esse specificum largiuntur, ut ante dictum est.

III. Præcedens formarum definitio satis apertè declarat, quid formæ sint, in quantum sunt causæ; sed nondum satis constat, quid illarum absoluta sit natura, sive cujusmodi Entia sint; & quomodo oriantur, hoc ergò restat explicandum. Ut igitur ab ortu ordiamur, primum statuimus, *Formas non fieri ex nihilo*; si enim ex nihilo fierent, crearentur. Si respondeas, non ideò creari, quia ita ex nihilo fiunt, ut interim, cum fiunt, à materia dependeant; Reponam, hoc non sufficere, ut de verbis non litigem & dem, non fore creationem pro-

priè

priè dictam, utpote, quæ rerum est per se subsistentium: hoc tamen certum est, ortum formæ, talem fore actionem, quæ fit supra vires finitarum causarum, si ante generationem rei formatæ formæ fuerint nihil omnino, nunc autem vera sint Entia. Inter Ens enim & nihil infinita distantia intercedit, ideoque infinitæ virtutis est, Ens aliquod facere ex nihilo. *Si* hoc argumento non movearis, audi aliud: *Si* formæ, cum res compositæ generantur, ex nihilo fiunt, sive si ante rerum generationem sint omnino nihil, cum res compositæ intereunt, in nihilum redigentur: Atqui Ens in nihilum non abit naturaliter; non ergò formæ ex nihilo fiunt. *Non potest* etiam *dici*, *Formas ante ortum & generationem rerum formatarum actu in materia fuisse.* Hoc enim qui statuunt omnem rerum ortum tollunt & interitum; si enim omnes formæ generationem antecedant, materia eodem modo se habebit ante & post generationem, & sic generatio tollitur.

IV. Ut hæc duo extrema vitemus, hoc est, ut neque creationem admittamus, neque generationem evertamus: media sententia eligenda est statuendumque, *omnes formas educi ex potentia materiæ* Qua locutione significatur, formas non solùm in fieri à materia dependere, sed etiam, formas ante generationem idipsum fuisse potestate, quod

quod poſt generationem ſunt actu: Omnis enim forma propriè dicta ita ſe habet ad materiam, ut forma ſtatuæ ſe habet ad lignum; Atqui, forma ſtatuæ non erat nullo modo in ligno ante ſtatuæ confectionem, ſiquidem nihil novi Entis in ligno à ſtatuario procreatur, quod antea in illo non erat, imò potius aliquid detrahitur: non erat etiam ſtatuæ forma actu in ligno, i.e. ita, ut eſt in ſtatuâ confectâ; ergo erat in ligno aliquo modo, & aliquo modo non erat in ligno: erat in illo poteſtate, & non actu. Simili modo de formis omnibus cogitandum eſt. Oriuntur ergo formæ, cum materia ſic afficitur ab aliquo agente, ut fiat actu quod erat poteſtate; ac proinde actus formæ nihil aliud eſt, quam progreſſio formæ a poteſtate ad actum, ſive mutatio qua actu fit quod erat poteſtate. Intereunt autem formæ, cum materia ab actu relabitur ad poteſtatem, ſive cum fit poteſtate, quod erat actu, atque in hac materiæ mutatione rerum ortus & interitus conſiſtit.

V. Hinc ſequitur, *Formas non eſſe χωριστὰς* i.e. *non poſſe ſeorſim à materia exiſtere*: quod enim materiæ mutatione oritur & occidit, quod ex poteſtate materiæ educitur, id ita materiæ annexum atque implicitum eſt; ut ſeorſim exiſtere non poſſit. Itaque cum anima rationalis ſeorſim exiſtat, non eſt

putan-

putandum, eam formam esse hominis informantem propriè dictam. Quid verum formæ sint, explicari nequit, nisi præmissa Formæ divisione.

VI. *Dividuntur* autem *Formæ* in *substantiales & accidentales*. *Forma substantialis* est, quæ materiam complet, eamque informat, atque ita constituit substantiam corpoream. *Forma accidentalis*, est additamentum, completæ substantæ inhærens, & cum illa constituens ens concretum, atque unum per accidens. In hisce definitionibus *quatuor* exprimuntur *discrimina*, quibus duo hæc formarum genera à se invicem diffident. *Primum* est, quod substantialis forma referatur ad materiam substantiæ, accidentalis, ad ipsam substantiam: & quia materia substantiarum ex se imperfecta est & incompleta in genere substantiarum, ideo forma substantialis dicitur materiam in genere substantiarum complere, & in certa specie constituere. Forma accidentalis non complementum est, sed additamentum substantiæ, atq; hoc est *alterum* discrimen: ex quo nascitur *tertium*, quod forma substantialis materiam verè informat; at forma accidentalis non informat substantiam completam, nisi generali quodam & non ita proprè loquendi modo, sed ei inhæret potius, ut in subjecto. Hinc jam *quartum* oritur discrimen, quod forma substantialis

constituat

constituat substantiam per se unam, accidens verò constituat Ens quoddam concretum, atque per accidens duntaxat unum.

VII. *Forma substantialis per se non est substantia:* substantia enim per se subsistit; quod certè formis substantialibus non potest attribui: qui enim dicatur per se subsistere, quod non potest à materia separari? Atque hac in re nihil discriminis intercedit inter formas substantiales, & accidentia; ut enim accidens dependet à substantia, sic pendet substantialis forma à materia: Non est tamen forma substantialis accidens: accidens enim substantiam non potest constituere; quid ergo erit substantialis forma? *Nihil aliud* profectò, *quam substantialis modus.* Substantialis modus est, qui quamvis non sit substantia, in propria tamen ratione substantiæ includitur: si Forma substantialis, per se substantia foret, aut verum Ens, quoties substantia corporea gignitur, duo Entia gignerentur, substantia videlicet & forma substantialis. Videri posset hoc non esse absurdum, siquidem ista duo unius rationem habent, quia sunt subordinata; Attamen reverà absurdum est, si quidem explicari non potest, quomodo oriatur forma, si ipsa, per se Entitatem habeat distinctam ab Entitate materiæ. Quid ergò dices? an forma non habet propriam Existentiam,

stentiam, aut Entitatem? Imo sanè: continet enim ipsa & includit mteriam, eo modo quo perfectio includit suum perfectibile, aut ut actus includit potentiam, ideoque reverà existit, per existentiam materiæ: ac si consideres eam in se seu in proprio conceptu, ac quatenus materiæ complementum est, non existit sanè nec quicquam rerum est, sed modus tantùm (ut dixi) substantialis.

VIII. Hæc si vera sunt, dicat aliquis, τὸ esse atque existere, quod rebus competit corporalibus, in solidum materiæ debetur: Formæ solummodò, quod tales res sint. Imò verò, inquam ego, si formis debetur, quod res corporales tales res sint, iis etiam ex parte debetur, quod sint; quia esse non potest concipi absque tali aut tali esse, & tale esse est ipsius esse complementum.

IX. Porrò materiæ potentia suis quasi gradibus distinguitur; quorum singulis suæ Formæ respondent substantiales. Hæ formæ inter se subordinatæ sunt, non ut species generibus, aut formæ specificæ genericis (nullæ enim dantur formæ genericæ, si propriè loquamur, à mente enim pendet ea distinctio) sed ut remotæ causæ, proximis: Etenim cum Forma materiam complet, eam quidem in aliqua rerum specie constituit, sed ita tamen, ut adhuc in potentia sit ad speciem ulteriorem, ac proinde perfecti-

perfectibilis per formam nobilioris speciei: sic materia viventis admittit animã, quamvis ipsa corpus sit, suâ propriâ formâ constitutum: sed cur hæc posterior forma non constituit unum per accidens, ut forma accidentalis, siquiden advenit substantiæ completæ? quia, quamvis hæc substantia in suo genere completa sit, incompleta tamen est in ordine ad speciem perfectiorem, ad quam ab ipsa natura ordinatur; at substantia est non incompleta in ordine ad accidentia, nec accessu accidentium completior sit, aut in perfectiorem transit speciem.

X. Hæc subordinatarum formarum multitudo, Essentiam in corporibus non multiplicat, quia illud esse, quod à priori formâ tributum est, in eo continetur, quod à sequenti forma confertur. Ex. gr. materia viventium est corpus, anima est forma: Corpus illud suam habet formam, per quam corpus est; illa igitur forma dat esse corporeum, anima corpori largitur vitam seu esse vivens; Nec tamen propterea in vivente est duplex esse, corporeum & vivens; sed unum esse vivens, quod in se continet esse corporeum, ut numerus major minorem includit; species enim rerum sunt sicuti numeri, ut docet Aristot. lib. I. Metaph. cap. 6.

XI. Non hic prætereundum, quod quidam docent, Formas substantiales non distin-

distingui à formis accidentalibus, in se atque absolutè consideratas, sed in ordine ad compositum: volunt enim illi, eandem formam, substantialem esse uni rei, alteri accidentalem: sic Græci interpretes penè omnes aiunt, primas qualitates esse formas substantiales elementorum, & quidni etiam mistorum? alii addunt, omnes formas esse accidentales respectu materiæ, quasdam tamen ex iis substantiales dici composito: quia compositum in certa specie constituunt. Hæc Philosophia quamvis rationibus suis non destituatur, non videtur rationi consentanea; quod enim speciem constituit, est incommunicabile, ergo nulli alii rei tribui potest, neque ut accidens, neque ut adjunctum specificum. Præterea formæ substantiales non incurrunt in sensus, non augentur gradibus in sua specie, non habent contrarium: at accidentia per se sentiuntur, gradibus variantur, & sibi invicem sunt contraria, saltem qualitates illæ primæ, de quibus præcipuus jam est sermo: non possunt ergo accidentia unius rei, formæ substantiales esse rei alterius. Sed an non formæ substantiales compositi sunt accidentia materiæ primæ? Facile id concesserim, si per accidentis vocem intelligatur, quicquid rei essentiâ non continetur: Cum enim essentia materiæ primæ consistat in potentia, quæ formarum negationem

nem includit, Formam certè materiæ essentia non includit, ac proinde Formæ istæ, quas recipit, aliquo modo accidentia sunt materiæ primæ, sive adjuncta accidentalia.

CAP. XXVI.
De Causa Efficiente.

Thesis. I.

C*Ausa efficiens definitur vulgò, à qua res est:* sed non satis rectè; nam quid illud est, à qua res est? an à qua res efficitur, aut effecta est? Atqui sic definitio nihilo clarior est quam id quod definitur; an à qua res causatur aut causata est? si hæc placeat definitio, omnes causæ eodem modo definiri poterunt; nec satis est dicere, causam esse externam à qua res est, nam & hoc fini competit: finis enim causa est externa, à qua res causatur. Alii *causam efficientem* dicunt *esse causam externam, quæ vera causalitate causat*; ut sic finem excludant, qui non *vera* sed *Metaphorica* causalitate causat; nec malè; sed tamen quia causa procatarctica etiam videtur causare metaphoricè, malo causam efficientem hoc modo definire: *Causa efficiens est causa externa quæ ipsa per se causat*; in eo enim à fine distinguitur, qui non *per se*, sed *per efficientem* causat, quatenus scilicet desiderio sui efficientem movet ad agendum.

I I. Causa

II. Causa efficiens latissimè patet, habetque plurimas sub se species, causandi modo differentes, quas omnes ad octo distinctiones referemus. *Primum* autem *causa efficiens dividitur in procreantem & conservantem. Causa procreans* dicitur, quæ rem efficit, quæ antea non erat: *conservans*, quæ efficit rei existentis durationem; itaque perperam causa conservans vocatur, quæ rem non destruit. Interdum eadem causa est procreans & conservans ejusdem rei; interdum alia. Si sit eadem, conservatio nihil aliud est, quàm procreationis continuatio. Entia successiva non habent causam conservantem, sed tantùm procreantem; quia illorum esse, est continuum fieri.

III. *Secundo dividitur causa efficiens in emanativam & activam. Causa emanativa* dicitur, quæ sua existentia causat, sive, à qua causatum fluit immediatè. *Causa activa* dicitur, quæ causatum causat mediante actione. Hæc actio est causæ activæ causalitas; & in causa emanativa causalitas ab existentia non distinguitur; existere enim & causare in illa unum sunt. Itaque fieri nequit, ut causa emanativa posita, non ponatur effectum: ut causa activa posita, non est absolutè necesse, causatum poni; quia causæ existentia salva, potest impediri actio. Causa emanativa est causa conservans

vans

vans tantum; causa activa & procreans potest esse & conservans: Itaque nulla causa emanativa potest esse prima: ac proinde qui statuunt Deum causam esse emanativam mundi, concedere debent aliam causam Deo priorem, à qua mundus sit procreatus. Etsi autem omnis causa emanativa sit causa conservans, non tamen omnis causa conservans est emanativa.

IV. *Causa activa subdividitur in immanentem & transeuntem. Causa immanens* dicitur, quæ producit effectum in seipsa; sic anima cum intelligit, aut appetit, est causa immanens suorum conceptuum & effectuum. *Causa transiens* dicitur, quæ producit effectum extra se; *Estque* vel *creans*, vel *transmutans*. *Creans*, quæ producit effectum ex nihilo. *Transmutans*, quæ producit effectum ex præcedente & substrata materia; sic faber est causa transiens ædificatæ domus: & qui lapidem projicit, causa projecti lapidis. Cæterum observandum est, Deum non ita propriè dici causam transeuntem creaturæ, quam causam eam, quæ rem quampiam procreat ex nulla substrata materia; transitus enim duos requirit terminos. Itaque ea causa magis propriè dicetur transiens, ubi agens & patiens rationem habent duorum terminorum, quàm ubi agenti patiens aut materia non respondet: atque hanc solum causam efficientis nomi-

ne dignatus est Aristoteles: ubique enim causam efficientem definit in ordine ad motum; Causam creantem non agnovit: causam emanativam & immanentem ad materiam, credo, retulit.

V. *Causa transiens* propriè dicta *tres conditiones requirit ad causandum. Primo*, debet esse reipsâ distincta à patiente seu materia; agit enim cum motu: atqui movens debet à mobili reipsa distingui: quod enim movet, actu est; quod movetur potestate: ideoque, cum non possit idem respectu ejusdem simul esse actu & potestate, non potest idem à seipso moveri; ac proinde, debet causa transiens reverà distingui à patiente; vel ut totum à toto, vel ut pars à parte. *Secundo*, debet causa transiens patienti esse conjuncta, idque, vel existentia, aut ut vulgò loquuntur, supposito, vel virtute; itaque, non datur actio in distans, ut loquuntur. *Tertio*, causa transiens debet patienti esse dissimilis, vel quoad speciem, (quomodo calidum dissimile est frigido) vel quoad gradum, quomodo calidius dissimile est minus calido: quæ neutro modo dissimilia sunt, eorum alterum non potest agere in alterum, quia finis agentis est, patiens sibi assimilare: ubi igitur nulla dissimilitudo est, nullus est assimilationi aut fictioni locus.

VI. *Tertio dividitur causa efficiens in contingentem*

gentem & necessariam. Contingens dicitur, quæ indeterminata est; necessaria, quæ determinata est ad causandum. Quod indeterminatum est, indifferens est ad plura quæ inter se sunt opposita, idque, vel contradictoriè, vel contrariè. Itaque, causa duobus modis, vel determinata, vel indeterminata dicitur: nempe, vel quoad contrarietatem, vel quoad contradictionem; seu, ut alii, vel quoad specificationem, vel quoad exercitium actûs. Causa quoad contradictionem seu exercitium actûs determinata dicitur, quæ quod agit, non potest non agere; indeterminata, quæ quod agit, potest non agere. Quoad contrarietatem seu specificationem causa dicitur determinata, quæ non potest aliud agere, quàm quod agit: indeterminata, quæ aliud etiam agere potest. Cæterum, causæ quædam utroque modo determinatæ sunt; quædam utroque modo indeterminatæ: quædam, determinatæ quoad contradictionem, & indeterminatæ quoad contrarietatem: quædam contra, determinatæ quoad contrarietatem, & indeterminatæ quoad contradictionem. Sed hæ differentiæ ex sequentibus intelligentur.

VII. *Causa contingens vel est libera vel fortuita.* *Libera* dicitur hoc loco, quæ consulto causat; nam alias omnis causa ratione prædita, imò interdum omnis sponta-

nea, libera dicitur, Causa *fortuita* est causa contingens, quæ vel absque consilio agit; ut, cum natura gignit monstra: vel præter consilium; ut, cum aleator vincit, aut, cum qui terram fodiens fertilitatis causa, thesaurum invenit. Porrò, deliberatio versatur circa media, quæ non habent manifestam veritatem & connexionem cum fine: de ipso fine, aut de mediis, quæ certam habent connexionem cum fine; etiam de iis quæ necessariò finis adeptionem impediunt, non deliberamus, sed ea adhibemus ἀπροβουλεύτως. In mediis quærimus; vel an hoc aut illud fieri debeat; vel cum plura se offerunt, quodnam debeat præ cæteris eligi: Itaque, cum causa libera deliberationem sequatur, eatenus libera censenda erit, quatenus deliberat, & in iis de quibus deliberat. Itaque, si deliberet an debeat agere nec ne, erit libera ac indeterminata quoad exercitium actus: si deliberet an hoc potius agendum vel illud, erit libera quoad specificationem: si deliberet utrumque, erit etiam utroque modo libera atque indeterminata: si neutrum deliberet, erit prorsus necessaria & determinata. Nec obstat libertati, quod voluntas determinetur à judicio intellectus: Causa enim libera non ideò agit liberè, quia non agit sua voluntate, sed quia agit consultò, hoc est, ut ex pluribus objectis inter se collatis

unum pro arbitrio suo eligere possit. Cæterum, causa libera magis est contingens quam fortuita: hæc enim habet aliquid necessitatis à fortuito causarum concursu; at causa libera non item. Ex. gr. etsi contingens sit, monstrum à natura produci; non est tamen contingens, produci monstrum, positis ejusmodi naturæ impedimentis, qualia poni solent, cum monstra gignuntur.

VIII. Causa *necessaria*, vel *naturalis* est; vel *spontanea*, vel *coacta*. Causa *naturalis* dicitur, quæ causat necessitate naturali; sive quæ suâ naturâ determinata est ad causandum: veluti, cum ignis urit, gravia descendunt, &c. Hæc causa determinata est quoad utramque speciem oppositionis; itaque agit, ubi, quando, quamdiu, & quantum potest. Causa *spontanea* tunc dicitur necessaria (nam interdum libera est) quando determinatur ab objecto, id est, quando ab objecto movetur ad causandum sine deliberatione; estque vel ratione prædita, vel ἄλογος: causæ ratione præditæ; ut homines, angeli, non determinantur, à quolibet objecto, sed à fine solum, aut ab ejusmodi rebus, quæ necessariam habent cum fine connexionem, aut quæ finis connexionem necessariò impediunt: causæ ἄλογοι, ut bestiæ, à quolibet objecto promiscuè determinantur; itaque, in bestiis nulla est

libertas; bestiæ enim omnia appetunt aut refugiunt necessariò; at homo necessariò quidem fertur in finem ultimum, & in illa quæ cum illo necessariò conjuncta sunt; aversatur autem necessariò, quæcunque ultimi finis impediunt adeptionem; sed in cæteris rebus liber est, quæ neque necessariò cum fine sunt connexæ, neque adeptionem necessariò impediunt. Causa *coacta* dicitur, quæ vi ad causandum adigitur, ita, ut ipsa nihil aliud conferat κατὰ τὴν οἰκεῖαν ὁρμὴν, id est, proprio impetu, atque adò ut ne quidem consentiat in illud factum; veluti, si quis de sublimi loco vi dejectus, casu hominem opprimat: sic Philosophi causam coactam definiunt; Jurisperiti non excludunt omnem consensum, sed eum solum, qui non producit effectum juris.

IX. *Quarto dividitur causa efficiens, in causam per se, & causam per accidens.* Quæ divisio duobus modis explicari potest: primò enim dicitur causa per se, quæ effectum producit quâ talis est, hoc est, eâ ipsâ virtute à qua denominatur; veluti, cum architectus dicitur causa domus, aut statuarius statuæ: igitur, causa per accidens erit hoc sensu, quæ effectum non producit quà talis est, id est, non eâ virtute aut qualitate unde nomen habet, sed aliâ; veluti, cum architectus dicitur causa statuæ, aut statuarius domus; accidit enim

statuario esse architectum, & architecto statuarium.

X. Alio modo dicitur causa per se, quæ fine suo potitur: sive, quæ producit effectum consilio suo, si liberè operetur; aut alioqui naturæ suæ propensioni consentaneum, si operetur necessariò: causa ergo per accidens erit, quæ suo fine frustratur: estque vel fortuita, vel coacta. Causa fortuita ideò dicitur causa per accidens, quia producit effectum præter consilium, si operetur liberè; vel contra naturæ propensionem, si necessariò. Ex. gr. cum natura producit sibi simile, dicitur causa per se; cum generat monstrum, causa per accidens: illud enim naturæ propensioni consentaneum, hoc illi contrarium est. Similiter cum piscator pisces capit, est causa per se, quia illud intendebat; ac si extrahit aureum tripodem, est causa per accidens, quia hoc præter illius intentionem ac consilium fit. Causa coacta dicitur causa per accidens, quia quicquid à coacto fit, id illius scopo consilioque contrarium est.

XI. *Quinto dividitur hæc causa, in principalem, & minus principalem sive secundariam.* Causa *principalis* dicitur, quæ sua virtute effectum producit; itaque non potest esse deterior effecto suo, sed dicitur continere quidquid est in effecto suo, idque, vel formaliter, id est, eo modo quo continetur in

effecto suo; vel eminenter, id est, modò eminentiori & perfectiori. Cum causa principalis effectum in se formaliter continet, *causa* dicitur *univoca*, veluti cum ignis ignem gignit; at cum effectum continet eminenter, dicitur *causa æquivoca*, veluti cum lux calorem gignit, aut architectus domum efficit: Itaque, causa univoca dignitate æqualis est effecto suo, & ejusdem speciei; at causa æquivoca præstantior est suo effecto & diversæ speciei. Cum effectum in causa quapiam neque formaliter neque eminenter continetur, ea causa dicitur secundaria, eaque non tam efficit, quàm movet causam principalem, eique subservit, ad affectum producendum; itaque semper effecto suo deterior est, non quidem essentiâ, sed virtute illâ quâ causat.

XII. Causa *secundaria*, vel est *procatarctica*, vel *proegumena*, vel *instrumentalis*. Causa *procatarctica* est, quæ causam principalem extrinsecus incitat ad agendum: estque vel *objectum*, vel *occasio*, vel *auctor*, vel *merita*, seu *causa meritoria*: *objectum* dicitur causa procatarctica, quatenus movet principalis causæ potentias, tum cognoscentes, tum appetentes, atque ita eam ad agendum impellit; Sic fructus vetiti pulchritudo, causa peccandi fuit primis parentibus. *Occasio* est loci temporisque commoditas ad agendum quod velis; quæ & ipsa vim

quan-

quandam movendi habet, atque eatenus causa est; sic noctis tenebræ, & res negligenter custoditæ, furem incitant ad furtum faciendum; occasio enim facit fures. *Auctor* dicitur, qui aliquem ad agendum hortatur, aut ab agendo dehortatur, ab aliis causa dicitur moralis; sic Diabolus autor erat & causa primis parentibus violatæ legis à Deo latæ. *Meritum* sive *causa meritoria* dicitur, quæ aliquem movet ad reddendam talionem, idque tam in bonis quam in malis, tam in privatis quam publicis rebus; sic beneficia accepta sunt causæ meritoriæ cordatis hominibus de benefactoribus suis benè merendi; & injuria est causa meritoria pugnæ aut belli; simili modo, res benè gestæ sunt causa meritoria præmiorum, & delicta pœnarum. Causa meritoria interdum vocatur occasio, eaque, si sit ficta, dicitur πρόφασις sive prætextus.

XIII. Causa *proegumena* est, quæ causam principalem intus disponit, vel etiam proritat ad agendum; sic temperamentum est causa morum proëgumena, sed disponens solummodò atque inclinans; at cum ita dicitur causa proëgumena vindictæ, aut avaritia injustitiæ, non disponens, sed incitans est & proritans.

XIV. *Instrumentum* est, quod causæ principali in ipsa effectione subservit: estque,

vel conjunctum, vel separatum. *Conjunctum* dicitur, quo causa principalis in ipsa effectione utitur; atque hæc vel activa sunt, ut calor in igne, vel passiva, ut culter, gladius. Instrumenta *separata* sunt, quæ agunt loco ac vice causæ principalis; sic legatus est instrumentum Principis à quo mittitur: hujusmodi instrumenta non habent locum in naturalibus, sed tantum moralibus.

XV. *Sexto dividitur causa efficiens in primam & secundam. Prima* est, quæ non pendet ab alia causa. *Secunda*, quæ pendet à prima. Causa efficiens *prima*, vel *absolutè* prima est, vel *in suo genere*. Causa *absolutè prima* est, à qua omnia pendent, in fieri, in esse, & in operari: Ejusmodi causa tantum una est, nempe Deus; omnia enim dicuntur pendere à Deo *in fieri*, ratione creationis, idque, vel proximè vel remotè; *in esse*, ratione conservationis; *in operari*, ratione providentiæ, tum ordinariæ, tum extraordinariæ: Itaque respectu Dei omnes aliæ causæ sunt causæ secundæ. Causa *prima in suo genere* dicitur, à qua pendent reliquæ causæ ejusdem generis & ordinis: ejusmodi causa prima non solum datur in unoquoque genere causarum, sed etiam in unaquaque causarum subordinatione; sic Adam prima causa dici potest hominum inter homines, cœlum prima causa motus inter causas naturales, anima prima causa

opera-

operationum vitalium; & quælibet causa principalis, dici potest prima causa respectu instrumentorum.

XVI. *Septimo causa efficiens dividitur in universalem & particularem: Causa universalis* est, quæ concurrit eadem virtute ad plura effecta cum aliis causis; *Causa particularis*, quæ suâ virtute unicum tantum effectum producit: Universales causæ sunt Deus & cœlum; ac Deus quidem, quatenus cum causis particularibus ad omnes effectus concurrit secundum legem ordinariæ providentiæ suæ, cœlum autem, quatenus concurrit ad omnes effectus naturales & morales. At cum canis canem generat, aut pirus pirum, dicuntur causæ particulares; Cæterum ex universalis causæ definitione duo sequuntur: primò, causam universalem nunquam quicquam producere absque causis particularibus: secundò, qualitatem effecti, non universali, sed particulari causæ, esse adscribendam. Ex. gr. cum Equiso, agitante se armentum equorum, causa universalis dicitur, quia integros pellit & claudos, eodem modo, eâdem virtute; ideoque, equisoni non imputandum, quod quidam claudicent, alii non item, sed hoc solum, quod omnes moveantur: sic Deus non potest dici causa peccatorum, etsi causa sit omnium actionum, quia est causa universalis,

& eadem actione concurrit ad bonas & malas.

XVII. *Octavo & ultimo solet dividi causa Efficiens in proximam & remotam*; nam licet hæc divisio ad omnes causas pertineat, hic tamen est rursus explicanda, quia particulari modo Efficienti competit. Hæc autem divisio duobus modis explicatur: nam *causa proxima* interdum dicitur, quæ *virtute* sua effecto est conjuncta; sic ignis est causa proxima ustionis, parentes suorum liberorum; nam quamvis ignis agat mediante calore, & parentes mediante semine, quia tamen calor ignis, & semen parentum sunt instrumenta, non efficiunt interventu suo, ut causa principalis non possit dici effecto suo proxima, præsertim, cum instrumenta censentur una eademque causa cum causa paincipali: causa ergò remota hoc sensu dicetur, quæ neque existentia, neque virtute, cum effecto est conjuncta; veluti cum avus causa nepotis dicitur I.

XVII I. Alio modo dicitur *causa efficiens proxima*, nempè ea, quæ sua *existentia seu supposito*, effecto est conjuncta, nulla media virtute intercedente, vocaturque causa *absolutè proxima*: hujusmodi causa proxima non datur in substantia, sed tantùm in accidentibus, præsertim propriis; substantia enim non efficit substantiam nisi me-

mediis accidentibus. Hæc *cauſa* dividitur in internam & externam: *interna* dicitur, quæ eſt in ipſo ſubjecto in quo eſt effe- ctum, huc pertinet cauſa *emanativa & ſynectica ſive continens*, Medicorum: *externa* dicitur, quæ non eſt in eodem ſubjecto: Sic interpoſitio terræ eſt cauſa eclipſeos. Hujus cauſæ reſpectu, omnis cauſa dicitur remota, quæ per virtutem aliquam mediam, cauſatum producit: veluti cum ignis ſuo calore urit. Itaque, *quæ priori modo dicebatur cauſa proxima, hic dicitur remota.*

CAP. XXVII.

De Fine.

Theſis I.

F*Inis eſt cauſa externa, cujus gratia res eſt*, id eſt, quæ ſui deſiderio ac amore incitat cauſam efficientem ad agendum, & ad conſecutionem ſui. Quæ definitio, ut melius intelligatur, hæc quatuor ordine ſunt explicanda. *Primo*, quæ res finis ſit, & quæ ſit ratio formalis, quâ cauſat. *Secundo*, quæ ſit conditio in fine ad cauſandum requiſita. *Tertio*, quæ cauſalitas. *Quarto*, quodnam proprium illius ſit cauſatum.

II. Atque ut à *primo* exordiamur, ante omnia conſtituendum eſt, *finem eſſe bonum*, nam quemadmodum omne bonum ideò, quia bonum eſt, appetibile eſt: ita quoque nihil

nihil appeti potest, nisi quod boni habet rationem. Itaque, finis non alia ratione causat, nisi quia & quatenus bonus est: nec quicquam refert, sitne reverà bonus, an bonus esse videatur. A bonitate finis, media quoque suam bonitatem accipiunt; ea enim eatenus bona sunt, quatenus fini acquirendo conducunt: Malum ergò cum amari aut appeti non possit, quâ malum est, non potest etiam quâ malum est, causare finaliter. At appetitus aversatur malum, dicat aliquis, ergò malum etiam, quà malum, exercet causalitatem finalem. Sed ista consequentia nimis est infirma; nam voluntas cum malum aversatur, non pellitur à malo, sed à contrario bono trahitur. Si urgeas, etiam privationes appeti, ut *ἀλυπίαν*, mortem, &c. Non unâ Responsione dilui poterit ista instantia; nam primò, licet privationes bonæ non sint, appetuntur tamen sub ratione boni, atque ita ac si essent bonæ, & sic mors appetitur; nam si minus malum habet rationem boni collatum majori, multò magis negatio mali habebit rationem boni. Deinde, privationes ferè movent appetitum sociatæ bono cuipiam, sic *ἀλυπίαν* expetimus, quia conjuncta est ejusmodi statui, quia naturæ nostræ est convenientissimus.

III. Porrò, bonum, vel ut intentum, vel ut obtentum, potest considerari: similiter

liter & finis, cum inter cauſas numeratur, ut intentus ſive in intentione ſpectatur; hactenus enim movet efficientem ad agendum. & ad ſui conſecutionem: Finis obtentus & effectus, ſive, ut vulgò loquuntur, in executione, non cauſæ, ſed effecti rationem habet: Itaque, efficiens & finis ſibi mutuò cauſæ ſunt; nam finis movet efficientem ad agendum, & ipſe viciſſim hâc efficientis actione producitur. Cum autem finis in intentione quaſi duplex habeat eſſe, nempe eſſe reale poſſibile, & eſſe intelligibile (nam cùm habet eſſe reale actuale, in executione eſt, & effecti rationem habet) non cauſat ſecundum eſſe intelligibile, ſed ſecundum eſſe reale poſſibile; finis enim jam obtentus, non amittit eſſe intelligibile, quod habebat in intentione, ſed tamen tùm deſiit cauſare: Deinde, appetitus non fertur in finem ſecundum eſſe intelligibile, ſed ſecundum eſſe reale. Quod ſi aliquando objecti alicujus cognitionem expetimus ut finem, (ut fit in Philoſophia ſpeculativa) cognitio, tum ſpectatur ſecundum eſſe reale, quatenus nempe eſt actus mentis aut habitus.

IV. Interim, *eſſe intelligibile* ſive cognitio finis, neceſſaria *conditio eſt* ad exercendam cauſalitatem finalem, ſicuti propinquitas neceſſaria eſt ad cauſalitatem efficientis; quia enim ignoti nulla cupido

eſt

est, non potest finis absque prævia sui cognitione movere appetitum: non sufficit autem apprehendi finem, sed debet apprehendi sub ratione boni, ideóque cognitio ista non theoretica est, sed practica, imo ipsum dictamen intellectûs practicum. Quid ergò, dicet aliquis, an ea solum propter finem agunt, quæ agunt ἐκ προαιρέσεως: nam res inanimes non videntur agere propter finem, quia finem non cognoscunt, ideoque non expetunt; & bruta animantia, licet agnoscant finem, non tamen cognoscunt finem esse finem, ac proinde non possunt à fine moveri, ad media adhibenda, quibus finis debet comparari: Imò verò, inquam ego, omnia nihilominus agunt propter finem, sed non omnia eodem modo; quædam enim ipsa per se ac immediatè moventur à fine; quædam immediatè, & interveniente alio. Ex iis quæ immediatè feruntur in finem, quædam feruntur in finem formaliter, id est, in quantum finis est, ut homo, & quicquid agit ἐκ προαιρέσεως: alia tendunt in finem materialiter, id est, in quantum habet rationem boni, non quatenus est finis; ut bestiæ. Res inanimes diriguntur in fines suos à generante, aut à primo motore, ideoque moventur à fine ad media, quibus ad finem eundum est; non suâ, sed primi motoris cognitione atque appetitione interveniente. Deus etiam agit

agit propter finem; sed finis Dei non est bonum quod consequitur, sed quod vult communicare.

V. *Causalitas* finis, est amor desideriumve, quo efficientis appetitus movetur à fine ad media, quibus ad finem pervenitur. Hæc motio, ut ab efficientia distinguatur, vocatur motio metaphorica, non, quia non est vera motio, sed quia non est talis motio, qualis est motio efficientis: Efficiens enim sua motione causat effectum immediatè, finis non immediatè, sed interveniente causæ efficientis causalitate. Porrò, cum ista motio metaphorica appetitus sit actio immanens, ideoque, vel ut passio appetitus considerari possit à fine concitati, vel ut actio appetitus affectum amoris in se producentis; observandum est, eam priori consideratione esse causalitatem finis, consideratione posteriori esse effectum aut actionem appetitûs.

VI. Vt *Causarum* Finis intelligatur, de quo *quarto* & ultimo loco erat dicendum, observandum est, duo esse genera actionum in efficiente causa, quæ à fine causantur. Quædam enim à fine causantur ut ab objecto, quæ causalitas pertinet ad causam procatarcticam, ut ante dictum; aliæ causantur à fine, ut à causa finali. Ex. gr. cum finis agenti oblatus apprehenditur, probatur, amatur, atque intenditur: earum

actio-

actionum respectu non causa finalis, sed objectum sive causa objectiva dici debet; at cùm movet efficientem ad deliberandum de mediis, ad eligenda media ex multis optima, ad media electa comparanda, & ad Finem horum mediorum adminiculo consequendum, hæ actiones, atque ipsa media pendent à fine, non ut objecto, sed ut à causa finali. Ratio discriminis hæc est, quod priores actiones illæ immediatè causentur à fine; posteriores priorum interventu. Itaque, causatum Finis, ut est causa finalis, erunt media ad finem destinata, & omnes actiones efficientis causæ circa media.

VII. Finis (inquit Aristot. lib. 1. Polit. cap. 9.) in infinitum expetitur, media non in infinitum, sed quantum satis est ad finem acquirendum; itaque Finis est mensura mediorum, idque non solum in ratione quantitatis, sed etiam in ratione qualitatis sive bonitatis, ut enim finis per se bonus est, ita media eatenus bona sunt, quatenus conducunt ad finem consequendum, & quæ ad finem consequendum plus conferunt, meliora sunt aliis: quod adeo verum est, ut etiam media quædam suâ naturâ mala, amentur tamen & expetantur ut bona, & sunt etiam reverà bona, quatenus conducunt ad obtinendum finem: si tamen media inhonesta sint, nullius finis

gratiâ expetenda sunt, quia quod inhonestum est suâ naturâ, nullius respectu bonum esse potest.

VIII. *Finis* solet dividi in finem *cujus*, & finem *cui*. *Finis cujus* dicitur; quem efficiens expetit: *Finis cui*, in cujus gratiam sive commodum finis cujus expetitur. Ex. gr. Medicinæ finis cujus, est sanitas; Cui, æger: Finis *cujus*, movet efficientem *amore concupiscentiæ*; Finis *cui amore benevolentiæ*: Finis *cujus* vel *est operatio*, vel *opus* aliquod præter operationem, aut *usus* operis; sic finis Musicæ est, peritè canere, finis virtutis ἐνέργεια: at artium mechanicarum finis, non tam est operari, quam opus aliquod, puta domum, calceum, aut aliquid tale producere, eoque uti, Finis cui, fere est persona, aut aliquid quod amamus instar personæ.

IX. Finis *cujus* vel *principalis* est, vel *secundarius*. *Principalis* finis dicitur, duobus modis: *Primo*, quem agens primario intendit; itaque finis *secundarius* dicetur, quem agens intendit tanquam adjunctum seu auctarium primarii finis: Sic finis principalis vestium est, corpus tegere ac tueri & decus conciliare, *Secundo*, dicitur finis principalis, quem efficiens intendit primo, *secundarius*, quem intendit κατὰ δεύτερον πλοῦν, sive intentione secundâ, ac tanquam vicarium primi finis, quem scilicet

conse-

consequatur, si priori fine excidat: sic finis principalis, propter quem Deus se in creaturis manifestavit, est, ut homines Dei cognitione & pietate imbuantur; secundarius, ut reddantur ἀναπολόγητοι, i. inexcusabiles, ut patet ex cap. 1. Rom.

X. Dividitur etiam *Finis, in subordinatum & ultimum*. Finis *subordinatus* est, qui refertur ad finem ulteriorem, itaque tunc induit rationem medii: finis *ultimus* est, ad quem reliqui fines referuntur, & ipse ad ulteriorem finem non refertur; estque vel in suo genere ultimus, vel absolutè, Finis in suo genere ultimus est, qui est ultimus inter eos fines, qui intenduntur ab eodem agente, qui tamen ab alio agente destinatur ad finem ulteriorem: Finis absolutè ultimus est ad quem omnia referuntur, ipse ad nullum finem ulteriorem refertur, Non iri in finium subordinatione in infinitum, sed dari finem absolutè ultimum, colligit Aristoteles libr. 1. Ethic. cap. 1. ex eo, quod frustra foret & inanis appetitio, quam natura omnibus rebus indidit, si non esset ultimus finis.

XI. Neque vero cuique agenti suus finis ultimus propositus est; sed omnes caussæ secundæ feruntur in eundem finem, Nam sicut ab una eâdemque causâ prima omnes dependent: ita quoque omnes tendunt ad eum finem. Prima illa omnium rerum

rum universalis causa est ipse Deus, ac proinde Deus erit quoq; communis & ultimus omnium rerum finis: Itaque sicut ab eo dependent omnes causæ quoad efficientiam; ita quoque omnes creati ac subordinati fines, à Deo dependebunt quoad causalitatem finalem: quæ tamen dependentia in quibusdam rebus admodum est obscura: non enim videntur omnes causæ in omnibus suis actionibus, ultimum finem intendere, ac proinde subordinati illi fines finaliter ab ultimo fine causari non videntur. Notandum ergo, actiones secundarum causarum, etiam esse actiones causæ primæ; ac proinde duobus modis spectari posse, nempe vel quatenus exercentur à causis secundis, vel quatenus à prima causa sunt. Quatenus à prima causa sunt, causantur ab ultimo fine haud dubiè; Deus enim, quem ultimum finem esse diximus, agit omnia propter se ipsum; at quatenus à secundis causis exercentur, non semper causantur formaliter & explicitè ab ultimo fine, sed tantùm materialiter, aut virtualiter atque implicitè: nam res inanimes non agũt propter finem, nisi quia & quatenus dependent à causa prima, quæ agit propter finem; ideoque non moventur ab ultimo fine, nisi quia & quatenus causa prima ultimum finem intendit. Bestiæ quidem agunt propter finem proximum qui sensus ferit, sed

sed materialiter tantum : finem ultimum non respiciunt aut affectant ullo modo : Homo quidem semper intendit finem proximum formaliter, atque expetit sub ratione finis, non tamen semper ultimum finem intendit, sed tantum aliquando ; sæpè enim fit, etiam cum agit propter finem aliquem proximum, ut de fine ultimo non cogitet ; idem de Angelis statuendum videtur. Interim, quia boni subordinati fines secundarum causarum, quædam participationes sunt summi boni atque ultimi finis ; cùm secunda causa à subordinatis finibus movetur, etiam debet ab ultimo fine moveri ; & cum tendit in finem proximum, censeri etiam debet in ultimum tendere ; & proinde proximi, cæterique subordinati fines dici poterunt ab ultimo fine causari virtualiter & implicitè.

XII. Fines sæpè subordinati sunt serie longâ, alii aliis, in eaque quidem per se subordinati sunt, quidam per accidens. Per se subordinati sunt aliis, qui in eodem genere subordinati sunt, id est, qui intenduntur ab eo ipso agente, à quo intenditur finis ulterior: per accidens dicuntur aliis subordinati qui in suo genere sunt ultimi, hoc est, qui non intenduntur ab eo agente à quo finis ulterior intenditur. Ex. gr. metallarii, terram fodiunt, ferrum eruendi gratia, ferrum eruitur, ut ex eo instrumen-

tum

tum fiat nostris usibus inserviens, puta scalpellum, scalpellum inservit ad venæ sectionem, & sic porro, hi fines per accidens subordinati sunt, quia singuli intenduntur ab alio agente: à metallariis primus; secundus à fabro; tertius à medico, &c. at si fines sic concinnes. Medicus eruit scalpellum ad venæ sectionem, venæ sectionem instituit ad detrahendum sanguinem superfluum aut vitiosum, detrahit sanguinem sanitatis ægro restituendæ causa; Fines isti per se subordinati sunt, quia omnes à Medico intenduntur: si pergas, & sanitatem ægro redditam referas ad ulteriorem finem, puta ad ægri felicitatem, jam transibis ad ejusmodi finem, cui priores illi fines per accidens subordinati sunt; nam Medicus, ut medicus est, nihil ulterius sanitate intendit in ægro. Interim observandum, eosdem Fines & per se subordinatos posse esse & per accidens, respectu diversi agentis; nam, ut in eodem exemplo pergam, si sanitas ægro restituta, referatur ad expetitum muneris exercitium, & ad ægri felicitatem, erunt isti finis per se subordinati respectu ægri, per accidens vero respectu Medici, cui ægri sanitas in isthoc genere, hoc est, in ægro, ultimus est finis.

XIII. *Quo finis ulterior, eo melior est*: Finis ergò ultimus est optimus omnium, adeoque summum bonum. Finis enim, ut

ut ante diximus, bonus est & quidem per se; Media autem bona non sunt, nisi quatenus fini obtinendo inserviunt: Finis ergò semper melior est mediis, quia propter quod unumquodque tale est, illud est magis tale; quare cum subordinatus finis sit medium respectu ulterioris, & proinde minus bonus, sequitur finem ultimum esse omnium optimum (siquidem ad meliorem finem non refertur) aut saltem videri talem: nihil enim refert, ut ante diximus; sitne finis reverà bonus, an tantum apparenter.

XIV. Addendum est & hoc, quod Aristoteles docet lib. 3. Eth. τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει πρῶτόν ἐστι ἐν τῇ γενέσει i. *quod ultimum est in resolutione sive in intentione, id primum est in generatione sive executione.* Hinc concludas, quoniam fides prius confertur electis quàm vita æterna, vitam æternam prius destinari homini à Deo conferendam, quam fidem.

XV. Dividitur & *finis* in finem *per se, & per accidens*; verum hæc divisio non caret vitio: Finis per accidens appellatur vulgò, qui non intenditur, sed quem agens assequitur præter intentionem & propensionem naturæ: atqui, quod præter intentionem agenti accidit, Finis aut causa finalis dici nequit; quia finis ideò & eatenus causa est, quia & quatenus movet efficientem,

rem id est, quatenus ab efficiente intenditur: itaque cum hoc sensu finis per accidens dicitur, Finis appellatione, non causa, sed effectum per accidens sive eventus intelligitur. Potest tamen divisio illa excusari, si per finem per se, intelligas finem, quem efficiens primò intendit, & per finem per accidens, eum, quem intendit κατ' ἀὐτερον πλῆν, id est, ut eo potiatur, si primo fine excidat.

CAP. XXVIII.

De Subjecto & Adjuncto.

Thesis I.

SUbjectum est ὑπὸ τ᾽ ἄρχης τι, denotatque respectum, vel ad prædicatum, vel ad adjunctum: cum respectu ad prædicatum sumitur in doctrina de Enunciatione; hîc cum respectu ad adjunctum. *Subjectum in enunciatione* dicitur, de quo aliquid verè aut falsò affirmari aut negari potest. *Hoc loco subjectum est, cui aliquid est additum, quod ad illius essentiam non pertinet, & id, quod illi præter essentiam additur, dicitur adjunctum.* Porrò, *subjectum prædicati* latius patet quam *subjectum adjuncti*, ut istas voces discriminis causa usurpem: nam, quicquid adjuncto subjici potest, id etiam prædicato subjicitur in enunciatione, quia omne adjunctum potest affirmari de subjecto suo, non quidem

dem in rectâ, sed obliquâ oratione, si voces non desint: sed non, quicquid in Enunciatione subjicitur, id omne adjuncto dici potest subjici: nec omne prædicatum Enunciationis, dici potest adjunctum; nam quod negatur de subjecto, non potest adjunctum dici; non etiam quod falsò affirmatur: nec quicquid pertinet ad subjecti essentiam; veluti, cum prædicantur genus, differentia, aut definitio; sed id solum quod extra subjecti essentiam est.

II. *Adjunctum* multifariam dividi potest, eædemque differentiæ poterunt etiam subjecto accommodari. Adjunctum vulgò *dividitur in proprium & commune*, malim, *in necessarium & contingens*. Adjunctum *necessarium* sive *proprium* est, *quod omni, soli, & semper alicui subjecto convenit, atque ideo cum eo reciprocatur:* non addo, quod *non declarat quid res sit*, quoniam id ad generalem adjuncti definitionem spectat, ideoque non erat in definitione speciei repetendum. Tres conditiones propriorum adjunctorum expressi, scil. ut, *omni subjecto*, id est, omnibus, quæ sub subjecto continentur, vel ut species, vel ut individua, conveniat: ut conveniat, *soli subjecto* & *semper*; itaque accidens commune seu contingens fuerit, in quo una istarum conditionum desideratur, aut plures, id est, quod aut non convenit *omni*, aut *soli* alicui subje-

cto,

cto, aut non *semper*, ac promiscue, quod cum nulla re reciprocatur. Quærat aliquis, cum propria adjuncta vel generum sint vel specierum; an, quæ generibus propria sunt, cum subjectis speciebus tribuuntur, fiant communia adjuncta? nullo modo: licet enim proprietates generum non reciprocentur cum singulis speciebus, reciprocantur tamen cum genere; at adjuncta communia dicuntur, quæ cum nullo subjecto reciprocantur. An ergo proprietates generum sunt etiam proprietates subjectarum specierum? ita certe: nam quia genus in specie continetur, quicquid generi est proprium, id etiam proprium est speciei secundum naturam genericam consideratæ, ex. gr. sentire proprium est animali, ideoque & homini, non quatenus homo est, sed quatenus animal est; at commune adjunctum nulli rei adjunctum proprium est, quomodocunque consideratæ; sic nigror est commune adjunctum corvi, siquidem neque cum corvo reciprocatur, quatenus est corvus, neque quatenus est avis, nec ulla alia consideratione.

III. Propria adjuncta; quædam emanant ab essentia subjecti: idque vel immediate; sic ridendi admirandique facultas manat immediate ab humana essentia: vel mediante alia proprietate; sic locum occupare, manat ab essentia corporis mediante

quantitate: Alia subjecto conveniunt propter causam aliquam externam; sic Eclipsis, quæ est proprietas Lunæ, non manat ab essentia Lunæ, sed à causa externa, nempe à terra inter Solem & Lunam interposita. Itaque, propria illa, licebit appellare absolute propria; cætera, propria ex hypothesi causæ externæ; qua tamen positâ, haud minus necessariò subjecto conveniunt, quam propria absoluta.

IV. *Proprium absolutum ita necessario convenit subjecto suo, ut subjectum absque eo nequeat existere, imo ut citra contradictionē de subjecto suo, vel verbo, vel cogitatione, negari nequeat*; si quis enim dicat aut cogitet, corpus non esse quantum, aut ignem non esse calidum, ille dicit aut cogitat, ignem non esse ignem, aut corpus non esse corpus; vel saltem, ex quo sequitur, corpus non esse corpus, vel ignem non esse ignem: Ubi tamen cavendum est, ne proprietatum actiones cum ipsis proprietatibus confundantur; actiones enim propriorum, non sunt adjuncta propria, quia non semper subjectum operatur; sed sunt adjuncta communia & contingentia; ideoque impediri possunt salva subjecti essentia: sic legimus, in Babylonica fornace ignem non ussisse injectos juvenes, quia Deus scilicet, aut cum ignis actione desiit concurrere, aut impedimentum posuit in juvenum corporibus,

quo vis ignis arceretur; & sic etiam legimus, ferrum aquis non fuisse immersum, Christum ambulasse super aquas, & Petrum etiam, usquequò fides in eo vigeret; at verò, ut ignis non sit calidus, aut ferrum exuat gravitatem suam, aut ut ullum subjectum amittat proprietatem suam salvâ tamen essentiâ, nulla vi fieri potest; quia enim proprietates emanant ab essentia subjecti, ab eaq; immediatè causantur, si Deus essentiã subjecti conservet, necesse est, etiam proprietatem conservari, quam Essentia subjecti ipsa per se sine ulla causalitate causat.

V. *Proprietates non possunt κοινωνεῖσθαι subjectum spetie diversis*; nam, quia immediatè manant ab essentia subjecti, etiã communicaretur subjecti essentia si communicarentur proprietates ejus: itaque, si ubiquitas, quæ est proprietas divinæ naturæ, sit communicata humanæ naturæ Christi, etiam natura humana debuit fuisse Deificata. Ne in hac quæstione hallucineris, distingue inter συνδύασιν, μέθεξιν, & inter κοινωνίαν. Est autẽ συνδύασις cum duo corpora ita sunt permista & unita, ut sensus ea distinguere nequeat, ob eamque causam unius proprietas alteri tribuitur, ut veluti, cum ferrum ignitum dicitur urere; aut, cum manus, quæ pomum tractavit, dicitur pomum redolere: μέθεξις est, communio plurium in eodem genere, & in iis omnibus, quæ generi per se

 conve-

convenium; hoc sensu, dici potest sensus, qui est proprietas animalis, communicari homini & bestiæ: κοινωνία est, cum proprietas quæ uni speciei convenit, alteri communicatur absque ἀναλογίας, veluti si risibilitas, quæ primò convenit homini, communicaretur bestiæ: συνδόσιν & μέθεξιν concedimus, κοινωνίαν posse dari, negamus.

VI. *Adjuncta communia sive contingentia dicuntur, quæ subjecto abesse aut adesse possunt absque illius corruptione*, id est, quæ de subjecto affirmari aut negari possunt sine contradictione; suntque *vel separabilia vel inseparabilia*. *Separabilia*, dicuntur, quæ seipsâ possunt à subjecto suo separari, ut stare, sedere, vestitum esse, in homine: *inseparabilia* sunt, quæ quamvis à subjecto seipsa separari nequeant, subjectum tamen absque iis concipi potest, absque contradictione; ut albor in cygno, &c.

VII. Secundò *dividitur adjunctum in absolutum & limitatum*. Adjunctum *absolutum est, quod subjecto simpliciter & absolutè; limitatum quod ei convenit, secundum quid*. *Secundum quid* subjecto convenire dicitur, quod ei convenit, secundum certam aliquam partem aut naturam, aut certo aliquo loco, tempore, aut respectu; sic homo dicitur mortalis absolutè, immortalis secundum quid, scilicet quoad animam; æthiops dicitur niger absolutè, albus quoad dentes;

tea; simili modo, depositum absolutè reddendum est reposcenti, non reddendum tamen cum furit. sic legere Virgilium absolutè licitum est; non est licitum cum sacra peraguntur. Cum adjunctum limitatum subjecto absolutè tribuitur, propositio ea aut falsa est, aut synecdochica: synecdochicam illam in doctrina de persona Christi, Theologi vocant κοινωνίαν ἰδιωμάτων, quando scilicet attributa unius naturæ propria tribuuntur toti personæ Christi θεανθρώπῳ, idque vel absolutè vel ab altera natura denominatæ: absolutè, veluti si dicas, Christum natum ex Maria virgine, crucifixum, mortuum, aut eum esse ubique, æternum, omniscium, omnipotentem, &c. priora enim illa conveniunt Christo secundum naturam humanam, posteriora secundum divinam: At cum, Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam suam proprio suo sanguine, Dominus gloriæ crucifixus, attributa ista humanæ naturæ, tribuuntur Christi personæ, à natura divina denominatæ; nam Christus quidem, qui Deus est, acquisivit Ecclesiam suo sanguine, sed non ipsa divina natura: ex quo sequitur, κοινωνίαν ἰδιωμάτων non esse veram communicationem proprietatum, sed figuratum loquendi modum:

VIII. Tertiò *dividitur adjunctum in internum & externum. Internum dicitur, quod sub-*

jecto inhæret: externum quod ad subjectũ extrinsecus ordinatur. Itaque, adjunctum internum tribuit subjecto *denominationem internam*, externum *externam*. Adjuncti interni subjectum dicitur *subjectum inhæsionis*; externi *subjectum denominationis*: ne tamen erres, subjectum denominationis longius patet, quam subjectum externi adjuncti; nam interdum omne subjectum vocatur subjectum denominationis, etiam subjectũ inhæsionis, quia, quod subjecto inhæret etiam subjectum denominare potest, si non desint voces: interdum subjecto inhæsionis opponitur, ac tum primo, subjectum denominationis dicitur, de quo dicitur attributũ essentiale, puta genus, aut differentia; *veluti cũ* dicit Aristoteles, *quædam dicuntur de subjecto, ut substãtia secundæ, quæ non sunt in subjecto*: secundo, cui aliquid extrinsecus adjungitur, ut hoc loco.

IX. *Adjunctum externum vel objectum est, vel signum, vel circumstantia. Objectum est, circa quod res operando versatur*: itaque, cum objectum, vel tribuatur substantiis, vel facultatibus, vel habitibus, vel operationibus, veluti cum Ens omne dicitur objectum animæ intelligentis, intellectus, scientiæ, & contemplationis; sola tamen operatio objectum per se requirit, cætera objecta requirunt operandi causa: ex quo apparet, quam perperam adjectum & subjectum confundantur; subjectum enim tribuitur

buitur rebus ad existendum, objectum ad operandum: in Theoreticis tamen scientiis una eademque res subjectum dici potest & objectum, sed diverso respectu; sic corpus naturale dicitur subjectum Physices, si referas ad affectiones; objectum, si ad mentem aut scientiam Physicam quæ in mente est.

X. *Objectum aliud est per se, aliud per accidens:* hæc divisio objecto tribuitur, *vel ratione sui, vel ratione subjecti. Objectum ipsum ratione sui per se* dicitur, quod rei, quâ tale est, objicitur: *objectum per accidens*, quod non objicitur rei quâ tale est, sed quâ aliud est. Hoc sensu bonum est objectum voluntatis per se, malum per accidens; voluntas enim appetit bonum, quâ bonum est, malum non appetit, quâ malum, sed quâ bonum est: sic objectum visus per se, est color, per accidens, Diaris filius; Diaris enim filius non videtur quâ Diaris filius est, sed quâ coloratus; at color videtur, quâ color est. *Ratione subjecti dicitur objectum per se,* circa quod subjectum versatur quâ tale est. *Objectum per accidens* circa quod subjectum non versatur quâ tale est, sed quatenus aliud est; sic materia domus est objectum architecti per se, Musici per accidens est, si contingat Musicum ædificare. *Objectum per se, vel est proprium, vel est commune. Proprium* quod unius rei; *commune*, quod plurium

rerum objectum est; sic color est objectum proprium visus, magnitudo commune. Eadem res potest esse objectum commune plurium materialiter, sed non formaliter; itaque objectum formaliter consideratum, semper est objectum proprium.

XI. *Signum est, quod seipsum sensibus, & id ad cujus signum est intellectui offert*: signum enim est τῶν πρός τι, ideoque ad aliud refertur cujus signum dicitur. Debet autem signum ipsum per se incurrere in sensus (nec refert quem sensum afficiat) atque insuper rem vel sua natura insensibilem, vel absentem, vel absconditam, intellectui repraesentare; sic hedera suspensa demonstrat animo vinum venale, quod sensibus non potest deprehendi. Cum res signata & signum sunt diversae disparataeque res, sic res signata de signo dicitur, veluti cum Genes. cap. 40. tres propagines dicuntur tres dies, sic cap. 41. septem boves & septem spicae sunt anni: locutio autem falsa est, aut tropica: tropus hic adeo usitatus est, ut Syri aut Hebraei nunquam aliter loquantur, nec possint aliter loqui, siquidem verbum non habent, quod respondet verbo σημαίνειν, *sive significare*.

XII. *Signum variè dividitur, ac primò in naturale & institutum.* Signum naturale dicitur, *quod sua natura significat*, estque *vel formale vel materiale*. Formale dicitur, quod rem repræ-

repræsentat; sic imago est formale signum rei repræsentatæ, vestigium pedis, pictura rei depictæ: *Materiale* dicitur, quod rem significatam indicat quidem, sed non repræsentat: estque, vel causa rei signatæ, veluti cum fulmen tonitru; vel effectum, veluti cum pulsus concitatus febris est signum; vel unum effectum est signum alterius effecti ab eadem causa pendentis; sic eclipsis est signum plenilunii. *Signum institutum seu arbitrarium est, quod non sua natura, sed κατὰ συνθήκην*, id est, *ex institutione significat*: eaque, vel humana, veluti campanæ pulsus signum est horam effluxisse, vel divina, ut cum iris est signum fœderis, Genes. 9. cum Sacramenta ab Augustino dicuntur visibilia signa invisibilis gratiæ. Signa divina non solum significant, sed etiam obsignant, ob eamque causam etiam appellantur σφραγῖδες, ad Rom. 4.

XIII. Præterea *quædam signa rem antecedunt*; ut aurora Solis ortum, coactæ nubes pluviam: *quædam consequuntur*; ut pallor morbum, vastatio regionis bellum: *quædam conjuncta sunt cum re*; ut inæqualis pulsatio arteriæ cum febri, tranquillitas conscientiæ cum justificatione. Atque ex his quædam dicuntur τεκμήρια, quædam εἰκότα. *Τεκμήρια* dicuntur, quæ omni & soli rei signatæ conveniunt, atque adeo cum illa reciprocantur; ut aurora cum So-

lis ortu, fulmen cum tonitru: εἰκότα dicuntur, quæ cum re signata non reciprocantur, eaque, vel omni conveniunt, non soli; sic pallor est signum morbi; hæc vocantur signa æquivoca: quædam conveniunt soli, non omni; sic eclipsis est signum plenilunii: quædam nec omni, nec soli; veluti, cum cutis hispida, dicitur signum salacitatis.

XIV. *Circumstantia est id, quod circa rem est, sive adjacet aut appositum est*: huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, & id genus alia.

CAP. XXIX.

De eo quod est Necessarium, Impossibile, Contingens & possibile.

Thesis I.

N*Ecessarium generatim dicitur, quod non potest non esse*: Necessario contrarium est *impossibile*, hoc est, *quod non potest esse*; quæ tamen duo æquipollent, si alterum affirmetur, alterum negetur; quod enim necesse est esse, impossibile est non esse, & quod necesse est non esse, impossibile est esse; & contra, quod impossibile est esse, necesse est non esse, & quod impossibile est non esse, necesse est esse. *Contingens* dicitur, *quod est, & potest non esse*: *Possibile, quod non est, & potest esse*: Itaque contingens dicitur de re præsenti, possibile de futura; sæpe tamen

ista duo confunduntur. Hæc differentia magni est momenti, & in Theologia usum habet maximum: ideoque, omnes necessitatis & contingentiæ modi accurate sunt explicandi, &, quantum per institutæ brevitatis leges licebit, inter sese conferendi, ut appareat, quomodo contingentia consistere possit cum necessitate.

II. Observandum primò, duplicem in rebus esse *necessitatem, internam* sc. *& externã. Internã* voco, *qua res sua natura est necessaria.* Necessitas *interna* duplex etiam est, *absolutè* sc. *& secundum quid. Absolutè necessarium dicitur, cujus negatio* (qua vel non esse dicitur, vel potest non esse) *implicat contradictionem*; sic necesse est, Deũ esse; hominẽ esse animal: quia, qui dicit, Deus non est, aut potest non esse, dicit, Deum non esse Deum: & qui dicit, hominem non esse animal, aut posse non esse animal, dicit hominẽ non esse hominem.

III. *Necessarium secundum quid* dico, *quod quidem est natura sua necessarium, sed ita, ut quia negatio illius non implicat contradictionem, impediri possit*; idque, vel à solo Deo; sic necessarium est, Solem quotidie oriri & occidere: vel etiam à causis secundis ac finitis; sic necessarium est, ut gravia descendant, natura sibi simile generet, & id genus alia: hæc enim non implicant contradictionem, & tamen necessitatem non habent ex aliqua externa hypothesi, sed à propria

natura.

natura. Si tamen quis ea quoque velit appellare necessaria ex hypothesi, quia necessaria sunt, si non impediantur, non magnoperè repugnabo, sed tantum urgebo, multum ea discrepare ab aliis, quæ propriè necessaria dicuntur ex hypothesi, ut ex sequentibus patebit.

IV. *Necessarium ex hypothesi* dicitur, *quod suâ naturâ contingens, necessariũ dicitur ob externam hypothesin seu conditionem*: vocatur etiam necessitas consequentiæ, quia non tam res ipsa necessaria est, quam connexio rei cum hypothesi; sic necessarium est insulanis, uti navibus, si cum aliis gentibus commercia velint exercere; non enim in se necesse est, ut insulani navigent, sed hæc connexio & sequela est necessaria; si insulani cum aliis gentibus commercia velint exercere, debent uti navibus. Dicitur vulgò, quæ *necessaria sunt ex hypothesi, esse necessaria in sensu composito, sed non in sensu diviso.*

V. *Hypothesis*, quæ rei, alioquin contingenti, adfert necessitatem, *vel antecedit rem, vel sequitur, vel cum re est conjuncta.* Conditio antecedens necessitatem adfert, vel *consultatione aliquâ, vel absque consultatione; causalitatis vel coactio est, vel determinatio.* Coactio necessitatem adfert, quia quicquid per vim fit, non potest non fieri respectu ejus qui cogitur, unde etiam vis necessitas appellari solet. *Determinatio* necessitatem quoque

gignit,

gignit, quia quod determinatum est ad agendum, non potest non agere: & quod determinatum est ad hoc aut illud, non potest aliud agere: sic voluntas dicitur finem & omnia, quæ cum fine necessariò cohærent, necessariò appetere: imo etiam ea quæ non necessariò cum fine cohærent, cum ab ultimo intellectus practici judicio determinata est. *Conditio* quæ adfert necessitatem *absque consultatione*, est *decretum, præscientia, & prædictio Dei*: sic necesse erat ossa Christi in cruce non frangi, quia hoc à solo Deo præscitum, & per Prophetas prædictum erat. *Hypothesis consequens*, vel *est rei finis*; sic necessarium fuit, Christum in mundum venire, ut scilicet, genus humanum redimeret: *vel eventus*; sic necesse est ut inter nos sint hæreses, ut, qui *Dokimoi* sunt, fiant manifesti: Quod necessarium est *ex hypothesi finis*, distinguitur in necessarium *ad esse*, & in necessarium *ad bene esse*, quæ distinctio satis est nota. *Conditio conjuncta* dicitur, quæ cum ipsa re cohæret: sic dixit Aristoteles c. 9. de Interpr. Quicquid est, quando est, necesse est esse; & quicquid non est, quando non est, necesse est non esse: *sic* etiam omnia possunt dici *necessaria ex hypothesi concursus divini*.

VI. Ex hisce necessitatis modis facilè etiam erit colligere modos *Impossibilitatis*: nam quot modis dicitur unum opposito-

rum,

rum, tot etiam dicitur alterum. Itaque aliud est *absolute impossibile*, aliud *secundum quid*, aliud *ex hypothesi*. *Absolutè* impossibile est, quod involvit contradictionem, ut hominem esse lapidem. Impossibile *secundum quid* est, quod quidem non implicat contradictionem, non potest tamen fieri à causis secundis & finitis; sic impossibile est, duos esse mundos, gravia ascendere, aliquid fieri ex nihilo, virginem parere, & id genus alia. Impossibile *ex hypothesi* est, quod, quia suâ naturâ possibile est, dicitur fieri non posse positâ hac aut illa conditione; sic impossibile est, coactum omittere id ad quod cogitur, voluntatem aversari finem, Christum nasci Nazarethi, quia prædictum erat eum nasciturum Bethlehemi, animalia diu carere cibo, rem esse quando non est, non operari causam secundam si cum illa concurrat prima, &c.

VII. *Contingentia* vel *consulta* est, vel *fortuita*. Contingentia *consulta* oritur ex indifferenti natura causæ voluntariæ liberè operantis; sic omnes actiones intellectus practici & voluntatis, sive elicitæ sive imperatæ, contingentes dici possunt. Contingentia *fortuita* est in effectis per accidens, quæ fiunt, *aut præter consilium voluntarii agentis*, ut si quis ambulans sanitatis causa, pedem offendat, inveniat thesaurum, vel aliquid tale: *Aut contra propensionem*

agen-

agentis naturalis, veluti, cum natura generat monstra.

VIII. Hisce ita explicatis, considerandum porrò, quomodo necessitas & contingentia, & in quibus rebus possint sociari. Primum autem, certum est, *necessitatem absolutam expertem esse omnis contingentiæ:* quod autem non est absolutè necessarium, aliquo modo contingens est, & tantò minus necessarium, quantò plus habet admistum contingentiæ: nam quod secundum quid necessarium appellavimus, quia non implicat contradictionem, impediri potest à Deo; quædam etiam à causis secundis, atq; hactenus sunt contingentia. In iis, quæ ex hypothesi necessaria dicuntur, non est contingentia sollicitè quærenda, siquidem natura sua sunt contingentia, sublataque hypothesi desinunt esse necessaria; sic, quia à Deo prædictum erat, sortem jactum iri super Christi vestimentis, erat id ex hypothesi prædictionis necessarium, at in se erat contingens tamen, &, si neque prædictum, neque præscitum, neque præfinitum fuisset à Deo, non fuisset necessarium.

IX. Simili modo, *nulla est contingentia, quæ non aliquid saltem habeat necessitatis*, & unumquodq; tanto minus est contingens, quanto plus habet necessitatis. Ac primum, *omnia sunt necessaria respectu divinæ providentiæ*,

videntia, (qua voce & decretum Dei de rebus omnibus, & præscientiam, & concursum intelligi volumus) & respectu propriæ existentiæ; nam, quicquid est, quando est, necessariò est, ut ante dictum est. Præter hos generales necessitatis modos, res contingentes admittunt adhuc alios etiam modos necessitatis in specie: sic, quæ liberè fiunt, tribus modis necessaria dici possunt; ac Primò, quia voluntas in omnibus determinatur ab ultimo judicio practico, & ipse etiam intellectus practicus determinatur ab ultimo fine, & ab omnibus iis, quæ necessariò cum fine sunt connexa. Secundò, quia multa media, natura sua contingentia, necessaria sunt ad obtinendum finem, vel saltem ad aliquem eventum. Tertiò, quia causa libera cogi potest, non quidem ad volendum, sed tamen ad faciendum. Contingentia fortuita, ac primum ea quæ fiunt, à naturâ fortuitò impedita, necessaria sunt respectu causarum istarum, quæ naturam impediunt, eamque fine suo, saltem primario, frustrantur. Quæ accidunt præter consilium voluntarii agentis, necessaria sunt, quia necessariò sequuntur concursum fortuitum plurium causarum, sic necesse est, quando aliquis loculos perdidit in via qua tibi transeundum est, ut eos invenias; sic aleæ eventus habet aliquid necessitatis, sed nobis incompertæ.

X. Observandum præterea, *necessitatem & contingentiam, vel in existentia* consistere, vel in *Prædicatione, vel in causalitate. Necessitas & contingentia in existendo* opponuntur immediatè, totumque Entis ambitum exhauriunt, ita ut, quod necessarium est in existendo, non possit dici in existendo contingens; &, quod est contingens, non possit dici necessarium, nimirum, quia necessitas in existendo, absoluta est necessitas, quæ neque contingentiam includit, neque in re contingenti includi potest: solus autem Deus in existendo necessarius est, quia solus independens est, ideoque existentia est de illius Essentia: reliqua omnia contingentia sunt, quia sic à Deo pendent, ut potuerint à Deo non fuisse effecta, atque etiamnum in nihilum possint redigi. Quid ergo? an res creatæ non sunt necessariæ? imò verò, sed necessitas non competit iis secundum existentiam, sed secundum causalitatem, qua pendent à suis causis.

XI. *Necessitas in prædicando* dicitur, cum propositionis prædicatum est de essentia subjecti, vel subjectum de essentia prædicati, eaque vocatur propositio καθ' αὑτὸ, &, si constet terminis reciprocis, καθ' ὅλου πρῶτον: hæc necessitas absoluta est, & ideò sine contradictione non potest negari: addit Aristoteles etiam propositiones κατὰ παντὸς,

παντὸς, sed præstat eas vocare contingentes, & certè Aristoteles, ipse eas vocat necessarias κατὰ συμβεβηκός. *Propositio contingens* dicitur, in quâ neque prædicatum est de essentia subjecti, neque subjectum de essentia prædicati, ac proinde quæ negari potest absque contradictione, de his plura in Log.

XII. *Necessitas & contingentia in causando*, sunt modi actionum & effectorum, quibus à suis causis dependent. In qua æstimanda, non est consideranda tota series causarum simul sumpta, sed unaquæque causa singulatim & seorsim; nam si effecta considerentur, cum omnibus suis causis simul sumptis, nihil erit in rerum natura contingens; causa enim secunda, eadem quà eadem, semper & necessariò agit idem; quare, cum idem effectum dependet à pluribus causis, idque diversimodè, nihil vetat idem simul esse necessarium & contingens, prout cum diversis causis comparatur. *Omnis necessitas consistit cum contingentia fortuita, præter absolutam: Contingentiam consultam sive libertatem, non solum absoluta necessitas evertit, sed & necessitas coactionis, & necessitas naturalis, non etiam necessitas determinans, aut ulla alia necessitatis hypothetica species.*

CAP.

CAP. XXX.

De Potentia & Actu.

Thesis. I.

POtentia *&* actus mutua habitudine se invicem respiciunt, ita ut omni potentiæ actus aliquis respondeat, & omni fere actui respondeat aliqua potentia: dico *fere*, quia puro actui nulla potentia respondet, ut postea dicetur; purus tamen actus dici potest potentiam respicere, quia potentiæ negationem includit. Ex quo manifestum est, *aliter actum ad potentiam, aliter potentiam ad actum referri*; nulla enim reperitur potentia, cui non respondeat actus.

II. *Potentia & Actus* sibi invicem *opponuntur*, alterque alterius includit negationem; non tamen quælibet potentia cuilibet opponitur actui, nec quilibet actus cuilibet potentiæ; sed certa potentia certo actui, & certus actus certæ potentiæ: eaque oppositio relativa est, atque insuper vel privativa vel contradictoria: nam interdum potentia actus sui privatio est, interdum pura negatio, ut ex sequentibus patebit.

III. *Potentia* alia est *Objectiva*, alia *Existens*, *sive*, ut ita dicam, *Entitativa*. *Potentia objectiva* est potentia ad existendum: ea consistit in negatione duplici, nempe *in*

negatione

negatione existentiæ, & in non repugnantia ad existendum, convenitque iis omnibus, quæ non implicant contradictionem, ac tunc solùm cum nondum existunt ullo modo, sive cum adhuc nihil sunt; sic mundus ante creationem dici potuit in potentia objectiva ad esse, & nunc quoque mundus alter, & tertius, &c. *Potentia objectiva* non solùm *opponitur* impotentia quædam sive *repugnantia ad existendum*, quæ iis competit, quæ contradictionem implicat; sed & *existentia*, quâ res actu existunt, vel perfectè, vel imperfectè, ac solùm ratione materiæ; quorum enim materia existit, ea sunt in potentia passiva sive subjectiva, vel saltem in potentia obedientiali.

IV. *Potentiam Existentem sive Entitativam* voco, quæ reperitur in Ente aliquo actuali, ac reverâ existente, in eóque distinguitur à potentia objectiva, quæ tribuitur iis, quæ actualem existentiam non habent ullo modo. Potentia Existens sive Entitativa admodum est varia, ita ut difficilè sit justè eam dividere; ut tamen aliquid conemur, primo eam *dividimus in naturalem & obedientialem* (sic enim vulgo vocatur.) *Potentiam naturalem* voco, quæ actum respicit naturæ suæ convenientem; estque, vel *activa*, vel *passiva*, vel *mista*. *Activa potentia* definitur, principium mutationis in alio, quatenus aliud est; sed nimis angustè, nam poten-

tiæ creandi non convenit, quæ tamen activa potentia est haud dubiè, sed Aristoteli incognita: melius ergo definitur, *qua res aliquid agit extra se.*

V. *Potentia activa* multas habet differentias; quædam enim *infinita* est, quædam *finita*; quædam *creativa*, quædam *transmutativa*; quædam *rationalis*, quædam *irrationalis*: quæ differentiæ paucis explicandæ sunt. Potentia *infinita* dicitur, quæ se extendit ad omnia quæ non involvunt contradictionem, eaque seipsam ad agendum applicat, ideoque caret omni potentiâ passivâ, nec reperitur in alio quam in solo Deo, solus enim Deus est infinitus: *Finita* potentia, licet alia major sit, alia minor, nulla tamen tanta est, quæ se extendat ad omnia possibilia, sive ad omnia quæ non implicant contradictionem: hæc semper ad agendum ab alio applicatur, ideoque cum passiva potentia est conjuncta.

VI. *Potentia creandi*, est potentia aliquid ex nihilo producendi, & aliquid in nihilum reducendi: utrumque infinitæ virtutis est, ac proinde, hæc infinita potentia est, quia infinita distantia est inter Ens & nihilum; ideoque veteres, qui infinitam potentiam ignorabant, generatim pronuntiarunt, *Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.* Potentia *transmutativa* est potentia, quæ versatur circa materiam aut subjectum existens, estque,

que, vel *ordinaria* vel *miraculosa*: Potentia *ordinaria* dicitur, quæ versatur circa materiam aptam & dispositam, estque, vel *naturalis* vel *artificialis*. Potentia *naturalis* sive physica, est nuda potentia, eaque, est vel *generatrix*, ac *corruptrix*, vel *auctrix*, ac *diminutrix*, vel *alteratrix*, vel *motrix*; de quibus in physicis. Potentia *artificialis*, est potentia habitu prædita; ars enim naturam præsupponit, ideoque non tam principium est operationum, quam *talium* operationum, id est, non est causa quod res operentur (hoc enim à natura est) sed quod operentur tali modo. Potentia *miraculosa*, est potentia quæ versatur circa materiam & subjectum planè indispositum & ineptum eaque infinita est, æquè ac potentia creandi, siquidem non minoris est virtutis aliquid ex inepta quam ex nulla materia producere: itaque competit soli Deo, eique est naturalis. Nam creaturæ miracula faciunt virtute Dei, eaque potentia in creaturis non est naturalis, sed obedientialis, ut mox dicetur.

VII. *Potentia rationalis*, dicitur quæ ad utrumque oppositorum indeterminata est; sive quæ potest operari & non operari; hoc vel illud operari pro arbitrio suo & consilio. *Potentia irrationalis* dicitur, quæ determinata est ad unum oppositorum, sive quæ potest agere, & non potest non agere;

agere; hoc agere & non aliud. Eſtque, vel *animalis*, vel *purè naturalis*: Potentia *animalis* eſt, quæ ſenſum ſequitur ſolummodò, qua potentia bruta animantia & pueri ante rationis uſum, & homines adulti cum agunt ἄνευ λόγου, operantur: potentia *purè naturalis* eſt, quæ agit abſque cognitione; talis eſt potentia in rebus inanimis, in plantis, in animalibus, quatenus ſecundum animam vegetativam agunt.

VIII. Potentiam activam vidimus. *Paſſiva potentia eſt* principium mutationis ab alio, quatenus aliud eſt, ut inquit Ariſtoteles, ſive, quod eodem redit, *potentia qua res aliquid ab alio patitur*, dixi *ab alio*, ut diſtinguatur à potentia *mixta*, de qua ſtatim: vocatur etiam potentia *ſubjectiva*, quia ſubjicitur mutationibus & formis, quæ ab agente per potentiam activam in illa cientur. Potentia *paſſiva vel eſt ſimpplex ac pura, vel compoſita*. *Pura* potentia eſt, quæ caret omni forma, hæc tribuitur materiæ primæ: potentia *compoſita* vocatur quæ formata quidem eſt, ſed apta tamen, quæ formetur ulterius.

IX. *Potentia mixta eſt principium mutationis in ſeipſo*: ab hac potentia fluunt actiones immanentes; quæ, quia & actiones dicuntur, quatenus ab agente cauſantur effective, & paſſiones, quatenus in illo recipiuntur, factum eſt, ut hujuſmodi potentia

mixta dicatur? non quia est ex duabus potentiis conflata, sed quia talium mutationum principium est, quæ respectu ejusdem subjecti & actiones & passiones dicuntur. Potentia activa & passiva principium etiam ejusdem mutationis sunt, quæ & actio & passio est, sed non respectu ejusdem rei, hæc de potentia naturali.

X. *Potentia obedientialis* est, quâ res aliqua ad agendum vel patiendum aut recipiendum à prima causa movetur, quod agere vel recipere sua natura non potest. Estque etiam, vel *activa*, vel *passiva*, vel *mixta*. *Ad* potentiam *activam* revoca potentiam faciendi miracula, à Deo, vel hominibus concessam, vel etiam brutis, veluti cum Balaami asina loquebatur: *ad passivam* potentiam in hoc genere, reducenda est potentia, quâ res omnis à prima causa miraculosè potest transmutari; talis potentia est in mortuis ad resurrectionem; in ægrotis ad miraculosam sanationem; in ferro ad natandum in aqua, in iuvenibus in ardente fornace versantibus ad resistendum igni; huc revoca potentiam illam, qua res omnis redigi potest à Deo in nihilum. *Mixta* potentia dicitur, verbi gratia, qua homo convertitur ad Deum, sive, quâ justificatur & sanctificatur: hæc enim non naturalis, sed obedientialis est haud dubiè, & non in sola passione, sed etiam in actione con-

ne consistit; siquidem homo ex nolente redditur volens.

XI. Potentiam examinavimus, ad Actum accedamus. *Actus est perfectio quædam qua potentia caret*; estque *vel Entitativus vel informans*. *Actus Entitativus* est, cujusque rei existentia, quatenus *opponitur potentiæ objectivæ*: estque, *vel purus, vel mixtus*. *Actus purus* dicitur, qui nihil habet admistum potentiæ passivæ, ut Deus: *actus mistus* ergò fuerit, cui aliquid passivæ potentiæ conjunctum est: estque, *vel incompletus, vel completus*. *Actus incompletus* dicitur, qui per formam in suo genere completur, ut materia: *actus completus* dicitur, cui nihil in suo genere deest, ut substantia finita quatenus accidentibus subjicitur: *actus completus, vel est absolutus, vel absistens*: quæ distinctio satis nota est. Quærat aliquis, cur formas tùm substantiales tùm accidentales non recenseam inter actus Entitativos, æquè ac materiam? Resp. Quia formæ non existunt, sed insunt materiæ aut subjecto suo; ac proinde non ut actus Entitativi, sed ut informantes considerari debent.

XII. *Actus informans* est perfectio potentiæ passivæ sive subjectivæ; estque, *vel naturalis, vel supernaturalis*. *Naturalis* est, qui à naturali ac finita causa conciliatur subjecto, estque, *vel primus, vel secundus*. *Actus Primus* est, principium operationis; *secun-*

dus, ipsa operatio. Actus *primus*, vel est *substantialis*, vel *accidentalis*, ut dictum est in doctrina de formis. *Actio* sive operatio, vel ut actio, vel ut passio, considerari potest: consideretur *ut actio*, sive, ut pendet ab agente, *est actus agentis*: si spectetur *ut passio* est *actus patientis*. Ideoque, actiones transeuntes non possunt dici actus informantes in quantum sunt actiones, sed in quantum sunt passiones, idque non ratione sui, sed ratione termini sui. Actus *supernaturalis* dicitur, qua causa prima subjecto præter naturam conciliatur; recipitque easdem differentias, quas naturali actui tribuimus; est enim, vel *primus*, vel *secundus*, &c.

XIII. Hæc de actu & potentia dicta sufficient, si Coronidis loco adjecero, potentiam activam esse potentiam traducendi aliquid ex potentia in actum. Itaque, potentiam aliquam recipit ut terminum à quo, & actum ei potentiæ respondentem, ut terminum ad quem. Et potentia quidem creativa, versatur inter potentiam objectivam, & actum Entitativum: potentia transmutandi, inter potentiam passivam sive subjectivam & actum informantem: & ordinaria, inter potentiam naturalem & actum naturalem: extraordinaria sive miraculosa inter potentiam obedientialem & actum supernaturalem.

CAP.

CAP. XXXI.

De Perfecto & Imperfecto, sive De Perfectibile & Perfectione.

Thesis. I.

PErfectum multi bono conjungunt, & perfectionem bonitati, quasi idem sint; sed non satis rectè. Nam licet omne perfectum bonum etiam sit, non est tamen omne bonum perfectum; nam omne Ens est bonum, sed non omne Ens perfectum est: Sunt enim quædam, quæ hoc quod sunt, imperfecta sunt; sive, quorum essentia in imperfectione posita est, ut materia prima, puncta, & id genus alia: quæ tamen bona sunt, qua Entia. Deinde, etsi perfectum cum bono, & imperfectum cum malo reciprocaretur, ratio tamen formalis multum discrepat; quod ex definitione manifestum erat.

II. *Perfectum est, cui nihil deest: imperfectum in quo aliquid deest.* Perfectio est id, quo perfectum ab imperfecto; imperfectio, quo imperfectum differt à perfecto. Itaque, imperfectio consistit in defectu quodam aut in negatione: perfectio, in negatione defectus aut negationis: ac proinde, imperfectum addit Enti defectũ aut negationem;

 per-

perfectum, negationem defectus aut negationis. At bonum & malum addunt Enti convenientiam & inconvenientiam, quæ non negationes, sed relationes sunt, ut suo loco diximus. Hinc sequitur, perfectum & imperfectum non esse sibi invicem contraria ut bonum & malum, sed opponi privativè aut quasi privativè: nam imperfectio est quædam privatio, aut quasi privatio perfectionis; at bonum & malum diximus esse contraria.

III. *Perfectum* multis modis dividi, aut si mavis, distingui potest. Ac primò perfectum, vel ut *Participium*, vel ut *Nomen*, accipitur. *Perfectum*, si ut *Participium* sumatur, nihil aliud est, quam quod ab agente quopiam vel ex potentia in actum eductum est simpliciter, si actus sit individuus, vel ad ultimum actus sui terminum perductum est, si actus sit dividuus. *Imperfectum* quod illi opponitur, appellatur, quod adhuc in potentia est, aut, si ad actum transit, nondum pervenit ad extremum actus sui limitem: veluti, quod adhuc in motu est vel in fieri, ut loquuntur. *Perfectio*, quæ huic perfecti & imperfecti significationi quadrat, græcè, vel τελείωσις, vel τελειότης dicitur: τελείωσις est motus, quo imperfectum mutatur in perfectum: τελειότης est terminus illius motus, & status in quo res perfecta ac consummata dicitur.

IV. Per-

IV. *Perfectum significatione Nominis* dicitur cui nihi deest, idque absque ullo respectu ad perficiens aut ad imperfectionem tanquam ad terminum à quo. Hæc significatio strictior est superiore; nam *quicquid perfectum est notione participii, est & perfectum notione nominis, sed non vice versa*: nam Deus perfectus est, sed nunquam imperfectus fuit, nec cuiquam debet perfectionem suam, ac proinde vox *perfectus* non habet notionem participii cum Deo tribuitur. Imperfectum tamen, quod huic perfecto opponitur, à priori non differt nisi sola ratione mentis. Perfectio, à quâ aliquid nominis significatione perfectum dicitur, τελειότης est. Τελείωσιν non admittit, ut patet exemplo Dei, aut saltem non, quatenus usurpatur ut nomen.

V. Secundò *perfectum* aliud est *absolutè tale*, aliud *secundum quid*. *Perfectum absolutè* dicitur, cui perfectio convenit sine ulla imperfectionis cujuscunque generis. Itaque, oportet infinitum esse quod absolutè perfectum est: ac proinde nihil absolutè perfectum dici potest præter Deum: Dei respectu omnia alia imperfecta sunt, non quidem privativè, quasi quædam iis desint quæ adesse debebant, sed negativè, quod non habent perfectiones quasdam, quæ sunt in Deo, vel etiam in aliis creaturis. *Perfectum in suo genere* vocatur, cui nihil de-

est ex iis, quæ isti generi adesse debent aut possunt. *Imperfectio*, quæ huic perfectioni opponitur, non negativa, sed privativa, atque adeo defectus quidam est; eaque duûm generum est: nam interdum res in suo genere dicuntur imperfectæ, quia carent aliqua perfectione quæ adesse debebat naturâ postulante; sic cæcitas, surditas, &c. imperfectiones dicuntur: interdum carent perfectione, quæ non debebat, sed poterat adesse; sic ignorantia, vitium &c. imperfectiones sunt.

VI. Tertiò *perfectum, aliud est quoad speciem, aliud quoad partes sive integritatem, aliud quoad gradus; perfectum quoad speciem* dicitur, quod revera est id, quod esse dicitur: *huic perfectioni nulla imperfectio opponitur*; nã quia res individuæ sunt quoad speciem, non potest quippiam in sua specie imperfectum esse. P*erfectum quoad integritatem* voco, quod habet omnes partes sibi debitas; hæc perfectio *in homogeneis* non differt à perfectione quoad speciem, sed *in heterogeneis* plurimum ab eo discrepat: *ei opponitur* aliqua species imperfectionis, quæ *mutilatio* dicitur. P*erfectio quoad gradum* dicitur, quæ summam habet in suo genere intentionem: *hæc perfectio* non *convenit* aliis rebus quam accidentibus, & quidem *solis qualitatibus*; nam cum substantiis aut actionibus tribuitur, id ob qualitates fit, quæ solæ gradibus

dibus suis variantur. Habet hæc distinctio præclarum usum in doctrina de legis observatione, operumque nostrorum perfectione: Ex. gr. cum 1. Joh. c. 2. v. 5. *Charitas Dei*, quâ scilicet Deus diligitur, *ἀληθῶς τετελείωται*, id est, *verè perfecta est*; *in eo*, qui observat τὸν λόγον αὐτοῦ, id est, *Christi*; id non de perfectione quoad gradum: sed quoad speciem accipiendum est: similiter cum subinde pii in hac vita dicuntur legem Dei *perfectè* servare, de perfectione quoad partes, non quoad gradus illud accipiendum est.

VII. Præterea *perfectio*, *alia essentialis est*, *alia accidentalis*, *perfectio essentialis est*, cum omnia adsunt quæ necessaria sunt ad essentiam: hæc potest etiam *transcendentalis* perfectio appellari; competit enim omni Enti eo ipso quod Ens est: Ens enim omne, essentiam habet, ac proinde omne quod ad essentiam constituendam est necessarium: hæc perfectio non differt ab ea, qua res dicitur perfecta secundum speciem. Perfectio *accidentalis* est additamentum essentiæ pertinens, vel ad operandum, vel ad patiendum quod sibi consentaneum, vel ad ornamentum. *Huic opponitur imperfectio*, qua voce, vel præcedentis imperfectionis privatio intelligi potest, ut cæcitas, surditas, &c. vel positivum quid, quo res propensa est agendum, aut obnoxia ad patiendum,

quod sibi adversum est, ut morbus, vitium, & quæ sunt alia.

VIII. *Perfectio accidentalis, vel naturalis est vel supernaturalis. Naturalem voco*, quæ naturam comitatur, aut ex causis naturalibus provenit; estque *vel Physica, vel moralis. Physica perfectio est*, qua res sibi sufficit ad operandum; sic dicitur animal perfectum quid, cum potest generare; sic valetudo quoque perfectio animalis dici potest, morbus imperfectio, siquidem æger est, qui naturales functiones exercere non potest: *Perfectio moralis* est, virtus aut habitus quicunque qui nostra industria gignitur; *imperfectio moralis* est, virtutis aliorumque habituum defectus aut vitium, aliique habitus perversi. *Perfectio supernaturalis* est, quæ non à natura aut à causis naturalibus, sed à Deo provenit: talis erat imago Dei in primo homine; in nobis, fides, spes, charitas; in Prophetis & Apostolis, virtutes miraculosæ. *Imperfectio supernaturalis* nulla datur; nam peccatum originis non Deo, sed nobis imputandum est, ob id quod in Adamo peccavimus, Rom. 5.

Libri primi finis.

INSTITUTIONUM METAPHYSICARUM,

LIB. II. CAP. I.

De divisione Entis in Substantiam & Accidens, & de Substantia in genere.

Thesis. I.

ABsoluta est *generalis* illa *Metaphysica pars*, quæ agit de Ente, ejusque principiis & affectionibus in genere: *Sequitur Metaphysica specialis, quæ descendit ad species Entis, quæ sine materiâ concipiuntur, & reverà quoque consistunt*, in iisque spectat affectiones & affectionum principia, quatenus illud in rebus incorporeis & immaterialibus fieri potest. Atque ut appareat, quæ species Entis huc referendæ sint, quæ non, instituenda est Entis in suas species aut quasi species distributio.

II. *Duæ sunt communissimæ divisiones Entis*, ut thesi 8. c. 2. libri superioris præsupposuimus: *Nam vel in Substantiam & accidens, vel in Deum & Creaturam dividi potest*; Utraque ex æquo totam entis latitudinem exhaurit: nec facilè dixeris, utra præcede-

re debeat, aut sequi: si Ens dividas in substantiam & accidens, & substantiam deinde subdividas in Deum & creaturam, accidentia videris creaturæ nomine non comprehendere: si contrà Ens dividas in Deum & creaturam, & creaturam deinde subdividas in substantiam & accidens, omittenda erunt omnia in hac divisione, quæ generatim omnibus substantiis conveniunt, & Deo reliquisque substantiis communia sunt, & non etiam accidentibus. Neque evitaveris hæc incommoda, si utramque divisionem seorsim tractes, sine ulla subdivisione; hoc enim si moliaris, non satis commodè descendere poteris ad finitam substantiam in genere & ad illius species: de quibus tamen haud dubiè multa dicenda sunt Metaphysico.

III. Cum ergò undecunque quædam incommoda se offerant, istac eundum est, qua occurrunt leviora: atque leviora sunt ea, quæ ad primam dividendi rationem videbantur pertinere, quam quæ pertinent ad alias. Itaque, partiemur Ens primò in substantiam & accidens, deinde substantiam subdividemus in suas species: quod autem videamur isthoc modo accidentia creaturarum appellatione non comprehendere, nihil est: accidentia enim eo modo sunt creaturæ, quo sunt Entia; atqui sunt Entia quatenus insunt substantiis; ergo

go isthoc quoque modo creaturæ sunt, & non per se, ut substantiæ. *Divisionem Entis in substantiam & accidens* ideò *præmitto*, quia notior est, quam divisio Entis in Deum & Creaturam; nam dari substantias ex solâ vocabuli significatione notum est: dari accidentia: quæ Entia sint à subjectis reipsa distincta, tametsi non ita notum est quam substantias dari, tamen satis evidenti ratione id ostendi potest ex actionibus & transmutationibus rerum, ut suo loco patebit: at divisio in Deum & Creaturam non est ita nota.

IV. *Substantia est Ens per se subsistens. Per se subsistere*, non excludit in hac definitione dependentiam ob omnibus causis (nam hoc sensu nullum Ens dici potest *per se subsistere* quàm solus Deus) sed solummodò dependentiam à subjecto: quæ dependentia vocatur ad causalitatem materialem. Itaque, *per se subsistere*, nihil est aliud quàm, non esse in subjecto: *in subjecto esse* dicitur hoc loco, quod ita est in aliquo, ut neque pars sit, neque seorsim possit existere: esse in subjecto, convenit accidentibus, eaque propria eorum natura est atque essentia. Ex quo concludi potest, hanc divisionem esse æqualem toti Entis amplitudini: *quicquid* enim verè *Ens est*, id *aut per se subsistit, aut in subjecto est*; quod enim per se subsistit, id non est in subjecto,

& quod non subsistit per se, id in subjecto est: & vice verso, quod est in subjecto, non subsistit per se, & quod non est in subjecto, id subsistit per se. Atque hæc omnia ita vera sunt, ut contrarium implicet contradictionem: itaque, si quis statuat, substantiam esse in subjecto, is statuit substantiam esse accidens, ac proinde, non esse substantiam; & si quis statuat accidens per se subsistere, is statuit accidens esse substantiam, ac proinde non esse accidens: quæ aperta est contradictio, sed de accidente suo loco dicemus.

V. Sed quid de Christi natura humana statuendum est? Ea enim substantia est, haud dubiè, & tamen non subsistit per se; non habet enim propriam ὑπόστασιν; sed subsistit ὑποστάσει divinæ naturæ, ideoque duæ illæ naturæ non sunt nisi unum ὑφιστάμενον sive suppositum aut persona. Resp. τὸ *per se subsistere*, vel ad existentiam spectat; vel ad subsistentiam: est autem subsistentia modus quidam substantiam singularem ejusque existentiam determinans, eamque reddens incommunicabilem pluribus subpositis, ut seq. capite docebo. *Si per se subsistere* existentiam spectat, Christi humana natura in abstracto considerata, haud dubiè potest dici per se subsistere, ideoque verè propriéque dicta substantia est: si verò referatur ad subsistentiam, non potest dici natura,

natura Christi humana per se subsistere; sed non ideò non est substantia, sed ideo non est suppositum.

VI. Ex dictis sequitur, *substantiam esse priorem accidente, naturâ, dignitate, definitione, & cognitione: natura*, quia accidentis esse est inesse substantiæ: *dignitate*, quia substantia magis habet rationem Entis quàm accidens; accidens enim est quoddam finitæ substantiæ additamentum, ideóque Ens non dicitur συνωνύμως de substantia & accidente, nec prorsus ὁμωνύμως, sed medio quodam modo, ut suo loco ostendimus: substantia prior est accidente τῷ λόγῳ sive *definitione*, quia accidens debet per substantiam definiri, saltem in genere, & quamvis in definiendis accidentium speciebus sæpè nulla nominetur substantia, dicitur tamen censeri nominata, quia in genere vel proximo, vel remoto, vel saltem remotissimo includitur. etiam *cognitione* prior est, non illa, quam sensus suppeditant, quæ confusa congnitio est (nam substantiæ non sentiuntur nisi per accidentia) sed cognitione distinctâ ac perfectâ, quam veræ ac perfectæ definitiones menti conciliant: addit Aristoteles, substantias *tempore* priores esse, sed non video quî id defendi queat ab eo, qui mundum voluit æternum esse.

VII. Substantia omnis indivisibilis est

quoad

quoad speciem: in quo habet conditionem & naturam numerorum. Numerum, si addita unitate augeas, aut dempta minuas, confestim eum in alia specie constituis: ad istum modum, si substantia ratione substantiæ vel minimum mutetur, ita ut perfectior vel imperfectior evadat; confestim in aliam speciem transit, definitque esse quod erat, & fit quod non erat. Ista transmutatio necessario debet momento fieri; nam si in tempore fieret, quoniam omne tempus divisibile est, ipsa quoque transmutatio, ac proinde & res quæ transmutantur, deberent esse divisibiles in sua specie, quod jam diximus esse absurdum.

CAP. II.

De Primis & Secundis Substantiis, deque Subsistentia.

Thesis. I.

S*Ubstantia dividitur in primam & secundam. Prima substantia est* substantia singularis: *secunda substantia* est substantia universalis. Substantia in hac divisione non spectatur ut genus (nam substantia quæ genus est, secunda substantia est) sed ut subjectum, quod dividitur per accidentia sive adjuncta sua; eaque, vel rationis vel realia: duobus enim potest exponi modis hæc divisio: vel enim dici potest, divisam esse

esse substantiam, conceptam sub essentiali ratione substantiæ; eamque, quatenus concipi potest ut prædicabilis de multis, dici substantiam secundam; quatenus verò concipitur ut tantum subjicibilis, vocari substantiam primam: atque hoc modo divisio petita est ab accidentibus sive adjunctis rationis) vel potest dici, substantiam hic dividi in sua definitione consideratam, & divisionem esse factam per reales modos participandi proprietatem substantiæ, quæ est, *per se subsistere*. Nam sicuti secundæ substantiæ in primis sunt, ita quoque in primis *per se subsistunt*: & hoc sensu petita est divisio ab adjunctis realibus.

II. Porrò, quia subjici tantum, quod est primarum substantiarum, & non tantum subjici, sed etiam prædicari, quod est substantiarum secundarum, immediatè sunt opposita sibique contradicunt; quemadmodum, per se subsistere in seipso, & non in seipso per se subsistere sed in alio: ob eam causam, omnis substantia quæ prima non est, necessariò secunda est, nec dantur substantiæ tertiæ aut quartæ. Est tamen ordo aliquis inter substantias secundas, aliæque propiores sunt primis, ut species, aliæ remotiores ab iis, ut genera.

III. Substantiæ primæ sunt maximè substantiæ, & inter substantias secundas unaquæque tanto magis substantia est, quantò

quanto proprius accedit ad ſubſtantias primas: idque non *κατ' οὐσίαν*, hoc eſt, ſecundum eſſentialem rationem ſubſtantiæ, ſed *καθ' ὑπόστασιν*, hoc eſt, ſecundum actualem modum ſubſiſtendi, qui primis ſubſtantiis per ſe convenit; ſecundis ſubſtantiis non convenit, niſi quia & quatenus ſunt in ſubſtantiis primis; de qua re ſtatim plura.

IV. *Subſtantia prima* vocatur à Scholaſticis *ſuppoſitum*: &, ſi ſit ratione prædita, *perſona*. Itaque, *Perſona* definiri ſolet, *rationalis natura, ſingularis atque individua ſubſtantia*. Sed hæc definitio non eſt ſatis accurata: nam anima humana à corpore ſeparata, & humana Chriſti natura, per ſe perſona fuerit, ſi iſta definitio obtineat, ideoque ſolet addi, quæ *pars alterius non eſt* (ad excludendam animam rationalem) nec *ab alio ſuſtentatur*, qua voce cavetur, ne humana Chriſti natura perſona ſit.

V. *Suppoſitum componitur ex naturâ ſubſtantiali* habente eſſentiam & exiſtentiam actualem, *& ex ſubſtantia* (græci Eccleſiæ proceres *ὑπόστασιν* dicunt) in abſtracto conſidera *quæ natura ſubſtantiali additur*: nam ſubſiſtentia ſive hypoſtaſis in concreto notat ipſum ſuppoſitum ſive perſonam.

VI. *Subſiſtentia* ſive *ὑπόστασις* in abſtracto *eſt modus ſubſtantialis, quo ſubſtantialis naturæ exiſtentia ita determinatur ut & per ſe ſubſiſtat, & incommunicabilis ſit*: in qua definitione,

tione, & natura subsistentiæ exprimitur, cum dicitur *modus substantialis*, & geminum munus, nempe *substantialis naturæ existentiam ita determinare*, actuare, complere, *ut sit ὑφιστάμενόν τι*, seu *substantia per se subsistens*, *& etiam reddere incommunicabilem*: de singulis aliquid dicendum, ac primùm de subsistentiæ muneribus.

VII. Ut *primum subsistentiæ munus* intelligatur, observandum est, substantiam duobus modis existere, nempe vel independenter, hoc est, proprio, vel dependenter ab alio (non ut à subjecto, sed ut à sustentante, atque, ut cum Scholasticis loquar, à supposítante) id est, aliena subsistentia. Subsistere enim est quasi genus, cujus duæ sunt species: subsistere per se, hoc est, propria subsistentia, & subsistere per aliud sive subsistentia alterius.

VIII. Ex quo sequitur, substantialis naturæ existentiam ex se incompletam esse: completique atque actuari cum afficitur propria subsistentia; aut potius, completam esse ac perfectam, quia & quatenus subsistentiam suam habet. Si quæ natura propriam subsistentiam non habeat, ea subsistere dicitur subsistentia aliena: quod cum fit, coalescunt duæ naturæ in unum suppositum sive personam: quia una est utriusque subsistentia, etsi sua sit cuique existentia: hoc modo subsistit humana natura Chri-

ra Christo θεανθρώπου; nam cum ipsa suam non habeat subsistentiam, & existat tamen, subsistere debet subsistentia divinæ naturæ sibi communicata. Atque ideò Christus una tantum persona est, licet duabus constet naturis, quarum unaquæque ab alterâ suâ essentiâ atque existentiâ reverà diversa est: quoniam illæ duæ naturæ ὑποστατικῶς, hoc est communi subsistentia seu ὑποστάσει uniuntur.

IX. Ut duæ naturæ uniri possunt in una eâdemque subsistentia: ita potest una natura habere plures subsistentias; & tùm una eademq; numero natura sive essentia constituit plura supposita aut personas, τρόπῳ ὑπάρξεως, hoc est, subsistendi modo sive subsistentia diversas. Sic una eademq; essentia divina subsistit in tribus distinctis personis, quia tribus prædita est subsistentiis.

X. Porrò natura, quæ plures subsistentias admittit, debet esse infinita: ut & illa, quæ naturæ cuipiam à se diversæ suam subsistentiam communicat, eamque assumit in unitatem personæ sive suppositi. Finita natura sua quælibet hypostasi ita definita est, ut tota subsistat in uno supposito, atque ita ut extra eam subsistere non possit, idque non aliam ob causam, quam quia finita est.

XI. Cavendum est hoc loco, ne credas proprietates naturæ communicari, quando commu-

communicatur hypostasis. Nam sicut ipsæ naturæ distinctæ manent etiamsi coaluerint in unam personam; ita quoque manent distinctæ proprietates; communisque hypostasis non magis facere potest ut proprietates communes fiant, quàm ut ipsæ naturæ confundantur: hypostasis enim est modus additus naturæ, at proprietates emanant à natura. Ex quo sequitur, non posse communes esse proprietates, quæ emanant à distinctis naturis: at nihil vetat, hypostasin communem esse, quoniam ea tolli potest, naturâ tamen salvâ. His addo, hypostasin non communicari formaliter sed tantum effectivè.

XII. Atque hæc de primo munere subsistentiæ; *alterum munus est*, naturam substantialem *reddere incommunicabilem*. Quod ut intelligas, observandum est, naturam duobus modis communem dici, nempè vel pluribus individuis (sic omnis natura universalis communis dici potest, vel pluribus suppositis; sic una eademque natura divina, eaque singularis, communis est tribus personis Patri, Filio, & Spiritui Sancto. Hinc sequitur, duobus quoque modis eam dici posse incommunicabilem: primo, cum non potest abstrahi à differentia individuante, & concipi sub ratione generis aut speciei: secundò, cum non potest communicari pluribus suppositis, sive substantiis

tiis primis, in suo genere completis & perfectè actuatis. Prior illa incommunicabilitas est à cujusque rei singularitate, sive differentia individuante; posterior provenit à subsistentia. Quare, quemadmodum quod singulare est, non potest communicari pluribus inferioribus; Ita quoq; quod determinatum est subsistentia, non potest communicari pluribus suppositis. Sic Dei natura considerata ἀπολύτως, communis est tribus personis, quoniam in essentia sua communi non includit subsistentiam: at eadem considerata ὑποστατικῶς, id est, affecta subsistentia, communicari amplius non potest; nam Essentia Dei subsistens in persona Patris, nequit Filio communicari.

XIII. *Quid* autem *subsistentia sit*, obscurum est, & multiplici sententiarum varietate disputatum. Quas ne operosè repetam: Primò statuo, *subsistentiam non esse substantiam*; nam si substantia foret, prima foret haud dubiè substantia (nam secunda mentis operatione tantum à prima abstrahitur) atqui omnis substantia prima constat natura & subsistentia: subsistentia natura & subsistentia non constat (daretur enim progressus in infinitum) sed naturæ additamentum est. Secundò *non esse accidens*, quia accidens non potest complere substantiam aut eam reddere incommunicabilem. Præterea, si esset accidens, aut

esset,

esset accidens proprium & inseparabile, aut commune ac separabile: non est accidens proprium, siquidem accidentia propria naturam sequuntur: nec commune, quia id abesse potest salvo supposito; at subsistentia non sequitur naturam, quia una eademque natura potest habere tres hypostases, & una subsistentia convenire potest duabus naturis: non potest etiam abesse à supposito, quia suppositum per hypostasin est suppositum. Tertiò, *non esse relationem aut respectum ad aliud*; quod in creatis rebus manifestum est; & cur aliter in divinis statuamus? Sunt quidem in Deo relationes personales; sed illæ non sunt personarum subsistentiæ, siquidem personis tribuuntur, quæ subsistentiis affectæ sunt, non ipsi naturæ divinæ, quod valdè considerandum est.

XIV. *Superest ergo, ut* quemadmodum antea in definitione diximus, *sit modus substantialis. Modum substantialem voco, qui substantiam actuat ac determinat in ratione suæ substantiæ*: in eoque differt à modis accidentalibus, qui aut accidens modificant, aut si modificent substantiam, in ratione tamen ac conceptu substantiæ non includuntur: non est autem modus mutabilis ac separabilis, sed immutabilis prorsus ac inseparabilis; Non potest etiam prima substantia sua privari subsistentia, nisi ipsa quoque pereat,

pereat. At humana Christi natura non habuit ὑπόστασιν sive subsistentiam, dicat aliquis; ergo subsistentia non est inseparabilis? fateor, inquam ego, non habuisse propriam, sed semper habuit, & æternum habebit communem cum natura divina: natura enim humana nunquam fuit in rerum natura non unita naturæ divinæ. Quod adeò verum est, ut ne quidem in triduo mortis soluta fuerit hæc unio: nam licet anima à corpore fuerit separata, neutrum tamen, neque anima neque corpus, sejunctum fuit à natura divina, sed utrumque ei mansit ὑποστατικῶς unitum: nec tamen ideò divisa fuit aut geminata persona.

XV. Ex dictis patet, *in omni prima substantia seu supposito compositionem aliquam reperiri, sed quæ tamen ex se nullam imperfectionem inferat*; ideoque etiam in Deo locum habere potest. Nam quod substantiæ creatæ ac finitæ, in quibus ista est compositio, imperfectionem includant, id non ex compositione proficiscitur, sed ex finitudine, ut diximus thes. ult. cap. 9. libri superioris.

XVI. Ex his etiam colligi potest, quomodo loquendum sit, cum agitur de distinctione quæ est in personis S. S. Trinitatis. Nam cum persona quælibet essentiam includat & subsistentiam, & subsistentia sit modus; sequitur, personam quamlibet

libet ab essentiâ modaliter differre. Sed quomodò distinguuntur personæ inter se? Quidam ajunt, realiter discrepare, alii modaliter; utrique rectè. Nam qui dicunt discrepare realiter, considerant unamquamque personam veram esse rem, atque interim ita distingui, ut ista distinctio non pendeat ab operatione nostræ mentis. Qui distinctionem illam modalem vocant, considerant personam quidem unamquamque esse rem, attamen tres personas non esse tres res (nam si tres res essent, tres quoque essentias haberent) sed unam eandemque substantiam aut rem, modo tamen subsistendi à seipsa differentem.

XVII. Hæc de substantia prima: *Substantia secunda* sive universalis, *à prima abstrahitur*: neque verò abstrahitur à sola natura, ut voluit Fonseca, sed à toto supposito, ita ut & ipsa componatur ex natura & subsistentia communiter sumptis, sicut prima substantia sive suppositum componitur ex naturâ & subsistentia singulari. Præsupponamus enim impræsentiarum, universalia sola ratione distingui ab unoquoque individuo: quo constituto corruit sententia Fonsecæ: nam cum substantia Petri, verbi gr. sit modus additus naturæ Petri, & ab illâ ex natura rei & non sola ratione distinctus; etiam hominis subsistentia in communi sumpta, natura sua distingui debebit

 à na-

à natura humana in communi sumpta: nam homo & Petrus reipsa idem sunt, solaque ratione distinguuntur, ut ante dictum est, ac proinde, & humana natura reipsa eadem est humanæ naturæ Petri, ab eaque sola quoque ratione differt: Ergo sicuti *Petrus* præter individuam naturam humanam sibi propriam, includit subsistentiam; ita quoq; includit homo, præter communem naturam, subsistentiam quoque communiter sumptam: & sicuti subsistentia Petri non sola ratione, sed modaliter differt à natura Petri individua, ita quoque non sola ratione, sed modaliter differt communis hominis natura à communi subsistentia.

XVIII. *Hæc tamen abstractio non habet locum in Deo.* Deus enim essentia sua ac naturæ necessitate singularis est, nec ab illa abstrahi potest communis quædam natura aut conceptus Deitatis: nam non tantum non sunt plures Dii, sed plures esse, implicat contradictionem, ut alias diximus, & suo loco dicemus ex professo.

XIX. Hæc doctrina de distinctione naturæ ac subsistentiæ, ex Theologia descendit, non ex Philosophia. Philosophus enim sine ope Theologiæ vix ac ne vix quidem agnosceret hanc, quam tradimus, differentiam. Attamen in Theologia habet præclarum usum, cum agitur de persona Christi

θεανθρώπυ,

ἀναθημάτων, deque mysterio adorandæ Trinitatis. Cur ergò ea de re agitur in Metaphysicis, & non potius in Theologia? Ut intelligamus, illa Theologiæ dogmata, tametsi supra Philosophiam sint, non tamen cum Philosophia pugnare. In cum finem ita explicandæ sunt istæ Theologorum voces, ut nulla in iis videatur esse contradictio Quod hæretici Trinitarii perperam conantur ostendere.

CAP. III.

De distributione Entis in Deum & Creaturam, & aliis æquivalentibus.

Thesis I.

SOlet *Ens* in genere sumptum *dividi in Deum & creaturam* sive in Ens à Deo factum ac dependens: &, quia hi termini non satis noti sunt, neque suæ significationis non ostendunt veritatem divisionis, propterea ea tradi solet terminis notioribus, sic tamen, ut res eodem redeat. Ac primò, *Ens aliud à se est, aliud ab alio*: ubi primum nota, Ens à se duobus modis dici posse, nempe vel affirmatè, quasi diceres, Ens, quod à se producitur, aut productum est; atque hoc modo nullum omnino Ens à se esse potest, ut suo loco ostendimus; vel negativè, ita ut esse à se nihil aliud sit, quàm non esse ab

alio: atque hoc modo intelligenda est proposita divisio.

II. Secundò, *Ens aliud est independens, aliud dependens ab alio.* Ens ab alio dependere dicitur, quod ab alio causatur quoquo modo: ergo independens est, quod ab alio nullo modo causatur.

III. Tertiò, *Ens aliud est per Essentiam; aliud per participationem.* Ens per essentiam dicitur, ad cujus essentiam spectat τὸ esse sive existere: Ens per participationem, quod existit ope & causalitate alterius.

IV. *Ens aliud est actus purus, aliud est actus potentialis*: in hac divisione observa, actum intelligi Entitativum. Cæterum, actus Entitativus purus dicitur, in quo nihil est objectivæ vel subjectivæ potentiæ; ergo actus non purus dicetur, sive potentialis, in quo aliquid subjectivæ vel objectivæ, vel utriusque potentiæ, reperitur. Hæc divisio licet non satis videatur esse nota ex terminis: attamen ex præcedentibus satis apertè sequitur. Si enim datur Ens à se, ac prorsus independens, datur etiam purus actus: nam quod à se est, illud prorsus est immune à potentia objectiva, quia nunquam non fuit, nec potest non esse; est etiam immune à subjectiva potentia, quia quod subjectivam potentiam habet, indiget causalitate materiali, ac proinde & efficiente, à qua potentia subjectiva promovetur ad actum:

at quod à se est, non habet causam efficientem: ergo, quod à se est, non habet potentiam subjectivam. Contrà, omne Ens ab alio dependens, aliquo modo potentiale est: nam primo, habet potentiam objectivam; quia quod ab alio suum esse habet, id, si in se consideretur, intelligitur in potentia objectiva, è qua ad actum deductum est ab eo, à quo suum esse habet: deinde, habet etiam potentiam subjectivam; quod quidem per se non est ita notum, suo tamen loco probabitur.

V. Quintò, *Ens aliud est necessarium, aliud contingens*. Ens necessarium dicitur hoc loco, quod sine contradictione non potest dici, non esse: contingens, quod potuit, atque etiamnum potest, non esse. Hæc divisio nota est, si præsupponamus creationem dari, & creationem esse actionem liberam: Si statueremus primam causam agere ex necessitate naturæ, non esset quidem tàm manifesta, esset tamen vera, & posset naturaliter innotescere; quia non omnia Entia fierent à causa prima immediatè; & si quæ fierent aliarum causarum interventu, illa cõtingenter fierent, siquidẽ possent impediri.

VI Sextò, *Ens aliud est infinitum, aliud finitum*. Finitudo & infinitudo non spectant hoc loco quantitatem, sed essentiæ perfectionem, in qua necesse est latitudinem quandam concipiamus, per modum

quantitati. Quod autem Entia sint finitæ perfectionis, per se clarum est: cumque ea perfectionem istam ab alio accipiant, necesse est dari Ens aliquod, in quo omnis ista perfectio vel formaliter vel eminenter contineatur, ideóque debet esse infinitum.

VII. Hæ divisiones omnes inter se & cum illa coincidunt, qua Ens dividitur in Deum & creaturam, quam initio proposuimus, licet aliquanto videantur manifestiores. Nam etiamsi constet, esse Ens quodpiam à se dependens, per essentiam &c. non tamen confestim manifestum est, illud esse Deum: & licet constet, dari Entia quædam ab alio facta, dependentia, contingentia, per participationem, &c. non tamen statim constat, ea esse creaturas. Cur ergò obscurissimam omnium divisionum sumis, dicat aliquis, cæteris omissis, quæ veritatem habent illustriorem? Quia, hac divisione explicata & probata, cæteræ etiam omnes erunt explicatæ ac probatæ; ac probatis & intellectis cæteris, hæc adhuc poterit ignorari; ubi enim demonstratum erit, esse Deum, utique quoque demonstratum erit, dari Ens aliquod à se independens, per essentiam, actum purum, necessarium, atque infinitum; hæc enim omnia Deo conveniunt. Et, si demonstratum fuerit dari Entia creata, erit etiam demonstratum, dari entia ab alio facta, de-

pendentia, per participationem, potentialia, contingentia, & finita, quia ista omnia rebus creatis conveniunt.

VIII. Cæterum, tametsi Ens in genere sumptum, istis omnibus modis dividi soleat, nos tamen divisiones istas, atque imprimis eam, quæ initio proposita fuit, qua Ens dividitur in Deum & creaturam, accommodabimus solis substantiis; accidentibus, quæ neque Deus sunt, neque per se primò creantur, in ultimum locum rejectis.

CAP. IV.

Deum esse.

Thesis I.

OMnis divisio, aut per se ita debet esse manifesta, ut ex terminis innotescat, aut si non sit ita nota, oportet eam demonstrari. Videndum igitur, an istæ propositiones, *Deus est*, & *quicquid præter Deum est, à Deo factum creatumq; est*, sint ita notæ, ut intellecta significatione vocum quibus efferuntur, sine ulla ratiocinatione assensum impetrent, sicuti hæc propositio; *Totum est majus sua parte*. Ego verò non existimo, quempiam repertum iri, qui id ausit asserere. Nam quam multi fuerunt olim (ut de prima propositione nunc disputem, nam de altera dicetur suo loco) atque utinam ho-

dieque non reperirentur, qui palam profiteantur se credere, non esse Deum. Verbo, inquies, hoc profitentur; ac fieri non potest, ut mens non afficiatur aliquo sensu ac metu Deitatis: esto sanè; at tamen hinc sequitur, non ita notam esse propositionem hanc, *Deus est*, quàm, *Totum est majus sua parte*: nam posterius hoc nemo seriò negare potest. Deinde, quàm multæ gentes sunt, apud quas nullum extat vestigium Religionis? ex quo colligas, nullum quoque sensum numinis in iis vigere. Si reponas, istos quidem homines non credere, *Deum esse*, sed etiam non credere contrarium; nec mirum, siquidem nihil fortè unquam de Deo fando audiverint. Si, inquam, hoc reponas, ego quoque vicissim quæram, an existimes, si quis illis hominibus explicaret, quid nomine Dei significetur, confestim illos credituros esse absque ulla ratiocinatione, *esse Deum?* Imò tantùm abesse puto, ut ex solâ nominis definitione sint agnituri, *esse Deum*, ut contrà argumentis opus esse existimem admodum obviis, ad illorum animos convincendos: in causa quidem, illorum stupor est, aut pertinacia, aut præjudicium, aut affectus, fateor; sed si ex terminis esset manifestum, *esse Deum*; intellecta terminorum significatione, nullus stupor, nulla pertinacia, præjudicium, aut affectus impedire posset

set hominis mentem quo minus crederet, *Deum esse.*

II. Itaque cum dicitur, *Deum esse,* naturaliter esse notum, non dicitur, huius propositionis notitiam atque assensum animis nascentium inscriptam atque insculptam esse (nam hoc falsum est: anima enim nascentium est tabula rasa, in qua omnium rerum notiones inscribi possunt, sed reverà nulla est inscripta; ne quidem illarum propositionū, quarum notiones κοινὰς ἐννοίας Stoici vocant) sed hoc dicitur, primam illam Deitatis notionem, quâ statuimus Deum esse, non ex revelatione proficisci, sed ex ratiocinatione & discursu. Quod adeò verum est, ut Theologia, quæ omnia sua dogmata ex revelatione habet (nam quatenus aliquid naturali ratione probat, hactenus Philosophum agit) non probet, sed præsupponat, Deum esse. Primum enim Theologiæ principium est, S. Scripturam esse θεόπνευστον. nam si hoc principium probandum sit, non authoritate Scripturæ probari potest (esset enim petitio principii) sed ex S. Scripturæ adjunctis atque effectis: atqui hoc principium, S. Scripturam esse θεόπνευστον, præsupponit, *esse Deum*; ergò & Theologia id præsupponit, non probat. Quare si id probatione indigeat, utique Philosophiæ proprium erit, illam demonstrationem instituere.

III. Nec tamen magna subtilitate opus est ad eam rem, in sobriis & moderatis ingeniis. Nam tàm manifesta Deitatis indicia omnibus penè creaturis, ac imprimis toti mundo insculpta sunt, ut, qui ex iis non colligant, & esse Deum, & Deum religiosè colendum esse, dicantur veritatem in injustitia detinere, eoque nomine ἀναπολόγητοι sint, id est, omnis excusationis prætextu destituti, ut philosophatur *Paulus* ad Rom. 1. Imo verò Actor. 17. docet Deum ψηλαφώμενον, id est, palpabilem esse, non in se quidem, sed in creaturis suis. Verùm enimverò, quia is est humanæ mentis stupor & protervia, ut præjudiciis & affectibus obtenebrata, cæcutiat in tàm clarâ luce, & evanescat in suis ratiocinationibus, ut non solum Deum, non ita ut oportet, colat, sed etiam sæpè eum ne agnoscat quidem: ob eam rem necesse est ostendere & explicare, quomodo τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ in creaturis manifestum sit, & demonstrationem ita instituere, ut etiam protervos & pertinaces expugnare possit.

IV. Ad eam rem necessarium est ante omnia, ut constet, *quid Dei nomine intelligatur*: nam frustrà quæritur an res sit, si τὸ λεγόμενον antea non sit perspectum. Duo autem in eo vitando sunt extrema, primò ne nomen Dei ad quodlibet attributum Dei accommodemus, eoque demonstra-

to, putemus demonstratum esse, Deum esse: nam proprium Dei, est, nobilissimum omnium entium esse, esse independens, primum motorem, &c. attamen si quis crederet, dari Ens nobilissimum, aut independens, aut primum motorem esse, non crederet propterea Deum esse: si quis enim crederet nihil rerum esse præter corporeum hunc mundum, is credere deberet, hominem esse *Deum*, si Ens nobilissimum esset *Deus*: item, si quis fateatur cum Aristotele, primi mobilis motorem esse primum motorem absolutè, nec tamen quicquam aliud ei tribuat, quàm hoc, quod sit primus motor, non poterit profectò iste dici novisse, Deum esse. Alterum extremum est, ne nomine *Dei* intelligamus omnes illius proprietates & attributa: hoc enim si fieret, numquam posset esse demonstratum, *Deum* esse, nisi prius demonstrata essent omnia *Dei* attributa.

V. Ut ergò modum inter duo illa extrema teneamus, ordiamur ab eo, quod omnium hominum consensione firmatum est, *Deum religiosè venerandum esse*. Ubi enim sensus est Deitatis, ibi & religio aliqua viget; & vicissim, ubi religio viget, ibi aliquis sensus est Deitatis sive numinis. Itaque tum demum, Deum demonstratum erit esse Deum, quando erit demonstratum, esse Ens ejusmodi, quod religiosè colendum sit.

VI. Quod religiosè colendum est, id omnes arbitrantur esse Ens, quod ab alio factum non est, quod causa sit cæterorum Entium, eoque non solum perfectissimum ac nobilissimum omnium Entium, quæ facta sunt, sed & eorum, quæ fieri possunt, atque adeò infinita quadam perfectione præditum. Hæc igitur sigillatim demonstranda sunt.

VII. Atque, ut à primo ordiar, quod cæterorum fundamentum est: Quicquid factum est, ab alio factum est, nihil enim à seipso fieri potest: quare, cum videamus multa Entia facta esse, vel veniendum est ad Ens aliquod, quod à nullo factum est, vel datur circularis dependentia in causis efficientibus, vel progressus in infinitum. Sed non datur dependentia circularis, quia sequeretur idem fore causam & effectum sui ipsius; nam cum causa causæ etiam sit causa causati, si circularis dependentia daretur, & A ex. gr. foret causa ipsius B, & B ipsius C, & C vicissim ipsius A, sequeretur A esse causam sui ipsius. Non datur etiam progressus in infinitum; nam si unaquæque res facta sit ab alio, nulla excepta, etiam tota rerum collectio facta erit ab alio: atqui præter res omnes simul sumptas & collectas, nihil est, à quo tota rerum collectio possit dici facta: ergo non omne Ens ab alio factum est; ac proinde datur Ens

quoddam, quod factum non est. Quod primo loco erat demonstrandum.

VIII. Hinc sequitur quidem, omnia quæ facta sunt, ab hoc ente facta esse, vel immediatè vel mediatè; sed hoc non est satis, nisi eâdem operâ constet, in illis quoque, quæ aliarum causarum interventu ab ente non facto proveniunt, illius quoque vim elucere. Atque hoc ex motu patet: nam quicquid à re facta fit, per motum aut mutationem fit; nihil autem movetur à seipso: ergo sicut antea ad primum effectorem adscendebamus, ita hic quoque adscendendum erit ad primum motorem in unaquaque re. Hæc collectio multò manifestior est priori, ita ut etiam ab iis agnita sit, qui tamen primum effectorem negaverunt, Hisce si adjicias, non posse fieri, ut alius sit primus motor, alius effector, res confecta erit, probatumque, omnia, quæ fiunt, ab eo fieri tanquam à primo motore, qui primus est rerum omninum effector: atque hoc admodum manifestum est. Nam qui potest res efficere & revera efficit, quæ non erant, cur non posset movere, imò cur non moveat eas, quæ jam factæ sunt? Concludimus igitur, omnia, quæ facta sunt ab illo Ente, quod à nullo factum est, vel tanquam à primo effectore, vel tanquam à primo motore, facta esse: quod erat secundo loco demonstrandum.

IX. Hinc

IX. Hinc porrò sequitur, illud Ens esse perfectissimum: quod enim causa est omnium eorum quæ facta sunt, id debet omnem perfectionem possibilem in se continere: omnis enim perfectio talis est, ut fieri possit, aut ut fieri nequeat. Perfectio quæ fieri potest debet in eo Ente contineri quod factum non est: nam perfectio effecti debet contineri in causa vel formaliter vel eminenter: atqui quod factum non est, causa est omnis perfectionis quæ fieri potest. Perfectio quæ fieri non potest, in quo sit, si non sit in eo Ente quod non est factum? ergo Ens non factum omnium entium perfectissimum ac nobilissimum est.

X. Neque autem solùm perfectissimum, sed & absolutè, id est, infinitè perfectum est: quicquid enim finitum est, in eo non est omnis perfectio possibilis: nihil enim repugnat, ente quolibet finito dari Ens finitum perfectius. Ergò, cum omne quod fieri potest, fieri possit ab illo Ente quod factum non est, sequitur profectò, Ens illud, quod factum non est, infinitè perfectum esse: nam si esset finitum, nihil ab illo fieri posset nisi finitum, idque æqualis aut certè non majoris perfectionis. Quare, cum quolibet finito Ente possit dari aliquod Ens finitum perfectius, & perfectius non possit fieri ab imperfectiori, sequitur

Ens aliquod fieri posse suâ naturâ, quod non posset fieri ab illo Ente non facto, si non foret infinitum : sequitur ergò dari Ens infinitum : quod erat ultimo loco probandum.

XI. Hæc demonstratio tàm est evidens & potens, ut omnes homines sanæ mentis eam capere æque atque ea capi possint. Nam in omnium penè hominum animis ita se exerit, ut quamvis fallaciis convellatur, affectibusque obscuretur, efficiat tamen, ut recurrat hæc existimatio, *Deum esse, religioseque colendum esse, eumque peccata etiam occultissima punire, præmiisque benefacta compensare*; non quidem ut ista existimatio sufficiat ad pietatem, sed tamen, ut satis sit ad ἀναπολογησίαν utq; id etiam in ejusmodi hominibus, qui credere volunt, & sese credere profitentur, non esse Deum. Hoc est opus illud legis, quod omnium hominum animis inscriptum esse testatur Paulus ad Rom. c. 2. vers. 15.

CAP. V.

De Essentia Divina, et illius Attributis in genere.

Thesis. I.

IN *Deo spectanda est Essentia & Attributa. Essentia Dei invisibilis est & incomprehensibilis*: quia enim immaterialis est, externis sensibus

sensibus non objicitur, ideoque nec ad intellectum deferri potest modo naturali; quia nihil in intellectu est, quod non prius fuerit in sensibus, oportetque intelligentem speculari phantasmata: atqui rerum immaterialium nulla sunt phantasmata. Quod adeò verum est, ut ne separatus quidem intellectus divinam essentiam queat intueri naturali modo; quod enim finitum est, infinitam rem non potest comprehendere: atque in eo quidem plerique omnes consentiunt.

II. Utrum verò intellectus separatus essentiam divinam queat intueri modo supernaturali? Theologi certant, & adhuc sub judice lis est; ego negantibus accedo: nam ratio ab intellectus nostri finitate ducta, haud minus probat, Dei essentiam non posse comprehendi modo supernaturali, quàm non posse comprehendi modo naturali: nam si infinitum non potest comprehendi à finita re, oportet aut Deum illo modo supernaturali finitum fieri, aut intellectum infinitum. Quod Scholastici dicunt, Dei essentiam non posse comprehendi, sed apprehendi, nihil causam istam juvat, est quidem discrimen aliquod, inter cognitionem comprehensivam, & apprehensivam, ubi res objecta divisibilis est, potestq; per partes intelligi: at in re simplicissima comprehendere & apprehendere non diffe-

differunt; qui enim eam apprehendit, eam quoque comprehendit.

III. Nec contra nos facit, quod Paulus dicit, *in futura vita nos visuros Deum* πρόσωπον πρὸς πρόσωπον 1. Cor. 13. vers. 12. nec quod Johannes dicit 1. Epist. cap. 3. vers. 3. *nos visuros eum sicuti est.* Nam Paulus non loquitur de visione essentiæ divinæ, sed de notitia Dei, qua illius attributa percepturi sumus in futura vita, longè perfectiori modo, quam fit in hac vita: nam in hac vita, etiam cum longiusculè progressi nobis videmur in cognitione rerum divinarum, Deum tamen, id est, attributa Dei haud aliter cognoscimus, quàm δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι: at in futura vita Deum cognoscemus, id est, attributa Dei, de facie ad faciem, id est, coram, modo, quo fieri potest, perfectissimo: Johannes per pronomen αὐτὸν non Deum intelligit οὐσιωδῶς, sed Christum, ut ex præcedentibus verbis apparet.

IV. *Attributa Dei, vel sunt penitus incommunicabilia, vel rebus aliis communicari possunt,* saltem κατ' ἀναλογίαν. *Attributa incommunicabilia* sequuntur Dei essentiam immediatè atque absolutè: ut sunt, necessitas, unitas, æternitas, immensitas, simplicitas, atq; immutabilitas. *Attributa communicabilia* conveniunt Deo in ordine ad creaturas, sive res à se factas: suntq; vel δυνάμεις ἐνεργητικαί;

ut

ut vita, intellectus, voluntas, potentia: vel operationes, eæque vel immanentes; ut intelligere, velle: vel transeuntes, ut creare, conservare, & gubernare sive providere. Quæ omnia duobus generibus possunt contineri: nam vel actiones sunt, vel proprietates.

V. *Proprietates inter se & ab essentia divina, non reipsa, neque modaliter, sed sola ratione distinguuntur*: non reipsa; quia Deus omnem perfectionem possibilem in essentia sua continet: non potest ergo proprietas ulla Deo convenire, quæ ab essentia reipsâ discrepet; deinde, si proprietates discreparent reipsa ab essentiâ, vel essent substantiæ vel accidentia: non possunt esse substantiæ, quia substantia substantiæ proprietas esse nequit: non etiam accidentia, quia infinitæ substantiæ nihil accidit: accidens enim est additamentum substantiæ & quasi complementum quoddam; at infinitæ rei nihil addi potest. Hinc sequitur, proprietates inter se non distingui reipsa: nam, quæ reipsa eadem sunt uni & eidem singulari tertio, ea quoque inter se eadem sunt. Non distinguuntur etiam proprietates ab essentia, aut inter se, modaliter, quod satis manifestum est in proprietatibus incommunicabilibus: nam æternitas species durationis est, immensitas ad localitatem pertinet: atqui antea docuimus

dura-

durationem & localitatem sola ratione discrepare ab Ente. Si ita se res habeat in proprietatibus incommunicabilibus, nulla causa est cur aliter statuamus in proprietatibus communicabilibus. Actiones transeuntes haud dubiè reipsa distinguuntur ab essentia Dei: de immanentibus suo loco videbimus.

VI. *Illa* Attributorum divinorum *distinctio*, non *est* rationis ratiocinantis, sed *rationis ratiocinatæ*; si enim esset distinctio rationis ratiocinantis, hæc propositio, Deus est ubique, omniscius & id genus aliæ, omnes essent identicæ: quod est falsum. Sunt igitur in ipso Deo diversi λόγοι atque habitudines ad Creaturas, quibus fit, ut una simplicissimaque essentia, diversis ac dissimilibus conceptibus apprehendatur. Ex. gr. si concipias essentiam divinam cum respectu ad tempus, dicetur æternitas; si cum respectu ad locum, immensitas, hoc est, ipsa essentia æterna atque immensa.

VII. In cognitionem divinorum attributorum nos deducent Dei opera: nam cum Deus causa sit rerum omnium, quicquid uspiam perfectionis est, id Deo attribuimus modo quodam eminentissimo: & quicquid in rebus defectum norat, aut qualemcunque imperfectionem, id omne à Deo removemus.

VIII. Sed si attributa non distinguantur

tur ab essentia divina, haud magis attributa Dei assequi poterimus quam essentiam divinam: quare si essentia divina sit ἀκατάληπτος, erunt & attributa ἀκατάληπτα. Verum id non sequitur; nam essentia Dei est absolutum quippiam: at attributa respectus includunt, quorum beneficio intelligi à nobis possunt, reveraque nobis innotescunt. Interim fatendum est, ipsa quoque attributa admodum imperfectè cognosci, & conceptibus, aut negativis, aut confusis & inadæquatis: quod Apostolus vocat ἐκ μέρους, ex parte, cognoscere, quod in futura vita abolebitur.

CAP. VI.

De Dei Necessitate, Unitate, & Æternitate.

Thesis I.

HIs præmissis *singula Dei attributa* consideremus, exorsi à *Necessitate*. *Ens Necessarium*, ut c. 29. diximus, appellatur, quod non potest, neque unquam potuit, aut poterit, non esse: in eoque distinguitur ab Ente contingente, quod & potuit non fuisse, & potest non esse. Atqui *Deus non potuit non fuisse, & non potest non esse*: est ergo Ens omnino necessarium. Si enim Deus potuisset non fuisse, vel etiam non esse; aut ipse haberet essendi & non-essendi

di arbitrium, aut id esset in alterius potestate: atqui non est in potestate alterius; siquidem ab alio non est: non habet etiam ipse & essendi & non essendi arbitrium, quia liberum arbitrium non pertinet ad esse, & non esse, sed ad operari & non operari: esse enim præsupponit. At homo potest arbitratu suo esse suum finire, cur non etiam Deus? Quia homo esse suum finit per operationes: at Dei esse, nulla operatione finiri potest, quia infinitus est & independens. Deinde, non finit totum esse quod habet, sed esse hominis solummodò: atqui si Dei esse finiretur, totum finiretur, quod contra infiniti naturam est. Nec sequitur, si finitum à seipso finito potest destrui, & infinitum à seipso infinito potest destrui: quia esse finitum à levi causa dependet, qua sublata, tollitur: at esse infinitum per se consistit sua infinita essentia.

II. Hinc sequitur, *Deum esse Ens per essentiam*, ita ut esse sive *existere sit de Dei essentia* & quidditate, adeò ut essentia Dei aut Deus concipi non possit, non dico negata, sed non concepta existentia. Itaque quæstio quid sit, cum de Deo agitur, includit quæstionem an sit: at cum agitur de rebus aliis, non includit, sed præsupponit.

III. Alterum Dei attributum est, *Deum esse Unum, aut potius Unicum*. Atque hoc primum colligi potest ex Universi ordine

pul-

pulcherrimo, omniumque rerum, quæ in illo sunt, mirabili connexione, & constantissima conspiratione ad eundem finem. Si dicas, hinc sequi quidem, unicum esse mundi conservatorem aut gubernatorem, at non esse unicum conditorem: reponam, gubernari mundum non posse nisi ab eo, cujus sapientiâ & potentiâ conditus est. Quibus adde, mirabilem illum rerum ordinem & harmoniam non posse esse à gubernatore, sed necessariò esse à conditore; ac proinde sequitur ex eo, non solùm gubernatorem, sed & conditorem esse unicum. Dici potest, mundi conditorem non esse unum natura & substantia, sed voluntate & consensione; nec plus colligi ex harmonia mundi & conspiratione ad eundem finem. Sed contra dici potest; si essent plures mundi conditores, vel essent subordinati uni alicui supremæ ac primæ causæ, vel omnes ex æquo essent independentes. Si essent subordinati uni primæ causæ, res confecta est; Illa enim sola Deus erit: nam quod ab alio pendet vel quoad esse vel quoad operationem suam, Deus esse non potest. Si plures isti conditores non sunt eidem primæ causæ subordinati, vel quilibet sufficientem habebit potestatem ad producendum universum, vel nullus seorsim sufficientes habebit vires; si singuli sufficiant, omnes alii, frustra sunt: si non sufficiant

ficiant

ficiant singuli, nec omnes simul sufficient, quia ad condendum mundum virtute infinita opus est: at plures causæ, quæ singulæ seorsim impares sunt condendo mundo ob finitudinem virtutis, non possunt simul junctæ virtutem infinitam conficere: ex finitis enim rebus non potest infinitum fieri.

IV. Idem etiam sequitur ex infinita Dei perfectione: nam quod infinitum est, id in eo genere, in quo infinitum est, unicum est haud dubiè. Sic, si tempus infinitum esset, unicum esset, nullumque tempus esset præter illud infinitum tempus: simili modo, si esset quædam infinita magnitudo, nulla dari posset alia magnitudo extra magnitudinem infinitam. Quare, cum Deus essentiali perfectione infinitus sit, non potest non esse unicus. Videri hoc argumentum posset non admodum firmum, nec satis apposita exempla: siquidem extra infinitam magnitudinem nulla omnino magnitudo, ne finita quidem, esse posset; at præter Deum alia multa dantur entia: quare, sequitur aut Deum non esse infinitum, aut ex infinitate non rectè conclusam esse unitatem. Sed si accuratè argumentum illud consideres, sane firmum est: nam illa alia Entia, quæ præter & extra Deum sunt, Deus non sunt, neque ejusdem naturæ cum Deo: ut magnitudo finita, magnitudo est. Ea propter etsi nulla magnitudo

nitudo possec esse extra magnitudinem infinitam, potest tamen extra infinitam Dei essentiam dari aliqua essentia, sed nulla dari potest quæ Deus sit.

V. Hinc sequitur, *quemadmodum ad essentiam Dei pertinet existere, ita quoq; ad eam pertinet singularem atq; individuam esse.* In rebus finitis essentia concipi potest ut communis, aut saltem ut communicabilis; quia dari plura ejusdem naturæ essentiæque individua, nullam involvit repugnantiam. At essentia Dei non potest concipi ut communicabilis, quia repugnat illius essentiæ infinitæ in individuis multiplicari.

VI. Tertium attributum Dei est *Æternitas*: quid æternitas sit, suo loco diximus. Nihil ergò superest hoc loco, quam ut demonstremus, hec loco ea Deo convenire: quæ æternitatis definitione suo loco comprehendi diximus. Sunt autem ista duo solummodò, carere scilicet principio & fine durationis: nam quod quidam dicunt, rem æternam successione quoque carere, id sanè verum est: sed quod, successione carere, ideò ad definitionem æternitatis pertinere concludant; quia res æterna successione caret, nullam habet consequentiæ necessitatem. Quid enim? an quia quod æternum est, justum est, ideo quoque justitia pertinebit ad definitionem æternitatis? Deinde fingamus (quæ Aristotelis sententia

tentia fuit (mundum ne quidem cœpisse, motus profectò cœlorum æternus erit ex illa sententia; & tamen successio pertinet ad essentiam motus. Quare, ut demonstratum sit, *æternum esse Deum*, nihil aliud demonstrandum est, quàm Deum non habuisse initium suæ existentiæ, nec habiturum esse finem. Successione carere, ad immutabilitatem pertinet: de quo postea.

VII. Quæ cum ita sint, satis apparet, non magno molimine opus esse ad colligendam æternitatem ex iis quæ jam demonstrata sunt: nam quis non videt hujusce propositionis consequentiam: Quod non est ab alio factum, id non habet initium suæ durationis? Dubitant quidem multi, an, quod ab alio factum est, initium habuerit durationis; sed quod ab alio factum non est, id, nemo inventus est, qui suspicaretur initium habuisse: itaque, cum Deus non fuerit ab alio factus initium non habuit: &, cum sit Ens per Essentiam, hoc est, necessarium, non potest habere finem. Sequitur ergo eum esse æternum.

VIII. Æternitas Deo ita propria est, ut nulli creaturæ communicari possit. Sunt enim ἀσύστατα, quicquid alii dicant, factum esse, & æternum esse. Nam, quod factum est, fieri desiit; quod fieri desiit, aliquando fuit in fieri; quod in fieri est, nondum est, ergò quod factum est, aliquando non fuit,

ac proinde esse incepit; ideoque, non potest æternum esse quod factum est. Hæc disputatio, dicat aliquis, procedit tantummodo de rebus permanentibus, in quibus fieri & factum esse distinguuntur: sed non probat rem successivam non posse ab æterno fuisse: imò, inquam ego, si res permanens, quæ facta est, non potuit ab æterno fuisse, multo minus successiva: nam res successiva propriè non est una res, sed catena quædam rerum: quarum aliæ post alias oriuntur, &, simul atque oriuntur, intereunt: ita ut non solum æternitas, sed & esse, rebus ejusmodi non convenire videatur. An autem in illa catena ad primum aliquod Ens perveniri debeat, suo loco quæremus.

CAP. VII.

De Immensitate, Simplicitate, & Immutabilitate Dei.

Thesis I.

ATtributum Dei quarto loco à nobis propositum, est *Immensitas sive ubiquitas*: quæ tantò diligentius demonstranda est, quod reperti sint homines non ita pridem, qui non satis piè de hoc Dei attributo senserunt. Primum ergò, *immensitas Dei* ex illius perfectione colligitur; quod enim infinita perfectione præditum est, ubique est:

est: nam quo bonum majus est, eo melius est atque perfectius, si sermo sit de eo, quod in se & naturâ suâ bonum est: at omni bono finito majus dari potest saltem cognitione mentis: bono vero perfectissimo, non potest dari bonum perfectius: ergo bonum perfectissimum debet esse infinitum, ac proinde debet esse ubique: quare, si Deus Ens sit infinitæ perfectionis, erit etiam immensus.

II. Secundò, Deus à nulla pendet tanquam à priori ac superiori causa; ergò est immensus: nam si rectè colligitur, mundum ideò pendere ab aliqua causa, quia finitus est; etiam rectè colligitur Deum esse infinitum, quia à nulla causa pendet; nam si Deus finitus sit & non ubique, nulla erit consequentia in hac illatione. Mundus est finitus, ergo ab alio; dari non potest instantia rei finitæ, quæ tamen à nulla causa pendet. Deinde, quod finitum est, ab aliquo definitum est, ac proinde ab aliquo dependet.

III. Tertiò, Deus est actus purus, ergò, infinitus est & ubique; nam si non sit ubique, aut non poterit esse ubicunque vult esse, aut necessariò moveri debet. Atqui absurdum est, Ens absolutè perfectum non posse esse ubi vult esse: ergò moveri debet si ubique non sit: ac proinde erit in potentia & ad motum & ad ubi. *Sed Deus non vult*

alibi esse quam ubi est. Esto, saltem potest velle. Atqui hoc quoque absurdum est, Deum aliquid velle posse, quod sine motu non potest consequi.

IV. Quartò Deus ubique operatur, ergo ubique est: operari enim præsupponit esse: ac proinde alicubi agere, præsupponit ibi esse. Multa possunt *objici* adversus hanc rationem: ac *primò*, propinquitatem & conjunctionem agentis cum patiente, necessariam esse in causis finitæ virtutis, non in Deo qui infinite virtutis est, ac proinde non agit per contactum, sed per voluntatem. Sed contradici potest: cum omnia agentia finita inæqualis admodum sint virtutis, ex æquo tamen omnes requirant conjunctionem agentis & patientis: necessitatem conjunctionis sive præsentiæ non provenire ex imperfectione causæ finitæ, sed ex ratione causandi in genere. Deinde, si causa infinitæ virtutis in definito loco existens, posset agere in spatio quantumcunque remoto in infinitum: etiam causa finitæ virtutis posset agere intra sphæram activitatis suæ, in spatio remoto, ita ut non ageret in spatio interjecto, quod tamen falsum est. Tandem, fateor verum esse, Deum agere per voluntatem suam, sed inde infero, non posse Deum loco claudi: nam qui tantus est, ut omnia agat nutu suo, is tantus esse debet, ut nullo contineatur loco; nam quæ-

cunque

cunque loco clauduntur, non nutu aut voluntate sua quippiam, sed omnia per contactum agunt, ut vel ideò Angelos moveri sit necesse. *Secundo objici* potest, non requiri in omni actione suppositi propinquitatem, sed sufficere propinquitatem virtutis; at ex propinquitate virtutis non posse demonstrari immensitatem Dei. *Resp.* in creatione & conservatione non posse intelligi aliam propinquitatem Dei quam propinquitatem suppositi, quia in illis actionibus non potuit uti virtute media. *Sed Deus non omnia creat.* Esto, creavit saltem omnium rerum materiam, eamque conservat immediatè. Unde necesse *est*, Deum omnibus rebus intimè præsentem esse, ac proinde ubique esse. *Tandem objici* potest, ex operatione non sequi Deum ubique esse, sed tantum in toto mundo, & non etiam extra mundum in spatio imaginario. Imò contra, si Deus sit in toto mundo, quia in toto mundo operatur, etiam extra mundum est, quia extra mundum operari potest, alterumque mundum condere sine ulla sui mutatione, ut postea probabitur: hæ rationes admodum firmæ sunt, nec quicquam momenti habet, quod Sophista quidam contrà, ex Socini fundamentis, disputavit.

V. Sequitur *simplicitas*, quæ quinta Dei proprietas est; quæ admodum latè pa-

tet: nam cum simplicitas sit opposita compositioni, quot sunt species compositionis, tot erunt modi simplicitatis. Est autem compositio quædam ex partibus integrantibus, altera ex materiâ & forma, tertia ex subjecto & accidente, quarta ex essentia & existentia, quinta ex genere & differentia, sexta ex natura & hypostasi sive subsistentia. Itaque simplicitas, vel in genere de *Deo* potest demonstrari, vel per species. Demonstratio generalis hæc esto: Deus est Ens perfectissimum; ergo & simplicissimum: major enim perfectio est simplicitas quam compositio: imo impossibile est, absolutè perfectum Ens dari, quod ex plurium unione coalescit; nam quæ rem componunt, imperfectiora sunt singula composito ipso: atqui ex imperfectis nihil fieri componique potest, quod infinita perfectione sit præditum.

VI. Jam ad species accedamus & ad singulos simplicitatis modos. Ac primò *Deum non esse compositum ex partibus integrantibus, neque ex materia substantiali*, colligitur; ex illius incorporea natura; istæ enim compositiones non alibi reperiuntur, quàm in corpore: at Deus corpus non est; nullum enim corpus immensum esse potest: aliàs enim corpora se mutuo penetrarent.

VII. *Non esse in Deo compositionem ex subjecto*

jecto & accidente, sive Deum non esse præditum accidentibus, ex eo colligi potest, quod *Deus* sit Ens per essentiam, infiniteque perfectum. Accidentia enim ideo finitis essentiis addita sunt, ut suppleant, quod illis ob finitatem deest. Cui igitur nihil deest, & à quo nulla perfectio abest, id accidentia non requirit, neque adeò habere potest. Deinde, si essent in Deo accidentia, vel essent illi ab externa causa conciliata, vel à Dei essentia emanarent; prius dici non potest, quia Deus est prima causa, est prorsus independens: non etiam posterius, quia causa emanativa non potest esse causa prima, ut alias diximus. Cæterum cum accidentia à Deo removemus, ejusmodi accidentia intelligimus, quæ vera Entia sunt, non etiam denominationes, aut respectus accidentales; hæc enim compositionem non faciunt.

VIII. *Compositionem creaturæ ex Essentia & Existentia* diximus quidem esse compositionem rationis: attamen *in Deo non habet locum*. Nam illa distinctio quæ creaturis tribuitur, inde provenit, quod Essentia creaturarum ex se sit indifferens ad esse & non esse, determineturq; ad esse quasi ab existentia: at in *Dei* essentia hæc indifferentia considerari nequit, quia est Ens necessarium, & esse est de illius essentia, ergò Deo distinctio ista tribui non potest.

IX. *Non datur in Deo compositio ex genere & differentia*; nam tametsi hæc quoq; compositio rationis compositio sit, à Deo tamen aliena est: nullus enim conceptus, nulla ratio dari potest, quæ Deo & creaturis ex æquo sive univocè communis sit: concipitur quidem in Deo ratio quædam Entis aut substantiæ, quæ creaturis quoque convenit, sed ratio ista admodum est dissimilis, & tamen non omnino æquivoca. *Quid de Compositione ex natura & hypostasi statuendum sit*, cap. 2. hujus libri abundè ostendimus.

X. Superest sextum & ultimum attributum incommunicabile, nempe *immutabilitas*. Immutabile dicitur, quod mutari non potest. Mutatio vel ad substantiam pertinet vel ad accidentia. Mutatio substantialis est, generatio, corruptio, nutritio: accidentalis, accretio, diminutio, alteratio, & motus localis. Creatio & annihilatio etiamsi mutationes non sint, attamen ad substantiales mutationes similitudine quadam referendæ sunt. His positis, quemadmodum simplicitas, ita & immutabilitas vel in genere, vel per species demonstrari potest atque in genere quidem hoc modo: Deus est simplex; ergo & immutabilis: omnis enim mutatio requirit subjectum, quod manet sub utroque termino mutationis, sub termino à quo & sub termino ad quem:

quem: nihil ergo mutari potest quod omnino simplex est. Creatio quidem & annihilatio non requirunt subjectum; requiritur tamen compositio ex actu & potentia tia objectiva, in eo quod creatum est, & annihilari potest. Ut hæc distinctius intelligamus, percurramus species mutationum, ac primo, mutatio quoad substantiam non habet locum in *Deo*, quia secundum se totum est æternus: non potest Deus augeri, quia est immensus: non diminui, quia non habet partes: non moveri loco, quia ubique præsens est: non alterari, quia nulla qualitate, atque adeò nullo accidente præditus est.

XI. Adversus ea, quæ de simplicitate & immutabilitate Dei diximus, difficile argumentum opponi potest, petitum ab actionibus Dei immanentibus, atque imprimis à decretis Dei de condendo mundo & aliis rebus agendis. Nam decreta Dei libera sunt, ac proinde possunt esse & non esse, ac proinde Deus non videtur omnino immutabilis esse.

XII. Respondere potest, Deum quidem omnia quæ in tempore facit, liberè facere ab æterno quoque liberè decrevisse facere, & potuisse non decernere: attamen non esse mutabilem propterea, quia decreta illius non mutantur. Nam qui consilium mutat, aut non potest ille exequi quod de-

crevit, aut mutat in melius; at Deus consilia suo non potest mutare in meliora, quia cum sit sapientissimus decernit optima: & cum sit potentissimus, non potest illius consilium impediri. Hæc, inquam, responderi possunt, verum non tollunt difficultatem; nam licet decreta Dei non possint fieri irrita, attamen si potuit Deus decreta non fecisse quæ fecit, potest Deus considerari sine ulla volitione aut decreto: atqui hoc sufficere videtur ad mutabilitatem. Et licet ad mutabilitatem id non videretur satis, attamen sufficeret ad compositionem. Nam decreta sunt in Deo, & non sunt essentia Dei (nam essentia Dei non potest non fuisse ab æterno: at decreta Dei potuerunt ab æterno non fuisse) ergo aliquid est in Deo, quod non est in essentia Dei, ac proinde est compositio.

XIII. Quidam viri docti & pii, victi illius argumenti pondere, concesserunt in Deo compositionem esse ex essentia divina, & actibus internis: sed compositionem istam non esse compositionis argumentum, quia decreta aliique actus interni non sunt in Deo, ut perfectior sit, sed quia est perfectissimus. Verum enimverò vereor, ut illud satis sit: nam cum simplicitas sit perfectio, cur Deus absque ejusmodi compositione non decernit, si sit absolutè perfectissimus. Alii volunt, decreta Dei esse

Dei

Dei essentiam, & nihil præterea, quod etiam crudum est, nisi dextrè explicetur.

XIV. Ut hanc difficultatem tollamus, existimo longè aliter in Deo concipiendam esse libertatem, quàm in homine; nam libertas hominis, quæ quidem propriè sic dicitur, nihil aliud videtur esse, quàm indifferentia quædam potentiæ ad diversos actus; at in Deo est indifferentia actus ad diversa objecta. Est enim in Deo concipiendus unus actus, qui nihil aliud est quam essentia divina. Hic actus respicere potest diversa objecta creata, seu, quod eodem redit, *Deus* per istum actum tendere potest in diversa objecta, vel etiam non tendere: & cum in illa tendit, reverà ea vult. Dixi in objecta creata; nam semetipsum Deus non potest non amare. Decreta ergo Dei duo involvunt, actum scilicet, & illius actus tendentiam sive applicationem ad diversa objecta creata. Actus ipse liber non est, non magis quam Dei vel immensitas vel æternitas: sed libera est illius actus applicatio ad objecta; quæ tamen, quia nihil Deo addit Entis, sed solum denominationem quandam externam, sumptam à connotatione objecti creati, tanquam termini sui, neque compositionem efficere potest neque mutationem. Quod adeò verum est, ut existimem, si Deus decreta rescindere posset, illud imperfectionem allaturam

Deo, non propter mutationem decretorum, sed propter causam mutationis, quæ aut imprudentia semper est aut impotentia.

CAP. VIII.

De Vita & Intellectu Dei.

Thesis I.

EXplicatis & demonstratis *attributis incommunicabilibus*. *sequuntur ea, quæ Creaturis communicari posse diximus*, saltem κατ' ἀναλογίαν: quæ tamen analogia non in ipsis Dei attributis, sed in ipsorum effectis sive operationibus quærenda est. Nam cum attributa infinita sint, æquè atque ipsa Dei essentia, & attributa incommunicabilia: nullam habent cum creaturis ἀναλογίαν, nisi in suis operationibus circa objecta creata & finita.

II. In hoc genere primum locum *vitæ* dedimus, quam Deo tribuendam esse constat ex vita creaturarum; nam cum creaturæ vivant, necesse est & creatorem vivere, quia causa conferre nequit effecto, quod ipsa non habet. Nec dici potest, in Deo quidem vitam non esse formaliter, sed aliquid eminentius vitâ: nam cum vivere sit perfectius simpliciter quàm non vivere, oportet sane vivere formaliter, quod aliis vitam largiatur. Solem quidem aiunt non esse formaliter calidum, & tamen calefacere:

cere: sed non est simpliciter perfectius, calidum esse, quam non esse calidum: quod si id simpliciter perfectius esset, non posset Sol calefacere, si non esset calidus formaliter.

III. Sed dicet quis, vivens quidem simpliciter esse perfectius non vivente, sed tamen vitam non esse perfectionem simpliciter simplicem, i. e. expertem omnis imperfectionis. Vita enim, aut motus est, aut essentia seu principium vitalis motionis, qua vivens à seipso movetur: ac proinde necesse est, ex potentia activa & passiva conflatum esse quod vivit, quia necesse est, ut moveat simul & moveatur; quod à divina perfectione alienum est haud dubiè. Sed observandum est, vitam Dei à vita creaturarum multum discrepare. In creaturarum enim vita duo sunt; primò, quod vivens sese actuet: Secundò, quod sese actuet per veram causalitatem & motum, aut physicum, ut fit in vita vegetativa & sensitiva, aut spiritualem, ut fit in vita intellectuali. Prius id perfectionis est, nullamque imperfectionem includit, nisi quatenus posterius quoq; cum illo conjunctum est. Deus igitur vivit, sed sine causalitate aut motu, ita tamen, ut perfectissimo modo habeat omnem perfectionem, quam habent creaturæ, cum se actuant per veram causalitatem & motum.

IV. Hinc

IV. Hinc sequitur, *vitam Dei non esse concipiendam, neq; per modum actus primi, neque per modum actus secundi, neque per modum rei ex actu primo & secundo compositæ*: sed per modum actus simplicissimi; in quo tamen sit omnis illa perfectio, quæ in actu primo & secundo creaturarum continetur. Itaque dici potest, Deum non solum esse substantiam viventem, sed & vitam substantialem; vitamque Dei nihil esse aliud, quàm illius simplicem & actuosam essentiam.

V. *Vita Dei non est vita vegetativa, neque sensitiva* (nam istæ vitæ imperfectiores sunt, quam ut illæ Deo tribui queant) *sed intellectualis*. Atque hoc primum patet ex eo, quod Deus sit causa vitæ intellectualis, quæ Angelis & animabus humanis convenit. Deinde, omnis immaterialis substantia est intellectualis: atqui Deus cum sit substantia perfectissima, necessariò debet esse intellectualis. Quod omnis substantia immaterialis sit intellectu prædita suo loco demonstrabitur. Et licet concederetur immaterialem substantiam posse esse intellectu destitutam; cum tamen perfectior sit substantia intellectualis, quàm ea quæ intellectu destituitur, rectè colligitur Deum intellectu esse præditum, si sumas non solùm Deum esse immaterialem, sed & absolutè perfectum, seu præditum absolutâ perfectione atque infinitâ.

VI. *Vita intellectualis consistit in intellectu ipso & voluntate.* Intellectus enim sine voluntate esse nequit, quemadmodum nec voluntas sine intellectu: intellectus & voluntas ex operationibus suis innotescunt, & operationes ex effectis: quemadmodum & potentia quæ intellectus & voluntatis executrix est. Ut intellectus divini natura nobis aliquanto distinctius innotescat, *Primò* agendum erit de intellectus sive scientiæ divinæ objecto; *Secundò* de sciendi modo; *Tertiò* de speciebus aut quasi speciebus.

VII. *Objectum scientiæ divinæ* sunt omnia, quæcunque aliquam quamcunque Entitatem habent, aut quomodocunque veris Entibus conveniunt; sive universalia sint, sive singularia; sive substantiæ, sive accidentia; sive præterita sive præsentia; sive futura; sive necessaria, sive contingentia; sive bona, sive mala; sive vera Entia, sive modi Entium, Entia rationis, aliæve Entium affectiones sint: nihil enim horum Deum latet, ejusque notitiam effugere potest. Atque ut hoc melius appareat, distinguemus ista in tres classes; ut in prima classe ponatur *Deus*; in secunda classe, *quæ actu existunt, vel iis actu conveniunt quæ actu existunt*; in tertia, *quæ sunt in potentia objectiva.*

VIII. *Quod semetipsum Deus cognoscat,* per se satis notum est. Nam sicut Deus maximè

maximè Ens est, & quidem immaterialissimum, ita quoque maximè intelligibilis est. Sed à quo intelligetur, si non cognoscatur & intelligatur à seipso? sibi enim ipsi maximè est proportionatus. *Quod etiam Deus cognoscat omnia quæ actu sunt*, inde manifestum est, quod à Deo sint; non enim fieri potest, ut Deus ignoret quippiam eorum, quorum ipse author est & causa, quocunque sanè modo. Quomodo Deus causa sit malarum rerum, suo loco diximus: hoc solum observandum est impræsentiarum, non esse imperfectionis, mala cognoscere. *Tandem quod Deus etiam cognoscat omnia possibilia* sic ostendi potest. Deus cognoscit essentiam suam, ergò & cognoscit quicquid in ea continetur, vel formaliter, vel eminenter, & quicquid ab ea proficisci potest: atqui à Deo fieri potest, quicquid est possibile, sive, quod suâ natura, non repugnat fieri, ut contradictoria: ergò cognoscit etiam omnia possibilia. Etenim cum Deus sit principium sive causa intellectualis, absurdum est, aliquid existimare posse fieri à Deo, quod ipse ignoret.

IX. Ut *de modo scientiæ divinæ* constet, primò statuendum est, *cognitionem* Dei *esse cognitionem νοητικὴν* non *διανοητικήν*: omnis enim *διάνοια* cum ignorantia conjuncta est, quoniam est progressio à noto ad ignotum: atqui nulla ignorantia Deo tribuenda.

da est. Illa cognitio νοητικὴ non est sita in compositione & divisione, sed in simplici intuitu, quo Deus omnia uno intuitu, quasi coram intuetur; nam in compositione apprehenditur primo subjectum, deinde prædicatum, tertio loco nexus utriusque: at in Deo nihil prius, nihil posterius apprehenditur, sed omnia simul. Præterea statuendum est, *Deum nihil intelligere per facultates aut habitus, essentia sua superadditos; non etiam per imagines aut species intelligibiles; sed omnia per essentiam suam*: adeò ut intelligere Dei nihil sit aliud quam ipsius esse, illiusque scientia, illius ipsissima essentia, cum objecti cogniti connotatione. Species enim & habitus, & potentiæ in humana intellectione necessariæ sunt propter imperfectionem: nam per species objecta cum intellectu conjunguntur; habitus potentiam intelligendi facilitant; potentiæ ipsæ (si modò ab animæ substantia reverà sunt diversæ) sunt principium quo anima agit & patitur cum intelligit. Atqui objecta omnia Deo sunt præsentia, ejus intellectus nulla eget facilitate, nec quicquam ab objectis patitur: Ergò Deus omnia intelligit per simplicem essentiam. Novit ergò Deus semetipsum in semetipso per semetipsum; reliqua omnia & in seipso novit, & in propria ipsorum entitate: in seipso eminenter, sicut effecta cognoscuntur in suis causis;

in

in propria ipsorum entitate formaliter. Excipiuntur tamen mala & privativa, quæ non cognoscuntur in propria entitate (nam nullam habent) sed in entitate subjecti & habituum oppositorum.

X. Ex iis quæ dicta sunt, sequitur, *scientiam rerum omnium Deo esse necessariam*: quod tamen non absolutè intelligendum est, sed præsupposita in rebus veritate atque existentia. Seipsum quidem tam necessario cognoscit Deus, quam necessariò est, & quam necessariò cognoscit seipsum ac potentiam suam, tam necessariò cognoscit res possibiles. Creaturas autem factas aut faciendas quatenus factæ aut faciendæ sive futuræ sunt, Deus potuit non novisse, quia potuerunt non esse factæ, & non esse futuræ. Postquam autem Deus eas effecit, aut certò voluit ut aliquando fierent omnino pertinet ad perfectionem Dei, eas actu cognoscere: non indiget Deus istâ cognitione ad felicitatem ac perfectionem suam, sed quia illius perfectionem naturali necessitate sequitur. Ex quo porrò sequitur, *scientiam Dei semper esse in actu secundo*: nam quod necessarium est, semper actu est.

XI. Ex præcedenti porrò doctrina sequitur, *scientiam Dei immutabilem, atque æternam esse*; ideoque *omnibus numeris perfectam* esse, ut nec extensivè nec intensivè augeri possit, multo minus ut varietur; quotiescunque

quoque objecta variatur. Scientia dicitur extensivè variari, cum ad plura objecta extenditur; intensivè cum in eodem objecto plura apprehendit attributa essentialia, magisque distinctè. Atqui scientia Dei ad plura objecta extendi nequit, quoniam uno actu omnia complectitur; & plura in eodem objecto non potest apprehendere attributa, quia unamquamque rem cognoscit, ita ut in se est: ergo scientia Dei non potest intensivè aut extensivè variari. Sed nec variatur cum res objectæ variantur, quia prævidit fore, quicquid unquam fit.

XII. Atque hæc quidem omnia satis certa videntur, si sermo sit de rebus præteritis, præsentibus, ac futuris. Res enim ita se habent ad cognitionem Dei, ut se habent quoad esse; ac proinde, cum, quæ fuerunt, sunt, aut futura sunt, non possint non fuisse, non esse, aut non esse futura, non possunt etiam non cognosci à *Deo*, quatenus fuerunt, sunt, aut futura sunt. Sed quid de iis dicendum, quæ esse quidem possunt, neque tamen futura sunt? si enim futura non sunt, utique *Deus* ea non novit esse futura: at potuerant esse futura; & si futurâ fuissent, *Deus* cognovisset ea futura: ergo potest augeri scientia *Dei*, aut saltem potuisset esse major. Resp. Scientiam Dei, quæ res possibiles cognoscit, quæ tamen futuræ non sunt, ex se suf-

ficien-

ficientem esse ad eas ipsas cognoscendas, si fortè futuræ forent, absque tamen aliquo perfectionis suæ incremento. Nam quod eas non novit futuras esse, non accidit quia aliquid in scientia Dei desideratur, sed quia res ipsæ non sunt cognoscibiles istoc modo, quandoquidem futuræ non sunt. Quemadmodum enim quod præsens non est, non potest cognosci præsens esse (esset enim illa cognitio non cognitio sed error) ita profectò quod futurum non est, non potest cognosci futurum esse.

XIII. Porrò, quanquam Deus omnia intelligat actu simplicissimo, ejus tamen *scientia distingui solet* (ut ad id me conferam, quod tertio loco proposueram) *in indefinitam & definitam*. *Scientia indefinita* dicitur, quam & scientiam *simplicis intelligentiæ* vocant, qua Deus res cognoscit absolutè, absque ulla definita temporis differentia. *Scientia definita* (alii scientiam *visionis* appellant) dicitur, quæ versatur circa rem in aliqua definita temporis differentia, sive qua Deus res cognoscit, aut præsentes esse, aut præteritas, aut futuras. Scientia indefinita prior est decreto Dei de rebus faciendis, ideoque Deo naturalis est; definita, decretum sequitur, cum versetur circa res creatas: Nam scientia Dei, qua seipsum cognoscit, ipsi quoq; naturalis est omnemque actum voluntatis antecedit. Hinc sequitur,

quitur, scientiam indefinitam versari non solum circa ea, quæ sunt, fuerunt, aut futura sunt, sed etiam circa res possibiles quæ nunquam futuræ sunt: inde patet, cur dicatur, *scientia indefinita*, nempe quia indefinite versatur circa omnia, eaq; etiam considerat nulla temporis differentia definita. At scientia *definita*, versatur circa ea, quæ certa temporis differentia definita sunt.

XIV. *Scientia definita*, cum versatur *circa futura*, vocatur *præscientia*; eaque vel *absoluta est* vel *conditionata*. *Præscientia absoluta* dicitur, qua Deus res absolutè & sine conditione futuras esse novit; eaque certa atque infallibilis est. Quod in rebus necessarijs non est difficile creditu; at quomodo futura contingentia, præsertim illa, quæ consulta vocavimus, sive quæ pendent à causis liberè operantibus, possint infallibiliter præsciri, explicatu est admodum difficile. Nam quod potest non fieri, non potest certò atque infallibiliter præsciri: scientia enim præsupponit objectum suum; ac proinde præscientia sive scientia futuræ rei, præsupponit objectum futurum esse; & præscientia infallibilis præsupponit rem præscitam infallibiliter futuram esse. Quod autem potest non fieri, non est infallibiliter futurum. Atqui futura contingentia possunt non fieri: ergo non videntur infallibiliter præsciri posse.

XV. Ista

XV. Ista objectio, Socino & ejus asseclis fuit visa tam urgens, ut ausi fuerint, infallibilem Dei præscientiam in dubium vocare, vel etiam negare. Quod facinus alii imprudentiam, ego furorem appello. Quid enim? an prophetiæ & prædictiones divinæ, quæ post tot secula impletæ sunt, etiam in minutissimis circumstantiis suis, non probant evidenter infallibilem Dei præscientiam? an non demonstrant? at ex connexione rerum collegit Deus futurum esse quod prædixit. Quid, malum! collegit? illa rerum connexio, an non contingens fuit? qui ergò illam potuit certius præscire quàm ipsa contingentia? aut, si etiam non præscivit certò, qui potuit contingentia ex illa tam certò prædicere? Deinde, Deus nihil colligit, sed quicquid cognoscit, uno mentis intuitu cognoscit, ut ante diximus.

XVI. Cum igitur certum sit, Deum liberos humanæ voluntatis actus præscire infallibiliter, videndum, quo fundamento infallibilitas divinæ scientiæ subnixa sit, & quomodo cum contingentia possit conciliari. Ad quam rem non sufficit, si dicas, scientiam Dei indefinitam esse, ac proinde se quoque ad futura contingentia extendere. Nam sicut potentia Dei, tametsi infinita sit, se non extendit ad contradictoria, quoniam ea fieri nequeunt: sic quoque

fieri

fieri possit, ut scientia Dei se non extenderet ad futura contingentia, quoniam infallibiliter præsciri non possunt, quatenus sunt contingentia; nisi explicetur quo fundamento nitatur infallibilitas, & quomodo cum contingentia ac libertate possit consistere. Non etiam se expediunt, qui statuunt, futura contingentia, sive liberos voluntatis actus à Deo præcognosci in ipsa æternitate, quod in illa omnia sint quasi præsentia: nam primo, non videtur vero consentaneum, quod dicunt æternitatem esse perpetuum momentum semper consistens, semper præsens: nam etsi non habeat partium diversitatem in re quæ æterna dicitur; est tamen divisibilis, si conferatur cum tempore imaginario, & cum duratione rerum successivarum. Deinde, sit æternitas unum quoddam momentum, semper consistens, semper presens, si illi omnia præsentia forent, sequeretur quoque omnia sibi invicem præsentia fore, ac proinde præterita & futura simul cum præsentibus fore. Denique, si demus omnia Deo præsentia esse in indivisibili momento æternitatis, in eáque infallibiliter à Deo cognosci, explicandum restat, quomodo hoc non tollat contingentiam: Nam sicuti unumquodque necessariò est, quando est, ita quoque necessariò futurum est, quando ita futurum est, ut jam præsens sit Deo in

puncto

puncto æternitatis. Porro neque illi nodum solvunt, qui fingunt scientiam quandam conditionatam, quà Deum aiunt naturaliter, & ante omne decretum cognoscere, quid, quâlibet re posita, sit secuturum: nam paulo post ostendimus, scientiam conditionatam non pertinere ad ea quæ contingenter connexa sunt.

XVII. Alii volunt, Deum præscire libera voluntatis effecta, omnesque voluntatis actus, quia scit, qua ratione movebitur intellectus ab objectis propositis; nam quia voluntas determinatur à judicio intellectus practici, eadem ratione prævidet, quo voluntas sit se inclinatura. Hoc modo & voluntati sive homini sua libertas integra est, & causa inventa videtur, qua scientiæ divinæ infallibilitas subnixa est. Alii tamen malunt, eam niti voluntate seu decreto Dei, aiuntque omnia, quæ in tempore fiunt, ab æterno decreta esse, & quæ decreta sunt ab æterno, certò futura: ac proinde Deum infallibiliter præcognoscere, quicquid futurum est, quia non potest ignorare, quod ipse decreverit. Si jam quæras, quomodo certo futurum sit quippiam ob id quod à Deo decretum sit, cum decretum sit actio immanens & æterna; responderi potest, quia in tempore exequitur, quicquid ab æterno decrevit: quomodo interim Deus non sit causa mali, cum

cum tàm malà quàm bona prævideat; & quomodo non tollat, voluntatis libertatem illa executio, dicam in doctrina de concursu Dei cum causis secundis.

XVIII. Superest *Dei scientia conditionata, quam & scientiam mediam vocant* quidam, quod inter scientiam simplicis intelligentiæ & visionis media videatur intercedere. Est autem *media sive conditionata scientia*, qua Deus novit, quid, qualibet re posita, sit secuturum. Hæc scientia se solum extendit ad ea, quorum connexio & sequela est necessaria, non etiam ad ea quæ contingenter sunt connexa: Nam si, quod liberè futurum est, Deus non præscit, nisi in decreto suo aut alia causa necessaria; certè contingentes rerum nexus prævidere non præscit, nisi in decreto suo aut alia causa necessaria. Atqui decreta Dei conditionata non sunt, &, si maximè conditionata forent, authores hujus scientiæ faciunt eam priorem omni decreto; nec causam habent necessariam, siquidem contingenter sociata sunt cum antecedente. Deinde, si scientia media omni decreto Dei sit prior, seseque ad nexus rerum non necessarios extendat, imprudentes videntur fatum & necessitatem Stoicam introducere, qui illius authores sunt. Quid ergo? an Deus non cognoscit illa, quæ ex conditione præcedenti contingenter sequuntur? ita sanè, sed ea in se & decreto

decreto cognoscit, idque absolutè, non in conditione praemissa.

CAP. IX.

De Voluntate & Potentia Dei.

Thesis. I.

INtellectum sequitur *Voluntas* : cum enim in nobis voluntas reperiatur, eaque nullam imperfectionem formaliter includat, sequitur ut ea Deo tribuenda sit. Imo scientia Dei maxima sui parte esset inutilis, si non haberet voluntatem sibi sociatam.

II. *Objecta divinae voluntatis sunt Deus & Creaturae* : Circa haec objecta versatur Deus, in quantum sunt cognita : nam quod dicitur, *ignoti nulla cupido*, id etiam in Deo locum habet; quanquam Deus nihil ignorare potest. Neque verò solum praecedit scientia voluntatem, sed eam quoque regit ac determinat, non effectivè, sed objectivè : id est, scientia Dei non est causa volitionis, sed est ratio in objecto, ob quam Deus hoc potius velit, quam aliud, aut velit potius quàm nolit.

III. Porrò *scientia illa, quae voluntatem praecedit, non est scientia visionis* (haec enim haud dubiè voluntatem sequitur : versatur enim circa res in aliquâ temporis differentiâ constitutas : atqui res ad nullam temporis differentiam determinari possunt sine

volun-

voluntate Dei) sed scientia simplicis intelligentiæ: hæc enim scientia comprehendit omnia possibilia, & ex iis ea voluntate proponit decernenda, quæ judicat ipsi Deo maximè esse consentanea.

IV. Ex quibus apparet, *quæ scientia & quomodo dici queat causa rerum.* Ac *scientia* quidem *visionis nullo modo* potest dici *causa rerum*: est enim rebus posterior vel factis, vel futuris; quia præsupponit vel res esse factas vel saltem futuras, tanquam objectum. *Scientia simplicis intelligentiæ* dici quidem potest *causa rerum*, sed mediante voluntate: nam quia voluntas Dei, causa rerum est, etiam scientia Dei causa rerum dici potest, quia voluntatem determinat atque applicat ad ea objecta, quæ fieri à Deo consentaneum est. Ac voluntas quidem sola causa non est ut res sint, sed tantummodo ut futuræ sint; posita enim causa poni debet effectum: At voluntas Dei æterna est: ergò sola voluntas non est causa rerum factarum. Quomodo igitur Deus est causa rerum jam factarum? per voluntatem ut potentiam, sive per actiones potentiæ, ut statim dicam.

V. *Actiones voluntatis sunt velle & nolle quarum negationes sunt non uelle & non nolle.* Itaque differunt etiam in Deo non velle & nolle; item velle & nolle. Velle circa bo-

num est, nolle circa malum. Cum velle & nolle Dei versantur circa res existentes, velle Dei, est amare; & nolle, odisse: at cum versatur circa res faciendas, velle est decernere, ut quid fiat, nolle, ut non fiat.

VI. *Deus amat seipsum* propter seipsum, quia scilicet se amat tanquam finem suum, non quidem tanquam finem intentionis, sed tanquam finem fruitionis; Deus enim gaudet & fruitur seipso sive perfectione sua: at creaturas amat Deus, quia, & quatenus gerunt imaginem suam. Itaque seipsum amat maximè, & creaturas tantò magis aut minus, quantò prius aut minus propè accedunt ad illius similitudinem.

VII. *Deus amat seipsum & creaturas suas, quamdiu servant ipsius imaginem, necessario*; idque non solum necessitate decreti, sed & necessitate quadam naturali. At cum creaturæ rationales (nam cæteræ non possunt) imaginem Dei peccando fœdant, justum Dei odium incurrunt. Quia quiem imago Dei non potest penitus in creaturis aboleri, nunquam ita odit creaturas suas, ut eas non aliquo modo amet: Testatur enim salutem velle se, & vicem miserari, etiam earum, quas justo suo judicio atque odio damnare decrevit.

VIII. Atque ut istud melius intelligas, considera in creaturis rationalibus, & quod

quod creaturæ Dei sint, in quibus aliquid adhuc imaginis divinæ relucet, & quod peccatrices sint. Creaturas ergo peccatrices odit, quatenus peccatrices sunt, easdemque amat, quatenus creaturæ sunt. Odium illud se habet in Deo, ut in nobis se habet volitio, amor ut velleitas; nihilque aliud est, quam naturalis effectus Dei, erga creaturas rationales, etiam damnandas, quo vellet illis non esse malè si per justitiam fieri posset. De hoc affectu naturali loquitur Scriptura haud dubiè, cum ait, Deum velle omnes homines salvos fieri, etiam illos, qui perituri sunt; eodemque modo intelligenda sunt loca similia. Nam non possunt illa intelligi de volitione efficaci, siquidem illa semper effectum sortitur, omnesque salvi fiunt, quos Deus hac voluntate salvos esse vult. At affectus ille naturalis, si cum efficaci volitione conjunctus non est, effectum non sortitur.

IX. Theologi *voluntatem efficacem & peremptoriam*, vocant voluntatem *decreti*, aut *beneplaciti*. *Velleitatem* sive naturalem affectum appellant *voluntatem signi*. Quæ duo inter se consentiunt in iis, qui servantur: nam horum salutem Deus non solum naturali affectu veluti exoptat, sed & conferre decrevit. At in iis, qui pereunt; diversa sunt: nam horum salutem naturali affectu Deus quidem expetit, sed non de-

crevit conferre, atque adeò eos punire, ut justitiæ suæ satisfiat. Nec tamen repugnant istæ voluntates inter se, siquidem aliud est objectum volitionis efficacis, sive decernentis, aliud affectus naturalis: nam volitio, sive voluntas decernens, spectat creaturam peccatricem, quatenus peccatrix est, idque habita ratione suæ justitiæ; ac velleitas fertur in creaturam peccatricem quidem, sed non qua peccatricem, sed quatenus est creatura retinens aliquas divinæ imaginis reliquias.

X. Atque ita se habet Dei voluntas erga se & creaturas jam factas; at erga creaturas nondum factas, longè aliter se habet: has enim non vult necessariò, sed liberè & contingenter. Hæc *voluntas* nihil est aliud quàm *decretum* de rebus condendis & efficiendis. Quicquid autem Deus decrevit, ut aliquando fieret, potuit etiam non decrevisse. *Atqui creaturæ media sunt quibus Deus finem suum assequitur; ergò sicut finem suum, id est, seipsum aut potius fruitionem sui ipsius necessariò vult, ita quoque necessariò debet velle media ad istum finem destinata?* Resp. Creaturas quidem esse media, sed sine quibus finem suum potest assequi. Itaque, creaturas tanquam media Deus adhibet, non ut per ea seipso fruatur perfectius, sed ut se ipsis communicet. Deinde quamvis necessarium sit, ut Deus bonitatem suam

suam communicet, ideoque & creaturas condere decernat, non est *tamen* necessarium ut has aut illas decernat. *Sed* an hoc non exigit sapientia *Dei*? minimè: nam sapientia sua eligit ea, quæ meliora sunt, & ea quæ facit sunt meliora, quia ea elegit.

XI. Porrò *in Deo nulla est voluntas conditionata*. Ac proinde *malè distinguitur voluntas in antecedentem & consequentem*; si per voluntatem antecedentem, intelligatur voluntas conditionata; per consequentem, voluntas absoluta. Ex. gr. Deus, aiunt, vult servare Petrum, si credat filio suo: damnare si non credat, nulla habita ratione eventus: hæc est *voluntas antecedens*: Deinde, ubi videt Petrum crediturum, vult eum servare absolutè, aut si videt non crediturum, damnare: hæc est *voluntas consequens*. Hæc Philosopia est indigna Dei sapientiâ. Quid enim indignius, quam Deo tribuere, quod in nobis non habet locum nisi ob defectum prudentiæ? Quis enim nostrum aliquid velit sub conditione, si sit tam perspicax, ut prævidere possit, an conditio illa implebitur, an non? cur ergò hoc Deo adscribemus, quem scimus nihil ignorare?

XII. *Deus voluntatem suam exerit per potentiam*: volitio enim est actus immanens quæ quidem sola causa esse queat, quod

res futuræ sint, ut ante diximus, non quod actu existant, nisi accedat potentia, quâ operatur extra se. *Potentia Dei* infinita *est*, & reverà *omnipotentia*: nam cum Deus essentia & perfectione infinitus sit, oportet eum quoque omnipotentia præditum esse. Omnipotentia se ad omnia extendit, quæ non implicant contradictionem: nam quæ contradictionem implicant, entia non sunt. Non ergò dici possunt omnipotentiam negare, qui negant contradictoria à Deo fieri posse. *Potentiam Deus exerit per actiones externas*, quæ versantur circa res à se factas, aut potius in illis terminantur, quarum explicationem jam aggredior.

CAP. X.

De Creatione & Conservatione.

Thesis I.

ACtiones Dei *externæ tres sunt, creatio, conservatio, cooperatio seu concursus.* Per *creationem* res à Deo dependent quoad fieri, saltem si materiam respicias; per *conservationem* quoad esse; & per *concursum* quoad operationes.

II. *Creatio est productio rei ex nihilo:* in qua definitione, particula *ex nihilo*, duo denotare potest: Primò, *creationem, nullam materiam præsupponere*, ac proinde, quod creatur,

tur, aut immateriale esse & simplex, aut materiam quoque vi creationis exortam esse. Secundo, *rem creatam ante creationem fuisse nihil*: omnes, qui admittunt creationem, fatentur prius illud ad creationem pertinere, in eoque distingui à generatione, quæ materiam præsupponit. An etiam requiratur alterum illud, ut res creata fuerit aliquando nihil, quod vulgò sic efferunt, an ad creationem requiratur novitas essendi, postea quæremus: impræsentiarum satis est, si intelligamus creationem esse actionem ejusmodi, qua res quidem aliqua fit, sed ex nulla prævia materia.

III. Hinc sequitur, *si quid creatur, illud debere per se subsistere*. Quicquid enim non subsistit per se, vel in materia subsistit, ut formæ; vel in subjecto, ut accidentia. Atqui formæ materiales & accidentia educuntur ex potentia materiæ, ac proinde materiam præsupponunt, non possunt ergo creari: si quid ergò creatur, debet per se subsistere: quicquid per se subsistit, est substantia, vel corporea vel incorporea; nihil ergò creatur, si quid creatur, quàm substantia, formæ substantiales & accidentia non creantur, sed concreantur; fieri enim non potest, ut materia absque forma sit, aut finita substantia sine accidentibus.

IV. Atque hactenus nihil aliud ostendimus, quam, quid creatur, substantiam

esse debere; restat ut ostendamus mundum hunc & quicquid in eo substantiarum est, à Deo reverâ creatum esse, aut saltem ab illis provenisse, quæ creata sunt. Supra quidem ostendimus, Deum esse Ens independens, & unicam rerum omnium causam efficientem: ex quibus sequitur, Deum esse creatorem: quibus addamus has collectiones; totum universum finitum esse, ut *Aristoteles* ipse agnoscit l. 1. *de Cœlo c.* 7. Ergò ab alio factum est: quod enim finitum est, etiam certa ratione definitum est, secundum quantitatem & qualitatem; solius infiniti nulla ratio est; quod autem certa ratione definitum est, ab aliquo definitum est, qui ratione est præditus: At à quo universum certâ ratione ita definitum fuerit, ut tale ac tantum sit, si non à Deo? Deinde universum non est propter se, sed propter aliud; nam cum ratione careat, non potest frui propria felicitate: quod propter se non est sed propter aliud, id etiam est ab alio; mundus ergò est ab alio, ac proinde à Deo. Jam, si mundus & universum sit à Deo, haud dubiè creatum est: quia non potest esse factum ex materia. Nam universum materiam omnem includit, nihilque præter universum est, ex quo potest esse factum.

V. Porrò in mundo tria sunt substantiarum genera, substantiæ elementares, cœ-

lum,

lum, & substantiæ immateriales. Substantiæ Elementares quotidiè generantur aliæ ab aliis, nec potest perveniri ad aliquod individuum in eadem specie, quod non sit ab alio factum. Si quod daretur individuum non factum, non esset id ejusdem speciei cum reliquis; quia sicut corruptibile & incorruptibile, ita quoque generatum & ingeneratum toto genere differunt. Quare, cum non detur progressus in infinitum in causarum efficientium subordinatione, veniendum est ad Ens aliquod, à quo omnes substantiarum generabilium species factæ sunt, in aliquo primo individuo. Jam, prima illa singularum specierum individua, aut facta sunt ex nihilo, aut ex materia: si ex nihilo, creata sunt: si ex materia, aut illa quoque materia facta fuit, aut non fuit facta: si facta fuit, creata fuit, quia materia non potest ex materia fieri; si non fuit facta, fuit æterna; atqui pugnat cum materiæ indefinita ac imperfecta natura, ut sine formis sit, nedum ut æterna esse possit. Cum constet Elementares substantias creatas esse, cur cœlum non sit creatum? præsertim cum constet, non sui causa factum esse, sed propter bonum universi totius. Utrum dentur substantiæ immateriales, hoc loco non disquirimus: hoc tamen dicimus, si quæ sunt, eas creaturas esse: nam cum sint imma-

materiales & simplices, non possunt aliter fieri, quam per creationem.

VI. *Deus mundum condidit non ex necessitate naturæ, aut naturali emanatione, sed consulto & liberè.* Etenim omnis causa necessaria agit quantum potest. Deus extra se agit, non quantum potest, sed quantum vult: nam cum illius virtus infinita sit, non minus quam intelligentia, voluntas virtutem sive potentiam non potest exhaurire: nam quantumcunque velit, plus tamen potest semper facere: deinde, Deus creaturis non indiget; potest enim sine iis esse, imò & beatissimus esse: ergo non fuit necessarium ut creaturas produceret. Quod non emanarit mundus à Deo, ostendi potest ex eo: primo, quod non sit infinitus: secundo, quia substantia Dei productio mundo non est diminuta; tertio, quia causa emanativa non est causa productrix sed conservatrix.

VII. *Mundum in tempore fuisse conditum* à Deo, non solum ex sacris literis manifestum est; sed etiam ex principiis philosophiæ multis argumentis ostendi potest. Ac primo colligi potest, mundum non esse ab æterno, ex eo quod potuit non fuisse conditus à Deo: non enim videtur quicquam æternum esse posse, quod potuit non esse. *Si objicias, decreta Dei æterna esse, & tamen potuisse non esse;* facilis est solutio. Decreta enim

enim Dei, quatenus potuerunt non esse, non sunt res ab essentia diversæ, sed denominationes externæ, aut respectus essentiæ divinæ ad creaturas, sive res decretas. *Sed non est necesse, dices, ut causa prior tempore sit effecto*: in necessariis, fateor, id non est necesse, at in causis liberis omnino necessarium videtur. Secundo, creatio est productio rei ex nihilo, ergo quod creatur non potest esse æternum; oportet enim nihil fuisse, antequam crearetur. *Si respondeas, ex nihilo*, nihil aliud denotare, quam negationem subjecti sive materiæ, *instabo*, denotari etiam terminum à quo; ac proinde, sicut privatio, quæ est terminus à quo in generatione, tempore præcedit rem genitam: ita quoque oportet, ut τὸ nihil, sive nihil esse, præcedat rem creatam.

VIII. Præterea, si mundus ab æterno fuisset, & homines ab æterno fuissent, & bestiæ, & plantæ, alioquin mundus infinito tempore fuisset inutilis; si homines, ut cætera omittam, fuissent ab æterno, vel fuissent facti alii ab aliis in infinitum; vel ab æterno, quidam homines fuissent non facti, à quibus in tempore reliqui homines sint procreati. At non datur progressus in infinitum, ut ante ostendimus: non fuerunt etiam homines ab æterno non facti, à quibus reliqui in tempore facti sint; tùm, quia æternum & temporarium non est ejusdem

dem speciei; tum, quia, quod ab æterno fuit, in æternum permanet. Ergo mundus aliquando cœpit.

IX. Pergamus ulterius, & ostendamus insuper *nec mundum nec quicquam potuisse creari ab æterno, adeoq; novitatem essendi esse de essentia creationis*, ut loquuntur: idque hoc modo: Omnis creatura potest destrui à Deo, imò nunquam non potest destrui: quare si creatura fuisset ab æterno, potuisset etiam ab æterno destrui: atqui hoc fieri non potest, quia sequeretur idem ab æterno fieri posse, & simul ab æterno corrumpi. Deinde, si quid ab æterno crearetur, non distingueretur creatio à conservatione, possetque idem dici simul creari & conservari. Hoc autem absurdum est, & contradictionem implicat: nam quod conservatur, est; quod creatur, non est, sed fit; imò quod jam est, creari aut omnino fieri nequit.

X. *Ad Creationem requiritur infinita virtus*: omni enim potentiæ passivæ respondet aliqua potentia activa, quæ debet tanto esse major, quanto passiva potentia remotior est ab actu: ergo virtus illa debet esse infinita, quæ aliquid efficiat ex nulla prorsus potentiâ passivâ. Quæ illatio subnixa est hoc fundamento, quod inter Ens & nihil sit infinita distantia: quæcunque enim habent finitam distantiam, ea habent ali-

aliquam rationem inter se: at Ens & nihil non habent aliquam rationem inter se: ergo distant infinitè. *Objicit quidem Scotus, Ens infinitum longius distare à nihilo quam Ens finitum: ac proinde creaturam, quæ finita est, non distare à nihilo infinitè.* Verum ista objectio non est magni momenti: nam distantiâ inter Ens finitum & nihil non est infinita ex parte Entis, sed ex parte τȣ̃ nihil; at, quæ est inter Ens infinitum & nihil, utrimque infinita est. Si quem tamen objectio Scoti moveat, is rationem præcedentem sic instruere potest, ut vis consequentiæ non subnitatur infinitâ distantiâ inter Ens & nihil, sed hoc potius fundamento, *nullam esse proportionem inter virtutem finitam & nihil*: nam si tanto major debet esse virtus agentis, quanto remotior est potentia passiva ab actu, ergo ubi potentia passiva sine ullâ ratione recedit ab actu, ut sit in eo quod nihil est, ibi etiam virtus debet augeri sine ratione, ac proinde debet esse infinita: nam omnis virtus finita ad quamlibet virtutem finitam aliquam habet rationem.

XI. *Creatio non est in Deo, sed creaturis.* Si enim in Deo foret, cum Deus in tempore creat, mutationem subiret haud dubiè. Quare cum Deus creare aut creator dicitur, denominatio externa est. Non est autem in creatura ut accidens in subjecto, sed ut

actio

actio in termino ad quem. *Sed cum omnis a ... sit accidens, & creatio, quæ est actio Dei, non sit in creatura ut in subjecto, utique erit in Deo ut in subjecto?* Resp. Non omnem actionem esse accidens aut subjectum postulare, sed eam solummodo quæ tendit ad terminum, qui per se subsistere non potest. Quare, cū creationis terminus, sit res per se subsistens, subjectum non requirit, neq; reverà accidens est, sed tantum nomine tenus. *Sed actio est prior suo termino: Ergo creatio non est in creatura ut in termino*. Resp. actionem esse priorem termino facto: termino in fieri non esse priorem, sed simul cum illo.

XII. *Creatio non est res, aut modus ab essentia creaturæ distinctus, non relatio, sed ipsa essentia creaturæ, prout est in fieri, sive ipsum creaturæ fieri.* Interim vera quidem actio est, sed quæ absque mutatione aut passione consistit: mutatio enim omnis & passio præsupponunt subjectum, quod mutari aut pati dicitur; in creatione nullum subjectum est, sed nudum creaturæ fieri. Itaque, cum vulgò creationem distinguunt in activam, quam Deo, & passivam, quam creaturæ tribuunt, abusiva aut saltem impropria locutio est: Nam τὸ fieri creaturæ, quatenus habitudinem notat ad potentiam Dei, à qua fit, vera quidem actio est, attamen quatenus spectatur in re, quæ fit, passio non est, sed tamen καταχρηστι-

κῶς

χῶς sic dicitur; quia ut τὸ fieri in subjecto mutato passio est; ita quoque τὸ fieri creaturæ quasi passio dicitur, quia ferè ita se habet ad creaturam, ut mutatio se habet ad terminum suum.

XIII. Atque hæc quidem de creatione: sequitur *conservatio, quæ nihil est aliud quam rei productæ in existentia sua continuatio.* Potest autem ista *continuatio* duobus modis explicari, nempe vel *negativè, vel positivè*: continuare rei existentiam *negativè* dicitur, qui eam non abolet, cum potest; *positivè* qui existentiam rei positiva quadam vi atque influxu, ut loquuntur, sustinet, atque impedit, ne abeat in nihilum. Non potest dubitari, quin primo saltem modo creaturæ conserventur à Deo: nam creaturæ possunt à Deo destrui, & tamen non destruuntur. Sed hæc admodum impropriè conservatio dicitur: nam istoc modo quilibet conservare diceretur omnes, quos potest occidere, & non occidit tamen. Ergo ostendendum est, *mundum & omnia quæ à Deo facta sunt, etiam positivè ab ipso conservari,* quod tamen non videtur ita facilè factu: nam cum res esse suum semel ab alio accepit; illud usque retinebit, donec per contrariam actionem aboleatur: nihil enim seipsum destruere, aut se sua essentia aut existentia privare potest. Quare, ut rei existentia continuetur, non videtur necessarium, ut ab actuali

alterius

alterius influxu pendeat, sed tantum ut à nulla causa destruatur.

XIV. Ut tamen intelligatur, cur necesse sit creaturas omnes positiva quadam virtute à Deo conservari, statuendum est, omnes creaturas essentialiter atque ex interna finitæ suæ naturæ necessitate à Deo dependere: atque dependentiam istam ita includi in earum essentia, ut sine ea concipi non possint: sunt enim Entia per participationem, ut postea dicetur. Hinc sequitur, ut, quemadmodum nihil fieri aut esse possit sine essentia, ita etiam nihil subsistere possit sine actuali Dei influxu, ac positiva sua ab illo dependentia; si Deus influxum illum ac vim conservandi subtraheret, mundus confestim annihilaretur; non à seipso (nam hoc fieri non potest) sed à Deo ipso: idque, non alia actione, quam sola suæ virtutis substractione, quæ in omni finita essentia includitur.

XV. *Conservatio ista non est actio à Creatione distincta, sed creatio quasi continuata*: si enim essent distinctæ actiones, creatio primum cessaret, & conservatio deinde inciperet, vel, eodem illo momento, quo creatio cessat, vel alio sequenti: non potest incipere eodem momento, quia cum creatio sit actio momentanea, res primo sui momento, quo creatur, diceretur conservari, quo nihil potest dici absurdius: non potest

etiam

etiam conservatio incipere sequenti momento, quia cum inter quælibet momenta duo, tempus intercedat, illo medio tempore res nec crearetur nec conservaretur: ergo creatio & conservatio non sunt actiones distinctæ: si neges, creationem esse actionem momentaneam, quæram, cur, si creatio tempore aliquo durare possit, non possit tamen tamdiu durare, donec res interit? Differt tamen conservatio à creatione, quia creatio denotat novitatem sive initium essentiæ; conservatio, essentiæ possessionem sive essentiam jam procreatam atque inchoatam: non potest ergo dici res in primo momento conservari, neq; post primum momentum creari, sed tantum conservari.

CAP. XI.

De Concursu seu Cooperatione Dei cum Creaturis.

Thesis. I.

PEr *concursum* Dei intelligitur *actio, qua Deus immediatè influit in omnes actiones creaturarum:* ita ut actiones istæ dici possint non à creaturis solùm, sed etiam à Deo immediate dependere; nam qui non aliter volunt Deum cum creaturis ad earum actiones concurrere, quam quatenus essentiam earum & agendi potestatem conservat, planè concursum tollunt, aut eum cum

cum conservatione confunduntur. Nos ergo, ne cum illis erremus, statuimus, *sic concurrere Deum cum creaturis, ut etiam proximum principium sit operationum, quæ à creaturis eduntur, ut operationes creaturarum etiam cum fiunt, à Deo actualiter dependeant.*

II. Atque hoc sic ostendi potest. Res quælibet ita se habet in fieri, ut se habet in esse; quare, si necesse sit, creaturas omnes à Deo dependere quoad esse, adeò ut ista etiam dependentia in earum essentia includatur, necesse est etiam ut à Deo dependeant in fieri: atqui omnis res quæ fit, aliqua actione fit; imò actio nihil aliud est, quàm fieri illius rei, quæ actione ista fit: Omnis ergo actio à Deo dependere debet; ac proinde, creatura nihil agere poterit sine proximo & immediato concursu Dei; quare sicut Deus potest rem privare suo esse, sive destruere per solam negationem sive substractionem virtutis conservatricis; ita potest rem privare sua operatione, sola negatione aut substractione sui concursus sive virtutis cooperatricis.

III. Interim observandum est, causas secundas virtutem habere, non quidem quæ sufficiat per se sola ad producendum effectum, sed tantam tamen, ut majore in suo genere & causalitate non indigeat. Hinc sequitur, causas secundas rectè dici causas principales suorum effectorum, etiamsi in agendo

agendo à Deo cooperante immediate ac proximè dependeant. Dicuntur enim non absolutè principales, sed principales inter causas secundas: ad quam rem nihil aliud requiritur, quàm ut habeant sufficientem virtutem ad producendum effectum sibi æquali proportione respondens. Quod si objicias, *effectum illud in fieri dependere à Deo*; respondeo, & virtutem illam causæ à Deo conservari; ac proinde parem esse rationem utrobique, & in causa & in effecto, si rectè instituatur comparatio. Nam effectum in se spectatum non excedit virtutem causæ suæ in se spectatæ; & spectatum, ut à Deo dependens, non excedit virtutem causæ suæ, si & illa spectetur, ut à Deo dependet. Etenim, duæ causæ principales non possunt simul immediatè concurrere ad idem effectum: si particulares ambæ sint, & non subordinatæ, fateor: at si altera sit universalis, altera particularis, aut una alteri quovis modo subordinata, aio consistere posse.

IV. *Concursus Dei non recipitur in causis secundis per modum principii aut conditionis actionem eorum præcedentis, sed per modum actionis.* Qui enim concursum putant tribui per modum principii, non minus errant, quàm qui immediatum Dei concursum tollunt: quid enim interest, sive dicas, Deum non concurrere immediatè cum creaturis

ad

ad earum actiones atque effecta, *sive statuas*, virtutem aliquam indi creaturis, quæ in ipsis sit principium actionum atque effectuum: Nam causa, quæ alteri dat virtutem ad agendum, si aliter non concurrat ad actionem ejus, reverà concurrit remotè & per accidens tantum: denique creatura ideo non potest esse principium statum actionum, quia finita est; atqui vis Dei causis secundis ad operandum communicata per modum principii, qualis aut quantacumque fingatur esse, finita est haud dubiè: non magis ergò poterit esse principium operationum, quam ipsa finita essentia & virtus naturalis causarum secundarum: Præterea, posito concursu Dei, involvit contradictionem, si quis asserat, actionem aut effectum creaturæ non poni; at, posita quacunq; re in causis secundis per modum principii, & non per modum actionis, non involvit contradictionem, si statuatur, actionem creaturæ non sequi: ergò necesse est Dei concursum esse actionem.

V. Sed, *an non potest concursus Dei tribui creaturis per modum principii & per modum actionis simul?* nullo modo: quorsum enim pertinebit virtus illa quæ datur creaturis per modum principii, an ut per illam virtutem operentur? atqui creaturæ, saltem eæ qui causæ principales sunt, habent virtutem in suo ordine atque causalitate sufficientem

ficientem ad operandum & effectum producendum. Ergo virtus illa actionem per modum principii præcedens, supervacua est. Atque hæc quidem omnia intelligenda sunt de actionibus naturalibus: nam ad actiones supernaturales causæ secundæ non habent sufficientem virtutem, ideoque non solum necessarium est, ut Deus cum iis concurrat ad actiones istas per modum actionis; sed etiam per modum principii: verum ista Theologis relinquimus.

VI. *Concursus Dei & actio causæ secundæ est una tantum actio; quæ tamen tota pendet à Deo, & tota à causa secunda, non partim à Deo & partim à causa secunda*: Si enim actio Dei concurrentis & actio creaturæ essent duæ diversæ actiones, actio creaturæ esset à solâ creaturâ immediatè, & non esset à Deo.

VII. *Deus concurrit ad actiones creaturarum, sive causarum secundarum, ut causa prima & universalis, eique causæ secundæ subordinatæ sunt*. Atque ob eam causam, etsi Dei partes potiores, aut saltem non inferiores in actionibus creaturarum sint, quàm ipsarum creaturarum: attamen istæ actiones earumque effecta non Deo, sed creaturis imputanda sunt: non enim dici potest Deus ambulare, cum homo ambulat, aut Deus urere, cum ignis urit; quamvis ad ambulandum aut urendum non minus conferat Deus quàm homo aut ignis: cau-

sa enim universalis indifferenter se habet, eademque virtute concurrit ad omnes creaturarum actiones; ideoque specificatio actionum, non Deo, qui est causa universalis actionum naturalium (nam in supernaturalibus alia ratio est) sed ipsis creaturis adscribenda est. Itaque, quod homo se moveat, certè Deo debetur (in illo enim movemur) sed quod motus iste sit ambulatio, homini tribuendum; ideoque non Deus, sed homo dicitur ambulare.

VIII. Hinc ratio quoque peti debet, cur Deus author peccatorum non sit, etiamsi ad eas actiones concurrat, quæ peccata sunt: nam cum sit causa universalis, solummodò concurrit ad actionum substantiam, quæ mala non est: Formalis enim ratio mali, quæ actioni accidit ob circumstantias, causis secundis imputanda est. *Nec verum est*, quod novatores quidam dicunt, *actiones quasdam suâ substantiâ malas & lege prohibitas esse, ut furari, adulterari*, &c. nam ista vocabula non nudas actiones significant, sed actiones circumstantiis vestitas, nam furari, verbi gr. motus quidam est, atqui hactenus peccatum non est: sed ad rem alienam & animo fraudandi si fiat: hinc malitia provenit. Sed *an formalis ratio peccati non subest providentiæ divinæ?* ita sanè: licet enim illa creaturis imputanda sit, sit tamen illa *Deo* non authore quidem aut

effe-

effectore, sed permittente. Permittere dicitur Deus, non quod non vult impedire, sed quia vult non impedire.

IX. *Concursus Dei accommodatus est ad naturam & agendi modum, quæ ratione naturæ creaturis sive causis secundis competit.* Nam cum causis naturalibus sive necessariis ita concurrit, ut agant necessario; cum voluntariis, ut agant liberè: quod quomodo fiat in causis naturalibus ac necessariis, non est intellectu difficile; at *quomodo voluntariæ causæ libertatem Dei concursus non tollat*, id non ita facile explicatu est: nam si posito concursu voluntati non sit integrum non operari, aut aliud operari, certè voluntatis libertas periisse videtur & quoad exercitium actus, & quoad specificationem.

X. Nec audiendus est Suarez, qui ut tueatur libertatem voluntatis quoad exercitium actus, ait, Deum sic concurrere, ut simpliciter & absolutè non velit voluntatem nostram operari, ex vi sui concursus, sed solum ex hypothesi, *si voluntas ipsa se ad agendum determinet.* Et ut tueatur libertatem quoad specificationem, ait, Deum causis liberis offerre concursum, qui sufficit ad omnes actiones, quæ isto tempore à voluntate possunt exerceri: Nam primum ista pugnant cum Dei sapientia, quæ à mutabili conditione non suspenditur: Deinde nequit intelligi, quæ sit ista sufficiens concur-

sus oblatio, cum Dei concursus non differat ab actione creaturæ: Denique non potuit Deus effectus liberæ voluntatis ab æterno infallibiliter præscire, si Deus non voluit ab æterno, ut ex vi concursus sui creatura simpliciter & absolutè operetur: Nam quod dicit, Deum liberos voluntatis actus infallibiliter præscire, non per voluntatem concurrendi, sed per aliam voluntatis actionem, quam dicit in bonis præfinitionem, in malis permissionem appellari, non tollit difficultatem. Explicandum enim restat, quomodo ista præfinitio aut permissio consistere possit cum contingentia seu libertate voluntatis, si præscientiæ divinæ infallibilitas illis est subnixa. Videtur enim æque contingentiam rerum futurarum tollere, atque illa præcisa & absoluta voluntas ita concurrendi cum humana voluntate, ut ex illo concursu non possit non sequi actio. Ut omittam, explicari non posse, quid aliud ista præfinitio sit, quam decretum de omnibus rebus efficiendis. Quod cum Deus per creationem & concursum exequatur, nihil aliud esse potest, quam ipsa creandi, & cum creaturis concurrendi voluntas. Quæ quomodo cum libertate voluntatis consistere possit, & tamen causa esse queat, quod res infallibiliter futuræ sint, impræsentiarum quærimus.

XI. *Nos nodum istum sic solvimus*; Concursus

cursus Dei non tollit voluntariam actionum contingentiam, quia non antecedit actionem causæ secundæ, imo nihil est aliud quam actio causæ secundæ, prout illa à Deo quoque est. Est quidem necessarium, ut posito concursu Dei, secunda causa operetur, verum ista necessitas est necessitas hypothetica; cum quâ contingentia consistit: nam prorsus, sicut necessarium est, ut res quælibet sit quando est, quamvis sit contingens, ita quoque necessarium est, ut humana voluntas operetur, cum Deus cum illa concurrit, licet operetur contingenter.

XII. Ut ista plenius intelligas, observa, voluntatem nostram à Deo non determinari ad operandum, si propriè loqui velis; actio enim determinantis, & actio illius, quod determinatur, duæ diversæ actiones sunt, quarum una alteram antecedit, & antecedens causa est alterius, ut patet exemplo voluntatis determinatæ ab intellectu: At concursus Dei & actio creaturæ non sunt diversæ actiones, nedum ut altera sit causa alterius; si tamen concursus Dei dicatur esse prior actione causæ secundæ, id non ad causalitatem, sed ad nobilitatem, universalitatem, & independentiam referendum est. Atque hæc ita se habent in actionibus naturalibus: nam ad actiones supernaturales voluntas nostra verè deter-

minatur à Deo, quia ad eas Deus concurrit non solum per modum actionis, sed etiam per modum principii: itaque, cum voluntas nostra aut quælibet alia causa secunda dicitur à Deo excitari applicari, atq; adeò etiam determinari ad agendum, id non de ipso concursu intelligendum est, quæ est actio transiens, sed de voluntate concurrendi.

XIII. Si causa secunda non determinetur à concursu causæ primæ, multò minus putandum est, concursum Dei determinari à causis secundis. Nam actio causæ secundæ, non solum non est prior actione causæ primæ, (quod tamen erat necessarium ad determinandum illius concursum) sed virtus illius imbecillior est, & à primæ causæ virtute dependet. Ex quo certè patet, non determinari concursum causæ primæ à causis secundis ad operandum. Quod etiam non determinetur à causis secundis, quoad specificationem actionis, siquidem determinandi vox sumatur propriè, iisdem rationibus colligi potest. *Non quod objicias, in conferendo concursu Deum sequi naturam & conditionem causarum secundarum, talemque semper concursum præbere, qualem illa exigunt, nihil est.* Hinc enim non sequitur, concursum Dei à causis secundis determinari, sed hoc tantum sequitur, naturam & modum operandi in causis secundis esse rationem

objectivam, quæ talem concursum requirat, qualem Deus tribuit, sed pro arbitratu suo, sive quia ita decrevit. Nam quemadmodum Deus ab æterno certas res decrevit, certo tempore producere, certa naturæ conditione & agendi potestate præditas; ita quoque decrevit ab æterno cum iisdem rebus ad operandum sic concurrere, ut natura singularum postulat.

CAP. XII.

De Substantia Creata.

Thesis. I.

ACtum est de Deo, *sequitur Creatura*; quâ voce intelligimus, *substantiam à Deo factam ex nihilo*. Nam accidentia non creantur per se propriè; sed sequuntur substantias creatas tanquam additamenta & complementa quædam. Res enim ita se habent in fieri, ut se habent cum jam factæ sunt. Atqui accidentia facta, sunt in substantia, ab eaque tota sua entitate dependent: Ergo etiam cum fiunt; ac proinde non creantur, ac ne generantur quidem propriè; sed solummodò concreantur, ut ita dicam, aut congenerantur.

II. Antequam creatura esset facta, erat in se revera nihil: erat enim in potentia objectiva: sed Ens in potentia objectivâ, quatenus

tenus est in potentia objectiva, ita distinguitur ab eo quod actu est, ut Nihil ab Ente distinguitur. Quando ergò creatura à Deo fit, existentia non additur essentiæ, sed utraque simul producitur; solâ enim ratione differunt. *Si objicias, essentiam iis rebus tribui, quæ adhuc sunt in potentia objectiva, atque adeo Entia ea dici, saltem quatenus vox illa sumitur ut nomen, imò eodem modo & significatu Entia dici, quo ea quæ jam existunt, ac proinde non esse nihil: si hoc, inquam, objicias*, negabo consequentiam; nam cum ens dicitur de iis, quæ non existunt actu, propositio ista sententiam habet hypotheticam, nihilque aliud significat, quam ista Entia fore, si existerent, aut cum existent: similique modo Essentia illis ex hypothesi tribuitur.

III. Etsi autem Existentia creaturæ ab Essentia non differat realiter, non includitur tamen in ratione aut definitione Essentiæ. Hæc ergò propositio, *creatura est*, non est Essentialis aut vera per se, sed accidentalis: at Existentia est de essentia Dei: ideoque cum dicitur, *Deus est*, propositio ista est in primo modo τῷ καθ' αὑτό.

IV. Creatura includit essentialiter dependentiam à Deo, sive, quod eodem redit, *dependentia à Deo est de essentia creaturæ.* Idque non solum quando & quamdiu est in fieri, sed etiam quando facta est.

V. Hinc

V. Hinc sequitur, creaturam esse Ens contingens, & primi Entis sive Dei imperio atque arbitrio subjectam: itaque, sicut à Deo ex nihilo producitur, & non esset, si ab illo non produceretur; ita sublata virtute Dei conservatrice, continuò in nihilum relaberetur. Cum enim hæc dependentia sit de essentia creaturæ, & in tota essentia intimè includatur, substrahi non potest à creatura, nisi tota illius essentia sublata.

VI. Hinc porrò sequitur, *creaturam essentia, virtute, & perfectione finitam esse:* ac proinde cum perfecta dicitur non absolutè perfectam intelligi, sed in suo tantum genere; nam quod absolutè atq; infinitè perfectum est, non tantum alterius auxilium non requirit, sed nec admittit; pugnant enim ista vel maximè, infinitum esse, & alterius virtute atque auxilio subsistere.

VII. *Finitam Essentiam creaturæ sequitur modus finitæ præsentiæ seu Ubietatis.* Omnis ergo creatura requirit finitum ac definitum locum: neque magis fieri potest, ut creatura sit ubique, quam ut sit infinita essentia ac perfectione; ita ut, qui creaturam aiunt esse ubique, cogantur confiteri etiam eam essentiâ esse infinitam. Præsentia enim seu ubietas non differt ab essentia re ipsa, sed ratione solummodò: nihil enim aliud addit essentiæ rei locatæ, quam respectum ad locum in quo est. Ergò rectè dicitur

citur esse infinita, quæ ubique est, seu quæ est in loco infinito.

VIII. *Creatura non solum non potest esse ubique, sed etiam non potest esse in pluribus locis simul:* nam ut se habet infinita localitas ad rem finitam, ita se habent localitates diversæ & à se invicem divisæ, ad rem unam atque eandem. Ut ergo finita res nequit esse ubique, &, si statuatur esse ubique, statuitur id, ex quo sequitur, eam esse infinitam; ita res una nequit esse in diversis locis, aut si statuatur esse in diversis locis, id statuitur, ex quo sequitur rem unam diversas esse res.

IX. *Finitam essentiam creaturæ, sequitur etiam finita duratio:* omnis enim creatura facta est aliquando, nullaque facta est vel fieri potuit ab æterno: quod enim ab æterno est, Ens necessarium est; & quod necessarium est, infinitum est: omne enim finitum ab infinito aboleri potest: at, quod necessarium est, nequit aboleri; ergo, quod necessarium est, non finitum, sed infinitum est. *Non tamen hinc sequitur, omnem creaturam abolitum iri aliquando, aut desituram;* non enim necesse est, ut quod finitum est essentia, aliquando esse desinat: nam licet necesse sit, ut quod ab æterno fuit, in æternum durare debeat; non est tamen necesse, ut quod aliquando cœpit, aliquando esse desinat: Æternitas enim à priori parte

parte actu infinita est, ideoque finitæ essentiæ repugnat: at à parte posteriore infinita est potestate solummodò, quod non pugnat cum finita essentia creaturæ.

X. *Ut Creatura se habet in esse, ita se habet in operari*: quare, ut in esse suo dependet à Deo, ita etiam ab eo pendet in operari: ac proinde sicut creaturæ in nihilum abirent repentè, cessante virtute Dei conservatrice, ita cessarent ab omni operatione, si cessaret virtus Dei cooperatrix, seu, si Deus cum creaturis ad agendum non concurreret, positis alioquin omnibus ad agendum prærequisitis.

XI. *Creatura appetit suum esse, & esse sui perpetuitatem.* Appetitus is innatus, non elicitus est. Perpetuitas alia speciei, alia individui est: atque utique quidem natura studet: sed quia species perfectior est uno aliquo individuo sub se contento, prius videtur natura ferri ad speciei quam ad individui perpetuitatem, eoque sensu dixit Aristoteles, Generationem, quâ species conservatur, esse naturalissimum opus viventis: Certè, multò naturalius est quam nutritio, quâ conservatur, individuum. Atque hæc quidem ita se habent, si spectetur appetitus innatus: at si appetitum elicitum spectes, videtur is prius ferri in conservationem individui quam speciei.

XII. Naturalis iste creaturarum appe-

titus subinde impeditur quoad actum secundum ab appetitu elicito, ut patet in iis, qui sibi aut liberis suis mortem consciscunt; nunquam tamen tollitur quoad actum primum.

XIII. *Nulla creatura appetit suum aut suæ speciei esse propter se, sed propter aliquem finem, extra se:* nam ut creatura non potest esse primum vel sui ipsius vel alterius rei principium, quia ab Ente primo sive Deo essentialiter dependet; ita nequit esse ultimus, vel sui ipsius vel alterius rei finis, quia non est infinitæ perfectionis: Ultimus enim finis debet appetitum terminare & explere, ac proinde debet esse infinitus: nam cum natura cupiditatis infinita sit, à nulla re finita expleri potest.

XIV. *Omnis creatura habet aliquam cum Deo similitudinem:* aliæ tamen propius ad Deum accedunt, aliæ longius ab eo absunt, prout aliæ aliis perfectiores aut imperfectiores sunt. In hac diversitate sunt quinque creaturarum gradus, esse, subsistere per se, vivere, sentire, intelligere; quorum posterior priorem includit, aut aliquid analogum, sed non vice versa: esse convenit accidentibus, & nil præterea; esse & per se subsistere, substantiis; esse, subsistere per se, & vivere, plantis; hæc omnia atque insuper sentire, bestiis; homini & Angelis seu substantiis incorporeis omnes

gradus

gradus conveniunt, esse, per se subsistere, vivere, sentire, intelligere; sed tamen aliter homini, aliter substantiis incorporeis. Itaque creatura intelligens, homo & Angelus, similior est Deo, ideoque nobilior & perfectior bestiis, bestiæ plantis, plantæ substantiis inanimatis, substantiæ accidentibus.

XV. In hac rerum serie perfectiora sunt finis imperfectiorum, aut saltem imperfectiora ad perfectiora referuntur. Itaque accidentia sunt propter substantias; substantiæ inanimes propter animatas; plantæ propter animalia; bestiæ propter homines; homines & Angeli propter Deum, à quo sunt omnia, & in quem omnia redeunt.

CAP. XIII.

De Angelorum existentia & natura.

Thesis I.

Substantia creata dividitur in corpus & spiritum. Corpora sensibilibus indiciis satis se produnt, ut laborandum non sit de probanda eorum existentia: quid autem corpora sint & quæ iis accidant, Physicis expendendum relinquimus. *Spiritus* appellatione intelligimus substantiam incorpoream atque immaterialem; eáque locutio impropria est. Nam spiritus propriè corpus est adeò subtile, ut quia omnes sensus

fallit, corpus esse non videatur: ob eamque causam immateriales substantiæ spiritus dicuntur per metaphoram: Philosophi tamen veteres intelligentias seu mentes abstractas vocant.

II. *Spiritus, vel est Angelus vel anima. Angelus est spiritus in se & in suo genere perfectus:* ideoque ineptus qui corpori sic societur, ut cum illo unum per se constituere possit. Ejusmodi substantias Angelorum voce explicat scriptura, quia sunt nuncii & ministris seu λειτουργικὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ. *Anima est spiritus, qui tametsi per se possit subsistere, imperfectus & incompletus tamen est in suo genere,* ideoque aptus & ordinatus ut corpori adjungatur, & cum eo constituat unum per se, nempe hominem.

III. *Tria sunt quæ de Angelis quæri possunt,* primò *an sint,* secundò, *quæ sit eorum natura;* tertiò, *quæ proprietates & actiones. Esse Angelos,* nequit demonstrari ex motu cœlesti, ut factum est ab Aristotele, quia non constat, an cœlum moveatur ab Angelis; imò multò probabilius est, cœlum ab Angelis non moveri, sed vel à se ipso moveri ut animalia, vel à Deo, vel, quod penè certum esse duco, à sua forma atque insita virtute, ut gravia & levia moventur motu recto. Ergo, esse Angelos, colligendum est potius ex eo, quod in natura sint effecta quædam, quæ nullis possint causis physicis adscribi,

fcribi, quorum ingens etiam multitudo in historiis prophanis commemoratur. Quare, spiritus seu Angeli concedendi sunt, qui authores sint istorum effectorum, ni velimus quotidie ad miraculum confugere: quanquam quædam talia sunt, ut miraculo non possit esse locus; nempe, quæ rationem habent peccati, ut præstigia, maleficia, tentationes, & id genus alia. Idem etiam colligitur ex ordine & perfectione universi, quod spiritus requirere videtur: nam certum est, naturam esse corpoream; certum est etiam, naturam esse mediam, quæ partim est corporea, partim incorporea, atque ita necesse esse videtur, ut etiam natura quædam sit prorsus incorporea.

IV. *Natura Angelorum*, quod erat secundum caput, *est incorporea & immaterialis*, ut diximus ante. Atque hoc patet ex operationibus, quæ tales sunt, ut à corporea natura proficisci nequeant. Deinde, corpus nequit à corpore penetrari, nec corpus aliud penetrare, ideoque corpori obstat, ejusque motum impedit, aut retardat: ut Angelis non obstant corpora, neque motum eorum retardant: nam æquè facilè atque citò transeunt per corpus densissimum, quam per tenue ac fluidum. Præterea, cum corpus transit per aliud, necesse est ut alterutrum vel utrumque dividatur; at Angeli transeunt per corpora, nec tamen

ea

ca dividunt; ergo vel corporei non sunt, vel dividi debent. Quod si dividantur, corruptibiles sunt, quod nemo, puto, concessurus est. Denique, si Angeli sint corporei, vel ita sunt corporei ut Elementa aliæque res inanimes, quæ sunt corpora, vel ita ut anima humana, quæ quidem non est corpus, sed requirit corpus. Si prius statuas, quæram qualia sint corpora, & à quo moveantur: nam corpus nequit à se moveri quaquaversum, nisi constet multiplici partium organicarum diversitate: ut non dicam; quod tamen urgentissimum est; nullum corpus merum posse esse præditum intelligentia: si alterum eligas, eadem difficultate te premam, & iterum cogeris fateri, Angelos esse res imperfectas.

V. *Neque verò pugnat cum Angelorum natura, materia carere,* atque esse incorporeum, neque quia substantia est, neque quia finita est, aut creata. Non quia substantia, quia etiam Deus substantia est & immaterialis: neque quia creata, quia anima humana est immaterialis, ut suo loco dicemus, & per se à corpore separata subsistere potest: non ergo per se subsistere repugnat incorporeæ & immateriali naturæ. Quidam, ut vim horum argumentorum eluderent, commenti sunt nescio quas substantias materiales quidem & corporeas, sed tamen indivisibiles: quas aiunt à physicis corporibus

bus non dividi aut impediri, sed in offensis per ea & sine difficultate transire; quo nihil dici potest futilius: Nam quantitas materiam necessariò sequitur; ergo quicquid materiam habet, divisibile est: Deinde, materia illa aut continua est & solida, hoc est, plena sui; aut discreta vel divisa, seu rara. Si prius concedas, sequetur, si ea moveatur per corpora, aut eam divisum iri à corporibus, aut divisuram corpora, aut datum iri penetrationem dimensionum. Si ipsa dividatur, corruptibilis est; si dividat corpora, jam ab iis resistentiam patitur; ut omittam, experientiâ constare, corpora non dividi cum per ea transeunt spiritus. Penetratio substantiarum non ideò impossibilis est, quia substantiæ illæ corpora sunt, sed quia quanto sunt, & quantitate sua locũ replent & occupant. *Si dicas materiam Angelorum esse divisam ac raram*, ut spongia est aut vapor: singulæ partes constare debebunt figura, atque insuper sequetur eam corruptibilem esse.

VI. Cum Angelos incorporeos dicimus, cavendum, ne illud intelligamus θετικῶς seu positivè, quasi affirmatè diceremus, eos esse puncta aut instar punctorum. Nam puncta sunt extrema linearum, lineæ superficierum, & superficies corporum, ideoque in ea incommoda incideremus, si Angelos ut puncta consideremus, quæ iis ante opposuimus.

mus, qui Angelos corpora esse aiunt. Ea ergo vox *incorporea* negative debet concipi, non ut simpliciter aliquid de Angelis negetur, sed ut hac negationis formula aliquid exprimatur, indirectè ac confusè, quod aliter à nobis exprimi ac concipi nequit.

CAP. XIV.

De Angelorum attributis.

Thesis I.

TErtius locus de Angelis continebat *attributa*, qua voce *proprietates* intelliguntur *ac operationes*. Prima proprietas est *esse in loco*, aut potius modus quo sunt in loco: nam esse in loco omni Enti competit, aut per se, aut per aliud; nam quod in loco non est, nusquam est; & quod nusquam est, omnino non est. Porrò modus localitatis sequitur essentiam rerum: itaque sicuti corpora tota essentia differunt à rebus incorporeis; ita quoque res incorporeæ longè aliter in loco sunt, quam corporeæ; nam corpora sua quantitate locum tenent & implent, suisque terminis & extremis loco possunt adæquari; at *Angeli* nec quantitatem nec extrema habent; ideoque *non sunt in loco ut corpora.*

II. *Non sunt etiam Angeli in loco ut puncta;* nam puncta non sunt in loco per se, nec lineæ, nec superficies, sed in loco esse dicuntur,

cantur, quia sunt corporum extremitates, quæ per se in loco sunt: at Angeli per se in loco sunt, quia per se subsistunt: *non sunt etiam in loco per solas operationes*, quia operatio præsupponit existentiam, ac proinde necesse est, ut, quod alicubi operatur, alicubi existat: non igitur sunt in loco per applicationem virtutis seu per operationem in certo loco. Quid? quod Angelus non semper operetur: itaque, si sit in loco per operationem, non erit in loco cum non operatur. Quid ergò? *estne Angelus ubique?* nam nihil aliud videtur superesse, *nullo modo*; quod enim est ubique, essentia & perfectione est infinitum, ut ante diximus, nihil ergo videtur superesse, quam ut dicamus, *Angelos quidem esse in loco divisibili, sed modo tamen indivisibili*: modus ille in eo consistit, quod essentia Angeli non commensuretur divisibili loco, nec partes Angeli respondeant partibus loci, sed totus toti loco, & totus singulis partibus.

III. *Plures Angeli possunt esse in eodem loco*: nam quod plura corpora nequeant esse in eodem loco, in causa est quantitas, qua corpora suo loco ita commensurantur, ut singula locum sibi æqualem impleant, & alia quælibet corpora ex eo loco excludant: quare, cum Angeli quantitate destituantur, idéoque locum non impleant aut occupent, nil vetat aut corpus & Angelum

aut

aut plures Angelos simul in eodem loco morari. *Cave tamen hinc concludas, unum Angelum esse posse in pluribus locis simul, iisque à se invicem dissitis*: si enim unus & idem Angelus esset in diversis locis simul, non esset unus & idem; & si posset esse in pluribus locis simul, posset esse in omnibus simul, & per consequens infinitus esset.

IV. *Angelorum duratio*, ut omnium aliarum creaturarum, *à priori parte finita est*, quia finita est essentia: *at à posteriori infinita est*; si enim fineretur, aut id corruptione fieret, aut annihilatione: corruptio non cadit in Angelos, ut mox dicam, & quamvis à Deo annihilari possit, non tamen est credibile, eos annihilatum iri: pugnare enim cum Dei sapientia videtur aliquid creare, quod postea destructurus est.

V. *Angeli non sunt omnino simplices*; licet enim non constent *materia & forma*, *nec etiam partibus integrantibus*, ut *corpora*; est tamen in Angelis *compositio ex genere & differentia*, *ex essentia & existentia* ex subjecto & accidente. *Compositio ex essentia & existentia* omnibus creaturis convenit, ut ante diximus, ergo & Angelis. *Compositio ex genere & differentia* ex eo colligitur, quod substantia dicatur *συνωνύμως*, de corpore & spiritu: si enim non diceretur, synonymως, vel: corpus esset causa spiritus, vel spiritus corporis. *Compositio ex subjecto & accidente* non videtur

detur

detur colligi posse ex intellectu, voluntate aut potentia Angelorum, (hæc enim non videntur reipsa discrepare ab eorum substantia) sed ex actionibus immanentibus, ut sunt intelligere, velle, & ex habitibus qui ex iis actionibus proveniunt, ut postea dicetur.

VI. *Angeli* partim *immutabiles* sunt, partim *mutabiles*: mutatio enim, vel spectat substantiam, vel quantitatem, vel qualitatem, vel ubi: mutatio, quæ spectat substantiam, vel est generatio vel corruptio; quæ quantitatem, est vel accretio vel diminutio; quæ qualitatem, vocatur alteratio, eaque versatur, vel inter qualitates contrarias, vel inter eas, quæ contrarium non habent; mutatio ad ubi, latio dicitur, seu motus localis: quod ad generationem & corruptionem attinet, ea nequit in Angelis habere locum, quia sunt simplices substantiæ; non accretio aut diminutio, quia sunt expertes quantitatis; non etiam illa alteratio quæ versatur inter qualitates contrarias, quia ea via est ad interitum: quod attinet ad eam quæ versatur inter qualitates non contrarias, illa in Angelis locum habet haud dubiè; nam etiam mutantur quoad internos actus & habitus inde provenientes, ut cap. sequenti ostendemus.

VII. *Angelos localiter moveri*, ex operationibus apparet; modò enim hic operantur,

modo

modò illic, idq; in locis admodum dissitis; itaque, cum operatio rei operantis requirat præsentiam, necesse est, Angelos nunc hic esse, nunc alibi, quod sine motu locali fieri nequit; atq; hæc quidem ita manifesta sunt, ut in S. literis præsupponi videantur.

VIII. Etsi autem Angeli, cum moventur, desinunt esse alicubi, & esse alicubi incipiant, non tamen medio corporeo commensurantur, per quod moventur; non enim per medium moventur, ut corpus, sed ut spatium est; neque enim aliter se habent ad corpora, per quæ transeunt cum moventur, quàm si moverentur per vacuum: atqui in vacuo nulla potest cogitari commensuratio, nequidem si corpus moveretur in vacuo: ergo multò minus Angeli cum per ea transeunt, possunt corporibus commensurari.

IX. Hinc sequitur, *Angelos moveri celerrimè*; nam quod corpora æquè gravia, æqualia, & eadem figura prædita, moveantur, alia celerius, alia tardius, inde est, quod medium interdum magis, interdum minus resistit; & quò minus resistit medium, eò quoque celerius moveri corpora necesse est, ergò Angelos, quibus medium nullò modo resistit, celerrimè moveri oportet. Nec tamen hinc concludas, Angelos motum iri in momento, quia cum motus sit divisibilis, in momento fieri nequit. *Aristoteles*

stoteles tamen, dicat aliquis, *collegit l. 4. Phys. si quid in vacuo movetur, id motum iri in momento, ac proinde, quia nihil potest moveri in momento, nihil posse etiam moveri in vacuo.* Fateor quidem, Aristotelem sic collegisse, sed quæritur quam rectè: reperti enim sunt, quibus ea collectio displiceret, & rectè: non enim videtur esse verum, quod Aristoteles præsupponit, omnem moram corporalis motus esse à resistentia medii; est enim aliqua moræ portio, exigua quidem ea, sed aliqua tamen à terminorum distantia: ac proinde opus est aliqua mora, etiam ubi medium mobili non resistit. Hinc sequitur, non omnino eandem esse rationem motus ad motum quoad tarditatem, quæ est medii ad medium quoad resistentiam, qua tamen proportione Aristotelis collectio subnixa est. Atque hæc de Angelorum proprietatibus.

CAP. XV.

De Angelorum actionibus.

Thesis. I.

A*ctiones Angelorum*, vel sunt *immanentes*, vel *transeuntes*. *Actiones immanentes*, vel sunt *intellectus*, vel *appetitus*; non enim dubium est, quin Angeli intelligant: nam cum intelligere sit summus & perfectissimus vitæ gradus, oportet Angelos, qui per-

perfectissimi sunt inter creaturas, intelligendi potestate esse praeditos, præsertim cum videas, homines eâ præditos, qui tamen Angelis longè sunt inferiores, si spectes conditionem & præstantiam utriusque, jam si Angeli intelligunt, appetunt quoque; siquidem intellectus & cognitio non sine appetitu est.

II. Duo autem potissimum explicanda sunt, quæ Angelorum intellectum & cognitionem spectant: quomodò Angelus intelligat, & quid intelligat. Ac primò observandum est, quædam Angelos naturaliter cognoscere, quædam per revelationem. Quod ad naturalem cognitionem attinet, ante omnia statuendum est, *Angelos nihil intelligere per essentiam*. Phrasis enim illa, *per essentiam intelligere*, vel significat, essentiam suam intuendo intelligere, vel intellectionem esse essentiam; at Angelus neutro modo potest dici per essentiam intelligere; utrumque enim Deo proprium est, & ut in se omnia videat, & ut ea cognitio nihil aliud sit quam ejus essentia. Non autem intelligunt omnia Angeli in essentia sua, quia omnium rerum perfectiones non continent eo modo in essentia sua, quo effecta continentur in causis suis. Non est etiam intellectio ipsa Angelorum essentia, quia multa intelligunt quæ antea ignorabant, absque essentiæ suæ mutatione.

III. *In-*

III. *Intelligunt ergo Angeli per species, quicquid intelligunt.* Cum enim intellectus quippiam intelligit, de potentia mutatur in actum: quare cum res ipsæ non sint in Angelorum mente, quas intelligunt, nec possit mens mutari à re extra se positâ, aliud quid intercedere oportet, quo mediante intellectus ab objecto immutetur: quid aliud intercedere poterit quàm species? istæ species non sunt Angelis à Deo in creatione inditæ (sequeretur enim, Angelum jam nihil intelligere, quod non intellexit antea ab initio; imò sequeretur Angelum semper intelligere) sed ab ipsis objectis Angelorum intellectui imprimuntur, non quidem immediatè, sed mediante aliquâ facultate, quæ habet rationem eam ad intellectum angelorum, quam habet phantasia aut sensus internus ad intellectum nostrum; atque hoc modo cognoscunt ea quæ naturæ ordinem non excedunt; cum quid intelligunt eorum, quæ naturæ limites excedunt, id habent ex immediata Dei revelatione.

IV. Porrò *Angeli non solum apprehendunt res objectas easq; simplici notione intuentur & intelligunt, sed etiam componunt & dividunt, colligunt & ratiocinantur*: nam & unum ex multis eligunt, & ex creaturarum notitia progrediuntur ad cognitionem Dei, quod sine ratiocionatione fieri nequit.

V. *An-*

V. *Angeli cognoscunt naturaliter*, ut jam de objecto dicam, *omnia quæ naturaliter ab homine possunt cognosci* : nequit enim fieri, ut anima humana plura percipiat, quam illæ ab omni materia separatæ mentes : homo autem intelligit, & quæcunque incurrunt in sensus, & quæcunque ex sensibilibus argumentis colliguntur ; eadem ergò & Angeli cognoscunt, sed ratione & modo longè perfectiori : id naturâ enim sciunt, quid agere possit unumquodque, & quid pati possit, quod etiam sagacissimos mortales fugit : in hoc genere boni Angeli non utuntur conjecturis, ideoque neque errant ; at mali Angeli & utuntur conjecturis, & errant ipsi sæpè, & illuduntur, & miseris mortalibus sæpè illudunt. Non solum autem videntur Angeli perfectiori modo, sed & plura cognoscere, quàm homo : nam etiam omnium rerum essentias cognoscunt, quas intellectus humanus non assequitur : etsi enim essentiæ sensibilibus notis se prodant, homo tamen ex iis colligere nequit, quæ sit essentiæ ratio in rebus singulis.

VI. Quæ nullis sensibilibus argumentis se produnt, ea nequeunt ab Angelis cognosci naturali modo, hinc sequitur Angelos non esse καρδιογνώστας id est, non cognoscere cogitationes & decreta aut hominum, aut aliorum Angelorum, multo minus

trus ipſius Dei. *Dæmones* ſeu mali Angeli, admodum ſagaciter quidem conjectant hominum cogitationes & conſilia, idque ex ſignis antecedentibus & conſequentibus, ex animi corporisque qualitate, ex phantaſmatibus objectis, nihil tamen certi de cogitationibus poſſunt ſtatuere, ni eæ ſe prodant actionibus aliiſque ſenſibilibus indiciis: judicia enim mentis non neceſſariò ſequuntur phantaſmata objecta; ſæpè enim fit, ut quibus eadem phantaſmata objecta ſunt, non judicent tamen eodem modo de iiſdem rebus. *Angelos bonos conjectura uti non eſt probabile*, ſed ſuſpendere judicium in iis rebus, in quibus argumentum non eſt neceſſariò cum rebus cognoſcendis conjunctum.

VII. Hinc porro ſequitur, Angelos etiam non cognoſcere futura, quæ pendent à liberæ voluntatis vel divinæ vel humanæ determinatione; nam quia voluntas ſequitur intellectus judicium, qui poterunt certo & infallibiliter prævidere; quo ſe voluntas ſit inclinatura, ſi prævidere non poſſint, imo nequidem videre intellectus humani cogitationes? & ſi nequeant humanæ voluntatis actus præſcire, multò minus certe ea, quæ à liberæ voluntatis determinatione dependent.

VIII. *Quod ad cognitionem Dei attinet*, quam Angeli naturaliter aſſequuntur,

P eam

eam scholastici distinguunt *in matutinam & vespertinam: Matutinam* vocant, qua Deum ejusque essentiam cognoscunt, & omnia in Deo, ut in speculo, intuentur; *Vespertinam*; qua res creatas omnes & seipsos intuentur, indeque cognitionem Dei colligunt. Hæc distinctio inter alias absurditates, hoc habet incommodi, quod statuat ipsam Dei essentiam ab Angelis cognosci: atqui antea ostendimus, Essentiam Dei à nullo finito intellectu posse comprehendi, imò ne apprehendi quidem. *Deinde*, qui ea distinctione utuntur, aiunt Angelos semper occupatos esse in cognitione matutina: nulla ergò est cognitio vespertina, fieri enim nequit ut Deum cernant in seipso & simul in creaturis: alterum enim fit directè, alterum indirectè & reflexo intuitu: matutina ergo ea in Angelis cognitio merum est figmentum, multo magis in animabus beatorum, qui vita sunt di functi.

IX. Atque *hæc de naturali Angelorum cognitione.*] Addamus aliquid *de cognitione Revelata*; ea duo capita complectitur: Deus enim Angelis vel consilia sua & decreta revelat, vel cogitationes hominum, & quæ ex iis secutura sunt. Consilia sua Angelis revelare Deum, patet ex eo, quod eos mittat & mandet: frustra sanè, si *Dei* consilia naturaliter cognoscerent. Cogitationes revelare, colligitur ex eo, quod intelligant,

an

an homines Deum simulatè, an ex animo precentur, ut liquet ex c. 10. Dan. quo loco dicitur missus ad Danielem Angelus, qui noverat eum ex animo precatū esse Deum; atqui ante ostensum est, Angelis hominum cogitationes non esse perspectas naturaliter, ergò ex revelatione.

X. *Atque hæc de cognitione Angelorum: sequitur voluntas seu appetitus*, qui intellectum, ut ante diximus, sequitur, atque eum quidem, qui Practicus appellatur; nam quum distinctio inter Theoreticum & Practicum intellectum non in ipso intellectu, sed in objectis constituta est, aut potius in ipsa intellectione; nulla causa est cur Angelis non possit tribui. *Voluntas Angelorum ab intellectu Practico determinatur*, & ut velit potius quàm non velit aut quàm nolit, & ut hoc potius velit, quam aliud: hinc sequitur, non aliam esse rationem angelicæ voluntatis ad suum objectum, quam humanæ ad suum. Errant ergò Scholastici, cum aiunt, voluntatem Angelorum adhærere suo objecto immobiliter, atque hinc petunt causam, cur Angelus semel lapsus non potuerit redimi. Etenim, si intellectus Angelicus non adhæret objecto immutabiliter, ergò nec voluntas quæ intellectum necessariò sequitur; atqui intellectus Angelicus non adhæret objecto suo immobiliter; quomodo enim labi potuit,

tuit Angelus, si intellectus immobiliter objecto adhæreret? an dicetur Angelus esse lapsus, quia in prima electione erravit? at sic non est lapsus; labitur enim qui stat, non qui nunquam stetit: ergo Angelus objecto suo adhæsit, antequam peccaret, estque lapsus, quia ab objecto recessit: in epistola Judæ expresse dicitur, Angelos originem suam non servasse, suumque domicilium reliquisse, quod sine voluntatis mutatione fieri nequit.

XI. Cum *Angelis tribuuntur affectus*, ira, odium, gaudium, lætitia, &c. non significant idem univocè, quod significant, cum tribuuntur homini, sed tantum analogicè; nam in hominibus, animi motus sunt affectus, quatenus habent communionem cum corpore: ira enim non nuda quædam vindictæ cupiditas est, sed etiam fervor sanguinis circa cor: atque ita de cæteris affectibus judicandum est. At in Angelis affectus sunt nudi motus voluntatis, sed vehementiores; sic odisse dicuntur, quando cum vehementia aversantur, quod judicant esse malum.

XII. Atque *hæc de immanentibus* seu elicitis *actionibus Angelorum*; sequuntur *imperatæ & externæ*, quibus actiones intellectus & voluntatis internæ sese produnt; quo in genere primo se offert *communicatio*, quæ est actio, quâ conceptus mentis: & volunta-

luntatis decreta sibi invicem aperiunt. Bestiæ quidem affectus suos inarticulata & incognita voce produnt, sed ea tamen actio communicatio dici nequit: homines autem conceptus beneficio sermonis invicem interpretantur, & animi decreta communicant, quod iis adeo est naturale, ut etiam muti signis quibusdam conceptus suos aperiant, & signorum vim intelligant: homo enim natura sua est animal sociale, at hac communicatione sublata societas humana everteretur: non potuit ergò homo hac communicatione privari; ex quo colligitur, cum inter Angelos quoque societas quædam sit, non quidem sermonem sed aliquid sermoni analogum iis tribuendum esse, quo cogitationes suas seu animi motus aliis exponant: nam quod Scholastici dicunt, sola eos voluntate cogitationes suas aliis patefacere, falsum est: si enim nequeunt cogitationes aut decreta voluntatis humanæ, nisi ex effectis & signis colligere, non poterunt etiam cognoscere voluntatem aliorum Angelorum, si nullo se effectu aut signo manifestent: ex quo sequitur, Angelos posse sola voluntate conceptus suos & voluntatis decreta patefacere, sed oportere, ut aliquid intercedat, quod ita se habeat ad intellectum eorum, ut se habet sermo ad intellectum nostrum; quod quale sit percipere non possumus, quia Angeli non sumus.

XIII. *In operationibus Angelorum* ſpectanda eſt *potentia & executio*, nam quia non agunt ex neceſſitate naturæ, ſed libero voluntatis ſuæ arbitratu, plura poſſunt facere, quàm reverà faciunt: potentia eorum eſt ſanè maxima, non tamen infinita: finitæ enim eſſentiæ vis infinita tribui nequit. Non igitur omnia poſſunt facere Angeli, quæ non implicant contradictionem: hoc enim ſoli Deo proprium eſt: quæ ut melius intelligantur, obſerva, omnipotentiæ activæ reſpondere aliquam potentiam, vel objectivam, vel obedientialem, vel paſſivam. Potentia ea activa, cui reſpondet potentia objectiva, veluti qua aliquid fit ex nihilo, vel cui reſpondet potentia obedientialis, veluti qua excitantur mortui, eſt infinita, ſolique Deo propria; at cui reſpondet potentia paſſiva ſeu naturalis, quæ naturaliter poteſt in actum deduci, Angelis competit; hæc enim finita eſt, naturæque limites non excedit.

XIV. Habent ergò Angeli omnes cauſas Phyſicas, atque adeò totam naturam, Deo permittente, in ſua poteſtate, ita ut poſſint naturæ impetum retardare, retundere, impedire, promovere, impellere: ſic credibile eſt, *Deum* Angelorum opera uſum fuiſſe, cum ignis vim retinuit, ne ſocii Danielis urerentur: cum leonum ora obturaret, ne *Danielem* devorarent: cum ſo-

lem sisteret, vel etiam retraheret: cum terræ motus, fulmina, tonitru, procellas concitaret in monte Sinai ad conciliandum latæ legi authoritatem: ordo enim naturæ videtur postulare, ut quæ à causis secundis fieri possunt, ea Deus per eas exequatur; id autem immediatè tantum faciat, quod non est in ulla potestate Physica, sed tantum in potentia objectiva aut obedientiali; ad ea enim requiritur vis infinita. Cæterum bonorum Angelorum opera utitur, cum illustranda est ejus gloria, cum puniendi hostes Ecclesiæ; cum vindicanda est authoritas à contemptu: at in piis castigandis & exercendis utitur operâ cacodæmonum, ut patet ex historia Jobi.

XV. Potentia Angelorum etsi magna est, non tamen se extendit ad judicium intellectus humani, aut ad voluntatis actiones: possunt quidem oculis objicere σκοτώματα, queîs prohibent videre quod tamen ante oculos est: possunt etiam oculis objicere larvas, vel menti phantasmata, ut existimet se videre, quod non videt: tandem possunt humores commovere, & objectis phantasmatibus provocare cogitationes; ipsas cogitationes formare nequeunt; hoc enim solius Dei est; is enim solus ita potest agere in animam nostram, ut necessariò assentiamur sine renisu, atque adeo ut ne quidem reniti possimus.

XVI. Atque *hæc* quidem *omnia exequuntur Angeli per motum localem*, applicantes activa admodum scitè suis passivis: nihil enim ipsi per se generare immediatè possunt, aut corrumpere, nihil augere aut diminuere, nihil quoque alterare Physicè, sed tantum movere corpora localiter, atque sic sociare, ut ex convenienti conjunctione corporum activorum & passivorum oriantur actiones eæ, quas ab iis proficisci diximus.

XVII. *In Angelis haud dubiè est aliqua diversitas aut inæqualitas* (in sacris literis enim Angeli & Archangeli nominantur, item *S*eraphin, Cherubin, *θρόνοι κυριότητες ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις*) qualis tamē ea sit aut quanta, puto temerè admodum à Judæis definitum esse; & à Dionysio Pseudo-Areopagita & ab ejus interprete: tanta tamen esse non videtur, ut Angeli inter se specie discrepent: singulos à singulis differre specie apertè falsum est: nam qui volunt ea omnia quæ extra materiam sunt, si specie conveniant, etiam numero unum esse errorem errant sanè periculosum; sequeretur enim ex eo, animas quoque omnium hominum, unam esse numero animam: neque est quod dicas, ideo esse multas animas, quia respiciunt diversa corpora; nam respectus diversitas nequit efficere, ut quod unum est substantia sua absoluta,

luta, non sit unum numero, cum ad res diversas refertur.

CAP. XVI.

De *Anima humana separata.*

Thesis I.

DE *Anima separata*, quatenus id à Metaphysico fieri debet, disputaturi, ante omnia præsupponimus, eam esse substantiam separabilem, id est, talem, quæ per se ac sine corpore subsistere potest; in quo distinguitur ab animabus brutorum & plantarum, quæ, è potestate materiæ educuntur, haud magis queunt sine corpore subsistere, quam simitas sine naso. Hanc animæ humanæ prærogativam Aristoteles aliquo saltem modo videtur agnovisse. cum l. 2, de gen. anim. cap. 3. dicit, τὸν νοῦν θύραθεν ἐπεισιέναι: cum l. 3. de anima §. 19. sic dicit, καὶ οὗτος, ὁ νοῦς scilicet ἐνεργητικὸς, χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς, & paulò post addit, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον: quanquam quid Aristoteli sit νοῦς ἐνεργητικὸς, non ita perspicuum est; sed quicquid sit de ejus sententia, quod anima rationalis à corpore separata & seorsim existere possit, probari solet à Physicis ex ejus actionibus; cujus enim rei actiones non pendent à corpore, idipsum non pendet à corpore; ut enim se habent operationes

rei ad materiam, ita se etiam habet existentia: at animæ operationes, puta intelligere & velle, non pendent à corpore, seu non exercentur per corpus, ut visus, auditus &c. ergo animæ substantia est immaterialis, ac proinde extra corpus potest existere.

II. Hoc constituto, declarandum porrò, *quæ sit natura animæ separatæ*, *quæ proprietates*, *quæ actiones*, *& quæ diversitas*, quæ tamen obscura sunt ob id, quod animarum separatarum nulla sentiamus effecta: interim ex iis, quæ de Angelis dixi, quæque in Physicis docentur de actionibus animæ in corpore, quodammodo colligo conditionem & statum animarum separatarum. Primò ergo statuimus, *animam rationalem esse partem humanæ essentiæ*, non totum hominem, ut Plato voluit; corpus enim ad essentiam hominis pertinet haud dubiè; alias enim cum anima separatur à corpore, non potest dici homo mori aut interire: homo igitur non est anima in corpore habitans, aut corpore utens, sed substantia ex anima & corpore conflata.

III. *Habet autem se anima ad corpus, ut forma ad materiam*: sed cum duo celebrentur genera formarum in Philosophia Peripatetica, assistentes & informantes; utri eam generi adscribemus, an assistentibus? at eæ nihil aliud conferunt rebus quibus affi-

assistunt, quàm motum, nec alio modo se ad eas habent, quàm quo se habet nauta ad navem, aut dæmon se habet ad hominem insessum: at anima non solùm motus sed etiam essentiæ humanæ principium est, nec ita est in corpore, ut nauta in navi, aut dæmon in homine, sed modo longè alio: nam nauta non est in tota navi; at anima humana est in toto corpore; nam si non sit in toto corpore, erit aut in parte ejus, aut erit in corpore more puncti: non est in corpore more puncti; quia quod ita in corpore aliquo est, non per se est, sed per aliud; imò per corpus in corpore est siquidem punctum lineæ, linea superficiei, superficies corporis alicujus extremitas est: si autem in aliqua parte est, cur nequit esse in toto corpore? an, quia substantia immaterialis & quantitatis expers, nequit esse in corpore quantitate prædito? at si hæc ratio obtinet, anima ne quidem erit in parte, siquidem etiam pars unaquæque quanta est; ergò anima est in toto corpore; ac proinde non ita est in corpore, ut nauta in navi, sed nec ut dæmon in homine insesso, quia plures dæmones eundem hominem insidere possunt vel successivè vel etiam simul: at plures animæ rationales nequeunt esse in eodem corpore, neque simul neque successivè; anima ergo non est in corpore, ut dæ-

mon in homine, ac proinde non est forma assistens.

IV. An ergo erit forma informans? sed nec hoc videtur concedendum; siquidem formæ informantes totæ consistunt in informando, seu earum esse nihil est aliud quam informare materiam, ob eamque causam inseparabilis est à materia. Nil ergò superesse videtur, quàm ut dicamus animas esse mediæ conditionis inter informantes & assistentes formas, & utrarumque naturam participare: nam quatenus per se subsistit in corpore, sane assistens est; nam formæ, quæ solummodo sunt informantes formæ, solum per se non subsistunt; quatenus autem sic corpori unitur, ut non solum motum corpori impertiatur, sed etiam essentiam humanam largiatur homini, forma certè informans est, præsertim cum eo modo non nisi una anima possit esse in uno corpore.

V. Hinc sequitur, *animam humanam cum est à corpore separata, substantiam imperfectam esse*: omnis enim pars est imperfecta quædam res, non in ratione partis, sed essentiæ: destinata enim est perficiendo toti; hinc porrò sequitur, animam separatam σχέσιν tamen suam & inclinationem ad corpus retinere, ac proinde perfecta beatitudine frui non posse ante diem resurrectionis, quo die dimidio suo reddenda est. Hinc concludere

eludere possis, non quidem mathematica necessitate, sed aliquâ tamen Philosophicâ probabilitate, animam aliquando suo corpori redditum iri; quo autem modo id fiet; ne divinari quidem potest ex philosophiæ fundamentis.

VI. His ita expositis, facilè colligere est, *quæ sit essentia animæ separatæ, quæ proprietates*, si ea memoria repetas, quæ dicta sunt à nobis de Angelis. Primo enim patet, animam separatam substantiam esse incorpoream, omnis materiæ & quantitatis expertem, æquè atque Angelos: nam, quod in corpore & per corpus diffusum est, id haud dubiè est immateriale, & expers quantitatis; daretur enim dimensionum penetratio; nec quicquam refert, qualia corpora animas humanas esse fingas, aut qua præditas materia; omnis enim materia atquè adeo omne corpus molem habet & quantitatem, eoque nomine spatium implet, nec patitur aliud corpus in eodem spatio consistere: nequit ergo anima in corpore esse, si prædita sit quantitate.

VII. Cum ergo in hoc animæ sint similes Angelis, sequitur, omnia etiam attributa, quæ Angelis tribuimus, eis quoque esse tribuenda: *non sunt* ergo *ubique, neque adeò ubique esse possunt*, quia finitæ sunt; *neque in pluribus simul locis*; quia sunt unæ; *neque in loco sunt ut puncta, neque circumscriptivè ut*

corpora.

corpora, *neque per operationem*, sed modo quodam naturæ suæ convenient e; *non fuerunt* etiam *ab æterno*, quia hoc nulli rei convenit quàm infinitæ: quia tamen non sunt absolutæ & perfectæ substantiæ ut Angeli, non ab initio simul omnes creatæ sunt, sed quotidiè creantur, cùm corpora parata id postulant, ut verum sit tritum id, Deum animas creando corporibus indere, & indendo creare: non enim satis est consentaneum, ut quicquam creetur à Deo eo tempore, quo perfectionem suam non adipiscitur. Non repugnat animæ humanæ conditioni, dices, post mortem existere sine corpore, ergo nec ante formatum corpus: verum nulla in eâ illatione necessitas est sequelæ: nam quòd anima à corpore separetur & sine corpore existat, idque ad diem judicii extremi, non est ex necessitate naturæ, sed ex culpâ humani generis: mors enim peccati stipendium est.

VIII. Præterea, *anima* quoad substantiam *simplex est*, *nec ex partibus composita*, interim compositio ex subjecto & accidente non repugnat ejus naturæ; nec ex genere & differentia; nec ex essentia & existentia: hinc sequitur, quod etiam *quoad substantiam* sit *immutabilis*, ita ut nec generetur, nec corrumpatur, nec incrementum capiat aut decrementum: alteratur quidem quoad internos actus & habitus, non quoad qualitates.

litates physicas, in quibus est contrarietas; motus localis tribuitur iis haud dubiè, & quando moventur, revera mutant locum, attamen sine resistentia aut commensuratione: quod enim quantum non est, nequit rei quantæ commensurari, nec corpori resistit, nec ab eo resistentiam patitur, quia resistentia est à quantitate; cum enim quantum movetur per medium quod quantum est, necesse est medium dividi, & quanquam aliud alio dividatur facilius, nullum tamen dividi potest sine renisu: est quidem animæ motus pernix admodum, sed tamen quia motus est, momentaneus esse non potest.

IX. Atque hæc de *proprietatibus* animæ separatæ à corpore: *de operationibus* dici possunt pauca ex Philosophia, siquidem nullis se sensibilibus indiciis produnt; quare nihil hic restat, quàm ut ostendamus, non esse ea absurda, nec animæ naturæ repugnantia, quæ S. Scriptura tradit de animarum intellectione & volitione. Primum dum ex sacris literis manifestum est, *animas separatas intelligere*; & quid ni? cum enim intelligant in corpore, idque sine ope corporis, nec pugnet intelligere cum natura incorporea, cur non intelligant cum sunt à corpore separatæ? an quia oportet intelligentem speculari phantasmata? at hoc necessarium est, quamdiu intellectus

est

est in corpore: at cum est extra corpus, id necessarium non est, quia tùm omnia ea objecta & plura fortè, animæ patent per se, quæ ei in corpore versanti objiciuntur per phantasmata.

X. Sed cum intellectus nihil intelligat per essentiam suam, sed omnia per species ut Angeli, quomodo imprimuntur eæ species separato intellectui? an immediatè? at Angelis facultatem tribuimus sensui analogam, cur eam quoque non tribuimus animæ separatæ? & quæ erit ea facultas in anima separatâ, quæ ante non fuit in corpore? Equidem fateor, difficile esse hunc modum explicare, conemur tamen: facultas ea Angelorum, quam diximus esse sensui analogam, non re sed ratione distincta est ab intellectu; simile quoque in animâ concipiendum est, scilicet, intellectum duplicis facultatis munere fungi, apprehendere sensibilia objecta, & ex iis notiones formare rerum non sensibilium, idque & in corpore & extra corpus, sed hoc discrimine, quod in corpore objectorum sensibilium species accipiat à phantasmatibus, extra corpus immediatè ab ipsis objectis sensibilibus.

XI. Ut autem animæ humanæ conditio longè inferior est Angelis, ita quoque facultas intelligendi in ea minor; ut & ad pauciora se extendat; quæque intelligit, imper-

fectiori

fectiori modo intelligat quam Angeli: intelligit tamen omnia quæ potuit intelligere in hac vitâ, ut Deum, creaturas, & perfectiori, credo, modo, quàm intellexit in hac vita: Dei tamen essentiam non intuetur, quia ne ea quidem Angelis patet; ac proinde non intuetur omnia, quæ fuerunt, fiunt, aut unquam futura sunt, in essentia Dei ut in speculo: itaque *speculum* id *Trinitatis*, de quo Scholastici, *merum commentum est ac somnium*: ignorat præterea humanas cogitationes, & voluntatis propositum, & quæ inde dependent, ac proinde & preces, siquidem preces non sunt preces, quæ ore, sed quæ animo concipiuntur.

XII. Credibile est etiam, aliquam *memoriam* superesse in anima separata rerum ante cognitarum: eaque memoria consistit in speciebus animæ impressis: non enim puto, omnes species aboleri in morte hominis, non certè illas, quæ non pendent ab actuali influxu phantasmatum, ut sunt species rerum immaterialium & similia: harum enim specierum ope recordatur etiam rerum sensibilium: at nulla nobis recordatio superest in animi deliquio, & memoriam violentior morbus perdit: quî ergo anima separata meminit? quia in hoc corporis statu oportet animam speciebus insignitam moveri à phantasmatibus ad intelligen-

ligendum, at cum à corpore separata est, movetur ab ipsis objectis.

XIII. Porrò non est dubium, quin longè imperfectior sit animæ separatæ cognitio, cum primum ex corpore migrat, quàm erit post ultimum judicium reddita jam corpori suo: tùm enim erit aut beatissima aut miserrima: at beatitudo & miseria hominis in cognitione consistit, aut certè sine cognitione non est; qui enim bonum aliquod possidet, tanto suavius perfectiusque eo fruitur, quanto illud cognoscit distinctius; quique malo quopiam affligitur & bono caret, eò miserior est, quo perfectius intelligit quanto malo affligatur, aut bono careat suâ culpâ; cum ergò summa sit futura beatitudo proborum, & extrema miseria improborum, eaque in anima potissimum, oportet sanè distinctam esse cognitionem earum rerum in utrisque, in quarum fruitione felicitas, & carentiâ miseria consistit.

XIV. Intellectum *voluntas* sequitur, etiam in anima separata: nam nequit intellectus practicus sine voluntate concipi, atque insuper beatitudo & miseria haud dubiè ad voluntatem quoque pertinent: nam quomodo quis felix dici possit aut miser sine voluntate aut appetitu? ergo & affectus animæ conveniunt, sed quales Angelis; amant enim piæ animæ Deum & odêre quicquid Dei gloriæ obstat, amant etiam

se

se invicem haud dupiè & oderunt dæmones & animas impias, nec dubium etiam est quin lætentur piæ animæ, & contristentur impiæ.

XV. Ad felicitatem animarum videtur pertinere communicatio, saltem post resurrectionem & judicium universale peractum: an etiam ea locum habeat ante resurrectionem, non est ita manifestum: puto tamen id pobabilius esse: quid enim? an nulla animarum inter se societas? nulla consensio in celebrando Deo ante resurrectionem? & si consensio intercedit societasve, etiam communicatione opus est. Quæ & quanta sit animarum potentia, & quid agant, prorsus obscurum est.

XVI. Unum ergo hoc superest, animas omnes inter se convenire specie: si enim una sit species humani generis, eaque infima, etiam animæ debent esse unius speciei: interim inter se numero distinguuntur, haud minus quam Petrus, Paulus: nam qui queat esse forma omnium hominum quod ipsum est unum numero? distinctio enim numerica corporum à forma est, siquidem una eademque materia potest esse in pluribus individuis, non quidem simul, sed successivè: non ergò una forma esse potest rerum numero discrepantium: nec satis est, si dicas, unam animam diversâ relatione spectare diversa corpora, ab

eâque

eâque relationum diversitate pendere diversitatem hominum in eadem specie: nam respectus iste forma non est, sed accidens aliquod, aut minus adhuc quam accidens; Deinde, nequit anima diversa corpora respicere, ita ut forma respicit materiam, si ipsa una sit, eademque numero; tandem intelligi nequit, quî una anima sit in tam multis simul corporibus, si infinita non sit: & si in corporibus diversis animæ non differunt, etiam non differrent separatæ.

CAP. XVII.

De Accidente.

Thesis. I.

HActenus *de substantiis*: sequuntur *accidentia*, qua voce generatim intelliguntur omnia, quæcunque substantiis attribuuntur, nec tamen in earum essentia aut definitione continentur; hoc enim notat vocabulum *accidere*, in Philosophia; hoc sensu multa sanè accidentia sunt, quæ in numero Entium non sunt, ut privationes, relationes, denominationes externæ, & id genus alia, de quibus actum lib. 1. hoc sensu etiam *substantiales formæ accidentia dici possunt*, non formatæ rei, sed materiæ; non enim de materiæ primæ essentia est, sed de essentia corporis; imo

sub-

ſubſtantia integra accidens ſubſtantiæ integræ dici poteſt hoc ſenſu: ut ſi dicas ſcamnum eſſe ligneum, circulum æneum, aut ſimile; non enim de eſſentia ſcamni eſt eſſe ligneum, aut de eſſentia circuli, eſſe æneum.

II. Hoc loco *accidens* notat certum genus Entis *quod ſubſtantiæ inhæret, ut in ſubjecto: in ſubjecto eſſe dico,* ait Ariſtoteles lib. de Categor. c. 2. ὃ ἐν τινι, μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, id eſt, *quod cum in aliquo ſit, non ut pars, nequit tamen ſeorſim ab eo exiſtere in quo eſt.* In hac definitione tria recenſentur: primo ut inſit in aliquo: nam quod nulli ineſt, nequit eſſe in ſubjecto: ſecundo ut non inſit ut pars, id eſt, ut non pertineat ad eſſentiam aut integritatem ejus cui ineſt: tertio ut ſeparatim ab eo cui ineſt, nequeat exiſtere, id eſt, ut ejus eſſe ſit ineſſe.

III. *An dentur Entia, quæ à ſubſtantia differant reipſa, iiſque ita, ut dictum eſt, inſint,* inter veteres controverſum fuit, atque hodie iterum in controverſiam adducitur. Democritus certè & qui ſecundum ejus ſectæ principia philoſophantur, accidentia omnia videntur tollere, omniaque figuris, ſitui, ac motui Atomorum, aut alioquin corpuſculorum immutabilium adſcribunt. Ego quidem certum habeo, plurima eorum quæ pro accidentibus habentur

bentur à subjecti sui essentia non discrepare, aut, si discrepent, non esse reverà Entia, ac proinde, non esse accidentia eo sensu, quo nunc de accidentibus loquimur: at verò, ut omnia prorsus tollenda accidentia putem, nondum adduci possum ut credam; itaque primò ostendam, *dari quædam Entia accidentalia*; deinde explicabo *quæ sint Entia accidentalia, & quæ non sint*; ac tandem docebo, *in quo sita sit accidentium eorum natura & essentia.*

IV. *Dari Accidentia* verè propriéque dicta, ostenditur ex alteratione; alteratio enim motus est ad qualitatem; quare si detur alteratio, oportet & qualitates dari. Responderi potest, alterationem non esse ortum qualitatis, sed appulsum & rejectionem corporum qualitate præditorum; cum enim manus calefit ab igne, haud dubiè calidus spiritus ab igne manum subit; sic aqua calefacta non aliam ob causam bullit, quam quod fervidus spiritus per eam transiens, partes obstantes sursum propellat, quæ rursus, exeunte spiritu, sua gravitate subsidunt: simili modo omnem alterationem interpretantur, sed perperam: nam quis motus localis fingi potest, cum anima humana habitibus imbuitur? spirituum forsan. At habitus ii in anima sunt, ibique permanent, spiritus verò corpora sunt animæ expertia, eaque valde evanida. Quod

ad

ad calefactionem attinet, non dubito quin corpora calefacientia calidam substantiam emittant; sed nec perpetuum est id, nec si esset perpetuum, vim nostræ demonstrationis eluderet: non est perpetuum, quia sol omnia hæc inferiora calefacit, nullum tamen emittit corpus; nam, si corpus emitteret indesinenter tot seculorum periodis, solem consumptum esse oportuisset: fingamus tamen semper emitti corpus, quæro porrò, quî corpora non calida possint dici calefieri, cum ad ea appellant calida corpora, si in iis non oriatur nova qualitas.

V. Secundò, si non dentur qualitates, sequitur Entia non posse in se invicem mutari: nam cum omnia inter se contraria sint, oportet qualitates contrarias aboleri prius, & similes induci, quam possit fieri transmutatio. Quid enim? cum aqua est frigida, quî poterit in aërem mutari, si non fiat calida? quomodo in ignem, si non siccescit? si concedas calefieri & siccescere, jam concedis qualitates: si dicas, calefieri quidem, sed amisso calido corpore: reponam, eo modo non transmutari aquam, imò ne disponi quidem ad transmutationem, quod tamen experientia compertum est. Ex. gr. spongia amissa aquâ, manet tamen sua substantia sicca; aqui simili modo aquam non calefieri dicunt, qui calorem & omnes qualitates corpora esse volunt.

lunt. Tertio, qualitates non potuerunt intendi & remitti.

VI. Sed an *omnia quæ qualitatum appellatione vulgo veniunt, vera accidentia sive Entia accidentalia sint, & an non alia dentur accidentia quam qualitates, porrò inquirendum est.* Atque ut à posteriori quæstione ordiar, cum vulgo novem recenseantur accidentiũ genera, nulla tamen ex iis vera accidentia sunt, aut Entia accidentalia, quam qualitates, percurramus singula, & res erit manifesta. *Quantitas*, ut inde ordiar, dividitur in continuam & discretam. Continua sunt, magnitudo & tempus: discreta nihil aliud est quam numerus: magnitudo non nisi ratione distinguitur à substantia corporea, ad eamq; ita se habet ut veritas ad Ens; ut ergo veritas non est accidens Entis, ita quoque magnitudo non est accidens corporis; si enim quantitas esset accidens corporis, corpus extensum foret non vi suæ substantiæ; sed vi & causalitate quantitatis; at hoc falsum est; nam si extenderetur corpus vi quantitatis, sublata quantitatis causalitate, corpus ne foret quidem; sicut corpus non est calidum sublatâ causalitate caloris; ac sublata causalitate quantitatis, corpus nihilominus foret quantum, quia si corporis quantitas esset accidens corporis, corpus quantitatem præsupponeret; quantitas enim non recipitur in eo quod quantum non est.

VII. Si-

VII. *Simili modo contra numerum argumentabor: nam cum numerus nihil aliud sit quam unitatum collectio, nil erit accidentalis Entitatis in toto numero, si nil sit in singulis unitatibus; at nil est in singulis unitatibus; nam unitas Enti tribuitur qua Ens est, at Enti quâ Ens est, non potest tribui accidens. Præterea, si Unitas sit accidens, erit in subjecto, eoque vel uno vel non uno; nequit dici unitas esse in subjecto non uno, quod est manifestum; nec in uno, quia cum subjectum naturâ prius sit accidente, erit subjectum unitatis unum, antequam sit unum.

VIII. Quod tempus non sit accidens, satis liquet ex iis quæ de Tempore diximus lib. 1. nam si Tempus intelligatur metaphysicè, omni Enti competit, ideoque accidens esse nequit; si vulgari modo sumas tempus, pro mensura motus, non differt à motu, nec magis potest esse accidens quàm motus, de quo statim.

IX. *Relationes* etiam inter non Entia retulimus lib. 1. nequeunt ergo Entia esse accidentalia. Actiones reipsa non differunt à suo termino, nihilque sunt quam modi, quibus res in fieri differunt à rebus perfectis, ideoque de actionibus non aliter philosophandum hoc loco, quàm quomodo de terminis eorum philosophandum est: nam quales sunt termini actionum, tales

quoque actiones esse necesse est; ideoque si actiones terminentur substantiâ, sunt substantiæ; si quantitate, quantitates: si qualitate, qualitates; si Ubi ubietates seu localitates; sed substantiæ, quantitates, qualitates & localitates in fieri. *Passio* non nisi ratione distinguitur ab actione, ideoque non aliter de Passione, quàm de actione statuendum est. Idem dicendum de motu, qui & reipsa idem est actioni & passioni.

X. De *cæteris Categoriis*, res clara est: nam quod in categoria *Ubi* & *Quando* ponitur, nihil est aliud quàm denominatio extrinseca, aut respectus ad locum & tempus, aut si quid amplius vis esse, nihilo plus esse potest quàm modus; sed ea de re satis est dictum in lib. 1. *Situs* est modus quidam corporis, qui oritur ex dispositione partium atque ordinatione ad se invicem. *Habitus* haud dubiè est externa denominatio.

XI. Sed si decem istæ classes Entia non continent, dicat aliquis, cur ergò dicuntur sũma genera? Resp. Dicuntur sũma genera τῶν κατηγορεμένων, non τῶν ὄντων: & ob eam causam etiam istæ classes Categoriæ vocantur quia continent ea, non quæ Entitate, sed quæ σχήματι τῆ κατηγορίας differunt: si enim Entitate different, quæ sunt in diversis Categoriis, oporteret, actionem,

& passionem esse diversa Entia, quod falsum est, vel Aristotelis judicio, qui id falsum esse pluribus probat l. 3. Phys. c. 3. totam autem disputationem sic claudit, οὐδ' ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει, οὐδ' ἡ ποίησις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως, id est, *neque docendi & discendi actus, neque effectio* & passio propriè idē sunt; quomodo ergò differunt? τὸ γὰρ τοῦδε ἐν τῷδε, καὶ τὸ τοῦδε ὑπὸ τοῦδε ἐνεργείᾳ εἶναι, ἕτερον τῷ λόγῳ, id est, quia esse actum hujus in hoc, & hujus ab hoc, ratione differunt: atqui per *actum hujus in hoc* intelligitur passio, & per *actum hujus ab hoc* actio. Ergo actio & passio ratione differunt.

XII. *Non sunt ergò alia accidentia propriè dicta quam qualitates: sed an omnes qualitates pro accidentibus habendæ*, id est, pro Entibus reipsa distinctis à substantia cui insunt? nullo modo: quod ad *habitus* attinet non dubito quin veræ qualitates sint, siquidem substantiis conciliantur sine motu locali aut accessione substantiæ. *Qualitates* etiam *patibiles* maxima ex parte pro qualitatibus habeo; nam de primis qualitatibus non dubito; alias enim nulla daretur in physicis alteratio, & Elementa res essent prorsus immutabiles: quod ad secundas attinet, quædam oriuntur ex primarum temperatione, ut odores, sapores, colores, &c. aliæ ex situ aut figura partium, ut asperum, læve, rarum, densum, grave, leve

&c. aliæ ab utrisque ut sonus. *Qualitates primi & tertii generis vera esse accidentia existimo*: atque æ secundi generis sunt modi sunt solum immediatè afficientes ipsam rerum οὐσίαν seu substantiam.

XIII. Similiter statuendum est de potentiis naturalibus: harum enim etiam quædam oriuntur ex primis qualitatibus, ut sunt vires corporum, vitâ carentium: aliæ non habent commercium cum primis qualitatibus, ut potentiæ animæ, præsertim sensitivæ, & rationalis, ejusque vel in corpore degentis, vel à corpore separatæ; item potentiæ Angelorum. *Potentias primi generis qualitates puto esse & vera accidentia*; Nam & vera sunt Entia, & quia sine substantiæ diminutione possunt aboleri, reipsâ quoque distinguuntur à subiecti sui substantia: *quas secundi generis dixi, eas non puto à substantia ejus rei, cujus dicuntur potentiæ, distingui*: in potentiis Angelorum & animæ humanæ res caret difficultate, sed in potentiis cæterarum animarum non item: potest enim *objici*, animas vegetativas & sensitivas esse formas corporeas, hoc est, corpori immersas, corpus autem constare ex elementis, ac proinde etiam potentias earum ex primarum qualitatum oriri temperie, ideoque esse veras qualitates, æquè atque potentiæ rerum vita carentium? *Respondeo*, animas vegetativas & sensitivas u-

nitas

nitas quidem esse corpori ex Elementis confecto, sed mediante spiritu vitali & animali ideoque facultates earum animarum non esse temporatione primarum qualitatũ; sed ipsam substantiam animarum, quatenus spirituũ ope Elementari corpori alligantur. Quod attinet ad temperiẽ & conditionẽ organorũ, quæ ad animæ functiones necessariæ sunt, eæ haud dubiè ex primis qualitatibus oriuntur, ideoque veræ qualitates sunt.

XIV. *Formam & figuram nemo inter Accidentia realia ponet, qui attente eas considerat;* quid enim figura est quàm modus ortus ex terminatione quantitatis, imò quàm ipsa quantitatis determinatio? Forma quidẽ figuram includit, atq; insuper moderationẽ coloris; sed ideo non reale accidens est: nam si quid in formâ est, quod in figurâ non est, aut color est, aut modus coloris; si color consideretur in forma, hactenus ea qualitas est, sed non alia quàm color, quanquã color non est forma, ut color est, sed ut tali modo se haber; ideoque nil aliud videtur esse forma, quàm modus compositus ex terminatione quantitatis & determinatione aut mistura coloris.

XV. Superest, ut *investigemus essentiam Accidentium,* quod tertiũ erit membrũ hujus capitis. Omnes quidẽ concedunt, *accidens esse Ens substantiæ inhærens*: sed Pontificii putant, accidens ideo accidẽs esse non quod

reverà inhæ reat substantiæ, sed quod possit inhærere; hinc concludunt, fieri posse, si non naturaliter, saltem à *Deo* per potentiam absolutam, ut accidens existat sine substantia: Nos contra contendimus, *Essentiam accidens esse, non solum posse inhærere, sed actu inhærere substantiæ*, ideoque absolutè simpliciterque impossibile esse, ut accidens aliquod per se sine substantia existat.

XVI. Hæc sententententia sic probatur. Ens est genus æquivocū, vel, ut vulgò loquuntur, analogum ad substantiam & accidens, quod multi quoq; ex Pontificiis agnoscunt; quare necesse est, accidens à substantia dependere, non tantùm in ratione eâ, quâ accidēs est, sed etiam in ea, quâ Ens est, ac proinde, sublata substantia, desinit accidens esse Ens: deinde, accidens definitur per substantiam, ergò nequit existere sine substantia.

XVII. Concedunt Pontificii, his & similibus rationibus probari, non posse accidens naturaliter existere sine subjecto; contendūt tamen existere posse separatim, & revera existere in Eucharistia, virtute *Dei* omnipotentis, ab eoq; vicem sublatæ substantiæ, & causalitatem ad conservandum accidens extraordinario concursu suppleri: sed id effugium nimis angustū est, nam quæ contradictionem implicant non possunt fieri à *Deo*: atqui accidens existere separatum implicat contradictionem. Nam cum accidentis esse

sit inesse, non erit accidens, quod non inerit substantiæ: accidens ergò separatū existens, erit accidens non accidens; imo non solùm erit non accidens, sed substantia: nam quod non est in subjecto, per se subsistit, & quod per se subsistit, est substantia: *Si dicant*, accidentia ideo substantias non esse, quia, tametsi in subjecto non sunt, possunt esse in subjecto, non solvunt argumentū: nam omnes substantiā definiunt Ens per se subsistens: nec quærunt, an, quod per se subsistit, possit esse in subjecto, nec ne, sed præsupponunt, non posse esse in subjecto quod per se subsistit: & rectè id: nam per se subsistere, & esse in subjecto, immediatè opponuntur, alterumq; alterius negationē includit; nam per se subsistere, significat non esse in subjecto, & esse in subjecto, nō subsistere per se: præterea, si accidens non ideo sit accidens, quia est in subjecto, sed quia potest esse in subjecto, substantia quoq; nō erit substantia, quia per se subsistit, sed quia potest per se subsistere; atqui secundū eos, omne accidēs potest per se subsistere, saltē divinā virtute, & tamē ita ut maneat accidens; ergò omne accidens potest esse substantia divina virtute, & tamen esse accidens, quo nihil absurdius.

XVIII. *Quod dicitur* de extraordinario concursu Dei, supplentis causalitatē deficientis substantiæ, ad conservandū accidens separatum, absurdū est: nam quæro, an Deus

ad conservandum accidens separatum, adhibeat causalitatē materiæ, quam causalitatē exercet omnis substantia creata ad conservanda accidentia, quæ sibi insunt naturaliter, an causalitatē efficientis. Primum dici nequit, quia causalitas materiæ aut subiecti involvit imperfectionem indignā Deo; sequitur enim, Deum subjectum esse accidētium, si ipse accidentia separata conservet causalitate materiali: nequit etiam dici alterū, quia cum causalitates sint inter se oppositæ, una alterius loco esse nequit.

XIX. Ex dictis sequitur, *idem numero accidens non posse migrare de subjecto in subjectum*: quod enim ita pendet à subjecto, ut ejus esse sit subjecto inesse, id moveri non potest nisi in & cum subjecto, atque adeo motu subjecti; nequit ergo accidens subjectum suum deserere, & in aliud subjectum migrare; videntur subinde accidentia migrare, ut odores, &c. sed revera *subjectum* non deserunt, verùm cum eo moventur, & alio deferuntur; sed quia subjectum adeò tenue est, ut tactum visumque fallat, solùm accidens videtur transferri in alium locum, aut in aliud subjectum.

XX. *Accidens nequit esse subjectum accidentis*: cū enim omne accidens in in subjecto sit, accidens foret subjectum accidentis subjectum esset in subjecto, quod absurdum est; additur sæpe accidens accidenti, sic calor humidi-

humiditati cum aqua incalescit, prius tamē accidens non est subjectum alterius, sed substantia est subjectum utriusque. Sic cùm aqua calefit calor non est in humiditate ut in subjecto, sed in aquâ humida: quod ita verum est, ut putem accidentia ne in formis quidem substantialibus esse posse ut in subjectis, sed omnia esse in materia formata.

XXI. *Ut accidentia se habent quoad rationem existendi, ita se habent quoque ad rationem operandi*: Nihil ergò agunt per se, sed omnia ut instrumenta, ac in virtute substantiarum in quibus sunt; imo verò si propriè loquar, accidentia non agunt, sed substantiæ accidentibus vestitæ; accidentia enim substantias modificant & determinant ad operandum, iisque inserviunt inter operandum; idque non solùm verum est, cum substantiæ, sed etiam cum accidentia producuntur: Nam sicut accidens quod fit, dependet ab aliqua substantia quoad ipsum fieri, necesse est. Accidens, quod agit, ab aliqua substantia dependere quoad ipsam actionem: par enim ratio est, & in eo quod fit, & in eo quod facit: inde colligo, nullum accidens agere quicquam in virtute substantiæ cui non inest, multò minus, quæ non est in rerum natura.

FINIS.

INDEX

INDEX CAPITUM.
LIBRI PRIMI.

XX.

LIBRI SECUNDI.

VII.